

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ।

શ્રીગોપીજનવલ્લભાય નમઃ ।

શ્રીમદાચાર્યચરણકમલેભ્યો નમઃ ।

શ્રીહરિચરણકૃતા સહસ્રીભાવના ।

શ્રીમદાચાર્યચરણં શરણં સર્વદેહિનામ્ ।

સમસ્તદોષદહનં મસ્તકે રાજતાં મમ ॥૧॥

શ્રીઆચાર્યજી મદાપ્રભુજીનું ચરણ સર્વ ઝવેના આશ્રયરૂપ છે, સર્વ દોષોને બાળી નાંખે છે, એ ચરણ મારા મસ્તક ઉપર બિરાજે. (૧)

પ્રાતરાભ્ય ભગવદ્ભાવના વિનિરુપ્યતે ।

સેવનાંયાં યતઃ સિદ્ધ્યેન્ માનસી સા સ્વતઃ સદા ॥૨॥

સેવામાં ભગવાનની જે ભાવના કરવામાં આવે છે, તેનું પ્રાતઃકાલથી આરંભીને નિરૂપણ કરવામાં આવે છે. એ ભાવના કરવાથી માનસી સેવા એની મેળે સદા સિદ્ધ થઈ જાય છે. (૨)

હવે શ્રીહરજીને પ્રાતઃકાલમાં જગાડવાનો પ્રકાર, તે સમયે ભગવાનની સ્થિતિ, અને જાગ્યા પછી મંગલભોગ આરોગે તેનો પ્રકાર આઠ શ્લોકથી કહે છે.

પ્રાતઃ શયનસંવિષ્ટઃ કેલિશ્રાન્તઃ પ્રિયાયુતઃ । આલસ્યમુદ્રનયનશ્ચિકુરાવૃત્તમાલકઃ ॥૩॥

દરશાસોન્નમત્રાસઃ કૃતહાસઃ પ્રિયાજનૈઃ । પ્રિયાસ્કન્ધન્યસ્ત્થુજો જાગરાલસસંયુતઃ ॥૪॥

પ્રાતઃકાલમાં પ્રભુ શયનમાં વિટલાઈને પોડ્યા છે, રમણુકેલિથી શ્રમિત થયા છે, શ્રી-સ્વામિનીજી સાથેજ પોડ્યા છે, આલસ્યથી નયન મીચેલા છે, લલાટ પર વાળની લટ આવી રહી છે. (૩) મદ મદ શ્વાસ લઈ રહ્યા છે, નાસિકા કાંઈકે ઉચી થાય છે, પ્રિયાઓની સાથે હાસ્ય કરી રહ્યા છે, પ્રિયાના સ્કંધ ઉપર સ્વહસ્ત ધર્યા છે, જાગરણથી આલસ્યયુક્ત છે. (૪)

રતચિહ્નાંકિતાકારઃ કઙ્કણાઙ્કિતપૃષ્ઠકઃ । જૃમ્ભણારંભવદનો મદનાધિકસુંદરઃ ॥૫॥

અનેકયુવતીવૃન્દસ્થિતો વ્રજપુરન્દરઃ । સંગોપિતરહોલીલઃ શ્રીયશોદાપ્રવોદિતઃ ॥૬॥

રમણના ચિહ્નથી શરીર અંકિત છે, કંકણના ચિહ્ન પીઠપર લાગ્યાં છે, મુખમાં જગાસા આવવા માંડ્યા છે, મદનથી અધિક સુંદર છે. (૫) અનેક યુવતિઓના યુથમાં બિરાજે છે, મજનના ઇન્દ્ર છે, (જેમ ઇન્દ્રને ભોગ પ્રિય છે તેમ આપને મજનમાં ભોગ પ્રિય છે), રહસ્ય-લીલાનું પોતે સારી રીતે જોખન કર્યું છે, શ્રીયશોદાજી પ્રભુને જગાડે છે. (૬)

જનન્યુત્સંગસંલગ્નઃ પ્રદર્શિતમુખાંબુજઃ । યશોદાચુમ્બિતમુલો નન્દાધુત્સંગલાલિતઃ ॥૭॥

સ્વબાલમિત્તગોપાલસંગીતગુણસાગરઃ । વ્રજસ્ત્રીવૃન્દસરસકટાક્ષપરિપૂજિતઃ ॥૮॥

માતૃચરણના ઉત્સંગમાં પોતે ખિરાજે છે, મુખકમલનું દર્શન કરાવે છે, શ્રીયશોદાજી પ્રભુના મુખારવિંદનું ચુંબન કરે છે, નંદરાયજી વગેરે પોતાના ઉત્સંગમાં પ્રભુને લઈ લાડ લડાવે છે. (૭) પોતાના બાલમિત્રો, ગોપાલો, પ્રભુના નિરવધિ ગુણોનું ગાન કરે છે, મજસીઓના ધૂધ રસમય કટાક્ષથી પ્રભુનું પૂજન કરે છે. (૮)

સુસ્વાસનસમાવિષ્ટયશોદોત્સંગસંસ્થિતઃ । સમાનીતપયોવદ્ધદઘ્યાદિરસમોગમુક્ ॥૧॥

સિતાયુતસ્વચ્છસઘોનવનીતયુતાનનઃ । ચાલક્રીડાદત્તચિત્તો જનન્યાદિપ્રશંસિતઃ ॥૧૦॥

સુખથી આસન પર ખિરાજેલા શ્રીયશોદાજીના ઉત્સંગમાં પ્રભુ ખિરાજે છે, દૂધ, બાંધેલું દહિં, વગેરે રસ આણીને રાખ્યા છે, તેનો ભોગ પ્રભુ કરે છે. (૯) મિશ્રીયુક્ત સ્વચ્છ તાનું નવનીત મુખારવિંદમાં આવી રહ્યું છે, બાલક્રીડામાં ચિત્ત લાગી રહ્યું છે, માતૃચરણ વગેરે પ્રભુની પ્રશંસા કરી રહ્યા છે. (૧૦)

પ્રભુને આરોગ્યમાં રૂચિ વધે તેને માટે શ્રીયશોદાજી રૂચિકારક વચનથી પ્રભુની પ્રશંસા કરે છે, તેનું વર્ણન પાંચ શ્લોકથી કરે છે.

મદીયરાજપુત્રોઽસૌ મદીયગૃહદીપકઃ । મદીયનયનાનંદો નિર્ઘનાયા ધનં મમ ॥૧૧॥

ગોકુલાખિલશૃંગારઃ સ્વતાતસુખદાયકઃ । મુગ્ધલીલાદિલલિતો વેણુનાકલિતઃ કરે ॥૧૨॥

આ મારો રાજપુત્ર છે, મારા ઘરનો દીપક છે, મારી આંખોને દારનાર છે, મારી ગરીબડીનું ધન આજ છે (૧૧) અખિલ ગોકુલનો શૃંગાર છે, પોતાના પિતા શ્રીનંદરાયજીને સુખ આપનાર છે, મુગ્ધ લીલા વગેરેને લીધે સુંદર છે, એણે વેણુ શ્રીહસ્તમાં ધારણ કર્યો છે. (૧૨)

મદાજ્ઞાપાલનપરઃ સરસીરુહલોચનઃ । અનેકવિઘલીલામિઃ સ્વીયશોકવિમોચકઃ ॥૧૩॥

જનનીજીવનઃ સર્વગર્વન્તંભવિનાશનઃ । કંસાદિશત્રુહૃદયકૃષ્ણવર્ત્મા કૃપાનિધિઃ ॥૧૪॥

જનનીજન્મસાફલ્યં પ્રાણાધિકરતિપ્રિયઃ । હૃત્યાદિમાતૃચરણવચનૈઃ કૃતમોજનઃ ॥૧૫॥

મારી આજ્ઞા સર્વદા પાળે છે, કમલનયનથી મને દારે છે, અનેક પ્રકારની લીલાથી નિજજનના શોક દૂર કરે છે. (૧૩) જનનીનું જીવન છે, સર્વના ગર્વના સ્તંભનો નાશ કરનાર છે, કસ વગેરે શત્રુના હૃદયને બાળનાર અમિરૂપ છે, કૃપાનિધિ છે. (૧૪) જનનીના જન્મને સફળ કરનાર છે, રમણ એમને પ્રાણુથી પણ અધિક પ્રિય છે. આવા પ્રકારના પોતાના માતૃચરણના વચનોથી પ્રભુ ભોજન કરે છે. (૧૫)

ભોજન સમયે પ્રભુની ચંચલ સ્થિતિ અને ભોજન કર્યા પછી સુખપ્રક્ષાલન પ્રાંચન કરીને બીડી આરોગે છે, પછી મંગલાઆરતિ થાય છે, તેનું વર્ણન પાંચ શ્લોકથી કરે છે.

માતૃપ્રોક્તકથાદત્તકર્ણશ્રવકિતલોચનઃ । મુહુર્મુહુરધોગ્રીવઃ ક્ષણક્ષણસમુત્થિતઃ ॥૧૬॥

યથાકથંચિદત્યન્તપ્રતારણસુમોજિતઃ । નંદમોગ્યસ્વજનનીસંવિદત્તજલાંજલિઃ ॥૧૭॥

માતૃચરણ જે વાર્તા કહે છે, તે કાન દઈ સાંભળે છે, લોચન ચક્રિત છે, જરાજરામાં ઉંચી ડોક કરીને જુએ છે, ક્ષણે ક્ષણે ઉભા થાય છે (૧૬) કોઈ પણ પ્રકારે શ્રીયશોદાજીના પટાવવાથી સમજવવાથી, હેતરવાથી, ભોજન કરે છે, પછી શ્રીનંદરાયજીના ભોજ્ય, સ્વમાતૃચરણના સખીઓની અંજલિ આપે છે. (૧૭)

તદ્દત્તાચમનીયશ્ચ તત્પ્રોચ્છિતમુખામ્બુજઃ । તદ્દત્તામ્બૂલયુગચર્વણાનંદદાયકઃ ॥૧૮॥
અધરવદત્યન્તતામ્બૂલરસશોમિતઃ । સમાનીતસર્વવીરન્દનીરાજનસુરાજિતઃ ॥ ૧૯ ॥
દર્શનાનંદસંદાતા દીપાલોકહસન્મુખઃ । એવં વિભાવ્યતાં નિત્યં મંગલારાત્રિકાવધિઃ ॥૨૦॥

પ્રભુને આચમન કરાવે છે, પ્રભુનું મુખકમલ લઈ નાંખે છે. તેઓએ આપેલા જે પાનનાં બીડાં આરોગતાં આનંદ આપે છે. (૧૮) અધર ઉપર તાંબૂલનો રસ બહુજ સ્વે છે, તેથી પોતે શોભી રહે છે, એટલામાં સખીઓનું યુથ આરતિ કરે છે, તેથી પોતે બહુજ શોભે છે. (૧૯) પ્રભુ સર્વને દર્શનનો આનંદ સારી રીતે આપે છે, આરતિના દીવાઓને બેઠને પ્રભુનું મુખકમલ હાથ-યુક્ત થાય છે, આપ્રમાણે નિત્ય મંગલા આરતિ સુધીની ભાવના કરવી. (૨૦)

હવે પ્રભુને જાગવાનો અને મંગલાભોગનો પ્રકાર બીજી રીતે કહે છે, તેમાં પ્રથમ શ્રીયશોદાશ પ્રભુને જગાડે છે તે આઠ શ્લોકથી કહે છે.

અથવા પ્રાતરુત્થાય માવેનૈવં વિધીયતામ્ । પ્રવોધયતિ જનની પ્રાતઃ પુત્રં પ્રિયં સ્વયમ્ ॥૨૧॥

ઉદિતઃ સહસ્રમાનુર્દીપજ્યોતિર્મલીમસઙ્ગાતમ્ ।

દર્શય મુખારવિદં શયનાદુત્થાય ગોકુલાધીશ ॥૨૨॥

ક્ષુધિતોસિ વત્સ મંચં મુંચ મદીયં વચો વાલ ।

વિમતં કદાપિ નહિ તે સામ્પ્રતમલસઃ કથં જાતઃ ॥૨૩॥

અથવા પ્રાતઃકાલમાં ઉઠીને ભાવના આ પ્રમાણે કરવી. માતૃચરણ પ્રાતઃકાલમાં પ્રિય પુત્રને પોતે જગાડે છે. (૨૧) સૂર્ય ઉગ્યો, દીપજ્યોતિઃજાંબી થઈ ગઈ, હે ગોકુલાધીશ શયનમાંથી ઉઠીને મુખારવિદના દર્શન આપો. (૨૨) હે વત્સ, આપ ભૂખ્યા થયા છો, પલંગ પરથી ઉઠો હે બાલ, મારું વચન તમે કદાપિ ઉપામ્યું નથી, હમણાં આવા આજસુ કેમ થઈ ગયા છો ? (૨૩)

આવર્તિતબહુદુગ્ધં દધિ ઘટ્ટં મુગ્ધનવનીતં । સુંદર સંપાદિતમિદં રાજતસૌવર્ણપાત્રેષુ ॥૨૪॥

તદિદં ત્વદેકમોગ્યં સ્પૃશતુ ન જાતુ ત્વદન્યોપિ ।

પૂરય મનોરથં મે નિજવદને સંગમેનાસ્ય ॥૨૫॥

બહુ કટેલુ દૂધ, બાંધેલુ દહિ કેમલ નવનીત અહીં સુવર્ણના અને ચાંદીના પાત્રમાં હે સુંદર, સાજીને રાખ્યું છે (૨૪) તે સર્વ આપનાજ ભોજનને માટે છે. આપવિના બીજું કોઈ એને અડકશે નહિ. આ સર્વ આપના મુખારવિદમાં ધરો, અને મારા મનોરથ પૂર્ણ કરો. (૨૫)

જાગૃહિ જાગૃહિ તૂર્ણ લલિતં ત્વાં દ્રષ્ટુમાગતા ગોપ્યઃ ।

નિજવદનં સુત દર્શય શિશિરીકુરુ દીનનેત્રાણિ ॥૨૬॥

નિજગૃહકૃત્યં હિત્વા તાત સમસ્તાસ્ત્વદાસ્યકમલસ્ય ।

સફલં મનોરથં કુરુ તાસાં તા આગતા દૃષ્ટ્યૈ ॥૨૭॥

હિતિ વચનં નિજમાતુઃ શ્રુત્વા મત્સ્વામિનીસુહિતં ।

વિકસન્મીલનયનઃ પુનશ્ચ સુષ્વાપ ગોકુલાધીશઃ ॥૨૮॥

જગો, જગો, ઝડપ કરો, આપની લલિત આકૃતિના દર્શન કરવાને ગોપીજન આવ્યા છે. હે સુત, આપના વાનકમલના દર્શન આપો અને એ સર્વના દીન નેત્રોને દારો. (૨૬) હે તાત પોતાના ગૃહકૃત્યો છોડીને આ સર્વ આપના મુખકમલના દર્શન કરવાને માટે આવ્યા છે, તેમનો મનોરથ સફળ કરો. (૨૭) પોતાના સ્વામિનીઓને હિતકારી આવાં નિજ માનુષ્યરત્નનાં વચન સાંભળીને શ્રીગોકુલાધીશ નયન ઉઘાડીને પાછા મીચીને પોઢી ગયા. (૨૮)

શ્રીયશોદાજી પોતાના જગાડવાથી પ્રભુ જાગ્યા નહિ, ત્યારે દર્શનને માટે આવેલા વ્રજભક્તોને પ્રભુને જગાડવાની આજ્ઞા કરે છે તે આગળના શ્લોકમાં કહે છે.

સર્વયો મત્કૃતયજ્ઞાન્નાયં જાગર્તિં કિં કુર્વે ।

આગચ્છન્તુ ભવત્યો યદિ પ્રયત્નેન ભવતીનાં ॥૨૯॥

હે સખિઓ, મેં બહુ પ્રયત્ન કર્યો, પણ આ બાલક જાગતા નથી હું શું કરું ? તમે આવો, જે તમારા પ્રયત્નથી જાગે તે જગાડો. (૨૯).

શ્રીયશોદાજીના કહેવાથી વ્રજભક્તો હર્ષિત થઈને પ્રભુને જગાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે સમયની ભક્તોની સ્થિતિ, ભાવ, અને જગાડતી વખતે પ્રભુની સાથે વિનોદના વાક્યથી સંવાદ, પ્રભુની પ્રાર્થના વગેરે વીશ શ્લોકથી કહે છે.

इति वचनं ताः श्रुत्वा हृष्टाः स्वस्वामिना दृष्टाः ।

आकृष्टा रतिपतिनाकुर्वन्धिरमीप्सितं मनसि ॥૩૦॥ -

भुजयुगेन हरिं परिरभ्य तत्करयुगं निजकंठगतं व्यधात् ।

अलसतैव वृतेति वदंत्यसौ सखि चुचुंब कपोलयुगं हरेः ॥૩૧॥

શ્રીયશોદાજીના આ વચન સાંભળીને તે સખીઓ બહુ પ્રસન્ન થયા તેમના સ્વામી પ્રભુએ પણ તેમને નિહાળ્યા રતિપતિ કામદેવથી આકર્ષાઈ લાંબા વખતથી મનમાં જે મનોરથ કર્યા હતા તે પૂર્ણ કર્યા. (૩૦) પોતાના ભુજયુગથી ભગવાનને આલિંગન કર્યું પ્રભુના બેઉ હસ્ત-કમલ પોતાના કંઠની આસપાસ ધર્યા અને હે સખિ, પ્રભુને બહુ આળસ આવે છે એમ પરસ્પર દહેતા પ્રભુના બંને ગાલ ઉપર ચુબન કર્યું (૩૧)

मृदुलं कपोलयुगं सततं कथमद्य मक्षतं जातं ।

नैव वयस्तारुण्यं बाल्ये कथमीदृशोऽनर्थः ॥૩૨॥

(પ્રભુને પૂછવા લાગ્યા કે) આ બંને કપોલ તો હમેશાં મૃદુ, કામલ, રહેતા, હમણાં એ સક્ષત કેમ થયાં ? હજી તરુણ વય તો થઈ નથી, બાલ્યાવસ્થામાં આનો અનર્થ ક્યાંથી થયો ? (૩૨)

सत्यं क्षतमेवैतत् सर्वयो भवदीयबाहुसंस्पर्शत् ।

निद्रालुना मयेदं न ज्ञातं किं कृतं सपदि ॥૩૩॥

(પ્રભુ ઉત્તર આપે છે.) તમે ખરું કહો છો, તમારા બાહુના સ્પર્શથી કપોલપર ચિહ્ન થયાં, તે મેં નિદ્રામાં બપયુ નહિ, કે તમેએ હમણાં મને આ શું કર્યું. (૩૩)

નાથ નવક્ષતમેતન્નાસ્ત્યેવાયં તુ રદનસંદંશઃ ।

જાનંતિ તદ્ભવત્યઃ કિં કિં મયિ નિદ્રિતે વિદ્ધિતમ્ ॥૩૪॥

(સખિઓ કહે છે) હે નાથ, એ નવક્ષત નથી, પરંતુ હંતક્ષત છે. (પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો) હું નિદ્રામાં હતો, તે વખતે તમે મને શું શું કર્યું તે તો તમે જાણો. (૩૪)

અસ્પદ્રચિતં સ્યાદદિ નૂનં દૃશ્યેત સાર્દ્રતા તત્ર ।

एतद् व्रणं त्वनार्द्रं विद्धि हरे रात्रिसंजातम् ॥૩૫॥

(મજ્જભક્તો બોલ્યા). જો આ ચિહ્ન અમોએ કપોલમાં હમણાંજ કર્યો હોય તો તેમાં આર્દ્રતા જણાય, પરંતુ હે હરિ, આ આર્દ્ર નથી આ તો રાત્રિમાંજ થયાં છે. જાણ્યું ? (૩૫)

सरूपः कुत्र विभातं विभावरी वर्तते निविडा ।

नोचेद्वद मद्धस्ते कति रेखाः मांप्रतं संति ॥૩૬॥

(પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો) હે સખિઓ, હજુ સવાર ક્યાં થયું છે, હજુ તો ગાઢ રાત્રી છે, (જો તમે આ ચિહ્ન નહિ કર્યો હોય તો આ અધારી રાત્રિમાં તમને કેવી રીતે દેખાયાં ? માટે તમેજ કર્યો છે) જો તમને અધારામાં આ ચિહ્ન દેખાય છે તો કહો, મારા હાથમાં હમણાં કેટલી રેખા છે ? (૩૬)

तिष्ठ कुहक विदितं नश्चातुर्यं चारुवाचस्ते ।

शृण्वत्सु सर्वलोकेष्वेवं वाक्यं कुलांगनाऽयोग्यम् ॥૩૭॥

(લજ્જિત થઈને ગોપીજન બોલ્યા) હે કપટી હવે નહો, રહો, તમારી ચતુરાઈ જાણી, તમારી મીઠી મીઠી વાક્યચતુરાઈ પણ અમે જાણી, બધા દોકના નાભગતાં કુલાંગનાઆગળ આવું બોલવું તમને યોગ્ય નથી (૩૭)

रहस्येव मया वाच्यं साधुभावः प्रकाशितः ।

अज्ञातत्वन्मानसेन मयामिहितमंगने ॥૩૮॥

(પ્રભુ બોલ્યા) મેં તો ભોલપણમાંજ કહ્યું હે અંગના, તારૂં હૃદય મેં જાણ્યું નહિ, તેથી મેં કહ્યું હવે એકાંતમાંજ હું કહીશ. (૩૮)

अपरं स्वकीयचरितं शृणु मन्मुखतोद्य गोकुलाधीश ।

येनाऽखिलवृत्तांतो विशदीभविता कृतशौर्यात् ॥૩૯॥

अघरेंजनसंयोगो नयने तांबूलरागिता किमिति ।

प्रकटं कपोलयुग्मे चक्राकारं च दृश्यते चिह्नम् ॥૪૦॥

મજ્જભક્ત બોલ્યા, હે ગોકુલાધીશ, બીજું એક આપનું ચગ્નિ મારા મુખથી કદુ ધુ તે સાંભળો, કે જેથી અમારા જનાજના તમે કરેલી બધી લીલાનો જતાંત પ્રકટ થઈ જશે (૩૯) આપના અધરમાં અજનનો સયોગ તથા નેત્રમાં તાંબૂલનો રંગ દેખાય છે, તે ક્યાંથી ? જળી મન્ને કપોલપર ચક્રાકાર ચિહ્ન પ્રકટ જણાય છે, તે ક્યાંથી ? (૪૦)

મત્યં મશિ ભવદુક્તં યો હ્યધરસ્તસ્ય કાલિમા યુક્તઃ ।

યદિ તે તાદૃગસહ્યં સ્વાધરરાગેણ રંજિતં રચય ॥૪૧॥

તદુદાહરણં ભવતી સરૂપા યદિ નીયતે પ્રેષ્ટં ।

તદ્વૈસ્તાંબૂલૈઃ સરાગિતા જાયતે વદને ॥૪૨॥

(પ્રભુ જવાબ આપે છે,) હે સખિ, તું કહે છે તે ખરૂં છે અધર (નીચ) માં કાળાસ હોય જ. જો તને આવું કાળું છે તેથી અસહ્ય લાગતું હોય તો તારા અધરના રંગથી તેને તું રંગ. (૪૧) નયનમાં તાંબૂલની રતાશનું ઉદાહરણ તું જ છે. તને જ્યારે સખી પ્રેષ્ટની પાસે લઇ જાય છે, ત્યારે પ્રિયે આપેલા તાંબૂલથી તારૂં મુખ રંગાઇ જાય છે. (૪૨)

ઉક્તં યદતિચતુરયા ચક્રાકારં કપોલચિહ્નં મે ।

યુક્તં રથાઙ્ગપાણેઃ કપોલહસ્તેન શયનેન ॥૪૩॥

અતિ ચતુર એવી જે તું તેણે મારા કપોલ ઉપર ચક્રાકાર ચિહ્ન હોવાનું કહ્યું તે પણ વ્યાજબી છે, કારણ કે હું ચક્રપાણિ છું, તેથી મારા હાથમાં ચક્ર મદા રહે છે, તેથી નિદ્રામાં મારો હસ્ત કપોલપર રહી ગયો હોય તેથી ચક્રનું ચિહ્ન થવાનો સંભવ છે (૪૩)

સરૂપઃ પશ્યત પુનરપિ ચિત્રં હૃદયેસ્તિ માલિકા વિગુણા ।

સગુણૈવ તત્ર ચાસ્તાં વિગુણાયાઃ કિં પ્રયોજનં તસ્યાઃ ॥૪૪॥

(શ્રીગોપીજન કહે છે) હે સખિઓ, બીજું પણ એક આશ્ચર્ય જુઓ પ્રભુના હૃદય ઉપર દોરાવગરની માલાનું ચિહ્ન જણાય છે તે માલા તો ગુણવાળી હોવી જોઈએ, તો આ ગુણવગરની માલાનું ત્યાં શું પ્રયોજન છે ? (૪૪)

નૈવં સમુચિતમધુનામૂયા મયિ ગોપિકાઃ ક્રિયતે ।

નિજભર્તરિ સકલંકે રજની ચન્દ્રેનુરક્તૈવ ॥૪૫॥

(પ્રભુ બોલ્યા) હે ગોપિકાઓ અત્યારે આપ્રમાણે મારી ઈર્ષ્યા કરો તે એવું ન ગણાય, કેમકે જો કે ચંદ્ર સકલંક છે તો પણ રાત્રિ પોતાના ભર્તાઉપર અનુરાગવાળી જ રહે છે (૪૫)

સા તુ સ્વયમપિ મલિના મલિનં ભર્તારમુત્તમં મનુતે ।

વયમિહ કથમનુરાગં કુલાઙ્ગનાસ્ત્વાદૃશે કુર્મઃ ॥૪૬॥

(ગોપીજનોએ ઉત્તર આપ્યો) એ ગત્રિ તો પોતે પણ મલિન છે, તેથી કલકિત ભર્તા ચંદ્રને ઉત્તમ માને છે, પરંતુ અમે તો કુલાંગના છીએ, તે આપ જેવા કલકિતની ઉપર અનુરાગ કેવી રીતે કરીએ ? (૪૬)

સરૂપો ન મયિ કલંકો યદિ ભવિતા યુગ્મદીયઃ સઃ ।

કૃત્વા માં સકલંકં કુલાંગના એવં કિં યૂયં ॥૪૭॥

(પ્રભુ બોલ્યા) હે સખિઓ, મારામાં તો કાંઈ કલંક નથી જો હોય તો તે તમારો કરેલો છે મને કલકિત કરીને તમે કુલાંગના કેવી રીતે રહી શકો ? (૪૭)

તિષ્ઠતુ સર્વા વાર્તા તૂર્ણ શયનાત્સમુત્તિષ્ઠ । આર્તા ઇવ તે પદવીં પश्यंति પ્રેષ્ટ નંદાદ્યાઃ ॥૪૮॥

(ગોપીજન બોલ્યા) હવે એ બધી વાર્તા જવા દે, શય્યામાથી જલદી ઉઠો, હે પ્રેષ્ટ, નંદરાયજી વગેરે સર્વે આર્તા થઈને આપની વાટ જુએ છે (૪૮)

उत्थापयितुं शक्ता यदि मां कुर्वतु सामर्थ्य ।

अथवा शयनं कुरुत भवतीरहमुत्थिताः कुर्वे ॥४९॥

(પ્રભુ બોલ્યા) જો તમારામાં મને ઉઠાડવાનું સામર્થ્ય હોય તો તમે મને ઉઠાડો નહિ તો તમે શયન કરો, હું તમને ઉઠાડુ (૪૯)

એ પ્રમાણે પ્રભુને જગાડવાને પ્રજાભક્ત પણ સમર્થ થયા નહિ, એટલામાં એક ભક્ત ભાવાવિષ્ટ થઈને પ્રભુ કયા ઉપાયથી જાગશે એમ સંખિઓને પ્રશ્ન કરે છે. ત્યારે બીજા ભક્તો તેને ઉત્તર આપીને ઉપાય બતાવે છે, તેનું વર્ણન તેર શ્લોકથી કરે છે.

काचित् समुदितभावा प्राह सखीं सादरं वाक्यं ।

संगोपितात्मभावा संशान्त्यै विप्रयोगाग्नेः ॥५०॥

उत्थापितोऽपि बहुधा किं कुर्वे नैव जागर्ति ।

किंचित् विकसितनेत्रः पुनरपि दग्मुद्रणं कुरुते ॥५१॥

ત્યાં કેઈક સખી, જેનો ભાવ સારી રીતે વધી ગયો છે, તે પોતાનો ભાવ ગુપ્ત રાખીને વિપ્રોગાગ્નિની શાંતિને માટે સહિયરને આદરસહિત કહેવા લાગી (૫૦) શું કરું ? ઘણી ઘણી રીતે ઉઠાડવાની મહેનત કરવા છતાં હજી જાગ્યા નહિ નેત્ર કેઈક ઉઘાડીને પાછા મીંચી દે છે (૫૧)

जानासि नैव हृदयं हरेर्दृशो यन्निमीलयति ।

ज्ञापयति मे विकाशो नयनांबुजयोर्न सूरेण ॥५२॥

(ત્યારે એક સખી બોલી) તું હરિના હૃદયને જાણતી નથી કે તે પોતાના નેત્રને શા માટે મીંચી દે છે, એ તો એમ જણાવે છે કે આ વૈકિક સૂર્યથી મારા નેત્રકમલ ખુલશે નહિ (૫૨)

केन विकाशो भविता वद नयनांभोजयोरधुना ।

सखि तमुपायं कथय प्रयोजयिष्ये भवेत्साध्यः ॥५३॥

(ત્યારે તે સખી પૂછે છે) કેઈ રીતે પ્રભુના નેત્રકમલનો વિકાસ થાય તે તું જાણતી હોય તો હે સખિ, કહે મારાથી બનશે તો તે તું કરીશ, જેથી આપણું કામ સિદ્ધ થાય. (૫૩)

यदि शुश्रूषा मत्तः सुतनु तयास्ते मयोदितं सुहितं ।

आकर्णयाधुना तं यदि भविता ते तदादरो दिष्ट्या ॥५४॥

सखि मुखचंद्रं दर्शय कुमुदद्वयमेव को वेद ।

कुत्र कुमुदिता मृग्धे दिवा विकाशोपि दृश्यते नित्यं ॥५५॥

હે સુતનુ, જો તારે મારી પાસેથી સાંભળવાની ઇચ્છા હોય, અને જો તું મારા કથનમાં પોતાનું હિત સમજતી હોય, તો હવે આ ઉપાય કરુ હું તે સાંભળ બાંધ્યવગાળ દમણજ તારી દૃષ્ટિનો આદર થશે (૫૪) હે સખિ, તું તારા મુખચંદ્રનું દર્શન કરાવ કાણુ જાણે, આ બંને નેત્ર

કુમુદજ હોય. જો કુમુદજ હશે તો તારા મુખચંદ્રના દર્શનથી તેમનો વિકાસ થશે. (ત્યારે સખીએ કહ્યું) હે મુખે, જો કુમુદ ક્યાંથી હોય, જો તો સદા દિવસે વિકાસતા જણાય છે. (૫૫)

અન્યમુપાયં જાને તાટંકદ્વૈતસૂરેણ ।

સંપર્કો યદિ ભવિતા તદા વિકાશો દશોર્ભાવિ ॥૫૬॥

(ત્યારે ફરીથી સખી બોલી) એનો ખીજો ઉપાય પણ હું જાણું છું. તારા કહેવા પ્રમાણે જો એ (નેત્ર) કમલ છે, તો તારા જો કાનની ટોટી(કુડલ)રૂપ મર્યાદા જો એને સંપર્ક થશે, તો જો નેત્રોનો વિકાસ થશે. (૫૬)

સત્ત્વિ સમુદિતમપિ તદુભયમધુના કિં ન પ્રકાશયતિ ।

નયનદ્વયમિતિ વ્રહ્મધા વ્યમિચારાત્ કારણં નૈતત્ ॥૫૭॥

(ત્યારે જો સખી બોલી) હે સખિ, તારા કહેવાથી મેં જો જાણે ઉપાય કર્યા, તો પણ પ્રભુના નેત્રકમલનો વિકાસ કેમ થયો નહિ; તેથી જો જાણે ઉપાય વિકાસમાં યોગ્ય કારણ નથી, એમ જણાય છે. (૫૭)

શૃણુ મદુદિતમધુના ત્વં કુર્વે વ્યમિચારવારણં સપદિ ।

રવિરપિ જલધિનિમગ્નસ્તદ્ગતવસ્તુ પ્રકાશયતિ ॥૫૮॥

તથા મુખાન્નલાવણ્યજલધિસ્થિતમેવ તે ।

તદ્દ્વયં તત્સ્થિતૌ નેત્રમીનૌ ભાસયતિ ક્ષણાત્ ॥૫૯॥

(ત્યારે ખીજી સખીએ ઉત્તર આપ્યો) સાંભળ. મેં કહેલા વિકાસના કારણમાં તે જો વાંધો બતાવ્યો, તેનું નિવારણ હું તરત કરું છું. સૂર્ય પણ સમુદ્રમાં ડૂબ્યો હોય તો સમુદ્રની વસ્તુનો પ્રકાશ કરે છે, (૫૮) તેજ પ્રમાણે તારા ટોટી(કુડલ)રૂપ સૂર્ય છે તે તારા મુખના લાવણ્યરૂપી સમુદ્રમાં નિમગ્ન થયો છે. તે મુખકમલના લાવણ્યરૂપ સમુદ્રમાં રહેલાં તે નેત્રરૂપ મીનદ્વયને એક ક્ષણમાત્રમાં પ્રકાશ કરશે. (૫૯)

લૌકિકકમલાન્યપિ સત્ત્વિ સ યદાકાશે સમાયાતિ ।

ભાસયતિ તદ્વદિદમપિ કપોલગગને સમાયાતુ ॥૬૦॥

ત્રપામપાસ્ય સંમુખં મુખં કુરુ પ્રિયસ્ય તદ્રસં ચિરેણ સંચિતં નિજાધરેણ તં પિવ ।

શ્રવોવિભૂષણદ્વયં તદા કપોલસંસ્થિતં ભવિષ્યતિ પ્રભોસ્તદા દશોર્વિકાશ ઉત્તમઃ ॥૬૧॥

તદા સંભૂય પદ્યામઃ સર્વા મદનસુન્દરં । સર્વાંગશિથિલં કિંચિન્નિદ્રાઘૂર્ણિતલોચનં ॥૬૨॥

હે સખિ લૌકિક સૂર્ય પણ જ્યારે આકાશમાં આવે છે ત્યારે લૌકિક કમલનો વિકાસ કરે છે, તેમ તારા તાટકરૂપ સૂર્ય પ્રભુના કપોલરૂપી ગગન ઉપર આવે. (૬૦) માટે લાજને છોડીને પોતાના પ્રિયના મુખની સન્મુખ તાડ મુખ કર. બહુ કાલથી એકલાં થયલાં પ્રિયના અધરરસનું તારા અધરથી પાન કર તે સમયે તારા કર્ણના બન્ને આભરણ પ્રભુના કપોલ ઉપર સ્થિત થશે. ત્યારે પ્રભુના નેત્રકમલનો ઉત્તમ પ્રકારે વિકાસ થશે. (૬૧) ત્યારે અમે બધાં એકલાં થઈને નિદ્રાથી ઘૂર્ણિત થયલાં નેત્રવાળા, સર્વ અંગે શિથિલ થયલાં, કામદેવથી પણ વિશેષ સુંદર પ્રભુનું દર્શન કરીશું. (૬૨)

इति निजसहचरिवचनं श्रुत्वारचयत्तथैव चतुरा सा ।

पूर्णो मनोरथोभूत्सकलोऽपि स्वांतसंवद्धः ॥ ६३ ॥

આવા પોતાની સહચરીના વચન સાંભળીને અત્યંત ચતુર શ્રીસ્વામિનીજીએ તેજ પ્રમાણે કર્યું, ત્યારે તેમના અન્તઃકરણમાં રહેલો સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થયો. (૬૩)

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રભુ જાગ્યા, અને સર્વે વ્રજભક્તોએ પ્રભુના દર્શન કર્યા, તેમાં એક ભાવના આવેશવાળા વ્રજભક્તે પ્રભુને પોતાની ગોદમાં લીધા, અને સર્વે વ્રજભક્તોને વિનોદવાક્ય કહેતા પ્રભુની સાથે વિલાસ કરવા લાગ્યા, તેનું વર્ણન કરવાની અધ્યાત્મતા વગેરે પ્રકાર અગીયાર શ્લોકથી કહે છે.

निजप्राणनाथे प्रबुद्धे समस्ताः समागत्य वक्त्रामृतं दीननेत्रैः ।

पिबंत्यो हरंत्यः प्रियस्यापि चित्तं जहुस्तद्वियोगार्तितापं क्षणेन ॥ ६४ ॥

પોતાના પ્રાણનાથ જાગ્યા ત્યારે સર્વ વ્રજભક્તોએ આવીને દીનતાયુક્ત નેત્રથી પ્રભુના વદનરૂપ અમૃતનું પાન કર્યું, અને પોતાના પ્રિય પ્રભુના ચિત્તનું હરણ કર્યું, અને પ્રભુના વિયોગની આર્તિના તાપનો એક ક્ષણમાં ત્યાગ કર્યો (૬૪)

यद्यत्सुखमनुभूतं तासामभवत्प्रियस्य संगेन ।

कथमपि वक्तुमशक्यं मनसो वचसो यतोऽगम्यं ॥ ६५ ॥

પોતાના પ્રિયના સંગમથી તે વ્રજભક્તોને જેજે સુખનો અનુભવ થયો તે અમે (શ્રીહરિરાયજી) કહી શકતા નથી, કેમકે અમારા મનને વાણિને તે અગમ્ય છે, (૬૫)

काचिद् बहुवियोगार्ता तूर्णमागत्य संमुखं । परिरम्य निजोत्संगे गोविन्दमकीरन्मुदा ॥

કાંઈક વ્રજભક્ત જે વિયોગથી બહુ આર્ત થયલા તેમણે જલ્દી સન્મુખ આવીને પ્રભુને આલિંગન કરીને હર્ષથી પોતાની ગોદમાં પધરાવ્યા. (૬૬)

ततः सर्वा गर्वादिकमपि परित्यज्य मिलिता मुकुंदोत्सांगां तां सपदि परितः प्राणपतिना ।

स्फुरद्भावं दृष्ट्वा परमभिनिविष्टा मुररिपोर्गुणे रात्रिक्षिप्ताः किमपि जगदुर्दीनवचनं ॥ ६७ ॥

ત્યારે સર્વ સખિયો પોતાના ગર્વ વગેરેનો ત્યાગ કરીને એકઠા થયા, અને જેના ઉત્સંગમાં મુકુન્દ ભગવાન બિરાજતા હતા તેની ચારે તરફ વિટલાઈને તેના ટદ્દિ પામેલા ભાવને બેઠને મુરારિ પ્રભુના ગુણમાં પ્રવેશ કરીને રાત્રિભર વિયોગના ક્યેશવાળા કંઈક દીન વચન બોલવા લાગ્યા.

सुंदरि तवैव भाग्यं यत्प्राप्तो गोकुलाधीशः । मधुपं नीरजमिव सखि छादय बाहुद्वयेनेमं ॥

रुचिरे सखि हरिरूपे निपततु मा पश्यतां दृष्टिः ।

इति निजचैलांचलतो विमुच्य सिद्धार्थविभ्रमं वितनु ॥ ६८ ॥

હે સુંદરિ, તારું ભાગ્ય છે કે તને ગોકુલાધીશ પ્રાપ્ત થયા. હવે જેમ કમલ જમરને પ્રાપ્ત કરીને તેને હાંકી દે છે, તેમ તું તારા જન્મે ભુજથી એને આમ્બાદિત કરી દે. (૬૮) હે સખિ, હરિના સુંદર રૂપની ઉપર કાંઈ બેનારની દૃષ્ટિ ન પડે તેને માટે તારા કપડાના છેદમાં

બાધિલા સરસવ પ્રભુના ઉપર વારીને ચારે તરફ ફેંકી દે. અથવા હરિના અત્યન્ત સુંદર સ્વરૂપ પર કોઈ જોનારની દષ્ટિ ન પડે તેમ તારા વસ્ત્રના છેડાથી તું તેને દાંકી દે. હવે તારો સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થયો. હવે મનના વિભ્રમને છોડીને પ્રભુની સાથે વિલાસ કર. (૬૯)

કાંચિત્ સમુદિતમદના દુઃસહતદ્વિપ્રયોગામિં સોદુમશક્તા કિંચિચ્ચકાર ગોપીપતૌ સપદિ ॥

તદિદં વક્તુમશ્કયં તદાભવત્સ્વામિનીપ્રમ્વોઃ ।

કશ્ચિદ્રમણવિશેષો મનોવચોઽગોચરઃ સુમુસિ ॥૭૧॥

કોઈક સખી જેને પુષ્કલ કામનો ઉદય થયો હતો, અને પ્રભુના વિયોગના અગ્નિને સહન નહિ કરી શકતી હતી, તેણે જલદી આવીને ગોપીપતિ પ્રભુને કાંઈક કયું, (૭૦) તે કહી શકાય તેમ નથી ત્યારે હે સુમુખિ, શ્રીસ્વામિનીજી તથા પ્રભુનો કોઈક રમણનો મન અને વાણીને અગોચર પ્રકાર થયો (૭૧)

તતસ્તા મગવત્સંગં મિલિતાઃ પર્યવારયન્ । દ્વિરેફમિત્ર પાથોજદલાનિ સ્વાંતરાગતં ॥૭૨॥

વાતાહતમિવ કમલં તદાભવન્મત્પ્રમોનેત્રં । મૃદ્ધૈરિવ પીતસ્તન્મકરંદઃ સ્વામિનીનેત્રૈઃ ॥૭૩॥

પછી સર્વેનો ભગવાનની સાથે સંગ થયો. જેમ કમલની પાંખડીઓ પોતાની અંદર આવેલા ભ્રમરને ચારે તરફથી ઘેરી લે છે, તેમ સર્વેએ મળીને પ્રભુને ઘેરી લીધા. (૭૨) જેમ વાયુથી કમલ કમ્પે છે, તેમ પ્રજ્વલિતને જોઈને મારા પ્રભુનું નેત્ર કમલ ચંચલ થયું. અને જેમ ભ્રમર કમલના મકરંદનું પાન કરે છે, તેમ શ્રીસ્વામિનીના નેત્રરૂપ ભ્રમરોએ પ્રભુના નેત્ર-કમલના મકરંદનું પાન કર્યું. (૭૩)

આગત્ય માતૃચરણાંતિકે વદંતિ સ તાઃ કિંચિત્ । ઘાલોપ્યયં પ્રવુદ્ધો ગ્રાહ્યઃ સંમોજનીયશ્ચ ॥

માતર્વદુઘાસાભિઃ પ્રલોભનં તે કૃતં સૂનોઃ । સોયં તદા કથંચિત્ સ્વાંકે કૃષ્ણાંબુજો નીતઃ ॥

માતૃચરણની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા કે તમારો લાલા બાલક છે, તોપણ અમે એને જગ્યા છીએ. એને આપ દો, અને એને સારી રીતે ભોજન કરાવો. (૭૪) હે માતા, અમે એને બહુ લાલચ આપી ત્યારે જાગ્યા છે. જેમ તેમ કરીને આ કૃષ્ણકમલને તમારા ઉત્સંગમાં લાગ્યા છીએ.

હવે સર્વ ભક્ત પ્રભુને લઈને શ્રીયશોદાજીની પાસે જાય છે અને પોતા પ્રભુને જગાડ્યા તેનો પ્રકાર યશોદાજીને કહે છે, અને પ્રભુને માતાની પાસે પધરાવે છે, તેનું ચાર શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

નિદ્રાલુતા તવાસ્તે ધૂનોર્જાતિ પ્રભાતેપિ । વદતિ મયા નોત્થેયં પરઃ શતૈસ્ત્વત્કૃતૈઃ યત્નૈઃ ॥

પ્રાર્થનયા બહુવિધયા પાદગ્રહણેન મસ્તકે ઘૃત્વા ।

કથમપિ સંપ્રતિ નિકટે તવ બાલોયં સમાનીતઃ ॥૭૭॥

જોકે પ્રાતઃકાલ થઈ ગયો તોપણ તમારા પુત્ર તો નિદ્રાલુજ છે, અને કહેવા લાગ્યા કે તું સેંકડો પ્રયત્ન કરશે તોપણ હું ઉઠવાનો નથી, (૭૬) અમે બહુ પ્રકારે પ્રાર્થના કરી, એમના ચરણ ગ્રહણ કર્યા, મસ્તક પર ઘર્ષ્યા. આપ્રમાણે જેમ તેમ કરીને તમારા બાલને તમારી પાસે લાગ્યા છીએ. (૭૭)

હવે પ્રભુ માતાને પૂછે છે કે મારા ભોજનને માટે શું શું ક્યું છે ? ત્યારે માતા મંગલભોગને માટે કરેલી સામગ્રીનું વર્ણન કરીને આરોગવાની પ્રાર્થના કરે છે. તે પાંત્રીશ શ્લોકથી કહે છે,

તતઃ પૃચ્છતિ ગોવિંદો માતઃ કિં મત્કૃતે કૃતં । યદ્યત્ સ્વાદુ તવામીષ્ટં તાત પૂર્વ પયઃ પિબ ॥
પયો વયો વર્ધયતિ કેશાનપિ ચ મેચકાન્ । પયસા ગોપવાલેષુ વલં તે વલવદ્ભવેત્ ॥૭૯॥

પછી ગોવિંદ પૂછે છે કે હે માતા, તેં મારે માટે શું શું ક્યું છે ? ત્યારે માતા કહે છે કે હે બાલ, તને જે જે સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ ગમે છે, તે બધી કરી છે, પહેલાં દૂધ પીજ. (૭૮), દૂધ ઉંમરને વધારે છે, વાળને પણ સુંદર કાળા કરે છે, અને દૂધ પીવાથી ગોપબાલકોમાં બલદેવના જેવો બલવાન તું થશે. (૭૯)

તદનુ નવં નવનીતં ચૂર્ણિતસિતયાપિ સંયુક્તં દુર્લલિતમુગ્ધસૂનો કુરુ મુખકમલે મદુક્તેન ॥

તે પછી મિશ્રીની બૂકીવાળું તાજું નવનીત, હે ચંચલ અને મુગ્ધ બાલ, મારું કહું માનીને મુખકમલમાં મૂકા. (૮૦)

દાધિ વદ્ધં શર્કરયા સહિતં સુહિતં ઘનીભૂતં ।

કુરુ સુંદર નિજવદને સફલં સઘો મનોરથં વિતન્તુ ॥૮૧॥

માદિપપયઃશરોડયં નિહિતઃ સૌવર્ણપાત્રેષુ । ગ્રાહ્યો ગોકુલપાલક કુરુ સફલં મે શ્રમં સઘઃ ॥

બાંધેલુ ગાદું દહીં મિશ્રીસહિત હિતકર છે, તે તારા સુંદર વદનમાં મૂક; અને મારો મનોરથ તરત સફલ કર. (૮૧) આ સુવર્ણના પાત્રોમાં ભેંસના દૂધની મલાઇ ધરી છે, તે આરોગીને હે ગોકુલપાલક, મારો શ્રમ જલદી સફલ કરો. (૮૨)

ગોધૂમચૂર્ણરચિતા મૃદુરોટિકેયમત્યજ્ઞમુગ્ધનવનીતસિતાવિમિશ્રા ।

વાંછત્યલં તવ મુશ્વામ્બુજસંગમં સા પૂર્ણ મનોરથચયં કુરુ ગોકુલેશ ॥૮૩॥

ઘઉંના લોટની બનાવેલી કુમળી રોટલી અતિસ્વચ્છ નવનીત અને મિશ્રી મેળવેલી, તમારા મુખમાં જવાને ઇચ્છે છે, તેથી હે ગોકુલેશ, એને મુખકમલમાં મૂકીને એના મનોરથના સમૂહને પૂર્ણ કરો.

અત્યંતપાકશાલી શાલિનામોદનો દમ્ના । મિશ્રઃ સંધિતસહિતસ્તવાસ્યસંગં મ કાંક્ષતિ પ્રાયઃ ॥

સારી રીતે ચઢી ગયેલો, દહીં મેળવેલો શાલનો બાત સંધાણાની સાથે તમારા મુખમાં જવાની ઇચ્છા કરે છે. (૮૪)

આવર્તિતવહુપયસા પરિપાચિતશાલિમી રચિતં ।

પાયસમુત્તમસિતયા સહિતં યોગ્યં ત્વદાસ્યેદોઃ ॥૮૫॥

ઓટેલાં બહુ દૂધમાં પકાવેલી, ચોખા નાંખેલી, મિશ્રીવાળી ખીર તેમાર કરી છે તે પણ તમારા મુખચંદ્રને લાયક છે. (૮૫)

પૂર્વપ્રદેશસંમવતંદુલવિહિતં વિમેદયુગ્મકં ।

તથિક્રુટેઃગોકુલનૃપ પરિપકાઃ સ્યાપિતા મૃદ્ધાઃ ॥૮૬॥

પૂર્વદેશમાં ઉત્પન્ન થયેલો ચોખાનો ખીસેલો વાત અને તેની પાસે હે ગોકુલનાથ, પરિપક્વ મગ પણ ધર્યા છે. (૮૬).

તન્નિકટરૂપ્યપાત્રે સ્થાપિતમત્પુત્તમં શાકં ।

કાંચનશકલનિચય દ્વય યત્સૂરણકંદસંભવં કૃષ્ણ ॥૮૭॥

તન્નિકટે નવમૃદુતરશકલં યત્ પેષુકીરચિતં ।

શાકં વહુ પરિપાકં સુન્દરપાત્રે ત્વદાપ્તયે નિહિતં ॥૮૮॥

હે કૃષ્ણ, તેની પાસે રૂપાના પાત્રમાં અતિ ઉત્તમ શાક ધર્યું છે, તે સૂરણના કંદનું બનાવેલું છે, અને સુવર્ણના કટકાના ઢગલા જેવું દેખાય છે. (૮૭) તેની પાસે નવા, કોમલ અરવીના દુધ (કટકા)નું બનાવેલું શાક બહુ પકાવીને સિદ્ધ કરીને સુંદર પાત્રમાં તમારે અંગીકાર કરવાને માટે ધર્યું છે. (૮૮)

મરિચાર્દ્રકાદિયુક્તં રામઠલવણાદિસંયુક્તં । નિહિતં સુવર્ણપાત્રે ઘૃતાકૈર્નિર્મિતં શાકં ॥૮૯॥

તન્નિકટે સુકુમારક નિહિતં સૌવર્ણપાત્રેષુ । કોશાતકીવિરચિતં શાકં વદનારવિદાર્દમ્ ॥

મરચાં, આદ્રક (આદુ), હિંગ, લોણ, વગેરે મેળવેલું વેગણનું બનાવેલું શાક સુવર્ણના પાત્રોમાં ધર્યું છે. (૮૯) તેની પાસે હે સુકુમાર, સુવર્ણના પાત્રોમાં પટોલનું બનાવેલું શાક આપના મુખકમલને લાયક ધર્યું છે. (૯૦)

રમ્યે રાજતપાત્રે દ્વિવિધં વાસ્તૂકનામકં શાકં ।

સ્થાપિતમતિરોચકમિદં હરેર્મુખાંભોજસંગમાકાંક્ષિ ॥૯૧॥

તન્નિકટે કાંસ્યપાત્રે નિહિતં કાષ્ઠારુકંદસ્ય ।

શાકં વહુ પરિપાકં સફલં તત્કૃત્ય વિશ્રમં વિતનુ ॥૯૨॥

સુંદર ચાંદીના પાત્રમાં નાના મોટા બે જાતના બથવાનું અતિ રૂચિકર શાક અહીં ધર્યું છે. હે હરિ, એ તમારા મુખકમલમાં જવાને તલપી રહ્યું છે. (૯૧) તેની પાસે કાંસાનાં પાત્રમાં કાષ્ઠારુકંદ (સકરકંદ) નું સારીરીતે પકાવેલું શાક ધર્યું છે, તે આરોગીને તે તૈયાર કરવાનો મારો અમ સફલ કરે. (૯૨)

નૂતનમૃન્મયપાત્રે દધિમક્તં હિંગુજીરકૈર્યુક્તં ।

સલવણમાર્દ્રકસંધિતસહિતં યોગ્યં ત્વદાસ્યેદોઃ ॥૯૩॥

સંરજનિસિદ્ધાર્થકનવહિંગુહરિદ્રાવિમિશ્રિતઃ સુશૃતઃ ।

સુન્દરતક્રકપાયઃ પક્કવટીમિશ્રિતશ્વાસ્તે ॥૯૪॥

નવા માટીના પાત્રમાં હિંગ, જીરુ, લવણ મેળવેલો દહીંબાત આદ્રકના સંધાણાસહિત ધર્યો છે, તે તમારા મુખચંદ્રને ચોગ્ય છે, (૯૩) જાશની, રાઇનાંબેલી, નવી હિંગ, હળદર મેળવેલી, સારીરીતે ઓટેલી, પકોડી નાંબેલી, કઠી ધરી છે, તે બહુ સુંદર છે. (૯૪)

આવર્તિતજલમિશ્રિતમરિચવટીનિર્મિતઃ સ રસઃ ।

કાંચનપાત્રે નિહિતઃ રાસીત્કૃતિં તેન ભોજનં વિતન્તુ ॥૯૫॥

ઘૌતમાષકૃતપક્કવટીકો હિંગુજીરકદલૈઃ સમન્વિતઃ ।

સ્થાપિતઃ સલવળોદ્ધુતપાત્રે સુંદરાસ્ય તવ તક્રરસોડ્યં ॥૯૬॥

આરીરીતે ઓટેલો, જલ મેળવેલો, મરી અને વડી મેળવેલો રસ સિદ્ધ કરીને સુવર્ણના પાત્રમાં ધર્યો છે, તે સીંકાર સહિત ભોજન કરો. (૯૫) હે સુંદર મુખવાળા, તારે માટે ઘાયલી અડદની દાળની બનાવેલી પકોડી, અને હિંગ જીર નાંખેલો લોણુ મેળવેલો, ઊશનો બનાવેલો આ સાર અદ્ભુત પાત્રમાં ધર્યો છે (૯૬)

પેંચુકિપત્રપુટીકૃતમાપજશકલૈઃ સમંતતો યુક્તઃ કપિશસ્ત્રક્રરસોયં ભવ ભોક્તા નંદસૂનોસ્ય ॥

સાર્દ્રકર્ચણકસમેતો મરિચરસો હિંગુસંયુક્તઃ । નિશ્લિપ્યોદનમધ્યે કુરુ ભોજનમંબુજાસ્ય ત્વં ॥

અરવીના પાનને અડદની દાળનું વેસણુ લગાવીને તેની બીડીવાળીને, સરખા કટકા કરીને ધીમાં પકાવીને પીળી ઊશમાં નાંખીને સિદ્ધ કરેલો આ રસ છે. તેનો હે નંદસુનુ આપ ભોગ કરો. (૯૭). દરબરા સહિત હિંગ નાંખેલો મરીનો રસ (તિનકુડા) સિદ્ધ કર્યો છે, તેને ભાતમાં નાંખીને હે કમલવદન, તમે ભોજન કરો (૯૮)

કેવલતક્રવિનિર્મિતધવલરસઃ સ્વાદુમરિચાક્તઃ ।

મંદાગ્નિનાતિપક્કસ્ત્વદેકમોગ્યો મયા વિહિતઃ ॥૯૯॥

આમાગ્રફલનિર્મિતશકલવિમિશ્રોતિર્ગૈજિકામહિતઃ ।

કથિત્ સુભગરસોડ્યં ગ્રીષ્મકૃતં તાપમાહંતિ ॥૧૦૦॥

ઝોકલી ઊશની બનાવેલી, મરી નાંખેલી સ્વાદદાર સફેદ કઢી, મંદઅગ્નિથી મેં તમારે ભોજન કરવાને માટેજ બનાવી છે, (૯૯). કાચી કેરીના કટકા જલમાં મિશ્રણુ કરી, રાઈ નાંખીને કોષક સુંદર રસ સિદ્ધ કર્યો છે, તે ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપને દૂર કરે છે. (૧૦૦)

ચળકચૂર્ણવિનિર્મિતવટ્ટિકાસહિત ઇષ હિતસ્તવ સુન્દર ।

સમરિચઃ સરસોતિવિલક્ષણસ્તવ વિશેષરુચિં પ્રસમીક્ષતે ॥૧૦૧॥

ચતુરસ્રચળકચૂર્ણપ્રયુક્તસ્વંઘૈર્વિમિશ્રિતો દમ્મા ।

અત્યંતરોચકસ્તે ગોકુલનૃપ રાજિકાયુક્તોડ્યં ॥૧૦૨॥

હે સુંદર, તમારા હિતને માટે ચણાના લોટની બનાવેલી વડી, મરી મેળવીને ઊશમાં નાંખીને રસ તૈયાર કર્યો છે, તે બહુ વિલક્ષણુ છે; અને તે તમારી રચિની વાટ જુએ છે. (૧૦૧) હે ગોકુલના રાજા, ચણાના લોટના બનાવેલા ચોખંડા કટકા નાંખીને દહીં વડે, રાઈ મેળવીને, આ રસ તૈયાર કર્યો છે, તે અત્યંત રોચક છે, (૧૦૨)

હૈયદ્ગ્ધવીનમુચ્ચમમદ્યુતં તે નૈચિકીજાતં ।

રાજતિ કાંચનપાત્રે નિહિતં કાઝમીરનીરમિવ ॥૧૦૩॥

ગોધૂમચળકચૂર્ણેઃ પક્ષાન્નાન્યથા નિર્મિતાનીહ ।

સંતિ સમસ્તાન્યાદરભરતો નિહિતાનિ પાત્રેષુ ॥૧૦૪॥

બહુજ સુંદર ગાયના દૂધમાંથી બનાવેલું અતિ અદ્ભુત, ઉત્તમ માખણ સોનાના પાત્રમાં ધર્યું છે, તે કેશરના જલના જેવું શોભે છે, (૧૦૩). ઘઉંના તથા ચણાના લોટના આજેજ બનાવેલા પકવાણ છે, તે સર્વે આદરપૂર્વક પાત્રોમાં ધર્યાં છે. (૧૦૪)

ચૂર્ણિતતંદુલરચિતા મયા કૃતા શણ્કુલી મૃદુલા ।

મિલિતા મનોરથં મે પૂરયતુ ત્વન્મુખામ્બુજેન ॥૧૦૫॥

મરિતાઃ સુંદર સિતયા કોણચતુષ્કે લવંગસંવદ્ધાઃ ।

કર્પૂરનાડિકાસ્તાઃ કૃથાઃ કૃપાલો મુખાંભોજે ॥૧૦૬॥

ચોખાના લોટની મેં બનાવેલી કામલ જલેખી તમારા મુખકમલમાં મૂકીને મારો મનોરથ પૂર્ણ કરો, (૧૦૫) સુંદર મિશ્રી ભરેલી ચારે ખુણે લવંગ મૂકેલી કર્પૂરનાડીઓને હે કૃપાલુ, તમારા મુખકમલમાં ધારણ કરો. (૧૦૬)

દધિવદ્ધપિષ્ટનિર્મિતદધિવટ્કાઃ સંઘૃતે પક્ષાઃ ।

ગોકુલજીવન નવ્યા જયંતુ તે ત્વન્મુખાંભોજે ॥૧૦૭॥

ગોધૂમચૂર્ણનિર્મિતચક્રાકારાઃ કરંજિકા મિષ્ટાઃ ।

દ્વૃષ્ટાસ્ત્વદાસ્યપદ્મે સંતુ મયા નિર્મિતાઃ સંતિ ॥૧૦૮॥

બાંધેલા દહીંમાં લોટ મેળવીને બનાવેલા થોડા ધીમાં પકવેલા નવા દહિવટા, હે ગોકુલજીવન, આપના મુખારવિંદમા વિનય કરો. (૧૦૭) ઘઉંના લોટની બનાવેલી ચક્રના આકારની મીઠી ચંદ્રકળા મેં બનાવી છે, તે આપના મુખકમલમાં બિરાજવા ચોખ્ય છે (૧૦૮)

જળકચૂર્ણરસાહિત્ત્રિવિંદુમિર્વિહિતસુંદરવિન્દુજલદ્રુકં ।

સુત મયાશિલબદ્ધમથો સિતાકૃત્તરસેન મુખે તવ તિષ્ઠતુ ॥૧૦૯॥

નિજકરયુગ્મવિનિર્મિતસેવિતલદ્રુકમુત્તમં ।

સુઘૃતે પક્ષં સિતાનિવદ્ધમતિયોગ્યં ત્વન્મુખે માતુ ॥૧૧૦॥

ચણાના લોટના રસની શુદ્ધીકરીને મિશ્રીના રસમાં નાંખીને ગાઢી ચાસણીથી સુંદર શુદ્ધીના લાડુ, હે સુત, મેં તૈયાર કર્યાં છે, તે તમારા મુખમાં મૂકો. (૧૦૯) મારા બન્ને હાથથી બનાવેલી સેવનો સુંદર ધીમાં પકાવેલો, મિશ્રીની ચાસણીથી બાંધેલો, ઉત્તમ લાડુ અતિ ચોખ્ય છે, તે આપના મુખમાં શોભે. (૧૧૦).

મર્દિતચૂર્ણવિરચિતાશ્વંદ્રાકારા ઘૃતે પક્ષાઃ । માઠા મનોરથાનાં પૂરણયોગ્યા મુખે કાર્યાઃ ॥

एवंभूतानि वस्तूनि स्थापितानि प्रियार्भक । यद्यद्रुचिकरं तात तत्त्वया क्रियतां मुखे ॥

લોટને શુદ્ધીને બનાવેલા ધામાં પકવેલા ચંદ્રના આકારના માટ (ઠોર) છે, તે મનોરથ પૂર્ણ કરવા ચોખ્ય છે; તેમને મુખમાં ધરો. (૧૧૧) હે પ્રિય બાલ, આ પ્રકારની સર્વ વસ્તુ ધરી

રાખી છે, તેમાં જે આપને રુચિકર હોય તે, હે તાત, આપના મુખમાં ધરો. (૧૧૨).

તતો મન્નાથેન પ્રણયભરમાકર્ણ્ય ગદિતં સ્વમાતુઃ સ્વાકાંક્ષાકૃતમિતિ કૃપાપૂર્ણમનસા ।

યદેવ સ્વામીદં રુચિકરમુત સ્વાદુ મૃદુલં લસન્મુગ્ધસેરાનનકમલમધ્યે તદકરોત્ ॥૧૧૩॥

પછી મારા નાથ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે પ્રેમથી ભરેલાં પેતાની માતાનાં વચન સાંભળીને, તેમણે બહુજ આકાંક્ષાથી કયું છે એમ જાણીને, પૂર્ણમનથી પેતાને જે અભીષ્ટ રુચિકર સ્વાદુ અને કામલ લાગ્યું, તે મંદ હાસ્યયુક્ત પેતાના સુંદર મુખકમલમાં ધર્યું. (૧૧૩)

આ પ્રકારે માતાની પ્રાર્થનાથી ભગવાન આરોગ્યા. પછી આચમન મુખપદ્મ લઈને, બીડી લઈને માતાની ગોદમાં બિરાજીને મંગલાઆરતિ કરાવી, તેનું ચાર શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

કથાઃ કથયંતીમિર્વીજયન્તીમિરચ્યુતમ્ । સર્ણમિઃ સહિતો મુંક્તે કૃષ્ણઃ કમલલોચનઃ ॥

તત આચમ્ય તામ્બૂલં પ્રગૃહ્ય કર્યોર્દ્વયોઃ । જનન્યુત્સંગોપવિષ્ટઃ સારકાનનચંદ્રમાઃ ॥

તતશ્ચારાત્રિકં માતૃસંલિમિરલિલેશ્વરઃ । હરિરુત્તારયામાસ લસદ્વદનપંકજઃ ॥૧૧૪॥

અનેક પ્રકારની કથાઓ કહેતી અચ્યુત ભગવાનને પંખા કરતી સખિયોની સાથે કમલનયન શ્રીકૃષ્ણ ભોજન કરતા હતા. (૧૧૪) પછી આચમન કરીને મુખપ્રક્ષાલન કરીને બંને હાથમાં તાંબૂલ લઈને મુખચંદ્ર ઉપર આવેલા વાળથી શોભતા શ્રીકૃષ્ણ માતાની ગોદમાં બેઠા. (૧૧૫) માતાની સખિયોની પાસે અખિલ વિશ્વના ઈશ્વર હરિએ આરતિ ઉતારાવી ત્યારે આપનું મુખારવિંદ અત્યંત શોભવા લાગ્યું. (૧૧૬).

હવે માતા શ્રીકોકોરજીને ઉખટનો કરાવીને સ્નાન કરાવીને શૃંગાર કરે છે, તેનો પ્રકાર પાંત્રીશ શ્લોકથી કહે છે,

તદનંતરમેવં હિ ભાવનાત્ર વિધીયતાં । સર્ણસમીકૃતસ્થાનઃ સૂક્ષ્મચૈલાર્પિતાસનઃ ॥૧૧૭॥

સમાનીતલસતૈલસર્વાંગકૃતલેપનઃ । સૂક્ષ્મકંકતિકાયત્નપ્રસાધિતકર્ણાંતરઃ ॥૧૧૮॥

જનનીહસ્તનચરસમીકૃતમુખાલકઃ । કરદ્વયતલસ્યાયિતૈલલિપ્તમુખાંબુજઃ ॥૧૧૯॥

તે પછી અહિં એવી ભાવના કરવી કે સખીઓએ સ્નાનને ઠીક કરીને ઝીણા વસ્ત્રોથી આસન બિછાવ્યું. (૧૧૭) સુંદર પુલ્લેલથી પ્રભુના સર્વાંગ ઉપર લેપન કર્યું, નાની કાંસડીથી બહુ સારી રીતે યત્ન કરીને પ્રભુના વાળ ઓળ્યા. (૧૧૮) માતાએ હાથના નખથી મુખ ઉપર આવેલા અલક સરખા કર્યાં. બંને હાથમાં તેલ લઈને પ્રભુના મુખકમલને લેપન કર્યું. (૧૧૯)

નયનદ્વિતયપ્રાંતપ્રોંછનપ્રાપ્તસીત્કૃતિઃ । ગૃહીતલકુટો વામકરસ્યનવનીતકઃ ॥૧૨૦॥

અનેકદીનવચનાનુનીતઃ સાધુવત્સ્થિતઃ । સુગંધોદ્વર્તનોદ્વર્તિરુચિરસ્વાંગસુંદરઃ ॥૧૨૧॥

બંને નેત્રના છેડાના ભાગને લુછ્યા, ત્યારે પ્રભુ સીન્કાર કરવા લાગ્યા. લકુટી લીધી, અને ઘણા દસ્તમાં માખણ ધર્યું. (૧૨૦) અનેક રીતે કાલાવાલા કરવાથી પેતે માની ગયા પ્રણામ ને ઉમા રુચિર શ્રીઅંગને સુગન્ધયુક્ત ઉખટનો લગાડ્યો. (૧૨૧)

ચંદનાલિપ્તવદનઃ સુપ્રમાસદનોઽસ્થિરઃ । પીતામ્બર દ્વ સ્વાંગશોમાસીમામમાશ્રયઃ ॥૧૨૨॥

ઘગઘગસપ્તધાપી પ્રાર્થનાવ્યાપિતઃ સ્યકે । કોળનીરવમુન્દ્રેયૌરહોમઝગાત્રકઃ ॥૧૨૩॥

મુખ ઉપર ચંદન ચોપડાવ્યું, શોભાના સ્થાનરૂપ થયા. અતિ ચંચલ થયા, ચંદનના લેપથી શ્રીઅંગ પીતામ્બર ધારણ કર્યું હોય એમ શોભાની પરિગ્રીમાને પ્રાપ્ત થયું. (૧૨૨) એક એક ક્ષણમાં એકદમ ઉઠે છે, શ્રીચશોદાશ કાલાવાલા કરી પાછા ઠેકાણે બેસાડે છે, પછી સુહાતા ગરમ જલથી ક્રોમલ શ્રીઅંગને સ્નાન કરાવે છે. (૧૨૩)

ગોપીજનમમાકીર્ણઃ પરિહાસમુલામ્યુજઃ અનેકભાવસંસ્રુચિસર્વાંગકૃતિચંચલઃ ॥૧૨૪॥

ગોપીજનમુલામોદસમાધાનપરાયણઃ । ગોપીજનકરસ્પર્શજાતરોમાંચપુષ્પિતઃ ॥૧૨૫॥

ગોપીજન એમને વિંટલાઈ વળે છે, મુખકમલપર હાસ્ય આવી રહ્યું છે, અનેક ભાવને સૂચન કરનાર સર્વાંગની ચેષ્ટાથી ચંચલ છે. (૧૨૪) ગોપીજનના મુખની સુગંધને સુધવામાં પોતે પરાયણ છે. ગોપીજનના હાથના સ્પર્શથી ઉત્પન્ન થતા રોમાંચથી અંગોઅંગ ફૂલે છે.

રણત્કંકણહસ્તસ્થકલશઃ સ્થાપિતઃ પુનઃ । હૃતસ્તતઃ મમાયાતયુવતીવૃંદવેષ્ટિતઃ ॥૧૨૬॥

શનૈઃ સૂક્ષ્માંશુકૈઃ સમ્પ્રક્રોંઞ્ચિતાંગવિરાજિતઃ । ઉત્તમાચ્છાદનાસ્તીર્ણમૃદુલાસનસંસ્રિતઃ ॥

અંતિકસ્થાપિતાનેકવસ્ત્રાભરણપેટિકઃ । શ્રીમાતૃચરણાંકસ્યો ગોપીમંડલમંડિતઃ ॥૧૨૮॥

કંકણના રણત્કારયુક્ત હાથમાં રહેલા કળશને એક બાજુપર મુકે છે, અને આમ તેમથી આવેલા યુવતિઓના સમૂહથી પ્રભુ વિંટલાઈ જાય છે. (૧૨૬) ઝીણા વસ્ત્રથી ધીમેધીમે સારી રીતે શ્રીઅંગને લુછાવીને પ્રભુ બિરાજે છે. ઉત્તમ વસ્ત્ર બિછાવેલા ક્રોમલ આસનપર પ્રભુને બેસાડે છે. (૧૨૭) પાસે અનેક વસ્ત્ર ને આભૂષણની પેટી મુકેલી છે. શ્રીમાતૃચરણની ગોદમાં પ્રભુ બિરાજે છે, ગોપીજનના મંડલથી શોભાયમાન છે. (૧૨૮)

બાલભાવાગ્રહસ્વાંતિસ્થાપિતપ્રિયરાધિકઃ । બાલભાવાતુકરણસહજસ્નેહમૂચકઃ ॥૧૨૯॥

તન્નિત્યનિજમાહિત્યમહંજસ્નેહસૂચકઃ । બાલભાવાતિમૌઘ્યેન નિર્દોષગુણવિગ્રહઃ ॥૧૩૦॥

તત્સંમુખકૃતસ્વાસ્યો નિજશૃંગારકારકઃ । સમવસ્ત્રાભરણધૃક્ પ્રવર્તિતનિજાગ્રહઃ ॥૧૩૧॥

બાલભાવના આગ્રહથી પોતાની પાસે પ્રિય રાધિકાને બેસાડ્યા છે બાલભાવના અનુકરણથી તેમને સહજ સ્નેહનું સૂચન કરે છે. (૧૨૯) પોતાના નિત્યના સાહિત્યમાં સહજ સ્નેહ સૂચન કરે છે, બાલભાવથી અત્યંત મુગ્ધ દેખાય છે, પરંતુ નિર્દોષપૂર્ણગુણવિગ્રહવાળા પોતે છે. (૧૩૦) પ્રિયાણી સન્મુખ પોતાનું મુખ કરીને પોતાને શૃંગાર કરાવે છે, વસ્ત્ર અને આભૂષણ પોતાને પ્રિયાજના સમાન ધારણ કરાવવાને પ્રભુ પોતાને આગ્રહ જણાવે છે. (૧૩૧)

પાર્શ્વસ્થવેણુવેત્રાદિઃ કરધારિતલઙ્કુકઃ । આરક્તકચ્છપટકપરિધાનવિરાજિતઃ ॥૧૩૨॥

હીરકાદિવિનિર્માણનસ્વભૂષણભૂષિતઃ । ચરણાંગુલિમધ્યસ્થવૃથિકાકૃતિભૂષણઃ ॥૧૩૩॥

પદમધ્યસ્થરત્નાદ્યપુષ્પભૂષણભૂષિતઃ । મંજુમંજીરનિનદઃ પદકંકણમંડિતઃ ॥૧૩૪॥

કંજકેસરસંકાશકચ્છવાસોવિભૂષિતઃ । સુવર્ણપટ્ટિકાયુક્તજાનુપ્રાંતાતિસુંદરઃ ॥૧૩૫॥

વેણુ વેત્ર વગેરે પાસે ધર્યા છે. શ્રીહસ્તમાં લડું ધર્યા છે કસુમી તનિયો ધારણ કરવાથી શોભાયમાન દેખાય છે (૧૩૨) હીરા વગેરેથી જડેલા નખભૂષણથી પોતે ભૂષિત થયા છે. ચર-

હુની આંગળિઓમાં બીંછિયાના ભૂપણ ધર્યા છે. (૧૩૩) ચરણમાં રત્નખચિત પુલ અથવા પગપાનનું ભૂપણ ધર્યું છે. ઉપરના ભાગમાં મંજુલ નાદ કરતાં નૂપુર ધર્યાં છે. ચરણમાં કંકણ શોભે છે. (૧૩૪) કમલના કેશરના સમાન પૂળી કાઢીને ધારણ કરવાથી શોભે છે. સુવર્ણની કિનારીને લીધે ઘુંટણનો ભાગ અતિ સુંદર દેખાય છે. (૧૩૫)

પદ્મગુચ્છલસત્રાંતકિંકિણીકટિભૂષિતઃ । રણત્કૃતિચમત્કારમોહિતાશિલગોપિકાઃ ॥૧૩૬॥

દશાંગુલિદલસ્યાયિરાજદ્રુચિરમુદ્રિકઃ । કરોપરિસ્થભાગીયશૃંગ્હલાપુષ્પભૂષણઃ ॥૧૩૭॥

કરમૂલકૃતામૂલ્યરત્નનિર્મિતકંકણઃ । લંબમાનાસિતસ્વચ્છગુચ્છશોમિતવાહુકઃ ॥૧૩૮॥

રેશમના ગુચ્છાથી જેના છેડા શોભી રહ્યા છે એવી ધુંધરીઓથી કટીનો ભાગ શોભાયમાન છે. એના રણત્કારના ચમત્કારથી સર્વે ગોપીજન મોહિત થઈ ગયા છે. (૧૩૬) હાથની દશે આંગળિઓમાં ધરેલી રુચિર મુદ્રિકાઓથી પોતે શોભી રહ્યા છે. હાથના ઉપરના ભાગમાં સાંકળ તથા હાથપુલ ધર્યાં છે. (૧૩૭) હસ્તના મૂળમાં અમૂલ્ય રત્નથી નિર્મિત કંકણ ધર્યાં છે. પહોંચીના સ્થામ લાંબા સ્વચ્છ ગુચ્છાથી બાહુ શોભાયમાન છે (૧૩૮)

કરમધ્યાંગદંદ્રસયુગ્મવિવોધકઃ । અનેકરત્નજટિતપદકોરઃસ્થલોદયઃ ॥૧૩૯॥

આનામિમુક્તિકામાલાલંબનોદરશોમનઃ । રત્નવ્યવહિતસ્થૂલમુક્તાહારવિભૂષિતઃ ॥૧૪૦॥

સુવર્ણકૃત્રિમમણિમાલાબહુવિરાજિતઃ । રત્નમુક્તામણિત્રાતૈવજયંતીજિતાશિલઃ ॥૧૪૧॥

અનેકપુષ્પમૃંગાલ્યવનમાલાતિલાલિતઃ । સુવર્ણશૃંગ્હલામાલારંજિતસ્વપદાંબુજઃ ॥૧૪૨॥

બન્ને હાથમાં બાજુબંધ ધર્યાં છે. તે સંયોગ અને વિપ્રયોગ બંને રસનો બોધ આપે છે. અનેક રત્નજટિત પદકથી ઉરઃસ્થલ શોભે છે (૧૩૯) નાભિપર્યંત લાંબી મોતીની માલાથી ઉદર શોભી રહ્યું છે. વચ્ચે રત્ન પરોવેલા મોટા મોતીઓના હારથી પોતે અત્યંત શોભે છે. (૧૪૦) સોનાની કૃત્રિમ મણિમાલાથી બહુ શોભાયમાન છે. રત્ન, મોતી, અને મણિના સમૂહવાળી વૈજયંતી માલાથી અખિલ વિશ્વને જીતી લીધું છે. (૧૪૧) અનેક પુષ્પ અને તેના ઉપર આવેલા ભ્રમરવાળી વનમાલાથી પોતે બહુ સુંદર દેખાય છે. સુવર્ણની સાંકળીની માલાથી આપના ચરણકમલ રંજીત દેખાય છે. (૧૪૨)

મનોજરૂપવોધાર્થમકરાકૃતિકુંડલઃ । ચંદ્રલક્ષણસંસિદ્ધૈ ચિત્રુકામરણાન્વિતઃ ॥૧૪૩॥

યથાકથંચિદુરરીકૃતકોમલકજ્જલઃ । વહુધાજનનીવાક્યમુગ્ધભાવપ્રલોભિતઃ ॥૧૪૪॥

પોતે અશ્લોકિક કામદેવ છે, તે જણાવવાને મકરાકૃતિ કુંડલ ધારણ કર્યાં છે. ચંદ્રના લક્ષણ પોતામાં સિદ્ધ કરવાને માટે ચંદ્ર જેવું પ્રકાશિત ચિત્રુક આભરણ ધારણ કર્યું છે. (૧૪૩) માતાએ બહુ પ્રકારે લોભ બતાવવાથી મુગ્ધભાવથી જેમ તેમ કરીને કામલ કાન્ત અંબવ્યુ છે. (૧૪૪)

નેત્રદ્વયાંજનાધાનવહુધાકૃતસીત્કૃતિઃ । દંતંગંતાંજનરેવાત્તપુષ્પચાણસમાકૃતિઃ ॥૧૪૫॥

ભૂતટસ્થમશીવિન્દુદટ્ટિદોષનિવર્તકઃ । મીનકેતુધનૂસ્યાયિમધુલિદ્સુપમાલયઃ ॥૧૪૬॥

બન્ને નેત્રમાં અંજન કરાવતા બહુ પ્રકારે સીકાર કરે છે. નેત્રના છેડાના ભાગમાં અંજનની

રેખાથી કામદેવના સમાન આકૃતિ થઈ રહી છે. (૧૪૫) ભૂકૃતિ પાસે મેશનું ટપકું ક્યું છે, તે નજરનો દોષ નિવારણ કરે છે. અને તે ધ્વજના ઉપર મીનવાળા કામદેવના ધનુષ ઉપર ભ્રમર બેઠો હોય એવી શોભાનુ સ્થાન બની રહ્યું છે. (૧૪૬)

માલે કપોલયુગલે કસ્તૂરીકૃતચિત્રકઃ । અલકાંતસમાલંવિમુક્તામાલાતિશોભિતઃ ॥૧૪૭॥

મણિમુક્તાતિજટિતતિલકાંતરભૂષિતઃ । હેમત્રિરેશ્વરુચિરમાલાગણવિભૂષિતઃ ॥૧૪૮॥

કેશપાશસમૌવદ્ધશિશિપિચ્છવિભૂષણઃ । અનેકપુષ્પમૃદુલપલ્લવાદિવિચિત્રિતઃ ॥૧૪૯॥

લલાટના ઉપર અને બન્ને કપોલ પર માતાએ કસ્તૂરીના ચિત્ર કર્યા છે. અલકના છેડાના ભાગ સુધી લાંબી મોતીની માલાથી આપ બહુ શોભે છે. (૧૪૭) મણિ અને મોતીથી જડિત બીજું તિલક ક્યું છે, તેથી પોતે શોભે છે. સુવર્ણની ત્રણ રેખાવાળો સુંદર માલાનો સમૂહ ધર્યો છે, તેથી શોભાયમાન છે. (૧૪૮) કેશપાશ સરખો કરીને બાંધ્યો છે તેમાં મોરપિચ્છ શોભી રહ્યું છે, અને અનેક પુષ્પ તથા કામલ પલ્લવ વગેરે ધર્યાં છે. તેથી વિચિત્રિત થઈ રહ્યા છે. (૧૪૯)

પછી વ્રજલક્ષ્મી દર્શન કરવાને આવે છે. તે સમયની પ્રભુની શોભા, વ્રજલક્ષ્મીનો ભાવ, અને તે સમયે પ્રભુ વેણુ વગાડે છે તેથી વ્રજના સ્થાવર જંગમની જે અવસ્થા થાય છે, તેનું વર્ણન દશ શ્લોકથી કરે છે.

કદાચિત્ કુંજશૃંગારે સ્વામિનીભૂષણાન્વિતઃ । નિજાગ્રહેણ તત્પ્રેષ્ઠનાસામૌક્તિકભૂષણઃ ॥૧૫૦॥

વિવિધસ્વામિનીભાવતરંગપરિભાવુકઃ । વિહિતસ્વચ્છશૃંગારરાધિકાસંગસંસ્થિતઃ ॥૧૫૧॥

કાંઈકવાર નિકુળમાં શૃંગાર કરે છે ત્યારે શ્રીસ્વામિનીના ભૂષણો ધારણ કરે છે, અને શ્રીસ્વામિનીજીના આશ્રયથી તેમને બહુ પ્રિય મોતીનું નકવેસર ધારણ કરે છે. (૧૫૦) શ્રીસ્વામિનીજીના અનેક ભાવના તરંગની પોતે ભાવના કરે છે. શ્રીસ્વામિનીજીના કરેલા સ્વચ્છ શૃંગાર સહિત આપ શ્રીસ્વામિનીજી સાથે બિરાજે છે (૧૫૧)

સમાગતનિજપ્રેષ્ઠગોપિકાકૃતદર્શનઃ । ગોપિકાવાહુયુગલદૃષ્ટચૈલવિભૂષણઃ ॥૧૫૨॥

વાહુયુગ્મકૃતસ્વીયધનપ્રાણાદિવારણઃ । નિર્મલિતસ્વસર્વસ્વગોપિકાદૃષ્ટિતત્પરઃ ॥૧૫૩॥

પોતાના પ્રેષ્ઠ ગોપીજન આપના દર્શન કરવાને ઉભા રહે છે, તે વખતે તેમના (બહેના દેવાને) ઉંચા કરેલા બન્ને હાથ તથા તેમાં ધરેલા વસ્ત્ર તથા તે પર ધરેલા આભૂષણની તરફ પોતે દૃષ્ટિ કરે છે. (૧૫૨) આ ગોપીજન પોતાના બન્ને હાથથી પોતાના ધન પ્રાણ વગેરે સર્વ પ્રભુપર વારી દે છે. જેમણે પોતાનું સર્વસ્વ નોંધવર કરેલું છે એવા ગોપીજન તરફ દૃષ્ટિ કરવામાં પોતે તત્પર છે. (૧૫૩)

શ્રીમાતૃચરણોત્સંગઘૃતો રચિતકજ્જલઃ । કસ્તૂરીઘનસારાદિદલિતાંજનશોભનઃ ॥૧૫૪॥

પ્રાર્થનાસ્વીકૃતસ્વીયદગંજનવિચિત્રિતઃ । મૃંગદ્વયનિભાત્યંતરુચિરત્વાશ્રવોદ્દશિઃ ॥૧૫૫॥

દગ્દોષવિદ્રવોદ્યુક્તાંજનવિન્દુમનોહરઃ । મનોજરુચિરસ્વીયરૂપમોહિતવિષ્ટપઃ ॥૧૫૬॥

શ્રૂતટાંતલમદૃત્તમપીવિંદુવિરાજિતઃ । જનનીદત્તરુચિરચક્ષુર્મંડનમંડિતઃ ॥૧૫૭॥

પોતાના માતૃચરણના ખોળામાં બિરાજ્યા છે; કાજલ લગાડેલું છે; કરતુરી બરાસ મેળવીને નેત્રમાં અંજન કર્યું છે. તેથી શોભે છે. બહુ કાલાવાલા કરવાથી નેત્રની અંદર અંજન કરાવ્યું છે તેથી વિચિત્ર દેખાય છે. જાણે જે ભ્રમર હોય તેવા બન્ને નેત્ર કાનસુધી પહોંચતાં સુંદરતાના સ્થાનરૂપ છે. (૧૫૫) નજરદોષ નિવારણ કરવાને માટે મધીબિન્દુથી મનોહર લાગે છે. કામદેવથી અતિ સુંદર પોતાના રૂપથી સર્વે જગતને મોહિત કર્યું છે. (૧૫૬) ભૂકુટિના છેડા ઉપર ગોળ કાળો આંલો કર્યો છે તેથી શોભે છે. માતાએ સુંદર અંજન કર્યું છે, તેથી નેત્ર શોભાયમાન છે. (૧૫૭)

કરદ્વયધૃતપ્રેષ્ટવેણુવાદવિચક્ષણઃ । સ્તબ્ધીકૃતનદીનીરશ્વેતનીકૃતપાદપઃ ॥૧૫૮॥

જડીકૃતચલજંતુર્જગમીકૃતમાનસઃ । મૌનીકૃતદ્વિજગણઃ સરસીકૃતકાશ્યપિઃ ॥૧૫૯॥

ચિહ્નાઙ્કિતવ્રજધરસ્ત્રિમંગલલિતાકૃતિઃ । રક્ષુદંડ ઇવ સ્ત્રીયસ્ફુટસારસ્યસૂચકઃ ॥૧૬૦॥

રાધાસહચરો રાસલીલાતત્પરચેતનઃ । સ્વબાલમુગ્ધભાવાંતિગોપિતસ્વરસક્રિયઃ ॥૧૬૧॥

બન્ને હાથમાં ધારણ કરેલા અતિપ્રિય વેણુ વગાડવામાં વિચક્ષણ છે, એ વેણુનાદથી નદીના નીર સ્થિર થઈ જાય છે, અને વૃક્ષો ચૈતન્યયુક્ત થઈ જાય છે. (૧૫૮) હાલતા ચાલતા જન્ટુઓ જડ થઈ જાય છે, અને તેઓના મન અસ્થિર કર્યાં છે, પક્ષિગણો મૌન યુક્ત થાય છે. અને પૃથ્વી રસાર્દ થઈ જાય છે. (૧૫૯) નાના પ્રકારના ચિહ્નવાળા ચરણ વ્રજભૂમિપર ધરે છે, તેથી વ્રજભૂમિ તે ચિહ્નથી અંકિત થઈ જાય છે. આપ ત્રિભંગલલિતાકૃતિ થઈ જાય છે, એટલે ચરણ કટિ અને શ્રીલા એ ત્રણેના ભંગથી (વાંકથી) સુંદર આકૃતિ થઈ જાય છે. શેરડીના સાંદાની માફક પોતાના અંગમાં સર્વ રૂસ ભર્યો છે એમ સૂચન કરે છે. (૧૬૦) શ્રીરાધિકાજીની સાથે રહીને નાના પ્રકારની રાસલીલા કરવામાં તત્પર ચિત્તવાળા છે. પોતાના બાલભાવની મુગ્ધતા બતાવીને પોતાની રસિકતાને છુપાવે છે. (૧૬૧)

પ્રભુ શૃંગાર ધરીને માતાની ગાદમાં બિરાજે છે, તેમને વ્રજભક્ત ગોપીવલ્લભ ભોગ આરોગાવવાને પધરાવી જાય છે, ત્યાં સર્વ સામગ્રી આરોગીને આચમન કરી બીડા આરોગીને પછી પધારે છે, તે પ્રકાર તેર શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

યશોદોત્સંગોપવિષ્ટઃ પાર્શ્વમાગકૃતાસનઃ । ગોપિકાવેષ્ટિતઃ સ્ત્રીયજનન્યુદરભૂર્વેણઃ ॥૧૬૨॥

અનેકગીતવાદિત્રૈઃ યથાસ્થાનમુપાગતઃ । આસ્તીર્ણસ્વામિનીવૃંદોત્તરીયવિહિતાસનઃ ॥૧૬૩॥

ગોપિકામવનનીતમોગમોજનતત્પરઃ । અનેકયુવતીવૃંદમંડલીમધ્યમંડનઃ ॥૧૬૪॥

શ્રીયશોદાજીના ઉત્સંગમાં પોતે બિરાજે છે, એક પડખામાં આસન કર્યું છે. ગોપિકાઓથી આપ વિટલાયલા છે. પોતાની માતાના ઉદરનું ભૂપણ છે. (૧૬૨) અનેક વાજન્ત વાગે છે, ગીતો ગવાય છે, તે સાથે પોતાના સ્થાનમાં આવે છે. શ્રીસ્વામિનીજીના સમૂહ પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્ર બિછાવીને થોડું આસન તૈયાર કર્યું છે. તેના ઉપર બિરાજે છે. (૧૬૩) ગોપિકાઓએ પોતપોતાને ઘેરથી આણેલી સામગ્રીનો ભોગ કરવામાં આપ તત્પર છે. અનેક યુવતિના ભૂષની મંડલીઓમાં પોતે ભૂષણરૂપે શોભે છે. (૧૬૪)

અનેકવિષયસામગ્રીસાદૃશ્યપરિહાસકઃ । રસશાસ્ત્રકથાગીતનૃત્યવંધવિચક્ષણઃ ॥૧૬૫॥

નયનપ્રાંતસંચારસૂચિતસ્વરસસ્થલઃ । રસપ્રહાપદેશાર્ત્તમાવનાધરપાનકૃત્ ॥૧૬૬॥

અનેક પ્રકારની સામગ્રીનું સાદૃશ્ય બતાવીને પોતે પરિહાસ કરે છે. રસશાસ્ત્રની વાતોમાં કહેલાં નૃત્ય બંધ વગેરેમાં આપ વિચક્ષણ છે. (૧૬૫) નેત્રનાં કટાક્ષથી પોતાના રસસ્થલનું સૂચન કરે છે. ભોજનના વિવિધ રસના બદાનાથી શ્રીસ્વામિનીજીના, અધરરસની ભાવના કરતાં પાન કરે છે. (૧૬૬)

ક્ષણત્કંકણસંશોભિકરવ્યજનવીજિતઃ । ચલચિકુરવદનાંબુજશોભાપ્રદર્શકઃ ॥૧૬૭॥

આસ્યસ્રવત્પયોવિંદુકણશોભિમુરવામ્બુજઃ । સ્વામિનીવિવિધાલાપગીતકૂજિતમોજિતઃ ॥૧૬૮॥

ઝલુકાર કરતાં કંકણથી શોભાયુક્ત શ્રીસ્વામિનીજીના હસ્તમાં રહેલાં પંખાથી આપને પવન કરવામાં આવે છે. તેના વાયુથી હાલતાં અલકથી મુખકમલની શોભા પ્રદર્શિત કરે છે. (૧૬૭) શ્રીમુખમાંથી પડતા દૂધના બિંદુના કણથી મુખકમલ શોભી રહ્યું છે. શ્રીસ્વામિનીજીના વિવિધ વાર્તાલાપ ગીત તથા કૂજન શ્રવણ કરતાં પોતે ભોજન કરે છે. (૧૬૮)

તિર્યદ્વદનનિઃશ્વાસવાસિતાન્નપ્રસાદકૃત્ । ગોપીજનગણાંતઃસ્થસ્તત્સંગકૃતમોજનઃ ॥૧૬૯॥

મધ્યસ્યદાસિકાદત્તજલાચમનકારકઃ । સુગંધસૂક્ષ્મચૈલાતિપ્રોંછિતસ્વાનનાંબુજઃ ॥૧૭૦॥

સ્વામિનીદત્તતાંબૂલવીટિકાગ્રહણોત્સુકઃ । દક્ષચિતાધરરસપ્રહજ્ઞાનાત્તર્વણઃ ॥૧૭૧॥

વાંકુ મુખ કરીને બિરાગ્યેલા શ્રીસ્વામિનીજીના નિઃશ્વાસથી સુવાસિત થયેલાં અનનું પોતે ગોપીજનના સમૂહમાં રહીને તેમની સાથે ભોજન કરે છે. (૧૬૯) વચમાં ઉભેલી દાસીએ આપેલા જલથી પોતે આચમન કરે છે. પછી સુગંધિદાર ત્રીણા વસ્ત્રથી પોતાનું મુખકમલ લુછે છે (૧૭૦) શ્રીસ્વામિનીજીએ આપેલી પાનની બીડી લેવાને બહુ ઉત્સુક છે. અધરરસને અહણુ કરવાની સૂચના દૃષ્ટિથી કરાયેલી હોવાથી સારી રીતે ચર્વણ કરે છે. (૧૭૧)

તાંબૂલચર્વણોત્ફુલ્લગલ્લચુંબનદાયકઃ । સ્રવદ્વદનતાંબૂલરસવચ્ચિબુકસ્યલઃ ॥૧૭૨॥

સ્વામિનીવદનાંભોજચકોરનયનાંબુજઃ । પરિહાસરસાસક્તો યુગક્ષણકરક્ષણઃ ॥૧૭૩॥

માવનીયઃ સદૈવં દિ ગોપીવલ્લભમોજને । તતો વેત્રવિપાળાદિવેશુશોભિતસત્કરઃ ॥૧૭૪॥

તાંબૂલનું ચર્વણ કરતાં આપના કપોલ ઉત્પુલ્લ થઈ રહ્યા છે; તેના ઉપર શ્રીસ્વામિનીજી ચુંબન દે છે. વદનમાંથી તાંબૂલનો રસ આવે છે, અને તે ચિષ્ટકના સ્થલ ઉપર આવી રહ્યો છે. (૧૭૨) શ્રીસ્વામિનીજીના મુખકમલને જોવામાં આપના નેત્રકમલ ચક્રારરૂપ થઈ રહ્યા છે. પરિહાસના રસમાં પોતે આસક્ત છે. આ સયોગના યુગ સમાન કાલને પોતે એક ક્ષણ સમાન કરી દે છે. આ પ્રમાણે ગોપીવલ્લભ ભોગની ભાવના સદા કરવી. પછી વેણુ વેત્ર તથા શિંગ વગેરે હસ્તમાં લેવાથી પોતાનો હસ્ત તેનાથી શોભી રહ્યો છે. (૧૭૪)

પછી ગોદાહુન કરવાને જ્વાલમંડલી સહિત બલદેવને બોલાવે છે, અને તેમાં પોતે સામેલ થઈને માતાને નમસ્કાર કરે છે, ત્યારે માતા પ્રભુને શિષ્યામણુ દઈને ગદ્ગદ કંઠવાળા થઈ નોંધાવર કરે છે, તેનું વર્ણન દશ શ્લોકથી કરે છે.

ગોપાલમંડલીયુક્તઃ સમાહુતનિજાગ્રજઃ । ગોપાલવેશરચનારચિત્ત્વાંગસુંદરઃ ॥૧૭૫॥

સ્વમાત્વચરણાંભોજનમસ્કૃતિવિચક્ષણઃ । સ્રવન્નયનપાનીયસંસિક્તનિજમૂર્ધજઃ ॥૧૭૬॥

ગોપાલ મંડલીમાં પોતે આવ્યા. પોતાના મોટાભાઈને બોલાવી લીધા. ગોપાલવેશની રચનાથી શ્રીઅંગ સુંદર બનાવ્યું. (૧૭૫) પોતાના માતૃના ચગલુકમલમાં નમસ્કાર કરવામાં વિચક્ષણ છે. જ્યારે પ્રભુએ નમસ્કાર કર્યા ત્યારે યશોદાજીને નેત્રમાં પાણી આવ્યા, અને જલથી ભગવાનના મસ્તકપરના વાલ ભીંજાઈ ગયા. (૧૭૬)

વને ચાલ ન ગંતવ્યં ગહને ન જલાશયે । ન કાર્યં ચાલકૈર્યુદ્ધં ન ભૂમૌ કંટકાન્વિતે ॥૧૭૭॥
સ્થલે ન ધાર્યં ચરણં સસત્ત્વેંબુજસુંદરં । ન ગવાં સંમુખે કાર્યં ધાવંતીનાં ચ ધાવનં ॥૧૭૮॥
ન કક્ષુન્નિમહામત્તવૃષયુદ્ધે વિધીયતાં । સ્થિતિર્ન વાનરૈઃ સાકં ક્રીડા કાપિ વિધીયતાં ॥
ન વૃક્ષઞ્ચાયકે દેશે સ્થેયમેકાકિના ત્વયા । ન ધર્મઞ્ચમળં કાર્યં ચારયિષ્યંતિ ગાઃ પરે ॥૧૮૦॥

(શ્રીયશોદાજી પ્રભુને શિખામણુ આપે છે કે) હે બાલ, ગહન વનમાં જશો નહિ. જલા-શયમાં જશો નહિ, બાલકોની સાથે લડાઈ કરશો નહિ, કાંટાવાલી ભૂમિ ઉપર જશો નહિ, જવ-જન્તુવાલી જમીન ઉપર સુંદર કમલ જેવા ચરણુ ધરશો નહિ, દોડતી ગાયોની સામે દોડશો નહિ. (૧૭૮) મોટી ખાંધવાલા મહામત્ત વૃષભો લડતા હોય ત્યાં જશો નહિ. વાંદરાઓની સાથે સ્થિતિ કરશો નહિ, અને તેમની સાથે ખેલશો નહિ. (૧૭૯) વૃક્ષની છાયાવાલા સ્થાનમાં એકલા ઉભા રહેશો નહિ, ધામમાં ફરશો નહિ, બીજા ગોવાલો ગાય ચરાવશે. (૧૮૦)

ગૃહાણ ક્રીડકાન્સ્ત્રીયાન્ સર્વાન્ગોપૈઃ સહ સ્વયં । ક્વચિત્સ્થિતેન ભવતા વિધેયં ક્રીડનં પરં ॥
સ્થેયં નિજાગ્રજાજ્ઞાયાં સ્નેહં સ્થાપ્ય પરસ્પરં । નિવર્ત્ય ગાસ્તતસ્તાત શીઘ્રમાગમ્યતાં ત્વયા ॥
एवंविधाभिः शिक्षाभिः शिक्षितो रुद्रकंठया । शिक्षिता बलदेवाद्यास्तद्वस्तस्थापितो हृदा ॥
राजिकालवणद्रव्यरत्नमौक्तिकमुष्टिभिः । मुहुश्च भरिताभिस्तत्पार्श्वे निर्मछितः पुनः ॥૧૮૪॥

તમારા રમકડાં સર્વે તમારી સાથે લેજો, ગોપોની સાથે કોઈક સ્થાનમાં બેસીને રમકડાંથી રમજો. (૧૮૧) તમારા મોટાભાઈની આજ્ઞામા રહેજો, પરસ્પર સ્નેહ રાખજો, ગાયોને ચરાવીને તેમને પાછા ફેરવીને હે તાત, જલદી ઘેર પાછા આવજો. (૧૮૨) આ પ્રમાણે શિખામણુ દેતા માતાનો કષ્ટ પ્રેમથી રુધામ્ન ગયો. જલદેવજી વગેરેને આજ પ્રમાણે શિખામણુ આપીને પોતાના હૃદય સાથે લગાવીને તેમના હાથમાં પ્રભુને સોંપ્યા. (૧૮૩) રાષ, લુલુ દ્રવ્ય, રત્ન, અને મોતીની મુઠ્ઠીઓ વારંવાર ભરીને પ્રભુની ચારે પાસ વારીને નોખાવર કરી (૧૮૪)

પછી પ્રભુ ખિરકમાં પધાર્યા, ગોદોહન કરીને, ઘેંયા આરોગ્યા, અને વનમાં જવાની તૈયારી કરી, તેનું વર્ણન છ શ્લોકથી કરે છે

तत उत्थाय चालितो गृहाद्रोगुमुपागतः । स्वधेनुवृंदयोधाय वेणुवादविधायकः ॥૧૮૫॥
स्वगोवृंदसमायुक्तः गोपवेष्टितगोष्ठकः । प्रातर्दोहोद्भवदुग्धपानार्थं सखिसंस्तुतः ॥૧૮૬॥

ત્યાંથી ઉઠીને પ્રભુ ચાલ્યા ઘરમાંથી ખિરકમાં આવ્યા. ત્યાં પોતાની ગાયોના ટોણાને ચેતાવવાને વેણુનાદ કર્યો. (૧૮૫) પોતાની ગાયોનું ટોણું પાસે આવ્યું ગોપો ખિરકમાં વિટલાઈ બળ્યા, એટલામાં સખાઓએ સહવારે દોહેતું દુધ પીવાની પ્રાર્થના કરી. (૧૮૬)

पिब निर्मथितं दुग्धं स्वमित्रैरेवमर्थितः । वनकर्तव्यलीलार्थं विचारश्रवणोत्सुकः ॥૧૮૭॥

(૨૦૫) આપનું મુખકમલ હાસ્યયુક્ત છે કપોલપર કસ્તુરીનાં ચિત્ર કર્યાં છે. ચરણપર નૂપુરના અલંકાર ધર્યાં છે, અને ચરણનો અગુડો આપ ચુસી રહ્યા છે. (૨૦૬) કટિપરની ધુંધરીના નાદથી પોતે ચક્રિત થાય છે. હારથી વક્ષસ્થલ શોભી રહ્યું છે. પલનામાં મોતીના ગુચ્છ લટકે છે, તે પોતાના બન્ને હાથથી પકડીને ઉભા થઈ પોતાનું પરાક્રમ જણાવે છે. (૨૦૭) મોતીની લરથી લક્ષાટ શોભાયમાન દેખાય છે. અજનવાળા નેત્ર હાથથી ચોળે છે, નવનીત મુખપર લાગી રહ્યું છે, તેથી સકલક ચદ્રમા જેવી શોભા થઈ રહી છે. (૨૦૮)

વિવિધાક્રીડનધ્વાનનિરુદ્ધચાલિતાંગકઃ । નિદ્રાર્ધમીલનનયનઃ સ્વામિનીપ્રાર્થનાશ્રુતિઃ ॥૨૦૯॥

વિયોગતાપવિજ્વાલવહ્નિર્વાપણક્ષમઃ । માનિનીમાનહરણસમીક્ષણવિચક્ષણઃ ॥૨૧૦॥

કરોત્ક્ષેપાપદેશાત્તગોપિકાકુચકુદ્મલઃ । ઉદુદ્ધમાવયુવતિજનોરઃસ્થલભૂષણં ॥૨૧૧॥

તદંગસંગસંજાતવિલક્ષણરુચિપ્રિયઃ । સર્વાંગસંગજનિતસ્વાનંદપરિપોષકઃ ॥૨૧૨॥

નાનાપ્રકારના ધુધરા વગેરે ખેલવણુના અવાજથી ચિત્ત તેમાં પોરવાઈ જાય છે આખા શરીરને આમતેમ હલાવે છે. નિદ્રાથી આંખો અર્ધી મીંચાઈ જાય છે. શ્રીસ્વામિનીજીએ કરેલી અનેક પ્રકારની પ્રાર્થના ધ્યાન દર્શને સાંભળે છે (૨૦૯) શ્રીસ્વામિનીજી વગેરેના વિયોગના તાપથી પ્રકાશતા અગ્નિને શાંત કરવાને પોતે સમર્થ છે. માનવાળા શ્રીસ્વામિનીજીનું માન હરણુ કરવાને સુંદર રીતે દષ્ટિ કરવામાં ચતુર છે. (૨૧૦) હસ્ત ઉઠા કરવાના બહાનાથી શ્રીગોપીજનનાં કુચકુદ્મલ (અર્ધી ખીલેલી કલી)ને ગ્રહણુ કરે છે. તેથી જે ગોપીજનનો ભાવ ઉદ્ભવ પામે છે તે પ્રભુને વક્ષસ્થલ ઉપર ધારણુ કરે છે, અને તેના વક્ષસ્થલના ભૂષણરૂપ પ્રભુ થઈ રહે છે. (૨૧૧) ત્યારે તેના અંગસંગથી ઉત્પન્ન થયેલી વિલક્ષણ કાંતિ પ્રભુને પ્રિય છે, અને એ પ્રમાણે સર્વાંગ સંગથી ઉત્પન્ન થતાં આનંદનું પ્રભુ પોષણુ કરે છે. (૨૧૨)

નંદાંગણલસચ્છ્રીમજ્જાનુનિર્મિતરિંગણઃ । જાનુસંઘર્ષણવ્યાજકૃતદૈત્યવિમર્દનઃ ॥૨૧૩॥

સ્વર્કિકિણીધ્વનિશ્રુત્યા હૃદમાનસમૌગ્ધ્યવાન્ । માતૃસૌભાગ્યસુખદઃ પયઃપાનકૃતેક્ષણઃ ॥

પરમાનંદસંદોહદાયકો જનનીપ્રિયઃ । પંકાંગરાગરુચિરો વત્સપુચ્છાવલંબનઃ ॥૨૧૪॥

શ્રીન દરાયજીના આંગણમાં સુંદર રીતે ઘુટણિયા તાણે છે, અને શોભાયમાન દેખાય છે. અને ઘુટણિયા તાણવાના બહાનાથી દૈત્યનું સારીરીતે મર્દન કરે છે (૨૧૩) પોતાની ધુધરીઓના મધુર શબ્દ સાંભળીને મુગ્ધની માફક હર્ષિત મનવાળા થાય છે, અને માતાને સૌભાગ્યનું સુખ આપે છે. તથા માતાનું સ્તનપાન કરતાં એની તરફ જોયા કરે છે. (૨૧૪) પોતાની માતાને પ્રિય છે, અને તેમને પરમાનંદના સંદોહનું દાન કરે છે. શ્રીઅંગમાં કાદવ લાગ્યો છે તેથી સુંદર દેખાય છે. અને વાછરડાઓના પૂછડાને પકડીને ચાલે છે. (૨૧૫)

ગોપીજનકરદ્વંદ્વગૃહીતઃ સુખદાયકઃ । ગૃહીતોત્સંગગોપીભિશ્ચોર્યાર્થં बहुधार्थितः ॥૨૧૬॥

સંપાદ્ય વિવિધાનંતસામગ્રીં રહસિ પ્રિયં । નિજોત્સંગસ્થિતં પ્રાપ્ય યદવોચત્ પ્રિયા પુનઃ ॥

શ્રીગોપીજન આપના બન્ને હાથ પકડીને ચલાવે છે અને તેમને આપ સુખ આપે છે. જ્યાં એ ગોપીઓ પ્રભુને ખોળામાં લઈ લઈને પોતાને ઘેર ચોરી કરવાના બહાનાથી પધારવાની બહુ બહુ પ્રકારે પ્રાર્થના કરે છે. (૨૧૬) પછી પોતાના ખોળામાં લીધેલા પ્રિય ભગવાનને એકાં-

તમા લઈ જઈને પોતે જે વિવિધ પ્રકારની અનંત સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી છે તે કહી સંભળાવે છે. (૨૧૭)

પછી આપ ચોરીના બહાનાથી પ્રજાભક્તને ઘેર પધારીને સામગ્રી આરોગીને અને ક્ષીડા કરીને તેમને સુખ આપી પાછા પધારે છે, અને ત્યારપછી એ પ્રજાભક્તો ઉરાહને (ઠપકો) દેવા આવે છે. તેના પ્રકાર સાત શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

તદાકર્ણ્ય કૃપાયુક્તશ્ચૌર્યોદ્યોગપરાયણઃ । રક્ષાર્થં ચાલસહિતઃ સરામો ગોકુલપ્રિયઃ ॥૨૧૮॥
વાનરૈરાવૃતઃ પ્રાયો વિવિધોપાયવેદકઃ । રહો ગોપીગૃહસ્વામી સ્વીયસર્વાર્થભોગકૃત્ ॥૨૧૯॥
નાનારસાનુભૂત્યાપ્તપરમાનંદવૃન્દયુક્ત । સ્વાયોગ્યવસ્તુસંયોગિમાંડમેદવિચક્ષણઃ ॥૨૨૦॥
સંગોપ્ય રામગોપેભ્યો રહોરમણતત્પરઃ । અતિઘાવનસંશોભિગમનઃ સ્વગૃહાગતઃ ॥૨૨૧॥

પ્રજાભક્તોએ પ્રાર્થના કરી તે સાંભળીને ગોકુલપ્રિય પ્રભુ કૃપાથી થઈને રક્ષાને માટે ગોપ બાલકોને તથા બલદેવજીને સાથે લઈને ચોરી કરવાના ઉદ્યોગમાં પરાયણ થાય છે. (૨૧૮) વાંદરાઓથી પોતે વિંટલાઈ જાય છે. ચોરીના વિવિધ ઉપાયોને પોતે જાણે છે. એકાંતમાં ગોપીજનના ઘરના સ્વામી બનીને પોતાને માટે સિદ્ધ કરેલી સર્વ સામગ્રીનો ભોગ કરે છે. (૨૧૯) નાના પ્રકારના રસના ભોગથી આપને પરમાનંદનો સમૂહ મળે છે, અને પોતાને જે જે વસ્તુ અચોગ્ય લાગે તેવી વસ્તુ જે પાત્રમાં હોય તે ચતુરાઈથી ફેડી નાંખે છે. (૨૨૦) બલદેવજી તથા ગોપોથી પોતાને છુપાવીને એકાંતમાં રમણ કરવાને તત્પર થાય છે. ગોપીજન આપને પકડવા આવે છે, તેના બહાનાથી પોતે જલ્દી દોડી જાય છે, અને એ રીતે દોડતાં અત્યંત શોભે છે, અને એમ કરીને પોતાના ઘરમાં પાછા આવે છે. (૨૨૧)

ઉપાલંભમિપસ્વીયગોપીરમણગોપનઃ । સ્વામિનીહૃદયાંભોજસ્ફુરદ્ભાવવિભાવિતઃ ॥૨૨૨॥
સંકોચમીતિનયનો નમદ્વદનમંડલઃ । સ્વાનંદદાનરમણસ્ફુરત્સંકોચસુંદરઃ ॥૨૨૩॥
સમાહિતવ્રજજનજનનીમુખદર્શનઃ । સાધુતાપરમાધારો માતૃવિશ્વાસદાયકઃ ॥૨૨૪॥

ગોપીજન ઉરાહને દેવા આવે છે તેના બહાનાથી પોતે તેમની સાથે જે રમણું કર્યું છે તે છુપાવે છે. અને શ્રીસ્વામિનીના હૃદયકમલમાં જે ભાવ સ્ફુરે છે તેની ભાવના પોતે કરે છે. (૨૨૨) ગોપીજનના ઠપકાથી પોતે લાયલીત થઈ નેત્રનો સંકોચ કરે છે, અને વદનમંડલ એટલે મસ્તક નીચું નમાવે છે, અને આપે રમણથી જે આનંદનું દાન કર્યું છે તેની સ્ફુરણા થવાથી સંકોચયુક્ત સુંદર દેખાય છે. (૨૨૩) માતૃચરણ પ્રજાભક્તોનું સમાધાન કરે છે, તેમના મુખ તરફ પોતે બેઠા રહે છે, અને સાધુતા એટલે ભોળાપણના પરમ આધારરૂપ પોતે બને છે, અને માતાને એવો વિશ્વાસ કરાવે છે કે હું તો તદ્દન ભોળો છું. (૨૨૪)

પછી માતાની પ્રાર્થનાથી નન્દાલયમાં રાજભોગ આરોગ્યા, અને શ્રીઅંગ ઘોઈ આવ્યમન બીડી લીધા પછી રાજભોગ આરતી થયા, તે લીલાનો પ્રકાર આઠ શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

જનનીપ્રાર્થનાદત્તતાવભોજનમાનસઃ । તાતપાર્શ્વસ્યોચ્ચપીઠસ્થિતશ્વપલનાયકઃ ॥૨૨૫॥
સ્વહસ્તમોજનકૃતિર્લેપિતસ્વમુખાંબુજઃ । સ્વતાતકરમધ્યસ્થકવલગ્રહણોત્સુકઃ ॥૨૨૬॥
કદ્દુતિક્કરસાસ્વાદકૃતસીત્કારશોભનઃ । પ્રતિક્ષણોત્થિતિયુતઃ શ્રીનંદપ્રાર્થનાસિતઃ ॥૨૨૭॥

નિજાંતરંગવાર્તાકર્ણ(ન)દત્તસ્વકર્ણકઃ । સ્વર્ણપાત્રપયઃફેનપાનાભ્યસિતચુંવનઃ ॥૧૮૮॥

અત્યંતરંગચરિતસ્મૃતિસોત્સાહમાનસઃ । અત્યદૃહાસ્યસંદત્તસ્વમિત્રકરતાલકઃ ॥૧૮૯॥

નાનાનર્મરસાભિજ્ઞગોપમંડલશોભિતઃ । નેત્રાંબુજચલત્પ્રાંતભક્તસંકેતઘચકઃ ॥૧૯૦॥

આ દુધ જે હમણાજ મધ્યું છે તેનું પાન કરો એમ પોતાના મિત્રોએ પ્રાર્થના કરી. વનમાં જે લીલાઓ કરવી છે તેનો વિચાર કરવામાં પ્રભુ ઉત્સુક છે. (૧૮૭) પોતાના અન્તરંગ સખાની સાથે વાર્તા કરવાને કાન દબ રહ્યા છે, અને મુવર્ણના પાત્રમાં ધરેલા ઘેંયાનું પાન કરતા મુખ્યનનો અભ્યાસ કરે છે. (૧૮૮) પોતાના અતિ અન્તરંગ ભક્તના ચરિત્રને યાદ કરીને મનમાં ઉત્સાહવાળા છે, પુષ્કલ અદૃહાસ્ય કરીને પોતાના મિત્રના હાથમાં તાલી આપે છે. (૧૮૯) નાનાપ્રકારના નર્મ (મસ્કરી) રસ અભિજ્ઞ ગોપબાલકની મંડલિની વચમાં શોભી રહ્યા છે, અને પોતાના નેત્રકમલના છેડાના કટાક્ષથી પોતાના ભક્તને સંકેતનું સચન કરે છે. (૧૯૦)

પછી ગોચારણને માટે વનમાં પધારે છે ત્યાં કરેલી લીલાનું વર્ણન, આઠ શ્લોકથી કરે છે.

ગૃહીતનિજગોવૃંદનામા વેણુપ્રપૂરકઃ । ગોપાલમુખવાદિત્રગૃહ્ણધ્વનિકૃતશ્રુતિઃ ॥૧૯૧॥

ચિત્રસ્યાભિરિવ સ્વીયગોપીભિરવલોકિતઃ । મર્વાત્મભાવવદ્ગોપીવિયોગરતિદાયકઃ ॥૧૯૨॥

સ્વીયગોપીજનસ્વાંતસમાકર્ષણકારકઃ । અગ્રેકૃતસ્વગોવૃંદો ગીતનૃત્યાદિશોભનઃ ॥૧૯૩॥

વેણુનાદશ્રુતિસ્તબ્ધધેનુવૃંદાવલોકિતઃ । સ્વરૂપવેણુનાદાતિજહીકૃતજગત્ત્રયમ્ ॥૧૯૪॥

વેણુને સારીરીતે પૂરતા તેના શબ્દમાં પોતાની ગાયના વૃન્દની પ્રત્યેક ગાયનું નામ લે છે, અને ગોપોનુ મુખવાજન્ત્ર જે શિંગડી, જે તેઓ બબ્બે છે, તેનો અવાજ પોતે સાંભળે છે. (૧૯૧) આપ જ્યારે વનમાં પધારે છે, ત્યારે આપની ગોપીઓ બાણે ચિત્રમાં લખી હોય એમ સ્તબ્ધ થઈને સામુ બેઠ રહી છે, તેમાં જે સર્વાત્મભાવવાલા ગોપી છે તેમને વિયોગમાં રતિનું દાન કરે છે. (૧૯૨) પોતાના ગોપીજનનાં અત કરણનું આકર્ષણ કરવાવાલા છે. (પોતે જ્યાં પધારવાના હોય ત્યાંનો સંકેત જણાવીને ગોપીજનનાં ચિત્ત ત્યાં ખેંચે છે). પોતાની ગાયના ટોળાને આગળ કરીને ગીત અને નૃત્ય વગેરે કરતાં પોતે શોભી રહે છે. (૧૯૩) વેણુનાદ શ્રવણ કરીને સ્તબ્ધ થયેલાં ગાયના ટોળાં પ્રભુ તરફ બેઠ રહે છે. પોતાના સ્વરૂપ અને વેણુનાદ વગેરેથી ત્રણે દોકને જડ કરી દે છે.

શૃંગારરસભાવાત્મસ્વરૂપહૃતધૈર્યકઃ । મરઃસારસહંસાદિમૌનદૃષ્ટુદ્રણાદિકૃત્ ॥૧૯૫॥

વૃંદાવનદ્રુમલતામધુધારાપ્રવર્ષકઃ । લીલાગતિવ્રજભુવો મર્દનકેશહાનિકૃત્ ॥૧૯૬॥

ગોવર્ધનાદ્રિશિખરોપરિવેણુપ્રપૂરકઃ । માલાસ્યમણિસંદોહગણિતસ્વીયગોગણઃ ॥૧૯૭॥

કુંદદામકૃતાકલ્પો જલક્રોડાસમુત્સુકઃ । સ્વાદુશીતલપાનીયપાયિતસ્વીયગોધનઃ ॥૧૯૮॥

પોતાના શૃંગારરસના ભાવાત્મક સ્વરૂપથી પોતાના દર્શન કરનાર ગોપીજનના ધૈર્યને હરી દે છે સરોવરમાંના સારસ, હંસ, વગેરે પક્ષીઓ વેણુનાદ શ્રવણ કરીને મૌન ધારણ કરીને નેત્રને મીંચી દે છે. (૧૯૫) વૃંદાવનના વૃક્ષ અને લતાઓ મધની ધારા વર્ષા કરે છે પોતાની લીલા સહિત ગતિથી વ્રજની ભૂમિના મર્દનનો ક્લેશ દૂર કરે છે. (૧૯૬) ગિરિગોવર્ધનના શિખર ઉપર પધારીને વેણુને સારીરીતે પૂરીને નાદ કરે છે. માલાના મણિના મણુકાના સમૂહથી પોતાની

ગાયોના સમઠની ગણના કરે છે (૧૯૭) કુદ પુષ્પની માવાના સર્વે આબૂષણ ધર્યાં છે, અને તે વડે નાના પ્રકારના વેષ કર્યાં છે જલક્રીડા કરવામાં સમુત્સુક છે સ્વાદિષ્ટ શીતલ જલ પોતાની ગાયોને પાન કરાવે છે (૧૯૮)

પછી ભોજનને માટે શ્રીનંદરાયજી સખીને મોકલીને શ્રીઘંડોરજીને વનમાંથી બોલાવે છે, તે ત્રણ શ્લોકથી કહે છે

एवंविधशिशुक्रीडाकरणासक्तमानसः । श्रीनंदभोजनकृतिसमयाकारितः पुनः ॥ १९९ ॥

श्रीनंददर्शितपथः प्रेक्षालोलनिजेक्षणः । यशोदादिनिजस्थालीपरिवेषविलंबकृत् ॥ २०० ॥

अन्नशीतलताचिंताकुलीकृतनिजप्रसूः । लीलासक्तनिजप्रेष्ठसूनुर्नदादिसेवितः ॥ २०१ ॥

આ પ્રમાણે બાલલીલા કરવામાં પ્રભુનું મન આસક્ત છે પછી ભોજનનો સમય થવાથી શ્રીનંદરાયજી આપને બોલાવવાને સખીને મોકલે છે (૧૯૯) શ્રીનંદરાયજીએ રસ્તો બતાવ્યો છે, પ્રભુ અપળનેત્રથી સર્વ વસ્તુ જુએ છે યશોદા વગેરેને આપની થાળ પીરસવામાં પ્રભુ વિલબ્ધ કરાવે છે (૨૦૦) સામગ્રી શીતલ થઈ જશે એવી ચિંતાથી શ્રીયશોદાજી વ્યાકુલ થઈ ગયા છે, કેમકે પોતાનો અત્યંત પ્યારો પુત્ર લીલામાં આસક્ત થઈ રહ્યો છે નદ વગેરે પણ સેવામાં તત્પર થઈ રહ્યા છે (૨૦૧)

પછી પ્રભુ નંદાલયમાં પધારે છે, માતા પલનામાં જુલાવે છે વ્રજભક્તો આવીને દર્શન કરીને, અનેક પ્રકારથી પ્રભુની સાથે વિનોદ કરીને પોતાને ડેર ચોરી કરવાને પધારવાની પ્રાર્થના કરે છે. આ સર્વ પ્રકારનું સોળ શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

अवलोकितमार्गस्वपित्रादिपरिभावितः । यथाकथंचिन्मात्रादिवात्सल्यस्सरणागतः ॥ २०२ ॥

वनस्थापितगोगोपवियोगरतिदायकः । गृहद्वारागतस्वीयजनन्युत्संगलालितः ॥ २०३ ॥

प्रेस्वपर्यंकशयनो नवनीतसिताशनः । द्राक्षासितादिशकलमुखमेलितसत्करः ॥ २०४ ॥

વાટ જોતાજોતા બહુ દુઃખી થયેલા પોતાના પિતૃચરાણુ વગેરેથી પરિપાવન કરાવતા પ્રભુ માતા વગેરેના વાત્સલ્યના સ્મરણથી બાલક્રીડાનો ત્યાગ કરીને જેમતેમ ધરમાં પધાર્યાં (૨૦૨) વનમાં છોડેલા ગાય અને ગોપોને પોતાના વિયોગમાં પણ રતિનું દાન કરે છે, એવા પ્રભુ ધરનાં આંગણમાં આગ્યા ત્યારે પોતાની માતાએ તેમને ગોદમાં લઈને તેમનું લાલન કરવા લાગ્યાં (૨૦૩) પછી પર્યંકમાં જુવતાં જુવતાં માખણુ મિશ્રી આરોગવા લાગ્યાં, અને દ્રાક્ષ અને મિશ્રીના કટકા સુદર હસ્તથી મુખમાં મૂકવા લાગ્યાં (૨૦૪)

जननीगीतचरितः स्वामिनीगानसंश्रुतिः । कुंतलावेष्टितमुखो लालाविलमदोष्ठकः ॥ २०५ ॥

महामवदनांभोजः कस्तूरीकृतचित्रकः । नृपुरालंकृतपदधरणांगुष्ठचोपकः ॥ २०६ ॥

किंकिणीनादचकितो हारोल्लसदुरःस्थलः । करद्वयघृतालंविमुक्तागुच्छपराक्रमः ॥ २०७ ॥

मुक्तावलिलसद्भालः करघृष्टविलोचनः । नवनीतालिसमुखः सकलंकितचंद्रमाः ॥ २०८ ॥

માતા શ્રુતાવતા પુત્રના ચરિત્રના ગાન કરે છે, અને સ્વામિનીજી ગીત ગાય છે, તે પોતે શ્રવણ કરે છે વાકડીયા કેશ મુખ ઉપર આવી રહ્યા છે, અને લગ્નથી દોષ શોષી રહ્યા છે.

इतस्ततःक्षिप्तवस्तुः स्यालीक्रीडापरायणः । क्रीडोपयोगिसामग्रीसमवस्तुविनोदयान् ॥२२८॥

માતાની પ્રાર્થનાથી પિતાની સાથે ભોજન કરવાનું મન કરે છે, અને ચંચલનાયક પ્રભુ પિતાની પાસે ઉંચા પાટલાપર બિરાળે છે. (૨૨૫) પોતાના હાથથી ભોજન કરે છે, અને પોતાના મુખકમલને લીપી મુકે છે, અને પોતાના પિતાના હાથમાંથી કાગિયો ગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક છે. (૨૨૬) તીખા અને કડવા રસની સામગ્રીનો સ્વાદ લેતા સીતકાર કરે છે, તેથી શોભી રહે છે. ક્ષણ ક્ષણમાં ઉઠે છે, પરંતુ શ્રીનન્દરાયજીની પ્રાર્થનાથી પાછા બેસે છે. (૨૨૭) વસ્તુઓને આમ તેમ ફેંકે છે, અતિ યાદીમાં ઢોડા કરવા મંડી જાય છે, અને ઢાઢક વસ્તુ ખેલવામાં ઉપયોગી માનીને, જેમકે લહેને દડો માનીને, તેને ઉછાળી વિનોદ કરે છે (૨૨૮)

विलंबभोजनपरस्तातदृष्टमुखांबुजः । स्वमातृभुजयुग्मात्સ્वातांगणसमागतः ॥२२९॥

सखीदत्तजलस्वीयमातृधौतवरांगकः । जननीसूक्ष्मवसनसंग्रौञ्चितनिजांगकः ॥२३०॥

जननीमुखताम्बूलग्रहणोद्यमिताननः । स्वतातमातृचरणबहुधालापलालितः ॥२३१॥

निजોત્સંગસ્થિતિયુતો દીપનીરાજનાર્વિતઃ । વિદ્યોતમાનસર્વાંગમણિશોભિતવિગ્રહઃ ॥૨૩૨॥

વિલમ્બથી ભોજન કરવામાં, પરાયણ છે. શ્રીનન્દરાયજી આપનું મુખ જોઈ રહ્યા છે, શ્રી-યશોદાજી પોતાના બન્ને હાથથી પ્રભુને શ્રીનન્દરાયજીના આંગણમાં લાવે છે. (૨૨૯) સખીએ આપેલા જલથી માતૃચરણ પ્રભુના શ્રીમુખને ધોઈ નાખે છે, અને માતાના ઝીણા વસ્ત્રથી પ્રભુ પોતાના અંગને સારી રીતે લુગવી નાખે છે. (૨૩૦) માતાના મુખમાંથી તામ્બૂલ ગ્રહણ કરવાને ઉદ્વેગવાળા મુખવાળા છે, એટલે મુખ ઉંચું કરીને માતાનું ચર્વિત તામ્બૂલ પોતાના મુખમાં લે છે. શ્રીનન્દરાયજી અને માતૃચરણ બહુ પ્રકારની વાર્તા કરી પ્રભુને લાડ લગાવે છે. (૨૩૧) પોતાની ગોદમાં પધરાવીને શ્રીયશોદાજી ગોપીજનની પાસે આરતી ઉતરાવે છે. દીવાના અજવાળાના પ્રકાશથી શ્રીઅંગમાં સર્વ મણિ વગેરે શોભી રહે છે. (૨૩૨)

હવે બીજા પ્રકારનો રાજભોગ જે વ્રજભક્ત નોતરૂં દંડને સકુટુંબ પ્રભુને પોતાને ઘેર જમાડે છે તેનો પ્રકાર તેત્રિશ શ્લોકથી કહે છે.

अथवा राजभोगस्य भावनैवं विधीयतां । निमंत्रितो गोपिकाभिः स्वतातादियुतः सदा ॥

भोजनाय प्रतिगृहं परमानंदसंप्लुतः । स्वतातजननीरामरोहिण्यादिसमन्वितः ॥२३४॥

बालभावाग्रहप्रेष्ठस्वामिनीसहितः सदा । उत्फुल्लवदनांभोजो गोपिकासदनं गतः ॥२३५॥

मुंदरास्तरणास्तीर्णोत्तमासनसमास्थितः । स्वयं स्वजननीप्रेष्ठोत्संगसપ્રેમસંસ્થિતः ॥२३६॥

અથવા રાજભોગની ભાવના આ પ્રમાણે કરવી, શ્રીગોપીજન ભગવાનને પોતાના પિતા શ્રીનન્દરાયજી વગેરે સહિત સદા નિમંત્રણ આપે છે; પરમાનંદમાં મગ્ન થયલા પ્રભુ દરેક ગોપીજનના ઘરમાં ભોજનને માટે પોતાના પિતા, માતા, બલદેવજી, રોહિણીજી વગેરે સહિત પધારે છે. (૨૩૪) બાલભાવના આગ્રહથી પોતાને અત્યંત પ્રિય શ્રીસ્વામિનીજી સહિત સદા પ્રકુ-લિત મુખકમલવાળા પ્રભુ ગોપિકાઓના ગૃહમાં પધારે છે. (૨૩૫) સુંદર બિછાના ઉપર સિદ્ધ કરેલા ઉત્તમ આસન ઉપર સર્વે બિરાળે છે, પોતે પોતાની માતાના અતિપ્રિય ઉત્સંગમાં પ્રેમ-સહિત બિરાળે છે (૨૩૬)

रोहिण्युत्संगसंविष्टवल्लदेवसमन्वितः । उत्तमासनसंविष्टनिजतातांतद्वतः ॥२३७॥

સર્વોત્તમાસનસ્થાનસ્વામિનીપરમાદરઃ । એવમંતર્ગૃહે સ્વીયપરિગ્રહયુતઃ સ્થિતઃ ॥૨૩૮॥

ધૂપિતોત્તમવસ્ત્રાભૂષણાદિમિરલંકૃતઃ । યથાયોગ્યાલંકરણૈઃ સસંઘપરિપૂજિતઃ ॥૨૩૯॥

કુંકુમાગરુકસ્તૂરીઘનસારાદિમિઃ પુનઃ । અનેકપુષ્પરચિતમાલિકામિરલંકૃતઃ ॥૨૪૦॥

શ્રીરોહિણીની ગોદમાં બેઠેલા બલદેવજી સંગમાં છે. ઉત્તમ આસન ઉપર બિરાજેલાં પોતાના પિતા શ્રીનંદરાયજીની ગોદમાં ભગવાન ભાવથી બિરાજે છે. (૨૩૭) સર્વથી ઉત્તમ આસન ઉપર બિરાજેલા શ્રીસ્વામિનીજી ઉપર પોતાનો પરમ આદર છે, એ પ્રમાણે અંતર્ગૃહમાં ભગવાન પોતાના પરિકર સહિત બિરાજે છે. (૨૩૮) શ્રીગોપીજન ઉત્તમ સુગંધીઓથી સુગંધયુક્ત કરેલાં વસ્ત્ર તથા આભૂષણથી સર્વને અલંકૃત કરે છે, પછી યથાયોગ્ય અલંકાર કર્યા પછી સર્વ સહિત ભગવાનનું પૂજન એટલે સત્કાર કરે છે. (૨૩૯) વળી કેસર, અગરુ, કરતુરી, ઘનસાર (બરાસ) વગેરે સુગંધીથી અને અનેક પ્રકારના પુષ્પોની ગુંથેલી માલાઓથી અલંકૃત કરે છે. (૨૪૦)

તત્રાગતાશ્વિલસ્વીયસ્વામિનીપરિવારિતઃ । વિવિધાનંતહૃદ્ભાવગોપીમાવૈક્રમાવિતઃ ॥૨૪૧॥

સુગંધતાસિદ્ધિકૃતસર્વત્રગૃહધૂપકઃ । અનેકરત્નદીપાદિપ્રકાશપરિશોભિતઃ ॥૨૪૨॥

સંપાદિતસ્વીયગોપીસામગ્રીદર્શનાર્થકઃ । અનેકશાકપાકાદિપક્વાન્નાદિનિરીક્ષકઃ ॥૨૪૩॥

અત્યન્તપ્રિયસઘોજનવનીતાદ્યવેક્ષકઃ । પુનઃ પરાવૃત્ત્ય હરિર્જનન્યુત્સંગમાસ્થિતઃ ॥૨૪૪॥

ત્યાં આવેલા પોતાના સર્વ સ્વામિનીઓથી પોતે વિંટલાયલા છે, અને ગોપીજન પોતાના હૃદયના વિવિધ અનંત ભાવોથી ભગવાનની ભાવના કરે છે. (૨૪૧) સુગંધ સર્વત્ર પ્રસરી રહે એવી રીતે સિદ્ધ કરેલો ધૂપ ગૃહમાં કરેલો છે, અનેક રત્ન અને દીપ વગેરેના પ્રકાશથી સર્વત્ર શોભા થઈ રહી છે. (૨૪૨) પોતાના ગોપીજને સિદ્ધ કરેલી સર્વ સામગ્રીના દર્શન કરવાના મનોરથ ભગવાનને છે, અનેક પ્રકારના પક્વાન્ન, શાક, પાક, વગેરેનું આપ નિરીક્ષણ કરે છે. (૨૪૩) પોતાને અત્યંત પ્રિય તાણું નવનીત વગેરે પોતે નિહાળે છે, ત્યાંથી પાછા ફરીને હરિ પોતાની માતાની ગોદમાં આવીને બિરાજે છે. (૨૪૪)

રણત્કંકણહસ્તાન્નગોપિકાપરિવેષિતઃ । તન્મુખાંભોજશુભ્રાંશુનિરીક્ષણચકોરકઃ ॥૨૪૫॥

પરિવિષ્ટાનંતરસવ્યાજલીલૈકસૂચકઃ । દત્તકર્ણાકર્ણિતસ્વસ્વામિનીકંકણઘ્વનિઃ ॥૨૪૬॥

તદુક્તિમાત્રશ્રવણવિદિતાશ્વિલભોજનઃ । ગૃહીતહસ્તસદ્વસ્તુજનનીસ્વાદુપૃચ્છકઃ ॥૨૪૭॥

કયા સંપાદિતમિતિનામપ્રશ્નપરાયણઃ । સ્વતાતપંક્તિસંવિષ્ટજનનીસહભોજનઃ ॥૨૪૮॥

કુંકલુના રણત્કારવાળા હસ્તકમલથી ગોપીજન પિરસી રહ્યા છે, તેમનાં ચંદ્રસમાન મુખ-કમલના કીરણનું નિરીક્ષણ કરવાને આપ ચકોરની માફક ઉત્સુક છે. (૨૪૫) અનંત રસવાલી પીરસેલી સામગ્રીના મિષથી આપ અનેક રસલીલાનું સ્વયન કરે છે. પોતાના સ્વામિનીના કુંકલુનો ધ્વનિ કાન ઈર્ષાંભળે છે. (૨૪૬) તેનું કહ્યું માનીને જ પોતે સકલ સામગ્રીનું ભોજન કરે છે, સુંદર વસ્તુઓ હસ્તમાં લઈને પોતાની માતાને “આનો સ્વાદ કેવો છે ?” એમ પૂછે છે. (૨૪૭) “આ સામગ્રી દાણે સિદ્ધ કરી” તેનું નામ બલુવાને પ્રશ્ન કરવામાં તત્પર છે, પોતાના પિતાની સાથે બેઠેલા પોતાની માતા સાથે ભોજન કરે છે. (૨૪૮)

રોહિણીસંગસંસ્યાયિરામભોજનસાદરઃ । કદાચિદ્ બાલહઠતઃ સ્વામિનીસહભોજનઃ ॥૨૪૯॥

एवंविधानंतभावप्राकट्यांगीकृताखिलः । यथायोग्यं हि सर्वत्र गोपिकाद्यैश्च वीजितः ॥
तदुक्तश्लिष्टविविधवार्ताश्रवणतत्परः । अनंतकोटिकंदर्पलावण्यनिजरूपधृक् ॥२५१॥
मुखसंलग्नकणिकानवनीतातिशोभनः । तदुत्तरमतिमेष्टादत्ताचमनकारकः ॥२५२॥

રોહિણીજીની સાથે બેઠેલા બલદેવજીની સાથે આદર સહિત ભોજન કરે છે, અને ડાઈકંવાર બાલદેવથી શ્રીસ્વામિજીની સાથે ભોજન કરે છે. (૨૪૯) આ પ્રમાણે ધ્રુવમાં સર્વ ઠેકાણે જ્યાં જ્યાં આમંત્રણ મળે ત્યાં પધારે છે, ત્યાં અનંતભાવ પ્રકટ કરે છે, અને યથાયોગ્ય સર્વ સામગ્રી અંગીકાર કરે છે, અને સર્વત્ર ગોપિકાઓ વચ્ચે પંખા કરે છે. (૨૫૦) શ્રીગોપીજને કહેલી ગૂઢ સંકેતવાલી દ્વિઅર્થી વિવિધ વાર્તા શ્રવણ કરવામાં પોતે તત્પર છે, અનંત કોટિ કામદેવના સૌંદર્ય સમાન પોતે ૩૫ ધારણુ કરે છે. (૨૫૧) પોતાના શ્રીમુખને લાગેલી ભોજનની કલિકાઓ અને માખણથી પોતે અત્યંત શોભે છે, ભોજન કર્યા પછી અતિપ્રિય સખીએ આપેલા જલથી આચમન કરે છે.

यथायोग्यमतोन्यत्र गोपाद्यैश्च तथाविधः । स्वच्छपर्णातिसुरमितांवूलग्राहकः पुनः ॥२५३॥
जननीप्रोक्षितमुखो निरभ्रमुखचंद्रमाः । स्वामिनीकरनिष्पन्नवीटिकाग्रहणोत्सुकः ॥२५४॥
एवं सर्वत्र करणं स्वयमूहं विशेषतः । सर्वत्रैकांतभवनस्थितशय्याकृतासनः ॥२५५॥
श्रीनंदश्रीयशोदार्थात्रैकशय्यासहस्थितिः । रोहिणीसंगसुप्तस्वપ्रावृદર્शनसादરः ॥२५६॥

ત્યારપછી ગોપો વગેરેને અન્યત્ર તેજ પ્રમાણે યથાયોગ્ય આચમન કરાવ્યું, પછી સ્વચ્છ પાનના અતિસુગંધયુક્ત ખીડાં સર્વેએ લીધા. (૨૫૩) માતાએ શ્રીમુખ લુછી નાંખ્યું, ત્યારે વાદળા વિનાના આકાશમાં રહેલા ચ્દ્રસમાન મુખની શોભા થઈ, પછી શ્રીસ્વામિનીનાં હસ્તથી કરેલી ખીડી ગ્રહણ કરવાને પોતે ઉત્સુક થયા. (૨૫૪) આ પ્રમાણે સર્વના ગૃહમાં પોતે ભોજન કરે છે, એમ ભક્તોએ પોતે સમજી લેવું, પછી સર્વત્ર એકાંત સ્થાનમાં સિદ્ધ કરેલી શય્યા ઉપર પોતે બિરાજે છે. (૨૫૫) શ્રીનંદરાયજી તથા શ્રીયશોદાજીને માટે એક શય્યા બિછાવી છે ત્યાં ભગવાન તેમની સાથે જ બિરાજે છે, અને રોહિણીજીની સાથે સુતેલા પોતાના ભાઈ બલદેવજીનું આદરપૂર્વક દર્શન કરે છે. (૨૫૬)

रहःस्थस्वामिनीशय्यातिगुप्तशयनप्रियः । अनंतरसभावैकलीलारमणतत्परः ॥२५७॥
एवं श्रीस्वामिनीगेहे दिवा शयनकारकः । स्वकुटुम्बसहस्थायी गुप्तलीलाकृतिप्रियः ॥२५८॥
पाश्चात्ययामदिवसोत्थितिकालसमुत्थितः । अनेककंदमूलादिसिताद्राक्षादिभोजितः ॥२५९॥
आवर्तितपयोबद्धलङ्घुकप्रियभोजनः । स्वकीयसर्वसहितो यथायोग्यरतिप्रदः ॥२६०॥

એકાંત સ્થાનમાં શ્રીસ્વામિનીજીની શય્યા છે, તેના ઉપર અતિ ગુપ્ત રીતે પોઢવાનું પોતાને બહુ પ્રિય લાગે છે, અનંતરસભાવવાળી લીલાસહિત રમણુ કરવામાં પોતે તત્પર છે. (૨૫૭) આ પ્રમાણે શ્રીસ્વામિનીજીના ગૃહમાં દિવસે પોતે શયન કરે છે, પોતાના કુટુંબસહિત પોતે સ્થિતિ કરે છે, ગુપ્ત લીલા કરવી આપને બહુ પ્રિય છે. (૨૫૮) જ્યારે પાછલો પહોર દિવસનો થાય છે તે સમયે પોતે ઉઠે છે, અનેક કંદમૂલ વગેરે, મિશ્રી, દ્રાક્ષ, વગેરે આરોગે છે. (૨૫૯) ખુવાના લાડવા પોતાને બહુ ભાવે છે, અને પોતાના સર્વ સ્વકીય સહિત યથાયોગ્ય આનંદ આપે છે. (૨૬૦)

दत्ताचमनताम्बूलग्रहणोत्सुकमानसः । सायमोदनसंमिश्रपयःप्रकृतभोजनः ॥२६१॥

પ્રાતર્મોગોચરાવદ્ધોષ્ણીપતાતાંકરોહણઃ । ગુચ્છેદ્વયાતિસંશોભિકટિવંધશિરોદશિઃ ॥૨૬૨॥
પંક્તિસ્થિતનિજાંત્તાચ્છિતામ્બૂલકૃતચર્વણઃ । ગોપિકાકરસંશોભિનીરાજનવિરાજિતઃ ॥૨૬૩॥
સર્મેસ્તગોપગોપીમિઃ સકુટુંબો નમસ્કૃતઃ । સ્વીયતાતાદિસંયુક્તઃ પુનઃ સ્વગૃહમાગતઃ ॥૨૬૪॥
વિતીર્ણપુષ્પમાલાદિપ્રસાદઃ પુરુષોત્તમઃ । એવંસમસ્તમ્ભવનકૃતપ્રત્યહસત્ક્રિયઃ ॥૨૬૫॥

ભક્તે આપેલા આયમન, તાંબૂલ પોતે ઉત્સાહવાલા મનથી અંગીકાર કરે છે, અને સધ્યા-કાલે દૂધભાતનું ભોજન પોતે કરે છે. (૨૬૧) પ્રાતઃકાલેના ભોજન પછી પોતે મસ્તક ઉપર પાથ ખારણુ કરે છે, અને પિતા શ્રીનંદરાયજીની ગોદમાં બિરાજે છે, અને કટિબંધ અને પાથ એ બેના છેડાપર આવેલા ગુચ્છાઓ શોભાયમાન દેખાય છે. (૨૬૨) પંક્તિમાં બેસીને પોતાના ભક્તે આપેલું સ્વચ્છ તાંબૂલ આરોગે છે, તે સમયે જો ગોપીએ નિમંત્રણ કરીને પથરાવેલા છે તે સુંદર આરતી કરે છે, ત્યારે પોતે શોભી રહે છે. (૨૬૩) પછી સર્વ ગોપ ગોપીઓ ભગવાનના સર્વ કુટુંબને નમસ્કાર કરે છે, અને તે પછી પોતાના પરિકર અને પિતા નંદરાયજી વગેરે સહિત પોતાને ઘેર પધારે છે. (૨૬૪) શ્રીપુરુષોત્તમ પોતાની પુષ્પની માલા વગેરે પ્રસાદ પ્રજ્ઞભક્તને આપે છે, અને એ પ્રમાણે સર્વ પ્રજ્ઞભક્તના ઘરમાં પ્રતિદિન પ્રભુનો સત્કાર થાય છે. (૨૬૫)

પછી ત્રીજા પ્રકારનો રાજભોગ ચોરીથી પ્રજ્ઞભક્તને ઘેર ગુપ્ત રીતે પધારીને આરોગે છે, અને સર્વ સુખ આપે છે, તે લીલાનું વર્ણન સાડીઓગણત્રીસ શ્લોકથી કરે છે.
एवमेकविधा प्रोक्ता भावना राजभोगके । व्रजराजामिधो भोगः परोक्षेणैवमुच्यते ॥२६६॥
अथवा राजभोगीयभावना त्वन्यथोच्यते । गोपिकानां प्रतिगृहं गृहस्थ इव निर्मयः ॥२६७॥
चौर्यव्याजेन संपूर्णं पूरयंस्तन्मनोरथं । तत्संपादितवस्तूनां सर्वेषां पद्मसात्मनां ॥२६८॥
विविधप्रार्थनातुष्टः कुरुते भोगभोजनं । उत्तमासनमास्तीर्य स्वोत्तरीयविनिर्मितं ॥२६९॥
सुगंधागरुसत्त्वादियुक्तवस्त्रादिभूषितं । अनेकभूषणाद्युक्तरुचिरांगविराजितं ॥२७०॥

આ પ્રમાણે એક પ્રકારની રાજભોગની ભાવના કહી. હવે પરોક્ષથી પ્રજ્ઞરાજ ભોગ કરે છે તે નીચે પ્રમાણે કહું છું. (૨૬૬) અથવા રાજભોગની ભાવના બીજો પ્રકાર કહેવામાં આવે છે. ગોપીજનના દરેક ઘરમાં ઘરના માલિક હોય તેમ નિર્ભય થઈને પધારે છે. (૨૬૭) ચોરીના બહાનાથી ગોપીના સર્વ મનોરથ પૂર્ણ કરે છે, અને તેણે સંપાદન કરેલી સર્વે પદ્મસાત્મક વસ્તુઓનો ભોગ અને ભોજન તેની વિવિધ પ્રકારની પ્રાર્થનાથી સતુષ્ટ થઈને કરે છે. (૨૬૮) એ ગોપીએ પોતાનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર બિઝાવીને ઉત્તમ આસન નિર્માણ કર્યું છે, તેના ઉપર અગરુ, સત્ત્વ, વગેરે સુગંધીયુક્ત વસ્ત્ર વગેરેથી ભૂષિત અને અનેક આભૂષણયુક્ત સુંદર અગવાલા પ્રભુ તેના પર બિરાજે છે. (૨૭૦)

पुष्पमालाविशेषैस्तु विशेषेण विलासितं । स्वमुख्यस्वामिनीरत्नास्थितिवामांगसुंदरं ॥२७१॥
रक्षार्थस्थापितभ्रातृगोपबालगृहांगणं । तत्रोपवेश्य प्राणानां प्रियं गोकुलनायकं ॥२७२॥
पूर्वोक्तधर्मसहितं सुहितं व्रजजीवनं । स्वसंपादितवस्तूनां चक्रुस्ताः परिवेषणं ॥२७३॥

અત્યંત સુંદર પુષ્પમાલાઓથી આપ વિશેષ પ્રકારે શોભાયમાન છે આપના મુખ્ય સ્વામિની-રત્ન ગ્રામી બાળુ બિરાજે છે, તેથી પોતે સુંદર દેખાય છે. (૨૭૧) તે ગોપીના ઘરના આંગણમાં

રક્ષાને માટે બલદેવજી અને ગોપબાલકોને રાખ્યા છે. અને પોતાના પ્રાણપ્રિય શ્રીગોકુલનાયકને લીતર પધરાવે છે. (૨૭૨) પહેલાં કહી ગયા તેવા ધર્મવાલા એટલે બાલ્યાવસ્થામાં કિશોર અવસ્થાની લીલા કરનાર અને કિશોર અવસ્થામાં માલતીલા કરનાર વિરુદ્ધધર્માશ્રયી પ્રજાના જીવન સુંદર દિતકર્તા પ્રભુને પોતાની સિદ્ધ કરેલી સામગ્રી તેઓ પિરસે છે. (૨૭૩)

વિવિધવ્યંજનયુતપારુપકાગસંયુતં । નિરીક્ષમાર્ણ રમણં રતિર્ચલલોચનં ॥૨૭૪॥

સર્વાંગસુન્દરં ગોપીભાવભાવનતત્પરં । આયાતવસ્તુસાદૃશ્યરતિલીલૈકમાવુકં ॥૨૭૫॥

નેત્રાંતપ્રાંતવિલસત્કટાક્ષપરિપૂજિતં । જ્ઞાત્કંકણતદ્વાહુમૂલલગ્નસુલોચનં ॥૨૭૬॥

વિવિધ પ્રકારના મસાલાવાળી પાક પકવાનવાળી સર્વ સામગ્રીનું નિરીક્ષણ રતિરમણથી ચંચલ નેત્રવાળા પ્રભુ કરે છે. (૨૭૪) સર્વાંગસુંદર પ્રભુ ગોપીના ભાવની ભાવના કરવા તત્પર છે, અને જે જે વસ્તુઓ પિરસી છે તેના સમાન રતિલીલાની ભાવના કરે છે. (૨૭૫) ગોપી-જન પોતાના નેત્રમાં વિલાસતાં કટાક્ષથી ભગવાનની પૂજા કરે છે, તેનાં ઝલુકાર કરતાં કંકણવાળા બાહુના મૂલમાં પ્રભુના સુંદર નયન લાગી રહ્યા છે. (૨૭૬)

બાલલીલાકૃતિવ્યાજસંગોપિતનિજક્રિયમ્ । તદાનનામૃતકરકરશીતલતાશ્રયં ॥૨૭૭॥

અમંદહૃદયોત્સાહપરિહાસરસાર્ણવમ્ । રસોક્તિવક્રતાયુક્તિસંમાષણવિચક્ષણં ॥૨૭૮॥

વદનાંબુજસૌંદર્યદૃષ્ટિવૃષ્ટિવિલક્ષણં । હૃદયોદ્યુતતદ્વાવજાતરોમાંચવિગ્રહં ॥૨૭૯॥

બાલલીલા કરવાના બહાનાથી પોતે કરેલી ક્રિયા ગુપ્ત રાખે છે, ગોપીજનના મુખચંદ્રના શીતલ કિરણોના આશ્રય પ્રભુ કરે છે. (૨૭૭) હૃદયના ઉત્કટ ઉત્સાહવાલા હાસ્યરસના સમુદ્રરૂપ પોતે છે, યુક્તિવાળા રસોક્તિથી ભરપૂર વક્રોક્તિ વચનોમાં પોતે બહુ ચતુર છે. (૨૭૮) શ્રીસ્વામિનીજીના મુખકમલના સૌંદર્ય ઉપર દૃષ્ટિની વૃષ્ટિ વિલક્ષણતાથી કરે છે, હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતા વિવિધ ભાવથી આખા અંગમાં રોમાંચ થાય છે. (૨૭૯)

સિતાયુત્તસ્વચ્છસદ્યોનવનીતકુસુંબુજં । સદોદનલસત્પીતમૂષ્ણસેવન્નતત્પરં ॥૨૮૦॥

હૈયંગવીનસંમિશ્રકવલગ્રહણોત્સુકં । યથાપ્રાર્થિતતદ્વસ્તુભોક્તારં રહસિ સ્થિતં ॥૨૮૧॥

મુક્તાગુચ્છે શોણશિવયે સ્થિતં રાજતપાત્રકે । નાતિસૂક્ષ્મે સ્વચ્છસદ્યોનવનીતં જઘાસ યઃ ॥૨૮૨॥

મિશ્રીયુક્ત સ્વચ્છ તાણુ નવનીત શ્રીહસ્તકમલમાં ધર્યું છે. સુંદર ભાત, ચળકતી પીળી દાળ આરોગવામાં પોતે તત્પર છે. (૨૮૦) ગાયના માખણથી મિશ્રીત કેળિયો ગ્રહણ કરવાને પોતે ઉત્સુક છે, એકાંતમાં રહીને જે જે વસ્તુ આરોગવાની પ્રાર્થના ગોપીજન કરે છે તે તે વસ્તુનો ભોગ પોતે કરે છે. (૨૮૧) મોતીના ગુચ્છવાળા લાવરંગના શિકામાં ચાંદીના મોટા પાત્રમાં રાખેલું તાણું નવનીત પોતે આરોગે છે. (૨૮૨)

તદંતિકસ્યસૌવર્ણપાત્રસ્યાં સુસિતાં ચ યઃ । સુશૃતં શર્કરૈલાદિયુતં દુગ્ધં પપૌ પુનઃ ॥૨૮૩॥

દુગ્ધમધ્યસ્યહૈમેન પાત્રેણાથ સસીત્કૃતિઃ । આવર્તિતપયોવદ્ધમોદકાનિ વિનોદવાન્ ॥૨૮૪॥

ઉત્તોલયન્કરસ્પર્શૈઃ કૃપારાશિરમક્ષયત્ । પશ્યન્મુખાનિ ગોપીનાં કૃષ્ણશ્ચકિતલોચનઃ ॥૨૮૫॥

તેની પાસે રાખેલાં મધુર્ણના પાત્રમાં સુંદર મિશ્રીનો સમૂહ છે, સુંદર એટલું, સાકર, એલથી, -ગેરેવાળુ દૂધ ફરીથી પોતે પીયે છે. (૨૮૩) દૂધનાં પાત્રમાં સોનાની કોટરી ધરી છે, તેનાથી

સીકાર સહિત દૂધ પીયે છે, ખુવાના લાડવા વિનોદથી હાથમાં ઉઠાળતાં કૃપારાશિ ભગવાન આરોગે છે, અને શ્રીગોપીજનના મુખના દર્શન કરતાં પોતે કૃષ્ણ ચક્રિત લોચનવાળા થાય છે. (૨૮૪)

નિકટમેચકશિક્યસમાહિતં । રુચિરમૃષ્ણમયપાત્રપિવાનિતમ્ ॥૨૮૫॥

સુશૃતમાદિપદુગ્ધચરં હરિર્નિજમુલામ્બુજમધ્યગમાતનોન્ ॥૨૮૬॥

एकमेकं यथा माति तथा संपादितं शिचि । अग्रिमेङ्गीचकारेशः कर्कटीबीजमोदकम् ॥२८७॥

તેની પાસે સ્વામ રંગના શિકામાં સુંદર મૃત્તિકાના પાત્રમાં દાંડેલી, ભેંસની કટેલા દૂધની મધાઈ દરિ પોતાના મુખકમલમાં મૂકે છે. (૨૮૫-૬) તેની આગળ શિકામાં કાકડીના બીજના એક એક આખો મોડામાં રહી શકે એવા લાડુ ધરેલા છે, તે પ્રભુ અંગીકાર કરે છે. (૨૮૭)

सितैलादेवकुसुमकर्पूरादिमिरादरात् । नवमृष्णमयपात्रस्थं यो दधि व्यदधान्मुखे ॥२८८॥

अतिस्वादु घनीभूतं वद्धं कनकशिक्यगम् । केवलेनैव दध्नाथ नक्तं दध्यभक्षयत् ॥२८९॥

विचित्रशिक्यसंस्थानि पक्तान्नानि व्यलोकयत् । गोधूमचणकामिक्षાનિर्मितानि विशेषतः ॥

નવા મૃત્તિકાના પાત્રમાં રાખેલું, મિશ્રી, એલચી, લવંગ, બરાસથી મિશ્રીત દહિં પોતે આદરથી મુખમાં ધરે છે. (૨૮૮) પછી સુવર્ણના શિકામાં ધરેલું બહુ સ્વાદવાળું રાત્રિનું ઘનીભૂત બાંધેલું દહિં કેવલ દહિં સાથે પોતે આરોગે છે. (૨૮૯) વિચિત્રવિચિત્ર શિકામાં ધરેલાં ઘઉંના (મોદક, મહડી, વગેરે) અને ચણાના (ભુંદી, મોહનથાળ વગેરે) અને ગીદડીના (મનોહર) વગેરે બનાવેલા પકવાનો વિશેષતાથી જોધને પોતે આરોગે છે. (૨૯૦)

उक्तशिक्यसमूहान्यशिक्ये मृष्णमयपात्रयोः पद्मरागमये ये स्तः शिखरिण्यौ जघास यः ॥२९१॥

निम्बूजंवीरचूतार्द्रकरीरादिविनिर्मितम् । तदग्रशिक्यनिहितं संधितं सुदितं व्यधात् ॥२९२॥

शिक्यस्यवस्तुग्रहणसाधनानि हितानि हि । पीठोलूखलभांडादीन्यन्वગृહ्णात् फलात्मकः ॥

अन्यानोदनसूपांतान् पदार्थान् पद्मसात्मकान् । स्वीयैकभोग्यानभजद् भगवान् भावसुंदरः ॥

एवं प्रतिगृहं भोक्ता स्वामिनीनां विभाव्यताम् ॥२९४॥

ઉપર કહી ગયા તે શિકાથી જુદા બીજ પદ્મરાગના શિકામાં બે મૃત્તિકાના પાત્રમાં બે પ્રકારના શિખંડ ધરેલા છે તે પોતે ગ્રહણ કરે છે. (૨૯૧) તેની આગળ શિકામાં રાખેલું, લિંબુ, બીજેફ, કેરી, આદુ, કેરાં વગેરેનું બનાવેલું હિતકારક અથાણું (સિંધાણું) આરોગ્યા. (૨૯૨) શિકાપર ધરેલી વસ્તુઓ ગ્રહણ કરવાને માટે ઉપયોગી સાધનો બાજઠ, ઉલૂખલ, પાત્રો વગેરે ધરેલાં હતાં, તેની મદદથી ફલાત્મક પ્રભુએ સર્વે વસ્તુ અંગીકાર કરી. (૨૯૩) વળી બીજ સખડીના જાંબે રસવાળા દાળભાત વગેરે પદાર્થો જે એક ભગવાનને જ આરોગવા લાયક હતા, તે સુંદર ભાવસહિત આરોગ્યા. આ પ્રમાણે પ્રત્યેક સ્વામિનીના ઘરમાં ભગવાન ભોગ કરે છે એવી ભાવના કરવી. (૨૯૪)

ચોરીની રાજભોગની લીલા છુપાવવાનું ચરિત્ર અને પ્રજાભક્તો આ લીલા છુપાવવાને ઠપકો દેવા આવે છે, તેનો પ્રકાર સાડાદશ શ્લોકથી કહે છે.

उक्तास्तस्वामिनीशिक्षाकृतवत्सविमोचनः ॥२९५॥

સ્વીયલીલાગોપનાર્થ કૃતચાલકપીડનઃ । સ્વાયોગ્યવસ્ત્વમત્તાયૈ દધિમાંડવિમેદનઃ ॥૨૯૬॥
વાલમૌઘ્યમિપૈકાંતગોપનાદતધાવનઃ । વયસ્યચલદેવાદિસહિતો નૃત્યતત્પરઃ ॥૨૯૭॥

પછી પોતે કરેલી લીલા છુપાવવાને માટે આગળથી શ્રીસ્વામિનીજીએ શિખવી મૂક્યું હતું તે પ્રમાણે પોતે વાછરડાઓને છોડી મૂકે છે. પોતાની લીલા છુપાવવાને માટે સુતેલા બાલકોને ચિંમટી દઈ રડાવે છે, અને જે વસ્તુ આપને ચોગ્ય ન હોય એવા દહિં વગેરેના વાસણને ફેડી નાંખે છે. (૨૯૬) એકાંતની લીલા છુપાવવાને માટે બાલબાલનું લોળાપણું બતાવીને નાસી જાય છે. પોતાના સરખી વયના બાલકો અને બલદેવજીની સાથે નૃત્ય કરવામાં તત્પર થઈ જાય છે. (૨૯૭)

સ્વામિનીદત્તતામ્બૂલસ્રવદ્રસનિજાધરઃ । ચાલલીલાનુકરણકૃતોત્ફાલો વ્રજપ્રિયઃ ॥૨૯૮॥
નવનીતલસદ્વક્રાસિતચંદ્રકલંકયુક્ત । નેયચૌર્યસરણતઃ સ્વમિત્રકરતાલદઃ ॥૨૯૯॥
નવનીતપ્રિયો નિત્યં નવનીતાર્થતસ્કરઃ । રામગોપાદિતઃ સ્વીયચૌર્યસોત્સાહમાનસઃ ॥૩૦૦॥

શ્રીસ્વામિનીએ આપેલા તાંબૂલ આરોગતાં મુખમાંથી રસ ઝરે તે પોતાના અધર ઉપર આવે છે, બાલલીલા કરતા યજ્ઞના પ્રિય પ્રભુ કુદકા મારે છે. (૨૯૮) મુખ ઉપર નવનીત લાગ્યું છે, તેથી શ્વેત કલકયુક્ત સ્યામચદ્ર જેવા પોતે શોભે છે, પોતે કરેલી ચોરીઓનું સ્મરણ કરતાં પોતાના મિત્રોને હાથમાં તાળી આપે છે (૨૯૯) આપને નિત્ય નવનીત પ્રિય છે. નવનીતને માટે ચોરી કરે છે. બલદેવજી અને પોતાના ગોપો વગેરે કરતાં પોતે ચોરી કરવામાં વધારે ઉત્સાહવાળા છે. (૩૦૦)

સ્વોયચેતોહૃતિકૃતે વેણુવાદવિચક્ષણઃ । શ્રીદામાંસન્યસ્તભુજો ગુપ્તકર્ણેકમંત્રકૃત્ ॥૩૦૧॥
વિવિધક્રીડનાસક્તઃ શનૈઃ સ્વગૃહમાગતઃ । સ્વલીલાવેણુનાદાદિસમાકૃષ્ટપ્રિયામનાઃ ॥૩૦૨॥

પોતાના ભક્તના ચિત્ત હરણ કરવાને માટે વેણુનાદ કરવામાં ચતુર છે. શ્રીદામાના ખભા ઉપર શ્રીહસ્ત ધરીને તેના કાનમાં છુપી વાત કરે છે. (૩૦૧) વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરવામાં આસક્તિવાળા છે, ધીમે ધીમે પોતાને ઘેર પધારે છે. પોતાની વેણુનાદ વગેરે લીલાથી પોતાની પ્રિયાના મનનું આકર્ષણ કરે છે. (૩૦૨)

ઉપાલમ્ભમિષાયાતગોપિકાદર્શનોત્સુકઃ । રામાદિગોપનાર્થાય સાધુતાવોધનાય ચ ॥૩૦૩॥
યશોદાસાધુતાબુદ્ધ્યૈ મયાનુકરણાદરઃ । નીચૈર્વદનસંસ્થાનતિર્યગ્દષ્ટિવિલોકનઃ ॥૩૦૪॥
પરસ્પરસ્વચરિતસ્મૃતિસોત્માહમાનસઃ । પુનરાગમનાભાવભીતગોપીદ્વગુત્સવઃ ॥૩૦૫॥

ઠપકો આપના બહાનાથી આવેલી ગોપિકાનું દર્શન કરવાને બહુ ઉત્સુક છે. બલદેવજી વગેરેથી પોતાની લીલા છુપાવવાને અને તેમને અને યશોદામાતાને પોતાની સાધુતા જણાવવાને કાચનું અનુકરણ આદરથી કરે છે. મુખ નીચું કરીને વાંકી દષ્ટિથી જુએ છે. (૩૦૩-૩૦૪) પ્રભુ અને ગોપી પરસ્પર પોતાના ચરિત્રનું સ્મરણ કરીને ઉત્સાહમાં આવી જાય છે. હું ઠપકો દેવા આવી, તેથી હવે શ્રીદાકોરજી મારે ઘેર ફરીથી પધારશે નહિ, એવી શકાથી બીધેલી ગોપીને “હું આવીશ, તું ડરીશ નહીં” એવી મુચના દષ્ટિથી કરીને તેને આનંદ આપે છે. (૩૦૫)

ગોપીના ઠપકો સાંભળીને યશોદામાતા પ્રભુને શિખામણ આપે છે તે દશ શ્લોકથી કહે છે.

સ્વસુચરિતં શ્રુત્વા નિજમાતૃપદાક્લગ્નઃ । ગોપીગૃહગતાવંક ઉપવેશ્ય સુશિક્ષિતઃ ॥૩૦૬॥
પરમેહે ન ગન્તવ્યં ચૌર્યાય સુત સર્વથા । લોકાપકીર્તિર્ભવતિ મહ્યં નિંદન્તિ વૈ જનાઃ ॥
એતદ્ગૃહે સુતો નૈવ લભતે ભક્ષ્યમુત્તમમ્ । તવ તાતસ્ય ભવને માવઃ સંતિ પરઃશતાઃ ॥૩૦૮॥
વ્રજરાજસુતસ્યૈવં ઘટતે ચરિતં ન હિ । આકાર્યં વાલકાન્ ક્રીડાઃ કર્તવ્યા ભવને નિજે ॥

ભગવાન પોતાના માતાની પાસે બેઠેલા છે. પોતાના પુત્રના ચરિત્ર સાંભળીને શ્રીમશોક્લણ પ્રભુને પોતાની ગોદમાં બેસાડીને ગોપીને ઘેર જવાની બાબતમાં શિખામણુ આપે છે. (૩૦૬) હે સુત, પારકે ઘેર ચોરી કરવા સર્વથા જતું નહિ. આથી લોકમાં અપકીર્તિ થાય છે, અને મનુષ્યો મારી નિંદા અવશ્ય કરે છે (૩૦૭) એ લોક એમ કહે છે કે “આને ઘેર છોકરાને સારું ખાવાનું મળતું નથી.” તારા પિતાને ઘેર સેંકડો ગાયો છે. (૩૦૮) શ્રીનંદરાયણ વ્રજના રાજા છે, તેના પુત્રને આવું ચરિત્ર ઘટતું નથી બાલકને આપણે ઘેર બોલાવીને આપણા ઘરમાં જ બેસવું બેઠાં (૩૦૯)

યદપેક્ષ્યમમૂલ્યં વા મત્તસ્તદ્ગ્રાહ્યમર્મક । એકાંતે ભોજનં કાર્યં દષ્ટિરન્યત્ર વૈ લગ્નેત્ ॥૩૧૦॥
નૈતત્તવેદ્યશં રૂપં વહિર્નિષ્કાસનોચિતં । દૃષ્ટ્યા તદેકપરયા ક્રીડતોઽવેક્ષ્યમાલયે ॥૩૧૧॥
કિં કર્તવ્યં દુર્લલિતો ભવાનેકસુતો મમ । અતો નિવાર્યતે ચૈવં ક્રીડાસક્તો ગૃહે ગૃહે ॥

હે બાલ, તારે જે જે વસ્તુ બેઠાં તે ગમે તેટલી કિંમતી હોય તે મારી પાસેથી માગી લેવી. ભોજન એકાંતમાં જ કરવું, નહિ તો બીજા જગાએ કરવાથી નક્કી તને નજર લાગશે. (૩૧૦) તારું આવું સુંદર રૂપ બહાર કાઢવું યોગ્ય નથી. હું તને મારી દષ્ટિ આગળ આંગણમાં બેસતો બેવા ઇચ્છું છું. (૩૧૧) શું કહે, તું મારો એકનો એક પુત્ર છે, બહુ લાડકવાયો છે, તેથી ઘેર ઘેર જઈને બેઠવામાં આસક્ત થયેલા તને આમ અટકાવવો પડે છે. (૩૧૨)

નારોહણીયં મિત્ર્યાદૌ નોત્પ્લાવ્યં કુત્રચિત્તથા । ન સંગઃ કસ્યચિત્કાર્યો ન ધાર્યં ધેનુશૃંગ્ગમ્ ॥
ઉપાલભન્તે સતતં ગૃહમાગત્ય ગોપિકાઃ । કિં દ્રવ્યં દધિદુग्ધાદિ તદર્થં વિગતત્રપાઃ ॥૩૧૪॥
કા વાસ્તિ ન્યૂનતા તાત તવ મેહે દયાનિધે । મમોપરિ દયા કાર્યા ગન્તવ્યં નૈવ કુત્રચિત્ ॥

ભીંત વગેરે ઉચી જગ્યાપર ચઢવું નહિ, તેના પરથી કુદકા મારવા નહિ, અબણ્યાની સાથે સંગ કરવો નહિ; ગાયના શિંગડાં પકડવા નહિ. (૩૧૩) હૂધ દહિં તે શી માટી વસ્તુ છે, તેને લીધે રોજરોજ લાજ છોડીને ઘેર આવીને આ ગોપિકાઓ ઇપકા આપે છે. (૩૧૪) હે લાલા, તારે ઘેર શું ખાટ છે ? હે દયાનિધે, મારા ઉપર દયા કર. હવે કરો જતો નહિ. (૩૧૫)

વિવિધાનંતશિક્ષાસમાકર્ણનતત્પરઃ । કૃતનીચશિરા ગોપ્યઃ વિકસન્મુખપંકજાઃ ॥૩૧૬॥
મયા જનનિ કુત્રાપિ ગમ્યતે નૈવ ગોપિકાઃ । વૃથા વદન્તિ મન્તવ્યં ન ભવત્યા કદાચન ॥
ક્રીડંતં ગોપવાલૈર્મા વિહરંતં વ્રજાક્ષણે । સ્વયં ગૃહીત્વા ગચ્છન્તિ વદન્ત્યેવં તવાન્તિકે ॥
યથા તવાજ્ઞા કર્તવ્યં તથા માતર્મયા પુનઃ । ક્રીડા તુ વાલકૈઃ કાર્યા વહિરેવ વ્રજાક્ષણે ॥

આ પ્રકારની માતાએ આપેલી ઘણી શિખામણુ ધ્યાન દઈને સાંભળે છે. માયું નીચું ધરી રાખ્યું છે. તે બેઠને ગોપિકાઓના મુખકમલ પ્રકૃષ્ટિત થાય છે. (૩૧૬) હે મા, હું કરશે જતો

નથી આ ગોપિકાઓ જૂઠું બોલે છે તારે એમનું કહેતું કોઈ દિવસ સાચું માનવું નહિ (૩૧૭)
 યજ્ઞના આગણામા હુ ગોપબાલકોની સાથે ખેલુ છું ત્યારે ગોપિકાઓ પોતે મને પકડીને લઈ
 જાય છે, અને તારી આગળ આવીને આમ જૂઠું બોલીને ઠપકો આપે છે (૩૧૮) હે મા,
 જેવી તારી આજ્ઞા છે તેમજ હુ કરૂં છું યજ્ઞના આગણાની બહારજ બાલકોની સાથે ખેલુ છું (૩૧૯)

पृच्छ राम मया चौर्यं क्रियते यत्र कुत्रचित् । साक्षिणो बालका ह्येते तानथाकार्यं भाषय ॥
 वयं क्रीडापरा एव मृषाभाषास्तु गोपिकाः । मातः क्षुधा वा कुत्रास्ति कृतोपभोजनैः परं ॥
 तृप्तानामन्यथामायावादमेवाश्रिता इमाः । एवं विविधवाचोभिश्चादुभिश्च कृतोत्तरः ॥३२२॥
 अनंतलीलाकरणसंगोपनविचक्षणः । निजमौग्ध्यवचोवृंदविस्सारितमहोद्यमः ॥३२३॥

બલદેવજીને પૂછી જો મેં કોઈ દિવસ કોઈપણ જગ્યાએ ચોરી કરી છે ? આ બાલકો પણ
 મારા સાક્ષી છે, તેમને બોલાવીને પૂછ (૩૨૦) અમે તો ખેત્યાજ કરીએ છીએ, આ ગોપિકાઓ
 તો જૂઠું બોલે છે હે માતા, પ્રાત કાલે તો હમે ભોજન કરેતું હોય છે, પછી ભૂખ ક્યાથી
 લાગે કે ચોરી કરવા જઈએ ? (૩૦૧) અમે તો સદાએ તૃપ્ત-આસકામજ-છીએ મને ભુખ્યા કહેનાર
 આ ગોપિકા કપટી-માયાવાદી-છે આ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારના ચતુરાઈના વાક્યોથી માતાને
 ઉત્તર આપે છે (૩૨૨) અનંત પ્રકારની લીલા કરે છે તો પણ ચતુરાઈથી તેને છુપાવે છે
 ભોળાં ભોળા વચનોથી પોતે કરેલા મોટા મોટા કાર્યોનું વિસ્મરણ કરાવી દે છે (૩૨૩)

सदा यथापूर्वकर्ता भर्ता गोकुलयोपिताम् । हर्ता दुःखाम्बुधेः सर्ता स्वधर्माणां बलस्य च ॥
 निःसाधनसमुद्धर्ता गिरिगर्ताश्रिताश्रितः । केवलानुग्रहफलमविलंबफलप्रदः ॥३२५॥

ઉપર કહી તેવી લીલા હમેશાં કર્યાં કરે છે ગોકુલની યુવતિઓનાં પોતે સ્વામી છે
 દુખના સમુદ્રનું હરણ કરનાર છે પોતાના ધર્મ અને પોતાના બલનું સ્મરણ કરવાવાલા છે (૩૨૪)
 નિ સાધન યજ્ઞભક્તના સારી રીતે ઉદ્ધાર કરનાર છે ગિરિરાજની ઉપર તથા કદરામા રહેનારના
 આશ્રયરૂપ પોતે છે દેવલ અનુગ્રહ પર આધાર ગણનારના પોતે દ્વિરૂપ છે અને વિવિધ કર્યા
 વિના ફલને આપવાવાલા છે (૩૨૫)

भावात्मगोपिकाभाव एवंपो विभाव्यताम् ।

આ પ્રકારે ભાવાત્મક ગોપિકાના ભાવરૂપ અથવા ગોપિકાના ભાવથી ભાવાત્મક પ્રભુના રૂપની
 સદા ભાવના કરવી (૩૨૫)

ચોથા પ્રકારના રાજભોગની વનની લીલા, તેમાં પ્રથમ પ્રભુ વનમાં ભૂખ્યા
 થઈ ગયા હશે એવી ભાવનાથી શ્રીયજોદાશ ચિરહથી વિકલ થઈને ભોજનની સામગ્રી
 સિદ્ધ કરીને અંતરંગ ગોપીને શિખામણુ દઈ સામગ્રી આપી વનમાં મોકલે છે, તે લીલાનો
 પ્રકાર રોજ જોઈકથી કહે છે.

यद्वा श्रीराजभोगस्य प्रकारान्तरभावना ॥३२६॥

वन गते प्रेष्ठद्वनौ प्रातर्गोचारणाय च । अत्याकुलमनाः पुत्रक्षुधासरणविह्वला ॥३२७॥

मातर्गतस्य मध्याह्नदिनमारोहणोत्सुका । पुत्रातिप्रीतिरहस्तमम्यकसंपादनादस ॥३२८॥

અથવા ખીજ પ્રકારથી રાજભોગની ભાવના કેમ કરવી તે હવે કહે છે. (૩૨૬) પોતાના પ્રિય પુત્ર પ્રાતઃકાલમાં ગાય ચરાવવાને વનમાં પધાર્યા છે, તેથી એને બ્રૂખ લાગી હશે એમ સમરણ થવાથી યશોદાજી બહુ વ્યાકુલ ચિતવાળા થઈ ગયા છે (૩૨૭) પ્રભુ પ્રાતઃકાલથી પધાર્યા છે, હવે તેા મધ્યાહ્ન થયો છે, તેથી ઉત્સુક થયેલી માતા પુત્રને અતિ પ્રિય આરોગવાની વસ્તુઓ સારીરીતે તૈયાર કરવામાં તત્પર થયા છે. (૩૨૮)

સમાહૂતનિજાત્યંતસ્ત્રિગ્ધગોપીજનાવૃતા । સંપાદ્યોદનસૂપાન્તપક્વાન્નવ્યંજનાદિકમ્ ॥૩૨૯॥
વિવિધસ્વાદરુચિરસગોરસવિક્રિયાઃ । દ્રાક્ષાસિતાનાલિકેરમિષ્ટવસ્તુવિશેષતઃ ॥૩૩૦॥
કરીરામ્નાર્દ્રકસ્વાદુનિમ્બુજંવીરસંધિતમ્ । યશોદાહૃયાંતરંગગોર્પી તત્ર મહાનસે ॥૩૩૧॥
ગત્વા પ્રદર્શ્ય નિશ્ચિલં વસ્તુ પુત્રપ્રિયં પુનઃ । ઉત્ત્વા વિશેષતઃ સર્વમાચ્છાદ્ય સ્થાપિતં પુરા ॥
અન્નવ્યજ્જનપક્વાન્નગોરસાદિકમુત્તમં । યાવન્મનોરથશતૈઃ શંકયતે કર્તુમાદરાત્ ॥૩૩૩॥

પોતાની અતિસ્નેહવાળા ગોપીઓને બોલાવી તેમનાથી વિંટલાયેલી માતા ભાત, દાળ, અને નાના પ્રકારના પકવાણ, વ્યંજન (મસાલા) વગેરે તૈયાર કરે છે. (૩૨૯) વિવિધ સ્વાદવાળા સચિકર રસ તથા દૂધની બનેલી વસ્તુઓ તથા દ્રાક્ષ, મિશ્રી, કૃપર, નાંખેલી મીઠી વસ્તુઓ વિશેષતાથી સજ્જ કરી. (૩૩૦) ટેંટી, કેરી, આદુ, મીઠાલીંબુ, મોસંખી, વગેરેના સ્વાદવાળાં અથાણાં એ સર્વે યશોદાજીએ પોતાની અંતરંગ ગોપીને બોલાવીને તેને પોતાની સાથે રસોષધરમાં લઈ જઈને પોતાના પુત્રને જે જે વસ્તુ પ્રિય હતી તે બધી વસ્તુ પોતે સિદ્ધ કરીને ઢાંકી રાખેલી હતી તે વસ્તુ તે ગોપીને ફરીથી તેનાં નામ લઈ લઈને બતાવીને પાછી પહેલાંની માફક ઢાંકીને સજ્જ કરી રાખી. અન્નની વ્યંજનાદિક પકવાણ, ગોરસ, વગેરે જેટલી સર્વ ઉત્તમ સામગ્રી સેંકડો મનોરથો કરી આદરથી સિદ્ધ કરી શકાય તે સર્વે પોતે કરી રાખી હતી. (૩૩૧-૩૩)

તાવત્સકલસદ્વસ્તુસુવર્ણરજતાદિજે । પાત્રે પ્રત્યેકમથવા નિધાય ન મિલેદયથા ॥૩૩૪॥

તેટલી સર્વે ઉત્તમ વસ્તુ સોનાનાં તથા રૂપાનાં પાત્રમાં એકેકની સાથે ભેળવાઈ ન જાય તે પ્રમાણે ગોઠવી. (૩૩૪)

વદત્યેવં પુત્રભાવોદ્ગમસ્તુતપયોધરા । સગદ્ગદસ્વરા સાશ્રુમીલલ્લોચનનીરજા ॥૩૩૫॥

સંજાતપુલકોદ્ગિન્નસર્વાંગશિથિલક્રિયા । વિભાવયંતી સ્વસુતસંધ્યાવ્રજસમાગતિમ્ ॥૩૩૬॥

પુત્રના ઉપર ઉમળકો આવવાથી સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું. સ્વર ગદ્ગદ થઈ ગયો; નેત્રમાં આંસુ ઝરાયાં, અને નેત્રકમલ વીંચી દીધા, શરીરમાં રોમાંચ થયા; સર્વે અવયવ શિથિલ-ક્રિયાવાળા થઈ ગયા. પોતાનો પુત્ર સંધ્યા સમયે યજ્ઞમાં પાછો આવશે, તેની ભાવના કરતી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી. (૩૩૫-૩૬)

કદા સુતઃ સ્વવદનં ગોરજોવ્યાપ્તકુન્તલમ્ । લસત્કિરીટમલસનયનં ધાતુચિત્રિતમ્ ॥

પ્રસ્વેદકણિકાવ્યાજમુક્તાગણવિરાજિતં । અધરસ્રવદત્યન્તસુધાપૂરિતવેણુકમ્ ॥૩૩૮॥

નૃત્યલોલલસદ્યુગ્મકુંડલં દર્શયિષ્યતિ । ત્વયાવધાનતો ગોપિ ગોપ્યમન્યાવલોકનાત્ ॥૩૩૯॥

મારો પુત્ર પોતાનું ગાયની રજથી વ્યાપ્ત થયેલાં કેશવાળું, પ્રકાશતા મુકુટવાળું, નિર્મલ નયનવાળું, ગેરુ વગેરે ધાતુથી ચિતરેલું, પરસેવાના બિંદુરૂપી મોતીના સમૂહથી શોભતું, અધરમાંથી

ઝરતા અત્યંત સુધાથી વેણુને ભરપૂર કરતું, નૃત્યથી હાલતાં ચક્રચક્રિત જે કુંડલવાળું મુખ મને ક્યારે દેખાડશે ? (૩૩૭-૩૩૮૩) હે ગોપી, આ સર્વ પદાર્થ બીજાની દૃષ્ટિ ન પડે એવી રીતે સંભાળપૂર્વક હાંકી રાખવા. (૩૩૯)

શ્રીદામાનં સમાહૂય શ્રીકૃષ્ણં નીરજેક્ષણમ્ । યથાનામગ્રહં સર્વમુત્તવા તસૈ પ્રદર્શ્ય ચ ॥૩૪૦॥
ક્રીડાવેપં પરિત્યાજ્યં ઘર્મે ન સ્થેયમિત્યપિ । ઉત્તવા નિજાગ્રહાદ્વાપિ ભોજનીયઃ સ્વસન્નિધૌ ॥

શ્રીદામાને અથવા કમલનયન શ્રીકૃષ્ણને યોગાવીને સર્વે વસ્તુનાં નામ લઈને તેને બતાવજે, અને કહેજે કે આ રમવાનાં કપડાં હવે કાઢી નાંખો, તાપમાં બેસો નહિ, એમ કહીને આગ્રહથી તારી પાસે બેસાડીને એને ભોજન કરાવજે. (૩૪૦-૪૧)

એ ગોપી સામગ્રી લઈને વનમાં જાય છે, તે સમયના એના મનોરથ અને પ્રભુના દર્શન કરીને તેની જે અવસ્થા થઈ તે, તથા તેનો પ્રભુની સાથે સંવાદ થયો, અને પછી રમણ જે લીલાના પ્રકારથી થયું તે ત્રેવિશ શ્લોકથી કહે છે.

एवमुक्ता ब्रजवधूश्चलिता हृष्टमानसा । सहासवदना वस्तुग्रहणोद्योगतत्परा ॥३४२॥
विभावयंती मनसि निजनाथाङ्गसंगमम् । एवमेवं करिष्यामीत्येवं कृतविचारणा ॥३४३॥
हृदि प्रविलसद्भावविवशा विगतत्रया । अंसे निधाय तद्वस्तुपात्रमेककरेण च ॥३४४॥
गृहीत्वा खलु गायंती गोकुलेशगुणान्मुदा । सर्वतः पुष्पितवनमवलोक्य सरार्दिता ॥३४५॥

જે મળવધૂને આ પ્રમાણે યશોદા માતાએ કહ્યું હતું તે મનમાં હરખાતી, હસતા મુખથી ચાલી, પ્રભુના ભોજનની વસ્તુઓને ગ્રહણ કરવામાં તત્પર થઈ. (૩૪૨) મનમાં પોતાના સ્વામીના અંગના સંગમની ભાવના કરવા લાગી, ત્યાં જઈને હું આમ કરીશ, આમ કરીશ, એવા એવા વિચાર કરવા લાગી. (૩૪૩) હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતા વિલાસના ભાવથી પરવશ થઈને લગ્નને ત્યાગ કરીને ખાંધ ઉપર સામગ્રીથી ભરેલી કાવડ ધરીને એક હાથમાં સામગ્રીનું પાત્ર લઈને હૃદયથી શ્રીગોકુલેશના ગુણગાન કરતી ચાલી. સર્વ સ્થલે વનને પુષ્પોથી ખીલેલું જોઈને કામથી ધીરિત થઈ (૩૪૪-૪૫)

लीलाभिरान्तरं नित्यं कुर्वाणा रमणं प्रिया । वेषुनादश्रुतिप्राप्तशैथिल्यगतिभंगुरा ॥३४६॥
यथाकथंचित्संप्राप्ता ह्युपगोकुलनायकम् । अत्युद्भूतस्वरोद्गीतसमाहूतनिजप्रिया ॥३४७॥
तन्नामग्रहणानंदवशीकृतपतिप्रिया । सर्वांगसुन्दरप्रेष्ठवदनाम्भोजदर्शनात् ॥३४८॥
समुद्भूतस्तंभभावा चित्रप्रायतया स्थिता । पश्यंती प्रेष्ठवदनं वभापे नैव किंचन ॥३४९॥

લીલાથી નિત્ય પ્રભુની સાથે આંતર રમણ કરનારી પ્રિયા પ્રભુનો વેણુનાદ સાંભળીને શિથિલ તથા ગતિભંગ થઈ ગઈ. (૩૪૬) જેમ તેમ કરીને ચાલી, તે ગોકુલનાયક પોતાના સ્વામીનું અતિ ઉચ્ચ સ્વરથી ગાન કરતી પ્રભુ હતા ત્યાં આવી અને તેણે પોતાના પ્રિયને બોલાવ્યા. પ્રભુનું નામ ગ્રહણ કરવાથી અતિ આનંદથી આ પ્રિયાએ પતિને વશ કર્યાં. સર્વાંગસુંદર પ્રિયતમના મુખકમલના દર્શનથી તે પ્રિયાને સ્તંભભાવ ઉત્પન્ન થયો. અને જાણે ચિત્રમાં ચિતરી હોય એવી રિયર થઈ ગઈ. પ્રિયતમના મુખનું દર્શન કરતી કાંઈપણ બોલી શકી નહિ. (૩૪૭-૪૯)

કિમસ્માકમિહાનીતમિતિ પ્રોક્તા ક્રપાત્મના । પ્રિયસંભાષણાયાતસંગાપણવલા પુનઃ ॥૩૫૦॥
કિંચિદૂચે હરે ગ્રાહ્યં જનનીપ્રેપિતં ત્વયા । કિંકિમેવં વદન્કૃષ્ણસ્તદન્તિક્રમુપાગતઃ ॥૩૫૧॥
ત્વયા કિં વા સમાનીતં મદર્થે વદ ભાષયા । એતત્તુ જનનીદત્તં ત્વદીયં કિં વદ પ્રિયે ॥૩૫૨॥

કૃપાત્મા પ્રભુએ કહ્યું “અમારે માટે અહિં શું લાવી છે ?” પ્રિયના સંભાષણથી તે અબ-
લાને ફરીથી બોલવાનું બલ પ્રાપ્ત થયું (૩૫૦) ગોપી કાષ્ઠક બોલી, “હે હરિ, તમારી માતાએ
તમારે માટે જે સામગ્રી મોકલી છે તે લો ” “શું મોકલ્યું છે ?” એમ બોલતા કૃષ્ણ તેની નજીક
આવ્યા (૩૫૧) “તુ મારે માટે શું લાવી છે, તે સ્પષ્ટ બોલ આ તો માતાએ મોકલ્યું છે પણ
તુ તારું શું લાવી છે, તે હે પ્રિયે કહે ” (૩૫૨)

સર્વસ્વમેવ મન્નાથેત્યવદત્સિતશોભના । ત્વત્તઃ કિમસ્તિ સંગોપ્યં ગોકુલેશ કૃપાનિધે ॥૩૫૩॥
સર્વં સમર્પિતં તુભ્યમૈહિકં પારલૌકિકમ્ । હૃદ ગૃહાણ તદ્દેહીત્યવદત્સહસેક્ષણઃ ॥૩૫૪॥
બાલ કિં ક્રિયતે હાસ્યં સત્યમેવ કુરુષ્વ મો । કુત્ર તિષ્ઠતિ વૈ સત્યં ત્વદેકશરણાગતૌ ॥૩૫૫॥
મય્યેવેત્યવદત્પ્રેષ્ઠઃ કુરુ સંવંધમેવ મે । ભવતા સહ સંવધો દુર્લભો હિ કુલસ્ત્રિયઃ ॥૩૫૬॥

“હે નાથ, મારું સર્વસ્વ હું લાવી છું ” એમ મદ હાસ્યથી શોભતી ગોપી બોલી ‘ હે
ગોકુલેશ, હે કૃપાનિધે, તમારાથી શું છુપાવવાનું છે ? આ મોક, પરલોક સર્વ તમને અર્પણ કર્યું છે
તે મહણ કરો ’ ત્યારે પ્રભુ હાસ્યસહિતદૃષ્ટિથી બોલ્યા ‘ હમને એ આપ ” (૩૫૩-૫૪) ગોપી બોલી
“હે બાલ, હાંસી કેમ કરો છો ? તમારું વચન સત્ય કરો ’ પ્રભુ બોલ્યા “સત્ય ક્યાં છે ?” ગોપી
બોલી “તમારી શરણાગતિમાં સત્ય છે ” ત્યારે પ્રભુ બોલ્યા ‘ મારા શરણમાં સત્ય છે તો તુ
મારી સાથે સંબંધ કર ” ત્યારે ગોપી બોલી “કુલાગનાને તમારી સાથે સંબંધ થવો કઠિનજ છે

સત્યમુક્ત મયૈવાલીત્યેવમેવોચિતં તવ । બાલાઃ પશ્યન્તિ કિં વ્રૂપે કુલસ્ત્રીણ્વીદશં વચઃ ॥
બાલા ઇતિ ન વૈ દોષો નિઃસાર્યા વા તવાજ્ઞયા । એતે મદીયમસિલં જાનન્તિ શૃણુ સુંદરિ ॥
ક્રીડાસક્તા ન પશ્યન્તિ કાપિ ચિન્તાત્ર નાસ્તિ હિ । ત્વયા મદર્થમેવાત્ર વિપિને સમુપાગતમ્ ॥
મદીયં સકલં મહ્યં દેહિ દૈન્યં નિવારય । એવંવિધવચોવૃંદવશીવિહિતમાનસા ॥૩૬૦॥

ત્યારે પ્રભુ બોલ્યા ‘ હે પ્રિયે હું સત્યજ કહું છું તારે એમજ કરવું ઉચિત છે ” ત્યારે ગોપી
બોલી “બાલકો જુએ છે, તેમની આગળ કુલસ્ત્રીયોને આવા વચન કેમ કહે છે ? ” (૩૫૭) ત્યારે
પ્રભુ બોલ્યા “એ બાલકો છે એટલે તે જોય એમા કંઈ દોષ નથી અથવા તુ કહે તો હું એમને
અહિંથી દૂર કરે પરંતુ હે સુંદરિ, તાબળ, આ બાલકો મારી સર્વ લીલા જાણે છે એ સર્વ
પોતાની ક્રીડામાં આસક્ત છે તેથી કાંઈ જોતા નથી મારે અહિં કંઈ વાતની ચિંતા નથી. વળી
તુ મારે માટેજ અહિં વનમાં આવી છે, અને કહે છે કે આ સર્વ તમારું છે, તો મારું જે છે તે
સર્વ મને આપ દીનતા કાઢી નાખ ’ આ પ્રકારના વચનો બોલીને યજ્ઞલક્ષ્મીના મનને વશ
કરી લીધું (૩૫૮-૬૦)

ન સાપિ સ્થાતુમુત્કંઠાકુલા શક્તા તદાતમૂત્ । તયોસ્તદાનીમભવન્મનોરથશતાત્મનોઃ ॥૩૬૧॥
રતિરત્યવમુદ્રિક્તા ક્રમાપેતરસાત્મિકા । મિથોન્મલોકન પૂર્વ કટાક્ષૈર્વદનાબ્જયોઃ ॥૩૬૨॥

હાસઃ સર્વસોદ્બોધકારણં સ્પર્શનં તથા નિકુંજેઽવસ્થિતિઃ પથ્થાત્ સ્વસસ્વીવૃંદસંકુલે ॥૩૬૩॥
આસ્તીર્ણપુષ્પશય્યાદાવુપવેશનમેતયોઃ । પરમોદારચરિતો વિજને શુશુભે હરિઃ ॥૩૬૪॥

ત્યારે ઉત્કંઠાથી આકુલબાકુલ થયલી ગોપી વધારે વાર રહી શકી નહિ. તે બેનાં સંકડો મનોરથ એ સમયે જે મનમાં હતાં એવા પ્રિય અને પ્રીતમની રતિ અતિ ઉદ્વિગ્ન થઈ અને કાઈ પણ ક્રમ રહ્યો નહિ, એવું રસાત્મક રમણ થયું. પ્રથમ કટાક્ષથી પરસ્પર મુખારવિંદનું અવલોકન થયું, પછી સર્વ રસનો ઉદ્બોધ કરનાર હાસ્ય થયું. પછી અંગસ્પર્શ થયો. પછી સખિયોના મૃથથી ભરેલાં નિકુંજમાં બંને પધાર્યા. પછી બિછાવેલી પુષ્પની શય્યા ઉપર બંને બિરાજ્યા. પછી પરમ ઉદાર ચરિત્રવાલા પ્રભુ એકાંતમાં શોભવા લાગ્યા. (૩૬૧-૬૪)

યથાસ્થાનં સમાગત્ય શ્રીદામાદીન્ ગિરાહ્યત્ । આગચ્છત દ્રુતં ગોપવાલાઃ પશ્યત સાદરં ॥
જનન્યા પ્રેપિતં વસ્તુ મોજનાય ગૃહાગતમ્ । પક્ષાન્નવ્યંજનાન્નાદિસંધિતાદિકસંયુતમ્ ॥
દધિ દુગ્ધં શિખરિણીનવનીતાદિકં તથા । મમ ગોપ્યા સમાનીતં ગૃહ્યતાં ગૃહ્યતામિતિ ॥
ઘર્મઃ સમભવદ્ભૂયાન્ વૃક્ષચ્છાયે શિલોપરિ । ઉપવેષ્ટવ્યમધુના જલાશયસમંતિકે ॥૩૬૮॥

પછી નિત્ય બેસવાના સ્થાનમાં આવીને શ્રીદામા વગેરે ગોપબાલકને મોટેથી ખૂમ પાડી બોલાવ્યા. “હે ગોપ બાલકો, જલ્દી આવો, બુઓ, બુઓ, માતાએ જન્મવાને માટે ઘેરથી વસ્તુઓ મોકલી તે આવી છે. પકવાન, મસાલા, ખદ્સવાળું અન્ન, અથાણું, વગેરેની સાથે દૂધ, દહિં, શિખડ, માખણ વગેરે મારી ગોપી લાવી છે તે દો, દો, આવ.” (૩૬૫-૬૭) હવે બહુ તાપ થયો છે, માટે જલાશયની પાસે વૃક્ષની છાયા નીચે શિલા ઉપર બેસો. (૩૬૮)

एवमुक्त्वा हरिः स्वीयसहितोऽनृत्यदद्भुतं । धृत्वा શ્રીદામશિરસિ પાત્રં પથ્થાદ્ગમિક્રિયાઃ ॥
ઘાવમાના નદંતશ્ચ તદા શુશુભિરેઽર્મકાઃ । પથિ વેળૂન્વાદયંતો મોજનેચ્છાસમુત્સુકાઃ ॥
પરસ્પરં દત્તતાલાઃ સદાસવદનાંબુજાઃ । મુહુર્મુહુઃ કૃતોત્ફાલાઃ ગોપાલાઃ કૃતકૌતુકાઃ ॥
આવૃણ્વન્તઃ કૃષ્ણચન્દ્રં તારા ઇવ ગતિપ્રિયાઃ । તે ગતાઃ સ્વમનોમોદવિનોદકૃતિકારણે ॥
પૂર્વનિર્ધારિતે દેશે સજલે છાયયા યુતે । તત્ર ગત્વોપવિષ્ટાસ્તે કૃષ્ણેન ફલરૂપિણા ॥૩૭૩॥

એમ કહીને પ્રભુ પોતાના મિત્રોની સાથે અદ્ભુત રીતે નૃત્ય કરવા લાગ્યા.

શ્રીદામાના માથા ઉપર સામગ્રીનું પાત્ર ધરીને તેને આગળ કરીને સર્વે તેની પાછળ જવા લાગ્યા. તે સમયે ભોજનની ઈચ્છાથી ઉત્સુક થયલા તે બાલકો રસ્તામાં વેણુ વગાડતા વગાડતા દોડવા લાગ્યા, શોરબકાર કરવા લાગ્યા, અને એ રીતે શોભવા લાગ્યા. પરસ્પર તાલીઓ દેવા લાગ્યા તેમના મુખકમલ હાસ્ય કરવા લાગ્યા વારંવાર કુદકા મારવા લાગ્યા એમ સર્વે ગોપબાલકો કૌતુક કરવા લાગ્યા. (૩૬૯-૩૭૧) તારાઓ ચંદ્રની આસપાસ ફરે તેમ ગોપોએ કૃષ્ણચંદ્રને ઘેરી લીધા. ચાલવું જેને પ્રિય છે એવા એ બાલકો પોતાના મનના આનંદથી વિનોદ કરવાને ચાલ્યા. (૩૭૨) જલવાળા અને જાવાળા પહેલાં નક્કી કરેલા સ્થાનમાં જઈને ફલરૂપ કૃષ્ણની સાથે તેઓ બેઠા. (૩૭૩)

मण्डलीभूय मध्यस्थं कृष्णं कृत्वा स्वनायकं । अवर्चीय च पत्राणि पलाशानि नवानि हि ॥

કૃત્વા પત્રાવલિં તૂર્ણ મહતીમતિસુન્દરામ્ । સંસ્થાપ્ય પરિતઃ તસ્યા વ્યંજનાનિ તદંતરે ॥
ઓદનં ચ તથા મુદ્ધાનંતિકે ઘૃતભાજનમ્ । મહાદ્રોણેષુ પક્ષાન્નમનંતરચનાન્વિતમ્ ॥૩૭૬॥
મૃત્પાત્રેષુ તથા દુગ્ધં નવનીતં ઘનં દધિ । વન્યાન્યપિ ફલानीહ સમાનીય સમન્વતઃ ॥
આમ્રદ્રાક્ષાવદરિકાજંચુજંવીરનિમ્બવઃ । વીજપૂરકરીરાદિ સર્વર્તુપ્રભવાન્યપિ ॥૩૭૮॥

કુંડાળું વળીને વચમાં ફૂલુને પોતાના નાયક કરીને બેઠા. પલાશના નવા પાંદડાં એકઠા કરીને લાગ્યા. જલદીથી તેની એક સુંદર મોટી પાતળ બનાવી. તેના ઉપર ચારે તરફ સર્વ મસાલા વગેરે મૂક્યાં. તેની અંદર સખડી મૂકી. તેની પાસે મગ ધર્યાં. તેની પાસે ધીનું પાત્ર મૂક્યું. જુદી જુદી જાતના પકવાન્નો મોટા મોટા દડિયાઓમાં ધર્યાં. માટીના પાત્રમાં દૂધ, નવનીત, બાંધેલું દહિં ધર્યાં. વનમાંથી લાવેલાં ફલ પણ ચોતરફ પાસે ધર્યાં. કેરી, દ્રાક્ષ, બેાર, બંબુ, મોસંબી, લિંબુ, બીજેરાં, ટેટી, વગેરે સર્વ ઋતુમાં પ્રાપ્ત થતાં સર્વે ધર્યાં. (૩૭૪-૩૭૮)

ફલરૂપૈકસંવંધફલતાભાંજિ સર્વતઃ । ઉપવિશ્ય સ્વયં મધ્યે ગોપવેશકૃતોત્સવઃ ॥૩૭૯॥
હસ્તેન મુદ્રિકારત્નકંકણાદ્યંકિતેન હિ । વુમુજે વર્ણયન્ સ્વાદુ દર્શયન્ ગોપવાલકાન્ ॥
પ્રયચ્છન્ નિજપીયૂષાધિકાધરરસાન્વિતાન્ । પરિહાસકરૈર્વાક્યૈર્હસન્નન્યાંશ્ચ હાસયન્ ॥૩૮૧॥

પ્રભુ પોતે ફલરૂપ છે તેથી પોતાના સબંધથી સર્વને સર્વ પ્રકારે ફલ સંબંધી કર્યાં. ગોપ-વેશથી પોતે સર્વની મધ્યમાં બિરાજીને સર્વને આનંદ આપ્યો. (૩૭૯) હસ્તમાં મુદ્રિકા ધરી છે. રત્નજડિત કંકણ વગેરેથી શોભિત હસ્તથી પોતે આરોગવા લાગ્યા. ગોપ બાલકોને સામગ્રી બતાવીને સ્વાદનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. (૩૮૦) અમૃતથી અધિક પોતાના અધર સુધાના રસવાલા પદ્મથોને સર્વને આપવા લાગ્યા. હાંસીનાં વાક્યો બોલી પોતે હસવા લાગ્યા, અને બીજાઓને હસાવવા લાગ્યા. (૩૮૧)

ગોપીકરાંમ્બુજસ્પર્શસરણોત્સાહભોગકૃત્ । સ્વભ્રાતૃગોપવાલાદિયુતો લીલાવિલાસકૃત્ ॥
કદાચિત્તુ શિલાપૃષ્ઠે દધ્યન્નકૃતભોજનઃ । જલં પિવન્નતિસ્વાદુ શીતં મધ્યે તુ યામુનમ્ ॥
સમાગતસ્વભવનતાંબૂલકૃતચર્વણઃ । પ્રયચ્છન્નિજમિત્રેભ્યસ્તાંબૂલાનિ યથારુચિ ॥૩૮૪॥
પુનર્યથાક્રમં પૂર્વ ક્રીડયા સહિતોઽભવત્ । નિકુંજપલ્લવાદ્યંતિ રહઃક્રીડાસમુત્સુકઃ ॥૩૮૫॥

ગોપીના હસ્તકમલના સ્પર્શનું સ્મરણ થવાથી ઉત્સાહથી ભોગ કરવા લાગ્યા. પોતાના ભાઈ બલદેવજી તથા ગોપ બાલકો સહિત વિલાસયુક્ત લીલા કરવા લાગ્યા. (૩૮૨) કોઈક વખત શિલા ઉપર દહિં ભાત ધરીને ભોજન કરે છે, અને વચમાં શ્રીયમુનાજીના અતિશય સ્વાદુ શીતલ જલનું પાન કરે છે. (૩૮૩) પોતાને ઘેરથી આવેલા તાંબૂલ આવે છે, અને પોતાના મિત્રોને પણ યથારુચિ તાંબૂલ આપે છે. (૩૮૩) પછી પહેલાં જે ક્રમથી ક્રીડા કરતા હતા તે પ્રમાણે ક્રીડા કરવા લાગ્યા નિકુંજમાં નાની તલાવડીની પાસે એકાંતમાં ક્રીડા કરવા ઉત્સુક થયા. (૩૮૫)

બપોરે પ્રજાભક્તો કુંજસ્થાનમાં પ્રભુને માટે સિંહાસન અને શૈયા સિદ્ધ કરે છે, અને અનવસરમાં ઉચિત સામગ્રી વગેરે સર્વ સાજે છે; તેનો પ્રકાર સાડી એકત્રિશ પ્રલોકથી વર્ણન કરે છે.

ગોપૈરેવ સ્વગોવૃન્દં ચારયન્નેકલોચરત્ । સ્વસહીવૃન્દસહિતઃ સ્વામિનીવૃન્દમધ્યગઃ ॥૩૮૬॥

યત્તુ સર્વર્તુસુખદં સ્થલં સકલશોભનમ્ । સર્વીજનકરદ્વંદ્વસંમાર્જનસમીકૃતમ્ ॥૩૮૭॥
અનંતવિઘ્નમાશોભિમણિદીપવિરાજિતં । સદા સમીરસંચારગવાક્ષપરિવારિતમ્ ॥૩૮૮॥
ગવાક્ષમાર્ગનિવિશલ્લતામંડપમંડિતં । ગંધર્વરાજભ્રમરગુંજારવવિનોદિતમ્ ॥૩૮૯॥

પોતાની ગાયોના સમૂહને ચરાવવાનું કાર્ય ગોપોને સોંપીને પોતે એકલા નિકુળમાં પોતાની સખીઓના યુથ સહિત શ્રીસ્વામિનીજીના યુથમાં પધાર્યા (૩૮૬) જે સ્થલ સર્વ ઋતુમાં સુખ આપે એવું અને સર્વ શોભાયુક્ત હતું તેને સખીજીને પોતાના બંને હાથથી ઝાડીને જમ્યા સરખી કરી. (૩૮૭) અનેક પ્રકારના પ્રકાશથી શોભાયુક્ત મણિના દીપકોથી તે સ્થાન શોભતું હતું, અને ચારે તરફ સદા પવનના પ્રવેશને માટે તેમાં ગોખલા કર્યા હતા (૩૮૮) ગોખમાર્ગથી પ્રવેશ થઈ શકે એવો એક લતાઓનો બનાવેલો મડપ પણ ત્યાંની શોભામાં વધારો કરતો હતો. ભ્રમર ગુમરવ કરી રહ્યા હતા, બાણે ગંધર્વરાજે ગાન કરતા હોય નહિ ! એવો વિનોદ થઈ રહ્યો હતો (૩૮૯)

લતાપરિપતત્પુષ્પસમાકીર્ણં સમન્તતઃ । અનુભ્રમરનિઃસ્વાનસર્વીગીતધ્વનિપ્રિયમ્ ॥૩૯૦॥
સ્વસ્વામિનીરતિકથાકથનશ્રવણપ્રિયમ્ । લતાનિકુંજમવનં રહઃસ્થલસુશોભિતમ્ ॥૩૯૧॥
મકરંદરસોન્મત્તવનપ્રિયરુતપ્રિય । સર્વતો નિર્ઝરાંભોમિઃ સાર્દ્રતાપરિશીતલમ્ ॥૩૯૨॥

ત્યાં લતાઓમાંથી ફૂલો ખરી પડતાં હતા, તેથી આસપાસ સર્વ જમ્યા ભરાઈગઈ હતી ત્યાં ભ્રમરનાં ગાનની પાછળ સખીએ ગાયેલા ગીતનો ધ્વનિ થઈ રહ્યો હતો તેથી તે સ્થાન પ્રિય લાગતું હતું (૩૯૦) પોતાના સ્વામિનીની રતિકથાનું વર્ણન સાંભળવાથી આપને તે બહુ પ્રિય લાગતું હતું લતાઓના બનાવેલાં નિકુળલવનનું એકાત સ્થલ બહુ શોભી રહ્યું હતું. (૩૯૧) પુષ્પના મકરંદના રસથી ઉન્મત્ત વનના પક્ષી વગેરેનો સ્વર બહુ પ્રિય લાગતો હતો ત્યાં ચારે તરફ ઝરણાનાં જલથી ભીની થયેલી પૃથ્વી અત્યંત શીતલ હતી (૩૯૨)

સુગંધસુમપાનીયસંસિદ્ધમપિ સર્વતઃ । યત્ર સિંહાસનં કાષ્ઠૈશ્ચાંદનૈર્વિહિતં પરં ॥૩૯૩॥
મૃદુરક્તવિચિત્રાતિવસનાદિમિસવૃતમ્ । સૌવર્ણવિલસન્નવ્યકલશત્રયશોભિતમ્ ॥૩૯૪॥
તૂલપટ્ટવિનિર્માણાત્યુચાસનવિરાજિતમ્ । સાશ્રયસ્થિતિસંપાદિતૂલપટ્ટોપવર્ણમ્ ॥૩૯૫॥
તત્પાર્શ્વદ્વિતયાલંવિપટ્ટગુચ્છસુશોભનં । કદલીગર્ભસદૃશવસનાચ્છાદનાન્વિતમ્ ॥૩૯૬॥

ચારે તરફ સુગંધી પુષ્પનું જલ ઝાટયું હતું જ્યાં ચંદનના કાષ્ઠનું ઉત્તમ સિંહાસન તૈયાર કર્યું હતું તે ઉપર અતિ વિચિત્ર કામલ લાલ વસ્ત્ર વગેરે બિઝાવ્યા હતા, અને સોનાના ચક્ર-ચક્રિત નવા ત્રણ કવચ તેના ઉપર શોભતા હતાં (૩૯૩-૯૪) મખમલમાં ૩ ભરેલી ઉંચી ગાદી સિંહાસન ઉપર બિઝાવી હતી તેની બંને બાજુ શ્રીહસ્ત મૂકવાને માટે મખમલમાં ૩ ભરેલાં તકિયા મૂક્યાં હતાં (૩૯૫) તકિયામાં બંને તરફ લાખા રેશમનાં લાખા દોરા સહિત ડુમતાં શોભતાં હતાં ગાદી તકિયાની ઉપર ફેળના ગર્ભ જેવા સફેદ તથા કામલ વસ્ત્રની ખેલ ચઢવી હતી. (૩૯૬)

દિશિદ્વયમૃતસ્વર્ણજલપાત્રકૃતચ્ચર્ચિ । અનેકરત્નજટિતસ્પાલીતાંબૂલસંસ્થિતિમ્ ॥૩૯૭॥

માલતીમાઘરીરાજવહ્નીમાઝાતિલાલિત । પરિધાનાર્યદિષ્ટતગુંજામાલાતિચિન્નિતમ્ ॥૩૯૮॥

વિષ્ટતાક્રીડનસ્યાલીસોપાનદ્વિતયાન્વિતમ્ । ઉત્તરન્નિજનાથાલ્પચરણાસનસંયુતમ્ ॥૩૯૯॥
સમીકૃત્ય ધૃતં યત્રોષ્ણીપકંચુકમાનનં । કૃષ્ણાગરુસાસિક્તકસ્તૂરીધૂપધૂપિતં ॥૪૦૦॥

સિંહાસનપર બંને બાજુ સુવર્ણની ઝારી જલ ભરીને બિરાજમાન કરી હતી. અનેક રત્ન-જડિત તમકડી બીડા ભરીને ત્યાં મૂકી હતી. (૩૯૭) વિવિધ પ્રકારના પુષ્પ માલતી, માધવી, રાયવેદ્ય વગેરેની મુંદર માલાથી શોભતું હતું. અને શ્વેત લાલ સ્યામ ગુંબની માલા ધારણ કરવાને ત્યાં ધરી હતી, તેથી વિચિત્ર લાગતું હતું. (૩૯૮) સિંહાસનની પાસે ઉતરવાને માટે બે સીડીની બંને બાજુ બિલોનાની તમકડી ધરી હતો. અને તેની પાસે પોતાના નાથને ઉતરવાને માટે નાની ચરણ ચોકી કરી હતી. (૩૯૯) પાસે પાદ તથા વાગા વસ્ત્ર ઠીક કરીને પાત્રમાં ધર્યા હતા, અને તેને કૃષ્ણાગરુના રસથી છિરકયું હતું અને કરતૂરીના ધૂપનો ધૂપ કર્યો હતો. (૪૦૦)

યત્ર ચ સ્થાપિતાનંતવ્યજનૈકચતુષ્ક્રિકા । યત્ર પંથા પરિસ્તીર્ણઃ પટ્ટકોમલવસ્ત્રકૈઃ ॥૪૦૧॥
તાંબૂલચર્વિતાધારપતદ્ગ્રહસદ્વિચિતઃ । યત્ર શય્યા પરિસ્તીર્ણા રહઃસ્થાને સસીજનૈઃ ॥
સમીકૃત્યાશ્વિલં સ્થાનં જલાર્દ્રપ્રોચ્છિતં તથા । કૃત્વા સતૂલવસનૈરાસ્તીર્ય નિજયત્વતઃ ॥૪૦૨॥
ભાવયન્ત્યો નિજપ્રેષ્ઠસ્વામિનીરમણં મુદા । સમાનીય મુજૈઃ સ્વીયૈઃ શયનં સ્થાપ્ય ચોત્તમં ॥

ત્યાં એક ચોકી પર પુષ્કલ પંખા ધર્યા હતા, અને સિંહાસનથી શૈથ્યા સુધીનો માર્ગ કોમલ મખમલના વસ્ત્રથી બિછાવ્યો હતો. (૪૦૧) ત્યાં એકાંતમાં સખીજનોએ શૈથ્યા બિછાવી હતી, અને ત્યાં તાંબૂલ ચર્વણુને ધરવાને પીકદાની એકાંતમાં ધરી હતી. (૪૦૨) ત્યાં તે સમગ્ર સ્થાન વાળી ઝાડીને સાફ કરી જલ છાંટીને વસ્ત્રથી લુછી નાખ્યું; પછી વસ્ત્રની અંદર ૩ ભરીને સારી રીતે પ્રયત્ન કરી તેને બિછાવ્યું. (૪૦૩) પોતાના પ્રિયતમ પ્રભુ અને સ્વામિનીના રમણની ભાવના આનંદથી કરતી સખીઓએ પોતાના હાથથી ઉત્તમ શૈથ્યા લાવીને ત્યાં સ્થાપન કરી (૪૦૪)

સુવર્ણરત્નજટિતચતુઃપાદવિરાજિતમ્ । વિચિત્રપટ્ટરશનાગ્રથિતં વિવિધૈઃ પટૈઃ ॥૪૦૫॥
તૂલાંતરિતવસ્ત્રેણ સમાસ્તીર્ય તથા પુનઃ । વસ્ત્રૈરન્યૈઃ સિતૈઃ સ્વચ્છકદલીગર્ભસંમતૈઃ ॥૪૦૬॥
આચ્છાદ્ય વાહુયુગલૈઃ સમીકૃત્ય સમંતતઃ । સ્વસ્વામિનીનિજપ્રેષ્ઠકોમલાપદ્યતત્વતઃ ॥૪૦૭॥
અવલંબત્યપ્તગુચ્છરશનાવંધનંસ્તથા । ચતુર્દિક્ષુ વલેનૈવ કૃત્વા શૈથિલ્યશંકયા ॥૪૦૮॥

તેના સુવર્ણના ચાર પાયા રત્નજડિત શોભાયમાન હતા, અને વિવિધ પ્રકારના રેશમી વસ્ત્રોવડે વિચિત્ર રેશમના દોરાથી ગુથી હતી. (૪૦૫) તેને ફરીથી વસ્ત્રની અંદર ૩ ભરી ગાદી બિછાવી, અને શ્વેત, સ્વચ્છ, કેલના ગર્ભ જેવી, કોમલ ચાદરો બિછાવી પોતાની સ્વામિની અને પ્રિયતમ પ્રભુ અતિ કોમલ છે, તેથી તેને ખૂંચે નહીં એવા લાવથી પોતાના બંને હાથથી ચારેતરફ સરખી કરીને ચારેકોર ગાદીની નીચે દબાવી દીધી. (૪૦૬-૦૭) શૈથ્યાના ચારે પાયા ઉપર ગાદી શિથિલ ન થઈ જાય તેને માટે બહુ લાંબી રેશમની ચાર કેશ જેના બખ્ખે છેડાપર આઠ ધ્રુમતાં આવી સહિત લગાડ્યાં છે તે વડે બેંચીને બાંધ્યાં (૪૦૮)

વિષ્ટત્ય તૂલમરિતમુખયત્રોપવર્હણમ્ । શિરોદિશિ તથાવદ્દં મૃગનામીયસંપુટમ્ ॥૪૦૯॥
અતિમૂદ્દમલસદ્રૂપમુપરિ સ્થાપ્ય ચાંચુકમ્ । રત્નસ્તોત્રોત્તરવિધસામગ્રીપરિવારિતમ્ ॥૪૧૦॥

પાત્રે વિઘૃત્ય તાંબૂલસ્થાલીમુજ્જ્વલપૈત્તલે । તન્મધ્યે નિહિતં કૃત્વા રૌપ્યકર્પૂરસંપુટમ્ ॥૪૧૧॥
તદુત્તરાન્યપાત્રે તુ સ્થાપયિત્વાતિસુન્દરમ્ । સ્વર્ણપાત્રં તદંતસ્તુ પદ્માન્નં સ્થાપ્ય ચોત્તમમ્ ॥

શૈથ્યાની ગાદી ઉપર બને બાબુ વસ્ત્રમાં ૩ ભરેલા તકિયા ધર્યા હતા. તેમાં માથા તરફના તકીયાના બેઉ છેડાની નીચે કસ્તૂરીની થેલી બાંધી હતી (૪૦૯) તેમાં અતિ સુદૃઢ પ્રકાશિત ચાદર તેના ઉપર ધરી હતી. શૈથ્યાની બેઉ બાબુએ અનંત પ્રકારની સામગ્રી આમતેમ ધરી હતી. (૪૧૦) પિત્તળની ઉજ્જ્વલ પદ્મીપર પાનની તબક્કડી રાખી હતી તેમાં ચાંદીની ડાબી બરાસ ભરીને મૂકી હતી (૪૧૧) તેની ઉપરની બાબુએ બીજા પાત્રમાં અતિ સુંદર સુવર્ણનું પાત્ર ધર્યું હતું, તેની અદર ઉત્તમ પદ્માન્ન ધર્યું હતું. (૪૧૨)

પાત્રાન્તરે તુ સૌવર્ણે શીતં નીરં નિધાય ચ । પશ્ચાન્મૂર્ધદિશિ સ્થાલીં સ્થાપ્ય માલાભિપૂરિતાં ॥
एतावत्सकलं धृत्वा दक्षिणस्यां दिशि स्वतः । वामपार्श्वे यथापूर्वं तांबूलस्थालिकां भृताम् ॥
निधाय जलपात्राणि निहितानि यथाक्रमम् । आस्तीर्य मार्गमखिलमत्युच्चवसनादिभिः ॥
उपशय्यां निधायાપિ सम्यगुत्तरणासनं । सिंहासनावधि प्रेष्ठगतिभावविनिर्मितम् ॥૪૧૬॥
सर्वं विधाय मायूरव्यजनानि निधाय च ।

આ પાત્રથી કધક દૂર સુવર્ણની ઝારી શીતલ જલ ભરીને ધરી હતી. તેની પછવાડે માથાની તરફ માલાથી ભરેલી ચાળી મૂકી હતી (૪૧૩) આ પ્રમાણે શૈથ્યાની જમણી બાબુએ સર્વે વસ્તુ ધરી હતી. પછી ડાબી બાબુએ પહેલાંની માફક સર્વ વસ્તુ ધરી. અને પાનની તબક્કડી બીડાં ભરીને ધરી. (૪૧૪) ક્રમપૂર્વક સુવર્ણની ઝારી તથા જલપાત્ર ધર્યા હતા. પછી અતિ કિંમતી વસ્ત્ર વગેરેથી આખા માર્ગ ઉપર ચેંટે બિછાવ્યો હતો. પોતાના પ્રિયતમને જવાના ભાવથી સિંહાસન પરથી ઉતરવાને અને શૈથ્યા ઉપર ચઢવાને માટે સાંગામાથી (ઉપશૈથ્યા) પણ ધરી હતી (૪૧૫-૧૬)

આ પ્રકારે સર્વે વસ્તુ સિદ્ધ કરીને પછી મોરપિચ્છના પખા ધર્યા હતા. (૪૧૬)

ત્યારપછી સર્વ પ્રજાભક્તો નિકુંજના દ્વાર ઉપર ઉભા રહીને પ્રભુની સાથે પોતાના સ્વામિનીએ આગળ જે રમણ કર્યું હતું, તેનું સ્મરણ કરી પરસ્પર તેની કથા કરવા લાગ્યા. અને પ્રભુને પધારવાની રાહ જોવા લાગ્યા, તેના પ્રકાર સાડી છેતાલિસ શ્લોકથી કહે છે.

નિકુંજદ્વારમિલિતાઃ સ્થિતાઃ સખ્યઃ પ્રિયાગતિમ્ ॥
विभावयंत्यो विविधैर्भावैः स्वप्रेष्ठया सह । लीलाश्च ललिताश्चक्रुः कथाः पूर्वरसात्मिकाः ॥
मखि शृणु मत्स्वामिन्याः संगम एवंविधो हरिणा ।
भावरसाधीनायास्त्रपायुतायास्तथा लोके ॥૪૧૯॥

પછી સર્વે સખિયો નિકુંજના દ્વાર પર એકઠી થઈને પ્રિય પ્રભુને પધારવાની વાટ જોતાં જોતાં પોતાની અત્યંત પ્રિય સખીની સાથે વિવિધ ભાવથી પ્રભુએ જે લલિત લીલાઓ કરી હતી તેની ભાવના કરતાં પૂર્વની રસાત્મક કથા કરવા લાગ્યાં (૪૧૭-૧૮) હે સખિ, સાંભળ ભાવરસને

આધીન અને શરમાળ મારા સ્વામિનીનો સખધ હરિની સાથે જેમ લોકમાં કામશાસ્ત્રને અનુસાર થાય છે, તેજ પ્રમાણે થયેા (૪૧૯)

एकदा गोकुलाधीशो यमुनोपवने चरन् । विभ्रन्नटवरश्यामं वपुर्वुदसौभगम् ॥४२०॥
मस्तके केशसंवद्धमयूरमुकुटं वहन् । शोभमानः कलापीव कलाकृतिविचक्षणः ॥४२१॥
रसालपल्लवात्युग्रगंधपुष्पविभूषणः । द्विरेफवृंदसदृशालकावृतनिजाननः ॥४२२॥
श्रवणद्वयसंशोमिमकराकृतिकुंडलः । विनिर्जितसरोजाक्षियुगांजनविमोहनः ॥४२३॥

એક સમયે શ્રીગોકુલાધીશ પ્રભુ સુદર ધનશ્યામ નટવર જેનુ વપુ ધારણ કરીને શ્રીયમુના-
ગ્રના ઉપવનમાં ફરતા હતા મસ્તકના કેશની સાથે મયૂરપિચ્છનો મુકુટ ધારણ કર્યો હતો કલા
કરતા મોરની માફક કલા કરવામાં ચતુર શોભતા હતા રસાલ, કામલ પલ્લવ તથા અતિ
ઉત્તમ સુગંધી પુષ્પના આભૂષણ ધર્યા હતા ભ્રમરના ટોળાના જેવા કેશથી મુખારવિદ છાંયી
રહ્યું હતું અને કાનમાં મકરાકૃતિ કુડલ શોભતા હતા કમલની શોભાને ગ્રાખી પાડે એવા
અજનયુક્ત એ નેત્રથી સર્વને મોહિત કરતા હતા (૪૨૩)

आधिदैविकसंभोगरसस्थानकपोलभृत् । नासिकादंडनिर्भिन्नशुकमानसमानदः ॥४२४॥
नासामुक्ताविभूषातिसौन्दर्यपरिदर्शकः । अधरस्रवदत्यंतदुर्लभामृतदायकः ॥४२५॥
वेणुनादातिविकलगोपीमानसमोहकः । ग्रीधारेखात्रयप्राप्तत्रिविधानदबोधकः ॥४२६॥
हृदयस्थनवीनातिपदकाभरणान्वितः । करकंजातिविलसत्कंकणातिविराजितः ॥४२७॥

આધિદૈવિક સંભોગરસના સ્થાનરૂપ કપોલ ધારણ કરતા હતા ઉચી નાસિકાની શોભાથી
શુકના મનનો ગર્વ ઉતારતા હતા (૪૨૪) નાસિકાના મોતીનાં આભૂષણથી અતિ સૌંદર્યનું દર્શન
કરાવતા હતા અધરમાંથી સ્રવતા અત્યંત દુર્લભ અમૃતનું દાન કરતા હતા (૪૨૫) વેણુનાદથી
અતિવિકલ થઇને ગોપીઓનાં મનને મોહ કરતા હતા કંઠપરની ત્રણ રેખા આધિભૌતિક, આધ્યા-
ત્મિક, અને આધિદૈવિક એમ ત્રણ પ્રકારના આનંદનો બોધ કરતી હતી (૪૨૬) હૃદયના ઉપર
અતિ નવીન પદકરૂપી ભૂષણ ધર્યું હતું કરક જના (નાળીએરના) અતિ ચકચકિત કંકણથી હસ્ત
અતિ શોભતા હતા (૪૨૭)

रसद्वयक्रियाबोधबाहुमव्ये घृतांज्जदः । अनेकविधरत्नाढ्यमुद्रिकालसदङ्गुलिः ॥४२८॥
करोपरिस्थजटितहस्तश्रुखलभूषणः । वज्रादिजटितात्यच्छचतुष्कीभूपितोदरः ॥४२९॥
सुवर्णकृत्रिममणिमालाराजदुरःस्यलः । गजकुंभविनिर्भिन्नमुक्तामालातिमंडितः ॥४३०॥
सुवर्णश्रृंखलामालासंलालितहृदाम्बुजः । अनेकरत्नजटितवैजयंतीसुशोभितः ॥४३१॥
तुलसीपुष्परचितवनमालापदांचितः । पीतांशुकोमपार्श्वस्थसमीरचलदंचलः ॥४३२॥

સ યોગ અને વિપ્રયોગ બંને રસની ક્રિયાનો બોધ કરનાર એ બાહુપદ બાબુબધ ધર્યા
હતા અનેક પ્રકારના રત્નથી જડિત મુદ્રિકાવડે અગ્રલિયો શોભતી હતી (૪૨૮) શ્રીહસ્તના ઉપર
જડાઉ હાથસાંકલનુ આભૂષણ ધર્યું હતું હીરાજડિત અતિ સ્વચ્છ ચોકી વડે ઉદર શોભાયમાન
દેખાતું હતું (૪૨૯) સુવર્ણના મણકાની માલા ઉરસ્થલ ઉપર બિરાજતી હતી હાથીનું કુબરથન

તોડીને કાઢેલા મોનીની માલાથી પોતે શોભતા હતા (૪૩૦) સોનાની સાંકળીની માલાથી હૃદય-કમલ સંલક્ષિત હતું. અનેક રત્નજડિન વૈજયંતી માલાથી પોતે સારીરીતે શોભતા હતા. (૪૩૧) તુલસી અને પુષ્પથી બનાવેલી વનમાલા ચરણ સુધી ધરી હતી. પીતાંબરની બંને બાજુએ વસ્ત્રના છેડા પવનથી હાલતા હતા (૪૩૨)

વક્રગ્રીવંવલિગતભ્રૂવેણુવાદનતત્પરઃ । સુવર્ણકૃત્રિમમણિહારપૂજિતસત્પદઃ ॥૪૩૩॥

કટિપ્રાંતલસત્પટ્ટકચ્છવાસોવિરાજિતઃ । કટિવદ્ધચલત્કાંચીપટ્ટગુચ્છસુશોભિતઃ ॥૪૩૪॥

મધ્યભ્રમરવિલસત્કંજકેસરવત્પટઃ । ચરણદ્વંદ્વમંજીરનિનદાનંદિતાશિલઃ ॥૪૩૫॥

વિનિર્જિતવિઘ્નસ્વીયનસ્વમંડલમંડિતઃ । દશાંગુલિલસદ્રત્નજટિતાશિલવૃશ્ચિકઃ ॥૪૩૬॥

શ્રીવા (કંઠ) વાંછી કરીને ભ્રમર નચાવતા વેણુ વગાડવામાં તત્પર હતા. સુવર્ણની નકસી-વાળા મણિના હાર (મોહનમા)થી સત્ના સ્થાનરૂપ શોભતા હતા. (૪૩૩) કટિની ઉપર ચળકતી રેશમની કાછની વિરાજમાન હતી, તથા કટિપર બાંધેલી કાંચીના રેશમના પુમત્તથી આપ શો-ભતા હતા. (૪૩૪) વચ્ચે ભ્રમર વિલાસ કરતા એવા કમલના કેશર સમાન પીળાં વસ્ત્ર ધર્યાં હતાં. બંને ચરણમાં નૂપુર ધર્યાં હતાં, અને તેના સ્વરથી સર્વને આનંદ આપતા હતા. (૪૩૫) પોતાના નખમડલની કાંતિથી ચંદ્રની શોભાને છૂતી લીધી હતી રત્નજડિત પ્રકાશિત વિઘ્નવાથી ચરણની દશે આંગળીઓ શોભામમાન હતી (૪૩૬)

તુલસીમાલિકામધ્યદેશસ્પર્શિપદાંબુજઃ । યમુનાતીરનીર્સ્પૃક્સમીરસુખમોગકૃત્ ॥૪૩૭॥

સમુદ્ભવદનંગાંગમાવભાવિતવિગ્રહઃ । અનંગરુચિરસ્વાંગસ્વદટિજનિતસયઃ ॥૪૩૮॥

યમુનાતીરવિલસત્તરુપુષ્પૈકદર્શનઃ । ગુંજાફલકૃતાનંતભૂષણાલંકૃતિક્રિયઃ ॥૪૩૯॥

પ્રકટોદ્ભવહૃદ્ભાવયુવતીવૃંદવેદિતઃ । નાનારાસરસાનંદનિમગ્નો રમણપ્રિયઃ ॥૪૪૦॥

તુલસીની માલા શરીરની મધ્યમાં રહીને ચરણનો સ્પર્શ કરી રહી હતી. શ્રીયમુનાજીના તીર ઉપર જલના સ્પર્શથી શીતલ વાયુનો ભોગ કરતા હતા (૪૩૭) શ્રીઅંગમાં અનગનો ઉદ્ભવ સારીરીતે થવાથી શ્રીઅંગ અનંગભાવથી ભાવિત હતું. અનગથી પોતાના અંગને વધારે સુંદર બોધને જેમની દૃષ્ટિ ચકિત થઈ હતી. (૪૩૮) શ્રીયમુનાજીના તીર ઉપર વિલસતા વૃક્ષ અને પુષ્પ જોવામાંજ જેમનું ચિત્ત હતું. શુભફલના બનાવેલાં અનંત આભૂષણથી જેમણે પોતાનું અંગ અલંકૃત કર્યું હતું (૪૩૯) હૃદયમાં પ્રકટ થયેલાં ઉજળતા ભાવવાળા યુવતિવૃંદથી પોતે વિદલાયલા હતા નાના પ્રકારના રસરસના આનંદમાં પોતે નિમગ્ન હતા. તેમને રમણ પ્રિય હતું. (૪૪૦)

ગોપીજનમુજદ્વંદ્વાલિક્ષિતઃ સંગકૃત સ્વતઃ । સહમાવકૃતોદ્ગીતપરિવીતઃ પ્રિયાજનૈઃ ॥૪૪૧॥

एतादृशं ब्रजपतिमपश्यत् स्वामिनी मम । दर्शनादेव तस्यास्तु तदावस्थान्ययामवत् ॥

तदा निकुंजभवने समानीता सखीजनैः । उत्थापितातिविकला किंचिद्भवे वचोऽमृतं ॥૪૪૩॥

શ્રીગોપીજનના બંને બુજથી જેમને આલિંગન થયું હતું, જે પોતે પણ ગોપીજનનો સંગ કરતા હતા. ભાવ સહિત ગાન કરતી પ્રિયાઓથી જે વિદલાયલા હતા (૪૪૧) એવા મન-પતિને મારા સ્વામિનીએ જોયા. દર્શન કરતાંજ એમની દશા કષ્ટિ ઓર પ્રકારનીજ થઈ ગઈ. અર્થાત્ એમને મુગ્ધ આવી ગઈ. (૪૪૨) ત્યારે સખીજનો એમને નિકુંજ ભવનમાં લઈ આવ્યા,

અને એમને જાગૃત કર્યાં, ત્યારે અતિ વિકલતાથી કાંઈક વચનામૃત બોલવા લાગ્યા. (૪૪૩)

વ્રજાર્થાર્થ વ્રજાધીશ વ્રજાનંદ વ્રજપ્રિય । વ્રજૈકનિષ્ઠ વ્રજશુક વ્રજદોષનિવારક ॥૪૪૪॥

વ્રજપાલ વ્રજસ્વાસ્થ્યનિજવ્યક્તે વ્રજાત્મક । વ્રજસ્વામિન્ વ્રજપ્રાણ વ્રજવિત્ત વ્રજેશ્વર ॥

વ્રજજીવજનાહ્લાદ કૃતવ્રજપરિગ્રહ । વ્રજનાથ વ્રજપ્રેષ્ઠ કૃતવ્રજમહોત્સવ ॥૪૪૬॥

વ્રજવાસીહૃદાવાસ વ્રજવાસ વ્રજાંકમૃત્ । વ્રજભાવ વ્રજાનંદ વ્રજસુન્દર સદ્વ્રજ ॥૪૪૭॥

વ્રજગતાસુરહન વ્રજમાનસમોહક । વ્રજલીલાકૃતે નિત્યં વ્રજગોકુલચારક ॥૪૪૮॥

હે વ્રજના પુરુષાર્થરૂપ, હે વ્રજાધીશ, હે વ્રજના આનંદ, હે વ્રજપ્રિય, હે વ્રજૈકનિષ્ઠ, હે વ્રજના ભોક્તા, હે વ્રજના દોષનિવારક, (૪૪૪) હે વ્રજપાલ, હે વ્રજને સ્વાસ્થ્ય આપવાને પોતાનું રૂપ પ્રકટ કરનાર, હે વ્રજાત્મક, હે વ્રજસ્વામિન્, હે વ્રજપ્રાણ, હે વ્રજના ધન, હે વ્રજેશ્વર, (૪૪૫) હે વ્રજના સર્વ જીવને અને જનને આહ્વાદ આપનાર, હે વ્રજનો પરિગ્રહ કરનાર, હે વ્રજનાથ, હે વ્રજપ્રિયતમ, હે વ્રજને મહોત્સવરૂપ કરનારા, (૪૪૬) હે વ્રજવાસિના હૃદયમાં વાસ કરનાર, હે વ્રજમાં વાસ કરનાર, હે વ્રજને ગોદમાં ધારણ કરનાર, હે વ્રજના ભાવરૂપ, હે વ્રજના આનંદરૂપ, હે વ્રજના સૌંદર્યરૂપ, હે વ્રજના સદ્ગતિરૂપ, (૪૪૭) હે વ્રજમાં આવેલા અસુરોને હણનાર, હે વ્રજવાસિણોના મનને મોહ કરનાર, હે વ્રજમાં લીલા કરનાર, હે નિત્ય વ્રજની ગાયોના ટોળાંઓને ચરાવનાર, (૪૪૮)

વ્રજાર્થલીલાકરણ વ્રજાર્થધૃતપર્વત । વ્રજેન્દ્ર વ્રજવામાંઘ્રે વ્રજાસક્ત વ્રજાર્થદ ॥૪૪૯॥

વ્રજાનંગ વ્રજાધાર વ્રજાશ્રયજનાશ્રય । વ્રજૈકશરણ સ્વીયવ્રજપોષક હૃદ્વ્રજ ॥૪૫૦॥

વ્રજરાજસુત સ્વીયવ્રજરાજકુમારક । વ્રજેશ્વરીપ્રેષ્ઠસૂનો વ્રજસ્ત્રીજનસેવિત્ ॥૪૫૧॥

વ્રજાર્તિહરણ સ્વીયવ્રજભાવુકભાવિત । વ્રજસ્થિતવિયોગાર્તિનાશન વ્રજનાયક ॥૪૫૨॥

વ્રજાંતરવ્રજસ્યૈકપતે વ્રજગતિપ્રદ । વ્રજૈકશરણ સ્વીયવ્રજમક્તનિરોધકૃત્ ॥૪૫૩॥

હે વ્રજને અર્થે લીલા કરનાર, હે વ્રજને માટે ગિરિરાજ ધારણ કરનાર, હે વ્રજેન્દ્ર, હે વ્રજમાં સર્વદા ચરણ ધરવાવાલા, હે વ્રજાસક્ત, હે વ્રજના સર્વ પુરુષાર્થ આપનાર, (૪૪૯) હે વ્રજના કામદેવરૂપ, હે વ્રજના આધાર, હે વ્રજમાં આશ્રય કરનાર જનોના આશ્રયરૂપ, હે વ્રજના એક શરણરૂપ, હે પોતાના વ્રજનુ પોષણ કરનાર, હે હૃદયમાં વ્રજને ધારણ કરનાર, (૪૫૦) હે વ્રજરાજસુત, હે સ્વીય વ્રજના રાજના કુમાર, હે વ્રજેશ્વરી શ્રીયશોદાના પરમ પ્રિય પુત્ર, હે વ્રજના સ્ત્રીજનથી સેવાયલા, (૪૫૧) હે વ્રજની આર્તિ હરનાર, હે સ્વીયવ્રજની ભાવના કરનારાઓથી ભાવિત, હે વ્રજમાં સ્થિતિ કરનારની વિયોગાર્તિને હરનાર, હે વ્રજનાયક, (૪૫૨) હે નંદરાયજીના વ્રજથી અન્ય વ્રજ તથા નંદરાયજીના વ્રજ એમ સર્વ વ્રજમાં રહેનારાઓના એક પતિ, હે વ્રજને ગતિનું દાન કરનાર, હે વ્રજૈકશરણ, હે સ્વીય વ્રજભક્તનો નિરોધ કરનાર, (૪૫૩)

મામુત્થાપય પતિતાં શુભિ પતિતોદ્ધારણે શક્ત । કરુણાનિધે નિધેયં કરકમલં મામકે શિરસિ ॥

વસ હૃદયે સદય પ્રિય વિતનુ સમાર્લિગનં શૂયઃ । હર હૃદયાહિતતાપં સ્મર નિજધર્મ કૃપાસિંધો ॥

પિવ વિંવાધરગતમધુ મધુરં નિજમાત્રભોગ્યં વૈ ।

વ્યર્થ મા કુરુ કુરુ નિજકરુણાવાર્ધે વિશેષતો મોગં ॥૪૫૬॥

હું જે ભૂમિપર પડી છું, તેને ઉઠાડો. તમે પતિતનો ઉદ્ધાર કરવાને શક્તિમાન છો. હે કરુણાનિધે, આપનો કંઠકમલ મારા શિરપર ધરો. (૪૫૪) હે દયાલુ, મારા હૃદયમાં વાસ કરો, હે પ્રિય, વારંવાર આલિંગન કરો. મારા હૃદયમાં રહેલા તાપને દૂર કરો. હે કૃપાસિંધુ, ભક્તના દુઃખ હરવાના આપના ધર્મનું સ્મરણ કરો. (૪૫૫) મારા બિંબ જેવા અધરમાં રહેલું મધુર મધુ કે જે માત્ર તમારે જ ભોગ કરવા યોગ્ય છે, તેનું પાન કરો. હે નિજજનના કરુણાસિંધુ, તેને વ્યર્થ કરો નહિ. સારી રીતે તેનો ભોગ કરો. (૪૫૬)

હૃદયં નાથ સ્ફુટતિ ત્રુટતિ હૃદયસ્થકંચુકીવંધં ।

નિર્ગચ્છતિ વદનાદપિ નિઃશ્વાસો દાવદહનાલ્યઃ ॥૪૫૭॥

તિષ્ઠ દૂરં વ્રજપતે શિરીષસુકુમાર । વિયોગાગ્નિજ્વલંતીં માં મા સ્પૃશ પ્રાણનાયક ॥૪૫૮॥
આદૌ સ્વદર્શનં દેહિ પાપયાંભોજલોચન । વદનામૃતલાવણ્યં તાપં યાપય હૃદ્વતમ્ ॥૪૫૯॥
एवं वचनपीयूषैः सिक्तहृद्गोकुलेश्वरः । तद्भाववरूपरूपेण पुरः प्रादुर्बभूव ह ॥૪૬૦॥

હે નાથ, હૃદય ફાટી જાય છે, હૃદય ઉપર કચુકીના બધ તટી જાય છે, વનને બાળનાર દાવાગ્નિ જેવો ઉજળ નિઃશ્વાસ મુખમાંથી નીકળે છે. (૪૫૭) દૂર રહો, હે વ્રજપતિ, હે શિરિષ પુષ્પના સમાન સુકુમાર, વિયોગાગ્નિથી બળતી મને હે પ્રાણનાયક સ્પર્શ ન કરો. (૪૫૮) હે કમલલોચન, પ્રથમ તમારું દર્શન કરાવો. પછી વદનામૃતલાવણ્યનું પાન કરાવો, અને મારા હૃદયમાં રહેલા તાપને દૂર કરો. (૪૫૯) આવા શ્રીસ્વામિનીના વચનામૃત વડે સીંચાયલા હૃદયવાળા ગોકુલેશ્વર તેમના ભાવરૂપ સ્વરૂપથી બહાર પ્રકટ થયા. (૪૬૦)

तदा समुत्थिता श्रीमत्स्वामिनी प्रेयसी प्रियम् । पश्यंती हृदि हृष्यंती सजीवेव तदाऽभवत् ॥
तदा मनोरथः पूर्णोऽभवद् भगवता सह । रमणेन तथा गानैर्वने विचरणेन च ॥૪૬૨॥
एवं निजजनैः प्रेष्ठस्वामिनीकथया मुदा । सख्यः संगमयांचक्रुः कालं प्रियपथेक्षया ॥

ત્યારે શ્રીસ્વામિની ઊઠ્યા. ભગવાનની પ્રિયતમા પ્રિય ભગવાનને જોતાં હૃદયમાં હરખાતાં નિર્જીવ શરીરમાં જીવ આવ્યો હોય એવાં સજીવ તે સમયે થયા. (૪૬૧) ત્યારે ભગવાનની સાથે રમણથી તથા ગાનથી તથા વનમાં વિચરવાથી તેમના સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થયા. આ પ્રમાણે સખીજનોની સાથે પરમ પ્રિય સ્વામિનીની કથા આનંદથી કરતાં સખિયોએ પ્રિયની રાહ જોતાં સમય સારીરીતે અતીત કર્યો. (૪૬૨-૪૬૩)

પ્રભુ વનમાં ગોચારણ કરતા હતા, ત્યાં પોતાના ભક્તના વિરહનું સ્મરણ થતાં ગાયોને સોંપીને નિકુંજમાં પધાર્યા. દરેક નિકુંજમાં જુદું જુદું રૂપ ધરી, પ્રવેશ કરીને સ્વરૂપાનંદનું દાન કર્યું, તે આઠ શ્લોકથી કહે છે.

तदा गोचारणं कुर्वन् गोपैर्गोमिः समन्वितः । कलं मुरलिकां कूजन् ईक्षमाणो वनं दृशा ॥
उदुद्धरसमावाह्यः स्वामिनीभावमावुकः । वृणभूयःप्रदेशे च गृहीत्वा गा निजानपि ॥
प्रेषयन्नेकलः कृष्णः स्वामिनीवृंदसंयुतः । सन्मुखायातमघ्यस्यजनीस्पृष्टपदाम्बुजः ॥૪૬૩॥
आकर्णयन् तत्प्रवणो वार्ता च तद्गदीरितां । तदार्तिश्रवणेनार्तस्तद्भावश्रवणार्द्रहृत् ॥૪૬૪॥

ત્યારે ગોપો અને ગાયોથી વિટલાયલા, ગાયો ચરાવતા, મુરલિકાનો મધુર નાદ કરતા પ્રભુ દષ્ટિથી વન ભેગા લાગ્યા. (૪૬૪) ઉદ્બુદરસના ભાવથી ભરપૂર થયા. શ્રીસ્વામિનીના ભાવની ભાવના કરવા લાગ્યા. પુષ્કલ ધાસવાળા પ્રદેશમાં પોતાના ગોપોને ગાયો ચરાવવા મોકલ્યા. અને કૃષ્ણ એકલા શ્રીસ્વામિનીના વૃંદમાં ગયા. સન્મુખ આવતા મધ્યસ્થ ગોપીએ ભગવાનના ચરણ-સ્પર્શ કર્યા. (૪૬૬) અને ભગવાને તે ગોપીએ કહેલી વાત ધ્યાન દર્શ સાંભળી. ગોપીની આર્તિનું શ્રવણ કરવાથી તેનો આર્તિ સહિત ભાવ સાંભળીને પોતે પણ દુઃખિત હૃદયવાળા થયા. (૪૬૭)

તદ્દ્રૂપશ્રવણોત્કંઠસ્તદવસ્થાવિચારકઃ । ભાવયન્ મનસા સંગમનંગરતિદાયકઃ ॥૪૬૮॥

લીલાપરવશઃ સ્વીયાનુસંધાનવિવર્જિતઃ । પથિ પ્રમત્તઃ પ્રપતન્ સસીધૃતકરામ્બુજઃ ॥૪૬૯॥

નિકુંજભવનદ્વારમેવં કૃષ્ણઃ સમાગતઃ । સર્વેષુ ચ નિકુંજેષુ તત્તદ્દ્રૂપસ્તથાવસત્ ॥૪૭૦॥

પ્રયચ્છન્નિજગોપીનાં નિજાનંદં વિશેષતઃ । લીલામકૃત કૃપયા શ્રુતિવ્રહ્માદ્યગોચરામ્ ॥

સર્તુ પુનસ્તથાવક્તુમત્યયોગ્યત્વતો મયા । સંક્ષેપેણૈવ કથિતા સ્ફુરિષ્યંતિ સત્તાં સ્વતઃ ॥

તેના સ્વરૂપનું શ્રવણ કરવાને ઉત્કંઠાવાળા, તેની અવસ્થાનો વિચાર કરતા, મનમાં તેના સંગની ભાવના કરતા, કામકેલિ આપવાવાળા પ્રભુ લીલાથી પરવશ થયા, અનુસંધાનરહિત થયા, પ્રમત્ત થઈ માર્ગમાં પડતા હતા, ત્યારે સખીએ તેમનો હસ્તકમલ પકડી રાખ્યો. (૪૬૮-૬૯) આ પ્રમાણે કૃષ્ણ નિકુંજભવનના દ્વારમાં પધાર્યા. સર્વ નિકુંજોમાં જુદા જુદા રૂપો ધરી દરેક નિકુંજમાં સ્થિતિ કરી. (૪૭૦) ત્યાં પ્રભુએ પોતાના ગોપીજનને વિશેષ રીતે સ્વરૂપ-નંદનું દાન કર્યું, અને કૃપાથી શ્રુતિ અને બ્રહ્મા વગેરેને અગોચર લીલા કરી. (૪૭૧) આ લીલાનું સ્મરણ કરવાની અને તેનું વર્ણન કરવાની મારામાં બિલકુલ યોગ્યતા નથી, તેથી મેં સંક્ષેપમાં જ કહી છે. સત્પુરુષોને તો તે સર્વ એની મેળે જ સ્ફુરશે. (૪૭૨)

નિકુંજની બહાર જે સખિયો બેઠાં છે, તેઓ પ્રભુની નિકુંજની કથા કરતા સમય વ્યતીત કરે છે, અને તેમને પણ પોતાના સંચિત ભાવથી સંગમનો અનુભવ થાય છે. તેનું ઢાઢ શ્લોકથી વર્ણન કરે છે, અને જે ગોપી વ્રજમાં છે તે પણ પ્રભુના અનવસરની વનની લીલાનું ગાન કરતી વિરહની વ્યથા દૂર કરે છે, તેને પણ અંતરરમણનો અનુભવ થાય છે, તેનું વર્ણન સાડીચોવીશ શ્લોકથી કરે છે.

તદા બહિઃસ્થિતાઃ સખ્યો પુનસ્તા એવ તત્કથાઃ । કથયન્ત્યો નિજં કાલં યાપયામાસુરાદ્વતાઃ ॥

અન્વભૂવન્ વ્રજાધીશસંગમં ભાવસંચિતમ્ । તથા વ્રજસ્થિતા ગોપ્યશ્ચકુર્ગાનં વિયોગતઃ ॥

સસિ વાદયતા વેણું દેવનાયૌ વિમોહિતાઃ । વામવાહુકપોલેન હંરિણા વલ્ગિતશ્રુવા ॥૪૭૬॥

ત્યારે તે તે નિકુંજની બહાર રહેલી સખિયો ફરીથી નિકુંજની તે કથાઓનું વર્ણન કરતા આદરથી પોતાનો સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યા. અને તેમને વ્રજાધીશના સંગમનો અનુભવ પોતાના સંચિત ભાવથી થયો. (૪૭૩) તેમજ વ્રજમાં રહેલી ગોપિકાઓ વિયોગમાં પ્રભુના ગુણ-ગાન કરવા લાગ્યા. (૪૭૪) હે સખિ, વામહસ્તપર વામ કપોલ ધારણ કરીને ભ્રમરને નથાવતા હરિ જ્યારે વેણુનાદ કરતા હતા, ત્યારે દેવતાની સ્ત્રિયો મોહિત થઈ ગઈ. (૪૭૫)

તથા વિમોહિતા ગાવો વૃંદશો વેણુના તદા । દંતદર્પાર્ધકવલાશ્ચિત્રપ્રાયાસ્તદાઽમવત્ ॥૪૭૬॥

સરિતશ્ચ તથા સ્તબ્ધગતયો વેણુના કૃતાઃ । વર્હિવર્હાવતંસેન મહુવેપકૃતશ્રિયા ॥૪૭૭॥

તથૈવ તરવો જાતા મધુધારાભિવર્ષિણઃ । લતાશ્ચ ભગવદ્વૃષં વ્યંજયન્ત્યો હૃદિ સ્થિતં ॥૪૭૮॥

અને વેણુનાદથી ગાયોના ટેળેટોળાં મોહિત થઈ ગયાં, તેમનાં મુખમાં દાંતથી અર્ધા ચાવેલો કોળિયો રહી ગયો, અને તે ગાયો જાણે ચિત્રામણુમાં ચિતરી હોય એવી રિથર થઈ ગઈ. (૪૭૬) મયૂરપિચ્છનો મુકુટ ધરીને મહુવેપથી શોભતા પ્રભુ જ્યારે વેણુનાદ કરતા હતા, ત્યારે નદીઓ સ્તબ્ધ ગતિવાળી થઈ ગઈ. (૪૭૭) તેજ પ્રમાણે વૃક્ષો મધુધારાની વર્ષા કરવા મંડ્યા, અને લતાઓએ પોતાના હૃદયમાં રહેલા ભગવદ્વરૂપને પ્રકટ કર્યું. (૪૭૮)

ગોવર્ધનસ્થિતપ્રેષ્ઠગવાહ્વાનેન વેણુના । પ્રેમ્ણા પ્રહૃષ્ટતનવઃ પુષ્પપત્રફલોદ્ભવાઃ ॥૪૭૯॥

વનમાલાદિવ્યગંધતુલસીમધુમાદિતૈઃ । નિત્યમન્વીયમાનેન ભ્રમરૈઃ કૂજનાન્તરા ॥૪૮૦॥

દત્તાદરેણ હરિણા પક્ષિણો મુનયઃ કૃતાઃ । નિમીલિતાક્ષાઃ શ્રવણકૃતમૌનાંતિકસ્થિતાઃ ॥

શ્રીગિરિરાજઉપર સ્થિત પ્રભુએ પોતાને અતિ પ્રિય ગાયોને વેણુનાદથી ઝોલાવી ત્યારે ત્યાંના વૃક્ષો પ્રેમથી આનંદયુક્ત શરીરવાળાં થયાં, અને પુષ્પ, પત્ર અને ફલ તેમાંથી બહાર પ્રકટ થયાં. (૪૭૯) વનમાલાની દિવ્યગંધથી અને તુલસીના મધુથી મદવાળા ભ્રમરો આપની પાછળ પાછળ નિત્ય ફૂંજન કરતા ગયા. (૪૮૦) હરિ વેણુનાદદ્વારા પક્ષિઓને આદર આપતા હતા, તેથી તેઓ મુનિરૂપ થઈ ગયા, નેત્ર વિંથી દીધાં, અને શ્રવણ કરવાને મૌન ધારણ કરી નિકટમાં સ્થિતિ કરી. (૪૮૧)

તથૈવ વેણુના મેઘાઃ કૃતછાયાઃ સ્વર્ષિણઃ । ગિરિસાનુસ્થિતપ્રેષ્ઠમુખપૂર્ણિતવેણુના ॥૪૮૨॥

તથા બ્રહ્માદયો વેણુનાદાકર્ણનમાનસાઃ । અજ્ઞાતગતયો જાતા મૂર્છિતાનતકંધરાઃ ॥૪૮૩॥

સકામં વૃષભશ્રેષ્ઠગતિના વ્રજભૂમિષુ । વયં વૃક્ષગતિં પ્રાપ્તાઃ કૃતાઃ સ્મરણવર્જિતાઃ ॥૪૮૪॥

ગિરિની યેથ ઉપર ઉભા રહેલા પ્રિયતમ પ્રભુના મુખથી વગાડેલી વેણુના નાદને શ્રવણ કરીને મેઘોએ ભગવાન ઉપર ઝાયા કરી. પોતાના સર્વસ્વરૂપજલની વર્ષા કરી. (૪૮૨) તેજ પ્રમાણે બ્રહ્માદિ દેવતાઓ વેણુના નાદનું શ્રવણ કરીને પોતાના મનથી પ્રભુની હીલા તથા વેણુનાદની ગતિ નહિ જાણવાથી મસ્તક નમાવીને મૂર્ચ્છિત થઈ ગયા. (૪૮૩) વ્રજની ભૂમિઓમાં શ્રેષ્ઠ વૃષભની માફક સકામ ગતિ કરતા પ્રભુના દર્શનથી અમે સ્મરણરહિત થઈ ગયા અને વૃક્ષના જેવી સ્તબ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થઈ ગયા. (૪૮૪)

ધેનૂર્ગળયતા સ્ત્રીયાઃ કરસ્યમણિમાલયા । સ્વયં તુ દિવ્યસૌગન્ધ્યતુલસીમાલિકોરસા ॥

ગોપાંસન્યસ્તદોર્દઢઃ સ્થિતઃ સૂચિતકર્મણા । કૃતગાનેન મુરલીરવવંચિતચેતસઃ ॥૪૮૫॥

સ્વોપાસિકાસ્ત્યક્તગૃહા હરિણ્યો હરિણા કૃતાઃ । કુંદપ્રસૂનમાલામિઃ કૃતવેષેણ ગોપકૈઃ ॥

ગોધનેન યુતેનાપિ યમુનાયાં વિશેષતઃ । વિક્રીડિતા નર્મદેન સ્નેહિનામુપદેવકાઃ ॥૪૮૬॥

વાદ્યગીતપુતાસ્ત્ર ગૃહીતાવલયઃ કૌરૈઃ । ચન્દિનોપિ પ્રભાવેન કૃતાઃ સ્વપરિચારકાઃ ॥૪૮૭॥

હસ્તકમલમાં રહેલી મણિમાલાથી પોતાની ગાયોને ભગવાન ગણુતા હતા, દિવ્ય સુગંધયુક્ત તુલસીમાલાને ઉરચયઉપર પોતે ધારણ કરતા હતા. ગોપના ખભાઉપર બંને હસ્ત ધર્યા હતા.

પોતાના ચરિત્રનું સૂચન કરવાથી અને ગાન કરવાથી મુરલિના નાદથી અમારા ચિત્ત કળાઈ ગયાં. (૪૮૫-૮૬) કુંદ પુષ્પની માલાઓવડે ગોપવેષ ધરીને ગોપોની સાથે દર્શન દઈને પ્રભુએ હરિણી-ઓને ધર છોડાવી દીધાં, અને પોતાની ઉપાસિકાઓ બનાવી દીધી. (૪૮૭) વિશેષ કરીને ગો-ધન સહિત યમુનાના તટકિપર સ્નેહીની સાથે ક્રીડા કરતા પ્રભુએ ઉપદેવ, ગંધર્વો, જે પોતાના હાથમાં ભેટ લઈને વાદ્યગીતસહિત ઐંદીજન આવ્યા હતા, તેમને પોતાના પ્રભાવથી પોતાના પરિચારક બનાવી દીધા. (૪૮૮-૮૯)

वृद्धनम्यपदाम्भोजो ब्रजगोवत्सलः पथि । गोवर्धनधरः कृत्स्नं गोधनं गृहमानयन् ॥४९०॥
स्वकीयनयनानां च महदुत्सवमुन्नयन् । दिनांते गोपकैर्गीतो गोरजञ्छुरितालकः ॥४९१॥
सुहृदामाशिपो दातुं वेणुना ब्रजमाययन् । स्वयं तद्रसवेत्ता च स्वयमेव विमोहितः ॥४९२॥

શ્રીગિરિરાજજીને ધારણુ કરનાર વ્રજની ગાયોપર વાતસલ્યભાવવાળા પ્રભુ સર્વે ગાયોને લઈને વનમાંથી ઘેર પધારતા હતા, ત્યારે રસ્તામાં વૃદ્ધ પુરુષો પણ ભગવાનનાં ચરણકમલને નમસ્કાર કરતા હતા. (૪૯૦) પોતાના ભક્તના નેત્રને અત્યંત આનંદોત્સવ કરાવતા પ્રભુ સંધ્યા-સમયે પોતાના ચરિત્રનું ગાન કરતા ગોપ બાલકોસહિત પધારતા હતા, અને જ્યારે ગોરજથી કેશ વ્યાસ થઈ ગયા હતા, પોતાના સુહૃદોના મનોરથ પૂર્ણ કરતા હતા, અને વેણુ વગાડતા વ્રજમાં પધારતા હતા, ત્યારે વેણુનાદના રસના વેત્તા પોતે હોવા છતાં પોતેજ તે રસથી મોહિત થઈ ગયા.

स्वामिनीदर्शनानंदमदघूर्णितलोचनः । ईपन्मानप्रदश्चापि तथा सन्मानदायकः ॥ ४९३ ॥
स्वांतःस्थायिप्रतिपदमीपन्मानविखंडनः । वदरारक्तवदनो घर्मेण स्वर्णकुंडलैः ॥ ४९४ ॥
मंडयन् कोमलं गंडं यदुराजो गजागतिः । कृतार्थयितुमायातो रजनीं चंद्रमा इव ॥४९५॥
मोचयन् ब्रजभक्तानां तापं सायं समागतः । वेणुनादयरस्तेन स्वयं वेतैव मोहितः ॥ ४९६ ॥
एवंविधानंतलीलागुणगानैर्ब्रजस्त्रियः । हृदि भावात्मकं प्राप्य रूपमांतरभावतः ॥४९७॥
चक्रुः प्रियेण रमणं दिनेष्वपि वियोजने । संव्यापर्यंतमेवैवं तासां भावो विभाव्यताम् ॥४९८॥

શ્રીસ્વામિનીનાં દર્શનના આનંદથી ભગવાનનાં દોષન મદથી ઘૂર્ણાયમાન થઈ ગયાં. પોતે જો કે સ્વલ્પ માન દેવાવાળા છે, તે પણ રસના આધિક્યથી બહુ માન દેવા લાગ્યા. (૪૯૩) વ્રજમાં પધારતા પ્રત્યેક ચરણુ ધરતાં ભક્તનાં અંતઃકરણમાં જે કંઈક માન રહ્યું હતું, તેનું ખંડન કરવા લાગ્યા. અસ્વેદથી તથા સુવર્ણના કુંડલના પ્રકાશથી ઘેરના જેવું કંઈક લાલ વદન પ્રભુનું થઈ રહ્યું હતું. (૪૯૪) તે કુંડલના પ્રકાશથી ગંડરથલ શોભી રહ્યું હતું. યાદોના રાજ ગજની ચાલથી જેમ અંદ્રમા રત્રિને કૃતાર્થ કરવાને પધારતા હોય, તેમ કૃતાર્થ કરવાને પધારતા હતા. (૪૯૫) સાયકાલે પાછા પધારેલા પ્રભુ વ્રજભક્તોના તાપ દૂર કરતા હતા, વેણુનાદ કરવામાં પરાયણ હતા, વેણુના રસને પોતે બણુતા છતાં પોતે જ તેનાથી મોહિત થઈ ગયા. (૪૯૬) આ પ્રકારની અનંત લીલાના ગુણુગાનથી ગોપીઓ પોતાના આંતર ભાવથી ભાવાત્મક સ્વરૂપને હૃદ-યમાં પ્રાપ્ત કરીને (૪૯૭) દિવસમાં પણ વિયોગમાં પ્રિયનો સંગ આ પ્રમાણે પ્રાપ્ત કરીને આંતર રમણુ કરતા હતાં. એમ સંધ્યાપર્યંત એમના ભાવની ભાવના નિત્ય કરવી. (૪૯૮)

પછી જ્યારે છ ઘડી દિવસ બાકી રહ્યો, ત્યારે નિકુંજમાં પેદેલા પ્રભુને જગાડવાની તથા ઉત્થાપનભોગ આરોગવાની પ્રાર્થના સંખીજન કરે છે, ત્યારે પ્રભુ બગીને શ્રીગિરિ-

રાજઉપર પધારે છે. અને ફલફૂલ વગેરે આરોગે છે, તે સમયની પ્રભુની સ્થિતિ અને તેમણે કરેલી લીલાનું વર્ણન સત્તાવિશ શ્લોકથી કરે છે.

તદાવશિષ્ટે દિવસે પશ્ચાત્ પદ્મટિકાત્મકે । સમાગત્ય સखीवृंदः कपाटांतिकमास्थितः ॥
 પ્રવોધયદ્રજપતિं તથાલીલાનિરૂપણૈઃ । રાધિકાકાંત જાતોયં સમયસ્ત્વત્પ્રવોધને ॥૫૦૦॥
 ગોપાઃ સગોધના ગંતું વ્રજં પश्यन्ति ते पथं । स्वामिनीदर्शनानंद स्वामिनीसहसंस्थिते ॥
 વિમુક્તકેશવદન નચ્ચંદ્રકલંકિત । અંજનાધરસંશોભિન્ કપોલદ્વયચક્રક ॥૫૦૨॥
 સદાસવદનામ્ભોજ પ્રિયાધરપિપાસક । વિપરીતરસપ્રાપ્તશ્રિયા શૃંગારશોભિત ॥૫૦૩॥
 કુંકુમારક્તહૃદય નચ્ચક્ષતવિચિત્રિત । શુદ્ધ્યન્મુક્તામણિમયહારશોભિતવિગ્રહ ॥૫૦૪॥
 નિજસ્વસ્વામિનીવૃન્દશુજાલિંગિતકંઠક । ગોપીશ ગોધનાધીશ ધૃતગોવર્ધનાચલ ॥૫૦૫॥

પછી જ્યારે છ ઘડી દિવસ ખાકી રહ્યો, ત્યારે સખીયોનું યુથ કુંજભવનના કમાડ આગળ આવીને ઉભું રહ્યું. (૪૯૯) પ્રભુની લીલાઓનું નિરૂપણ કરીને વ્રજપતિને જગાડવા લાગ્યા. હે રાધિકાકાંત, આપને જગવાનો સમય થયો છે. (૫૦૦) ગાયો સહિત ગોપાલો વ્રજમાં જવાને માટે આપની રાહ જુએ છે, હે સ્વામિનીને દર્શનના આનંદરૂપ, હે સ્વામિનીસહ સ્થિતિ કરનાર, (૫૦૧) મુખઉપર છટા કેશથી શોભતા હે પ્રભુ, હે નંખચંદ્રકલંકિત પ્રભુ, હે અંજનથી શોભતા અધરવાળા પ્રભુ, હે કપોલદ્વય પર ચક્રાકારવાળા પ્રભુ, (૫૦૨) તે હાસ્યયુક્ત વદનકર્મલવાલા પ્રભુ હે પ્રિયાધરપિપાસક, હે વિપરીત રસથી પ્રાપ્ત સ્વામિનીના શૃંગારની શોભાવાળા પ્રભુ, (૫૦૩) હે કેસરથી રંગાયત્તા હૃદયવાળા, નખક્ષતથી ચિતરાયલા, તૂટેલાં મોતી અને મણિના હારથી શોભતા અગવાળા પ્રભુ, (૫૦૪) આપના સ્વામિનીના યુથની જુએથી આલિંગિત કંઠવાળા પ્રભુ, હે ગોપીશ, હે ગોધનના અધીશ, હે ગોવર્ધનધર, (૫૦૫)

गोवर्धने समागत्य पुलिंदीभिः कृतोद्यमः । कंदादिकं समीकृत्य तथा वन्यफलानि च ॥
 दाडिमी बदरी चैव तथा कृष्णकसेरुकम् । कर्कटी वर्तुलं चापि फलं जंबीरकं तथा ॥
 फलाशकं तथा पीलू जंबु नारंगमेव च । कदली सहकारादि तथान्पानि फलान्पि ॥
 समानीय स्वयं नम्रपदवीं तव पश्यति । पूरणीयस्ततस्तस्य भवतैव मनोरथः ॥૫૦૬॥

ગોવર્ધન ઉપર પુલિન્દીઓની સાથે સખીવૃંદ આવીને શ્રમ લઘવે કંદાદિક અને વનનાં ફલ, (૫૦૬) દાડમ, ખેર, કાળા કસેર, કાકડી, ખડખડા, જમ્બીરી, (૫૦૭) ફાલસા, પીલૂ, જંબુ, નારંગી, કેળાં, કેરી અને બીજા ફળો (૫૦૮) લાવીને નમ્રતાથી આપની રાહ જુએ છે. તેથી આપે તેમનો મનોરથ પૂર્ણ કરવો જોઈએ. (૫૦૯)

एवं सखीजने नित्यं वदति प्रणयाकुले । समुत्थितः स्वामिनीभिः सहितो गोकुलेश्वरः ॥
 आरक्तघूर्णनयनः शयनालसलोचनः । शिथिलाभरणः सर्वशिथिलीकृतविग्रहः ॥૫૧૦॥
 स्वलद्वागमृतप्रायःरसप्रसवणाधरः । गायत्रमंदमुत्कंठगोपीकंठकरस्थितिः ॥૫૧૨॥
 शनैः शनैर्धृतपदो गजराजसमागतिः । कंकुमारक्तमृदितवनमालासुलालितः ॥૫૧૩॥
 वनमाल्यामधुलिहः कूजनेनाद्रियन् मुहुः । तत्सौरभसमाघाणोदीपितस्वमनोभवः ॥૫૧૪॥

સ્વામિનીશ્રીકરદ્વંદ્વોપરિસ્થિતશુજામ્બુજઃ । રસાતિશયસંમોહસ્વાનુસંધાનવર્જિતઃ ॥૫૧૬॥
સ્વામિનીમુખચંદ્રૈકચકોરનયનામ્બુજઃ । રસાસક્તિવશસ્વીયમક્તાધીનગતિક્રિયઃ ॥૫૧૭॥
एवं विशेषतो लीलाः स्वीयहृत्तोषपोषिकाः । मध्ये मार्गं मिथो कुर्वन् कुंजद्वारमुपागतः ॥

આ પ્રમાણે પ્રભુયથી આકુલ થયલા સખીજનો કહેવા લાગ્યાં, 'ત્યારે શ્રીગોકુલેશ્વર સ્વામિનીઓ સહિત ઉઠ્યા. (૫૧૦) પ્રભુના નેત્ર લાલધુમ થઈ રહ્યા છે. શયનને લીધે નેત્રમાં આળસ છે. આભરણુ શિથિલ થઈ ગયા છે, અને સર્વ અંગ શિથિલ થઈ ગયું છે. (૫૧૧) વાણી ઘણીખરી ભાંગીતુટી છે, અધરમાંથી અમૃત જેવો રસ સ્રવે છે, ઉંચે સ્વરથી, ઉત્કંઠાથી, ગાતા ગોપીજનના કંઠ ઉપર પોતે હસ્ત ધર્યા છે. (૫૧૨) ધીરેધીરે ચરણુ ધરે છે, ગજરાજની સમાન ચાલ છે, કેસરથી લાલ થયેલી ઓળાયલી વનમાલાથી પોતે શોભે છે. (૫૧૩) વનમાલાના મધુનું પાન કરનાર ભ્રમરોને ફૂજનથી વારંવાર આદર આપે છે, અને તેની મુગંધ લેતા પોતાનો કામદેવ ઉદીપન થાય છે. (૫૧૪) શ્રીસ્વામિનીના બંને હાથ ઉપર પોતાના હસ્તકમલ રાખ્યા છે, રસના અતિશયથી સંમોહિત થઈને અનુસંધાન વિનાના પોતે થઈ ગયા છે. (૫૧૫) શ્રીસ્વામિનીના મુખચંદ્રનું દર્શન કરવાને માટેજ આપના નેત્રકમલ ચક્રોરૂપ બની ગયા છે, રસાસક્તિને વશ થઈને પોતાના ભક્તને આધીન થઈ ગતિ કરે છે. (૫૧૬) આ પ્રમાણે વિશેષતાથી નિજ જનના હૃદયને સંતોષ આપનારી લીલા પરસ્પર માર્ગમાં કરતા કુંજદ્વાર આગળ આવ્યા (૫૧૭)

स्वभावभावितानंतसामग्रीसहितः प्रियः । स्वस्वामिनीवृंदयुतो नयनानंददायकः ॥५१८॥
लीलापरवशः कृष्णः सखीभिरवलोकितः । कटाक्षैरंतरानंददूतैरिव तदा हरिः ॥५१९॥
दददानंदमानंदनिधानः शुशुमेतराम् । तावदागत्य तरसा हरिदाससमर्पितम् ॥५२०॥
पदार्थजातमखिलं कंदमूलफलादिकं । पुलिंदः स्थापयामासुः प्रभोरंतिकमुत्तमम् ॥५२१॥
स्थिताः किंचिद्दूरमथो पश्यन्त्यः सितसुंदरम् । व्रजनाथमुखाम्भोजं लीलाविलसितेक्षणम् ॥
स्वायोग्यतां भावयन्त्यः संवंधे विरहातुराः । चित्रप्राया इव तदा स्थिता विस्मृतदैहिकाः ॥
व्रजनाथोपि नयनैः शिशिरीविदधज्जगत् । स्वामिनीवृंदसहितः सर्वमूरीचकार सः ॥५२४॥

પોતાના ભાવથી ભાવિત અનંત સામગ્રીસહિત પોતે છે, પ્રિય પોતાની સ્વામિનીના યૂથસહિત છે, સર્વના નેત્રને આનંદ આપે છે. (૫૧૮) લીલાથી પરવશ થયેલા શ્રીકૃષ્ણને સખીઓએ બોલા, ત્યારે પોતાના હૃદયના આનંદના દૂતોરૂપી કટાક્ષોવડે શ્રીહરિને આનંદ આપ્યો. (૫૧૯) ત્યારે આનંદના નિધાન હરિ પોતે પણ આનંદ આપતા અત્યંત શોભવા લાગ્યા. (૫૧૯૩) એટલામાં પુલિન્દીઓએ જલદી આવીને હરિદાસ ગોવર્ધને સમર્પણ કરેલા સર્વ ઉત્તમ પદાર્થો, કંદમૂલ, ફલ, વગેરે પ્રભુની સમીપમાં મૂક્યાં. (૫૨૧) પોતે કંઈક દૂર ઉભા રહ્યા, અને સુંદર મંદહાસ્યવાળું લીલાથી વિલાસયુક્ત દષ્ટિવાળું, વ્રજનાથનું મુખકમલ જેવા લાગ્યાં. (૫૨૨) પોતાની પ્રભુના સંબંધની અઓખતાની ભાવના કરવા લાગ્યા વિરહથી આતુર થઈ ગયા, દેહધર્મ ભૂલી ગયા, અને ચિત્રપ્રાય થઈને ઉભા રહ્યા. વ્રજનાથે પણ ત્યાંના સર્વ જંગમ પદાર્થને પોતાના નેત્રથી શીતલ કર્યાં, અને સ્વામિનીયૂથસહિત સર્વ સામગ્રી આરોગ્યા. (૫૨૩-૨૪)

फलानि फलरूपेण फलरूपयुतः परं । हरिदासस्य फलदः फलादः सोभवत् प्रभुः ॥५२५॥

જોકે પોતે ફલરૂપ છે, છતાં ફલોનો ફલરૂપે અગીકાર કર્યો. હરિદાસને ફલ આપવા માટે પ્રભુ ફલ આરોગ્યા (૫૨૫)

પછી પોતે ગોપાલો તથા ગાયોના સમૂહમાં પધાર્યા. વ્રજમાં જવાનો વિચાર સખાઓની સાથે કર્યો, અને અનવસરના વિયોગની વ્રજસ્થ લક્ષ્મીની દશા અને તેમાં પ્રભુનું મમત્વ અને લક્ષ્મીની પાછું પોતે પ્રકટ કરતા વ્રજ તરફ જવા લાગ્યા, તે લીલાતું વર્ણન ૧૦૬ શ્લોકથી કરે છે.

તત ઉત્થાય સહસા ગોપધેનુસમન્વિતઃ । અવદદ્દાલકાન્ સંખ્યાસમયઃ સમજાયત ॥૫૨૬॥
વ્રજં વૈ ધેનવો નેયા ઈક્ષન્તે વત્સકાઃ પથં । પશ્યતશ્ચાકુલે માર્ગે જનન્યાવાવયોર્મૃદૃહે ॥૫૨૭॥

પછી એકદમ ઉઠીને ગોપો અને ગાયોની સાથે થઈ ગયા, અને બાલકોને કહેવા લાગ્યા કે સંખ્યાનો સમય થઈ ગયો છે. (૫૨૬) ગાયોને હવે વ્રજમાં લઈ જવી જ લેઈએ. વાછરડાંઓ વાટ જુએ છે, અને અમારી બંને માતાઓ ઘરમાં આકુલ-આકુલ થઈને અમારી વાટ જુએ છે. (૫૨૭)

ગાયન્ત્યો મદુણાન્ ગોપ્યઃ સમુદાયેન મત્પરાઃ । ગોષ્ઠસ્થિતાઃ સ્વસ્વમાવૈ રમયંત્યાંતરં હિ માં ॥
ત્યક્તાશિલક્રિયાજાતા ગુણગાયનમાનસાઃ । વિરક્તપદવીં યાતાઃ પશ્યન્તિ પદવીં મમ ॥
ત્યક્તલોકત્રયા નિત્યં તથા ભાવિતમત્ક્રિયાઃ । અત્યંતદીના ઈક્ષન્તે ધૃતિહીનાઃ પથો મમ ॥
મદ્ધર્મધ્યાનમનસઃ ક્લેશશોપિતવિગ્રહાઃ । મહીલાભાવમાપન્ના મોદન્તે દિવસેષ્વપિ ॥૫૨૮॥

ગોષ્ઠમાં રહેલાં ગોપીજન પોતપોતાના ભાવથી મારી સાથે આંતર રમણ કરતાં મત્પરાયણ થઈને ટોળે વળી મારા ગુણુ ગાય છે (૫૨૮) પોતાના ઘરની બધી ક્રિયાઓનો તેમણે ત્યાગ કર્યો છે. મારા ગુણુગાનમાજ તેમનું મન છે. વૈરાગ્યની દશા તેમને પ્રાપ્ત થઈ છે, અને મારી રાહ જોયા કરે છે. (૫૨૯) ત્રણે લોકોનો ત્યાગ કર્યો છે નિત્ય મારા ચરિત્રની ભાવના કર્યા કરે છે. અત્યંત દીન થઈ ગયાં છે. હવે તેમની ધીરજ રહી નથી. આતુરતાથી મારી વાટ જુએ છે. (૫૩૦) મારા ગુણોના ધ્યાનમાજ એમનું મન લાગી રહ્યું છે, મારા વિયોગના ક્લેશથી એમનાં શરીર સુકાઈ ગયાં છે, અને દિવસે પણ મારી લીલાના ભાવને પ્રાપ્ત થઈને જ આનંદ માને છે. (૫૩૧)

સરન્ત્યો મમ વાક્યાનિ તથૈવાગમનાવર્ધિ । મુદુર્મુદુર્વિમુદ્યન્તિ દિદ્મૂદા ઇવ માં વિના ॥
વનાગમનમાર્ગૈકદલોચનનીરજાઃ । વેણુનાદશ્રુતપરાઃ શ્રુતયઃ શ્રુતયઃ પરાઃ ॥૫૩૨॥
માવયંતિ સદા ગોમિઃ સહિતં સાયમાગતં । વિપિનાદપિ વૈ સિન્ના વિમિન્ના વિરહેણ હિ ॥
હૃતચિત્તા મદીયૈકક્રીડાચિત્તા વ્રજસ્થિતાઃ । મદુઃસ્વદુઃસ્થિતાઃ પ્રાણાન્ ધારયંતિ કથંચન ॥

મારાં વાક્યનું સ્મરણ કરતાં, તથા મારા આવવાના સમયનું સ્મરણ કરતાં, મારા વિના દિદ્મુદ થઈ ગયાં હોય તેમ વારંવાર મૂર્છિત થઈ જાય છે. (૫૩૨) વનમાંથી પાછા આવવાનો માર્ગમાં પોતાનાં નેત્ર કમલ લાગી રહ્યાં છે, એ અતિ ઉત્તમ શ્રુતિઓ-વેણુનાદના શ્રવણ કરવામાં પરામણ થઈ તે શ્રવણ કરવાને કાન ધરી રાખે છે. (૫૩૩) સંખ્યાકાલે ગાયો સહિત વનમાંથી હું આવું તેની ભાવના નિરંતર કર્યા કરે છે, એ ગોપીજનો બિન્ન થઈ વિરહથી છિન્નબિન્ન થઈ રહ્યાં છે. (૫૩૪) એઓ વ્રજમાં છે, તેા પણ એમનું ચિત્ત મારી પાછળ લાગી રહ્યું છે. મારી ક્રીડામાજ એમનું ચિત્ત છે, મારા વિરહદુઃખથી કુન્નિત છે, જેમ તેમ કરીને પ્રાણુ ધારણ કરી રહ્યાં છે. (૫૩૫)

શ્રીદામન્તિકં શીઘ્રમાગચ્છ શ્વણુ સાદરમ્ । વદામ્યત્યંતરંગાય તુભ્યં મન્મનસિ સ્થિતમ્ ॥
રાધા મમ હૃદાધારો રાધા મત્પ્રાણજીવનં । રાધા નયનશૃંગારો રાધા મજ્જન્મનઃ ફલમ્ ॥
રાધા મદીયસર્વસ્વં રાધા મન્મૂર્ધમંડનં । રાધૈવ મદૃશો રૂપં મત્શ્રુત્યોઃ શબ્દ એવ ચ ॥
મન્નાસિકાયાઃ સા ગંધો રસનાયારસોપિ સા । મત્ત્વચઃ સૈવ સંસ્પર્શો વિષયાઃ સર્વ એવ સા ॥
વહિઃ સા મેન્તરં સૈવ પુરતઃ સા પુરૈવ સા । ચલતઃ સા તિષ્ઠતઃ સા શયાનસ્યાપિ સ્મા મમ ॥

હે શ્રીદામા, મારી પાસે જલદી આવ, તું અન્તરંગ છે, તેથી મારાં મનની વાત કહુ છું તે
ધ્યાન દર્શ સાંભળ (૫૩૬) રાધા મારાં હૃદયનો આધાર છે, રાધા મારા પ્રાણનું જીવન છે રાધા
મારા નયનનો શૃંગાર છે, રાધા મારા જન્મનું કૃત છે (૫૩૭) રાધા મારું સર્વસ્વ છે, રાધા મારા
મસ્તકનું ભૂષણ છે, રાધા જ મારી દૃષ્ટિનું રૂપ છે, અને મારા કાનનો શબ્દ છે (૫૩૮) મારી
નાસિકાનો ગંધ પણ એ જ છે, મારી જીહ્વાનો રસ પણ એ જ છે, મારી ત્વચાનો સ્પર્શ પણ
એ જ છે, મારા સર્વ વિષયોરૂપ એ જ છે (૫૩૯) મારી બહાર એ છે, મારી અંદર પણ એ જ
છે, મારી આગળ પણ એ જ છે, મારી પાછળ પણ એ જ છે, ચાલતા પણ એ જ છે, ઉભા
રહેતા પણ એ જ છે, અને શયન કરતાં પણ મને એ જ છે (૫૪૦)

સ્વપ્ને તામેવ પશ્યામિ સુષુપ્તાવપિ તલ્લયઃ । જાગ્રતો ન પરં મિત્ર નાપયાતિ દશોર્મમ ॥
મોજનં કુર્વતોપ્યેવં સૈવ તિષ્ઠતિ સન્નિધૌ । મિત્ર કિં વહુના યદ્યત્ કરોમિ મુખપંકજે ॥૫૪૨॥
સર્વ સ્વાદુ તથા યાતિ યથા તદધરામૃતં । સર્વે મમારુચિર્યાતા તદન્યદ્વસ્તુભોગતઃ ॥૫૪૩॥
કથં તિષ્ઠામિ ભવને કથં ગચ્છામિ વૈ વનં । વને વિચરણં તસ્યા વિરહેણ ગૃહે મયા ॥૫૪૪॥
સ્થાતું ન શક્યતે તસ્માન્નાન્યસ્તદ્વેતુરિષ્યતે । મિત્ર મે જીવનં રાધાધરપીયૂષસેવનમ્ ॥૫૪૫॥

સ્વપ્નમાં પણ હું એને જ જોઉં છું, સુષુપ્તિમાં એનામાં જ હું લીન થઈ જાઉં છું હે મિત્ર,
હું જાગતો હોઉં ત્યારે પણ મારી આખી આગળથી એ દૂર થતીજ નથી (૫૪૧) ભોજન કરતી
વખતે પણ એ પ્રમાણે એ જ મારી પાસે આવીને ઉભી રહે છે હે મિત્ર, બહુ શુ કહુ, જે જે
મારા મુખકમલમાં હું મૂકુ છું તે સર્વે એના અધરામૃત જેવું સ્વાદવાળું થઈ જાય છે હે સખા,
એના અધરામૃત વિનાની બીજી વસ્તુનો ભોગ કરવો મને રચિકર લાગતો નથી (૫૪૩) એના
વિરહમાં હું ઘરમાં કેમ રહી શકું, અને વનમાં પણ કેવી રીતે જાઉં એના વિરહમાં વનમાં જમ
શકાતું નથી ઘરમાં રહી શકાતું નથી, એમાં બીજું કાંઈ કારણ નથી, હે મિત્ર, રાધાના અધ
રામૃતનું સેવન કરવું એ જ મારું જીવન છે (૫૪૪-૪૫)

તયા વિના ન કિંચિન્મે ત્રિજગત્યતુલાંગયા । સુભગં વર્તતે કિં વા મદ્રૂપમપિ ન પ્રિયમ્ ॥
અર્ધસ્તયા વિના મિત્ર વિચરન્ વિજને વને । કદા માં નિજકંઠસ્ય લગ્નં વિરચયિષ્યતિ ॥
કદા મયિ સર્વે પ્રાણવલ્લભે મેતિવલ્લભા । પ્રહસ્ય પ્રથમં સ્ત્રીયહસ્તં વા ધારયિષ્યતિ ॥૫૪૮॥
માવયે રાધિકાયાસ્તુ સુપ્તં ગમનમેવ ચ । ગજતુલ્યગતિં સ્ત્રીયનલચદ્રપ્રકાશનં ॥૫૪૯॥

ત્રણે દોષમાં જેના અગતી તુલના કોઈથી થઈ શકતી નથી એવી રાધા વિના મને બીજું
કાંઈ સૌભાગ્યવાળું લાગતુંજ નથી બીજું તો શું, મારું રૂપ પણ મને પ્રિય લાગતું નથી (૫૪૬)
હે મિત્ર, એના વિના નિર્જન વનમાં ફરતો હું અર્ધ માત્ર છું, એ મને પોતાના કંઠમાં ક્યારે

લગાવશે ? (૫૪૭) હે સખા, મને ઘણીજ બહાલી હસીને મારે વિષે, પોતાના પ્રાણુવદ્ધલને વિષે, પ્રથમ પોતાનો હસ્ત ક્યારે ધારણ કરશે ? (૫૪૮) હું રાધિકાના શયનની, ગમનની એની ગજતુલ્ય ગતિની, એના નખચક્ષના પ્રકાશની નિરંતર ભાવના કરું છું. (૫૪૯)

ચારીકરણચાતુર્યચલનૂપુરનાદનમ્ । આરક્તશાટિકાપ્રાન્તલસચ્ચરણપંકજં ॥૫૫૦॥
કટિદેશલસત્કુદ્રધંટિકાકલનાદનં । નાભિહ્રદોપરિલસન્મુક્તાહારાવલંબનમ્ ॥૫૫૧॥
અતિશ્યામતમસ્તિગ્ધં કંચુકીપરિધાપનં । ઉરઃસ્થલસ્થિતશ્રીમત્પદકોત્તમભૂષણમ્ ॥૫૫૨॥
સુવર્ણમણિરત્નાદિદેહવિદ્યોતનં તથા । કંઠલગ્નં તન્નુ સ્વીયકાચસૌભાગ્યમંડનં ॥૫૫૩॥
તદગ્રે સૂક્ષ્મમણિભિઃ કૃતકંઠવિભૂષણં । તદધો વજ્રજટિતચતુષ્કી નામ મંડનમ્ ॥૫૫૪॥
કરદ્વંદ્વલસચ્ચારુકાચકંકણસંચયમ્ । અનેકરત્નજટિતં કંકણાકૃતિભૂષણમ્ ॥૫૫૫॥
વાહુદ્વિતયમધ્યસ્થાંગદાભૂષણશોભનં । ગુંજામાલારાજમાનગ્રીવોરઃસ્થલદીપનં ॥૫૫૬॥
વિંધાધરસ્ય સ્ફુરણં મંડસ્થલચમત્કૃતિમ્ । નાસિકામુક્તિકાભૂષમલકૈર્વદનાવૃતિમ્ ॥૫૫૭॥
કસ્તુરિકાવિંદુલસદ્ગાલવજ્રવિભૂષણમ્ । સુવર્ણરેખાત્રિતયં મૌક્તિકામલકાવલિમ્ ॥૫૫૮॥
મણિમાણિક્યવજ્રાદિજટિતં તિલકં તથા । દ્વિફાલમધ્યસિંદૂરં મૌક્તિકં કેશપાશકમ્ ॥
પાર્શ્વદ્વિતયમધ્યસ્થશિરઃપુષ્પવિભૂષણં । મુક્તાસુવર્ણમાલાભિઃ પુષ્પમાલાભિરપ્યુત ॥૫૫૯॥
ગ્રથિતં રત્નસંશોભિષદ્ગુચ્છસુરાજિતં । શિરોભૂષોપરિ સ્થાયિ સૂક્ષ્મચૈલામલાંચલમ્ ॥૫૬૦॥
પદદ્વંદ્વતલસ્થાયિ કુંકુમાલક્તકદ્યુતિમ્ । સ્મરામિ સતતં મિત્ર નામ ગૃહ્ણામિ સર્વદા ॥૫૬૧॥

એની ચાલવાની ચતુરાઈથી હાલતાં નૂપુરના નાદનું, તથાલાલ સાડીના છેડા નીચે શોભતાં ચરણકમલનું, (૫૫૦) તથા કટિપર ધરેલી શોભાયમાન નાની ઘુઘરીઓના કલ કલ થતા નાદનું, નાભિરૂપી સરોવર ઉપર પ્રકાશતા લાંબા મોતીના હારનું (૫૫૧) અતિ શ્યામ સ્નિગ્ધ કંચુકીના વસનું, ઉરઃસ્થલપર રહેલા ઉત્તમ પદ્મરૂપ આભૂષણનું (૫૫૨) સુવર્ણ, મણિ, રત્ન વગેરેથી પ્રકાશિત શ્રીઅગ્ની શોભાનું, કંઠમાં લાગેલાં નાનાં પોતાનાં સૌભાગ્યસૂચક કાચનાં આભૂષણનું (૫૫૩) તેની આગળ ઝીણા મણકાનાં બનેલાં કંઠાભૂષણનું, તેની નીચે ધરેલા હીરાજડિત ચોકી નામના ભૂષણનું, (૫૫૪) બે હાથમાં શોભતા સુંદર કાચની ચૂડીના સમુહનું, અનેક રત્નજડિત કંકણની આકૃતિના ભૂષણનું (૫૫૫) બન્ને હાથ ઉપર ધરેલા શોભાયમાન બે બાણુબંધનું, ગુંજામાલાથી શોભતા કંઠ તથા ઉરઃસ્થલના પ્રકાશનું (૫૫૬) બિંબાધરના સ્ફુરણનું, મંડસ્થલના ચમત્કારનું, નાસિકાના મોતીના નકવેસરનું, વાંકડિયા કેશથી વિંદલાવલા મુખનું (૫૫૭) કરતૂરીના બિન્દુથી શોભિત કપાલપર રહેલી હીરાની દીકીનું, લલાટપર મોનાની ત્રણ રેખારૂપી આડનું, મોતીની અવકાવલિનું (૫૫૮) મણિ, માણેક, હીરા વગેરેથી જડિત તિલકનું, સંથાની વચ્ચે રહેલા સિન્દૂરનું, મોતીથી બાંધેલા કેશપાશનું, (૫૫૯) બન્ને બાણુપરની વેણીની વચ્ચે ધરેલા શિશુકલનું, મોતી અને સુવર્ણની માલા અને પુષ્પની માલાથી ગ્રથેલી વેણીનું (૫૬૦) રત્નથી ગ્રથેલા લટકણના છેડાપર લગાવેલા શોભિત રેશમના ગુચ્છનું, મસ્તકનાં ભૂષણુપર ધરેલાં ઝીણાં નિર્મલ વસનું (૫૬૧) બે ચરણના તળીયાની નીચે લગાવેલા કેસર અને અલક્ષ્મીની શોભાનું, હે મિત્ર, હું સર્વદા નામ લખ લખને રમરણ કરું છું. (૫૬૨)

સ કાલઃ કોપિ ભવિતા યસિન્નેતાદશી મમ । પ્રિયા પરમસંતોષયુતા યાસ્યતિ સન્મુખમ્ ॥
સખે સ સ્વેદહેતુર્મે સ્વયં કોપેન તપ્યતિ । તર્જનં મહ્યમુચિતમપિ દોષવતોનિશમ્ ॥૫૬૪॥
દેહેન્દ્રિયાંતઃકરણપ્રાણાત્માદિકમપ્યુત । તદર્થમેવ નિશ્ચિલં ન સ્વાર્થમિહ કિંચન ॥૫૬૫॥
મયા નિજસ્વરૂપં તુ વિતીર્ણં નિશ્ચિલં પ્રિય । પ્રિયાભ્યો હૃદયસ્થાભ્યો ભાવુકાભ્યો નિરંતરં ॥

એવો કામ કામ આવશે કે જે વખતે ઉપર વર્ણુવી એવી મારી પ્રિયા અત્યંત પ્રસન્ન થઈને મારી સન્મુખ પધારશે? (૫૬૩) હે સખે, મને એ ખેદ થાય છે, કે એ પોતે કોપ કરી સતાપ પામે છે હું સદા દોષ કર છું તેથી મનેજ હપકો આપવો ઉચિત છે (૫૬૪) મારા દેહ, ઇન્દ્રિય, અંત કરણ, પ્રાણ, આત્મા વગેરે સર્વે એને મારેજ છે, મારા સ્વાર્થ માટે એમાનુ કાંઈ પણ નથી (૫૬૫) હે પ્રિય, મારું સર્વ સ્વરૂપ મેં મારી નિરંતર ભાવના કરવાવાળી મારા હૃદયમાં રહેલી પ્રિયાએને આપી દીધું છે (૫૬૬)

નાહ સ્વતંત્રસ્તદ્વસ્તવિક્રીતઃ પ્રથિતો ભુવિ । મત્રપ્રસાદસ્તથાકોપસ્તદધીનો ન મત્કૃતઃ ॥
તથા વિધેયં મન્મિત્ર યથા મયિ દયિષ્યતિ । દયિતા નિહિતા રાધા હૃદયે હૃદયપ્રિયા ॥
અહં ગોપીજનાસક્તો વિરક્તઃ સર્વતઃ સ્મૃતૌ । સ્વધર્મસરણેઽશક્તો ગોપીજનસહસ્થિતિઃ ॥
એવં વિજ્ઞાયતે સર્વઃ સ્વભાવોયં મદીયકઃ । મિત્રત્વાદપિ ન સ્થાતું શક્યતે કથનં વિના ॥
એતદર્થમિદં સર્વં ત્વદગ્રે કથિત મયા । ત્વયાપિ હૃદયે સ્થાપ્યં વાચ્યં નાન્યસ્ય સન્નિધૌ ॥

હું સ્વતંત્ર નથી, હું એમને હાથ વેચાઈ ગયો છું, તે જગતમાં બણીતું છે મારો પ્રસાદ અને કોપ તેમનેજ આધીન છે, મારે આધીન કામ નથી (૫૬૭) મારા મિત્ર, તું એનું કાંઈક કર કે જેથી રાધા કૃપા કરે, હૃદયને પ્રિયા રાધા મારા હૃદયમાંજ રહેલી છે (૫૬૮) હું ગોપીજનમાં આસક્ત છું, એમના વિના સર્વતું સ્મરણ કરવામાં વિરક્ત છું, મારા ગુણનું સ્મરણ કરવામાં હું અસમર્થ છું. ગોપીજનોની સાથેજ મારી સ્થિતિ છે (૫૬૯) આવો મારો સર્વ સ્વભાવ તું બાણે છે, પરંતુ તું મિત્ર છે, તેથી તારી આગળ કદાચ વિના મારાથી રહેવાતું નથી (૫૭૦) તેને લીધેજ આ સર્વ મેં તારી આગળ કહ્યું તારે પણ તે તારા હૃદયમાંજ રાખવું કાંઈ બીજાની આગળ કહેવું નહિ (૫૭૧)
ચલનીયં વ્રજમિતો દિવસે ક્ષયમીયુપિ । ગોપૈઃ સગોધનૈઃ સર્વૈઃ ક્રીડાહૈર્ગતિનર્તનૈઃ ॥૫૭૨॥
ગાવઃ ક્રિયન્તાં વિવિધચિત્રાઃ સદ્ગૈરિકાદિભિઃ । મયૂરપિચ્છનિર્માણપટ્ટિકાભૂષણાદિભિઃ ॥
અગ્રે ક્રિયન્તાં વલવત્સહાયા ગોપવાલકાઃ । વલશ્ચ તત્પૃષ્ઠભાગે ગાવઃ સ્થાપ્યાઃ સમન્તતઃ ॥
પશ્વાન્મદીયાસ્તિષ્ઠન્તુ મયા સહ સમાવૃતાઃ । નૃત્યદ્વિધાવમાનૈશ્ચ ગાયદ્વિઃ ક્રીડનોન્મુખૈઃ ॥
હસદ્વિઃ હાસયદ્વિશ્ચ ધાતુચિત્રિતવિગ્રહૈઃ । ગુંજામાલાલસત્કંઠૈઃ કેકિપિચ્છવિભૂષણૈઃ ॥૫૭૩॥
અસામિરપિ ગન્તવ્યં તત્પશ્ચાદ્ભાગવર્તિભિઃ ।

હવે અહિંથી વ્રજમાં જવું જોઈએ, કેમકે દિવસ પુરો થવા આવ્યો છે, ચાલતા ચાલતા નૃત્ય કરતા ક્રીડા કરતા ગોપો સહિત સર્વે ગાયોને લઈને ચાલવું જોઈએ (૫૭૨) સારા ગેરુ વગેરેથી ચિતરીને મોરપિચ્છની પટીઓ અને ભૂષણો વગેરે બનાવીને ગાયોને અવકૃત કરો (૫૭૩) બન્ધવાન ગોપોને સહાય કરવાને માટે ગોપબાલકોની આગળ રાખો, તેની પાછળ બલદેવજી, અને તેની પાછળ ચારે તરફ ગાયોને રાખો (૫૭૪) તેની પાછળ હું અને મારા સખાઓ સમૂહમાં

રહીશું. નૃત્ય કરતા, દોડતા, ગાયન કરતા અને ખેલવામાં તત્પર, હસતા, હસાવતા, ગેરુ વગેરે ખાતુથી ચિતરેલા અગવાલા, ગુળમાલાથી શોભતા કંઠવાળા, મોરપિચ્છના આભૂષણવાળા આપણે પણ તેમની પાછળ રહીને જવાનું છે (૫૭૬)

ગોપ્યઃ સમાગમિષ્યંતિ મમ સંમુખમાદૃતાઃ ॥

તથા વિધેયમેતેષાં સર્વેપામગ્રતો ગતિઃ । તા મદ્વિયોગવિધુરા મદર્થઘૃતજીવનાઃ ॥૫૭૮॥

મદ્ગુણસ્મરણાદન્યસ્મૃતિવર્જિતમાનસાઃ । કૃશા ભૃશાર્તિસહિતાઃ સંગમાશાવલંબનાઃ ॥૫૭૯॥

વિયોગભાવવિલસત્પ્રલાપગુણગીતયઃ । મદર્થેકપરિત્યક્તલોકવેદોદિતક્રિયાઃ ॥૫૮૦॥

વિસ્મૃતસ્વીયદેહાદ્યાસ્ત્યક્તાવશ્યકદૈહિકાઃ । પ્રેક્ષન્તે મત્પથં પ્રીત્યા વિયોગવિકલાઃ કિલ ॥

તેમની પાછળ આપણે પણ જવું જોઈએ, કેમકે ગોપીઓ મારી સન્મુખ આદરપૂર્વક આવશે. (૫૭૭) એ સર્વ આગળ ચાલે એમ કરવું જોઈએ, કેમકે તે ગોપીઓ મારા વિયોગથી દુઃખિત થઈ ગઈ છે, અને મારે માટેજ પોતાનું જીવન ધરી રાખ્યું છે. (૫૭૮) મારા ગુણનું સ્મરણ કરીને જ બીજું કંઈપણ સ્મરણ તેમનાં મનમાં થતું નથી. મારાં દર્શન વિના બહુ કૃશ થઈ ગઈ છે, પુષ્કલ આર્તિથી પીડિત થઈ ગઈ છે. મારા સંગની આશાનું અવલમ્બન કરીને રહી છે. (૫૭૯) વિયોગ-લાવમાં વિલસતી મારા ગુણગાનના પ્રલાપ કરતી મારે માટેજ લોકવેદમાં કહેલી ક્રિયાનો ત્યાગ કરીને રહી છે. (૫૮૦) પોતાના દેહ વગેરેનું અનુસન્ધાન ભૂલી ગઈ છે, દેહની આવશ્યક ક્રિયા એમની છૂટી ગઈ છે. વિયોગથી નિકલ થઈને ખરેખર પ્રીતિથી મારી રાહ જુએ છે. (૫૮૧)

નિર્નિમેષા जीवशेषाः प्राप्तक्लेशा विशेषतः । दीनवेषा मानलेशा व्रजदेशस्थिता अपि ॥

एकाग्रमनसो भावरमणीया मनोरमाः । मयि दूरे स्थिते नित्यं भावयन्ति मदागतिं ॥૫૮૩॥

એમની આંખો નિર્મેષ વગરની ફાટેલી જેવી થઈ ગઈ છે, એમનો જીવ જ માત્ર ટકી રહ્યો છે, પુષ્કલ ક્લેશ એમને થયો છે. દીન વેષ ધરીને, માન છોડીને, મનમાં રહ્યાં છે. (૫૮૨) તે પણ એકાગ્ર મનવાળા, ભાવથી રમણીય અને મનોરમા, હું દૂર છું તોપણ નિત્ય મારા આવવાની ભાવના ક્યાં કરે છે. (૫૮૩)

तासामहं हि सर्वस्वमहमेवासि लौकिकम् । वैदिकं दैहिकं वापि चैहિકं पारलौकिकम् ॥

गते मयि व्रजं गोप्यो मत्पराः परमाश्रिताः । सजीवाः संमविष्यन्ति स्थिता अप्यनवस्थिताः ॥

एवं संमन्त्र्य मित्रेण श्रीदाम्ना भगवान् हरिः । मुदा हृदानंदमरस्त्वरयारुरुहे गिरिम् ॥

હુંજ તેમનું સર્વસ્વ છું, એમનું લૌકિક, વૈદિક, દૈહિક, ઐહિક, પારલૌકિક સર્વ હુંજ છું. (૫૮૪) મારાં મનમાં જવાથી ગોપીઓ કે જેઓ મારામાં પરાયણ છે, મારો પરમ આશ્રય કરવા-વાળી છે, તેઓના જીવમાં જીવ આવશે, કારણ કે હમણાં તો તેઓ છે તોપણ નહિ જેવી છે. (૫૮૫) આ પ્રમાણે પોતાના મિત્ર સુદામા સાથે ભગવાને વિચાર કરીને હર્ષથી હૃદયના આનન્દભેર જવલી પર્વતપર ચડ્યા. (૫૮૬)

वर्हिपिच्छशिरोभूषणपल्लवाद्यवतंसकः । वनप्रसूनरचितरम्यवेशो रतिप्रदः ॥૫૮૭॥

गुंजाफलावतंसाढ्यो मल्लवेशविराजितः । त्रिमंगललितः पीतवसनांचललालितः ॥૫૮૮॥

वनधातुकृतस्વીयविग्रहाद्भुतचित्रकृत् । व्रजागमनविज्ञानविस्मृताखिलदेवनः ॥૫૮૯॥

ભગવાને મોરપિચ્છનો મુકુટ ધર્યો છે, ક્રમલ પદ્મ વગેરેનાં આભૂષણ ધર્યાં છે, વનના પુષ્પનો બનાવેલો સુંદર વેશ ધર્યો છે, રતિનું દાન કરવાવાળા છે. (૫૮૭) ગુંઝના આભૂષણથી યુક્ત મલ્લવેશથી શોભે છે, ત્રિભંગલલિત અંગ શોભે છે. સુંદર પીતામ્બરથી શોભે છે. (૫૮૮) વનની ધાતુ ગેરુ વગેરેથી શ્રીઅંગ પર અદ્ભુત ચિત્રામણ કર્યાં છે, વનમાં પધારવાના ધ્યાનમાં સર્વ શ્રમ ભૂલી ગયા છે. (૫૮૯)

સ્વામિનીસ્મરણાયાતહૃદ્ધાવોદયમાવિતઃ । વેણું પૂરિતવાનેવં ગવામેવાગતિર્યથા ॥૨૯૦॥
પ્રતિનામગ્રહં નિત્યં વત્સલેન સ્મૃતાઃ પુનઃ । ધાવન્ત્યો ભાવવેગેનાભવન્ગાવઃ સ્વસંયુતાઃ ॥
વ્રજનાથમુશ્વામ્મોજં મનોજરુચિરં મુદા । પશ્યન્ત્યો હૃદયાનંદમક્ષિમૃદ્ગૈર્નિરંતરં ॥૨૯૧॥
ચાલયન્ત્યઃ સ્વશૃંગાણિ મુશ્વમુન્મુશ્વયંતિ ચ । પુચ્છમુચ્છાલયંત્યથ સ્તવન્ત્યઃ સ્વોદસં પયઃ ॥

શ્રીસ્વામિનીનું સ્મરણ થવાથી હૃદયમાં ઉદય થતા ભાવથી ભરપૂર થયા છે, એ પ્રમાણે વેણુને એવી રીતે વગાડી કે તે શ્રવણ કરતાં વેંતજ સર્વ ગાયો આવીને એકઠી થઈ ગઈ. (૫૯૦) પ્રત્યેક ગાયનું નામ લઈને નિત્ય બોલાવતા અને વાત્સલ્યથી સ્મરણ કરતાં તેથી ભાવના વેગથી તે ગાયો દોડતી આવી, અને સર્વ ગાયો નિકટ આવીને પાસે એકઠી થઈ ગઈ. (૫૯૧) સર્વ ગાય હૃદયમાં આનંદ આપનાર, કામદેવ કરતાં સુંદર, વ્રજનાથનું મુખકમલ નેત્રરૂપ ભ્રમરથી હૃદયથી એક ટક બેઠી રહી. (૫૯૨) પોતાના શિંગડા હલાવે છે, પોતાનાં મુખ પ્રભુની સામે ઉઘાડે છે, પુછડાં ઉઘાડે છે, અને પોતાનાં ભરાઉ સ્તનમાંથી દૂધના પ્રાસો મૂકી રહી છે.

દૂર્વાદલમુશ્વામોદમીલછોચનવીક્ષિકાઃ । વેણુનાદશ્રુતિપરાઃ સ્તબ્ધકર્ણપુટા અપિ ॥૨૯૪॥
ગૈરિકાદિમિરપ્યન્યૈશ્ચિત્રધાતુમિરંચિતાઃ । મયૂરપિચ્છરચિત્પટ્ટિકાલંકૃતા મુખે ॥૨૯૫॥
લલાટમધ્યવિલસત્સ્વર્ણામરણશોભિતાઃ । કંઠદેશલસત્સ્વર્ણગુંઘ્રલાઘંટિકાયુતાઃ ॥૨૯૬॥
મુક્તામણિમયીસ્વર્ણમાલિકાલંકૃતા અપિ । પદૈશ્વતુર્ભિઃ સૌવર્ણનૂપુરામરણાન્વિતાઃ ॥૨૯૭॥
પીતામ્બરાવૃતાઃ કાશ્વિત્કૃષ્ણપ્રીતિસમાશ્રયાઃ । મયૂરચંદ્રિકાશૃંગમધ્યનિર્મિતચંચલાઃ ॥૨૯૮॥

મુખમાં દૂર્વાના દલ છે તેની સુગન્ધથી અર્ધાં મીચેલાં નેત્રથી બુલે છે, બંને કાન સ્થિર કરીને વેણુનાદનું શ્રવણ કરવામાં પરાયણ થઈ ગઈ છે. (૫૯૪) ગેરુ વગેરે પણ બીજી વિચિત્ર ધાતુઓથી રંગેલી છે, મોરપિચ્છની રચેલી પટ્ટિકા મુખ ઉપર અલંકૃત કરી છે. (૫૯૫) લલાટની વચમાં ચળકતા સોનાના આભરણથી શોભે છે, કંઠમાં ચળકતા સોનાની સાંકળી ઘંટડી સહિત બાંધી છે. (૫૯૬) મોતી અને મણિવાળી સોનાની માલા અલંકાર રૂપે ધરી છે, અને ચારે પગ ઉપર સોનાના નૂપુરના આભરણ ધર્યાં છે. (૫૯૭) કાષ્ઠિ ગાયો શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિપાત્ર છે. તેમને પીતામ્બર ઓરાડ્યા છે, બંને શિંગડાની વચમાં મોરચંદ્રિકા ધરી છે, તે મસ્તક હલાવવાથી હાલી રહી છે. (૫૯૮)

કર્ણદ્વયોપરિપ્રાન્તલસત્સંવદ્ધચામરાઃ । નિજસ્વામિકરણાધિપીતાંબરસમીક્ષકાઃ ॥૨૯૯॥
મયૂરપિચ્છવિલસત્તમરાંદોલનોન્મુશ્વાઃ । સ્વભાવાન્સૂચયન્ત્યોથ ચંચલાઃ શૃંગચાલનાઃ ॥
મીતાં હવ મયત્રસ્તા ધાવન્ત્યશ્ચકિતાનનાઃ । સ્વસ્વામિવદનાંમોજદર્શનોત્કંઠ્યકાતરાઃ ॥
ગોપાલકરસંસ્પર્શસ્વેદરોમોદ્ગમાદયઃ । વેણુનાદગતિસ્તંભચિત્રપ્રાયતયા સ્થિતાઃ ॥૩૦૦॥

દન્તદદૃષ્ટા જાતસર્વકાર્યઘૃણા મુવિ । ચરણાંભોજચિહ્નાનિ પ્રેક્ષણૈકગતિપ્રિયાઃ ॥૬૦૩॥

કૃતપીતામ્બરોત્ફાલપરિતઃ પરિવર્તનાત્ । વેણુનાદસમાહૂતા ગાવો દ્રુતમુપાગતાઃ ॥૬૦૪॥

બન્ને કાનના ઉપર શિંગડાને લગાવીને ચળકતા ચમ્મર બાંધ્યાં છે. એ ગાયો પોતાના સ્વામીના હાથમાં ધારણ કરેલાં પીતામ્બર તરફ સારી રીતે દષ્ટિ કરી રહી છે. (૫૯૯) મોર-પિચ્છનું ચમ્મર ચળકતું હોય છે, તેના આંદોલનની સામું જોઈ રહી છે, પોતાના શિંગડા દલાવવાથી પોતાના ચયલ ભાવનું સ્પર્શ કરે છે. (૬૦૦) ભયભીત થઈ હોય તેમ ત્રાસયુક્ત થયલા અકિત થયલા મુખવાળી દોડી જાય છે, પોતાના સ્વામીનાં મુખકમલ જોવાને ઉત્કંઠાથી આકુલ થઈ ગઈ છે. (૬૦૧) ગોપાલના કરના સ્પર્શથી પરસેવાવાળી અને રોમાંચયુક્ત થઈ ગઈ છે, વેણુનાદથી ગતિ સ્થિર થઈને ચિત્રમાં ચિતરી હોય તેવી ઉભી રહી છે. (૬૦૨) દાંતમાં ધાસનો કાળિઓ કરડી રહી છે, ભૂમિપરનાં સર્વ કાર્યમાં અરુચિ થઈ ગઈ છે, પૃથ્વીપર લાગેલાં ભગવાનના ચરણ કમલના ચિન્હ જોતી જોતી ભગવાનની પાછળ ચાલવામાં પ્રીતિવાળી છે. (૬૦૩) ભગવાને પોતાનું પીતામ્બર ઉઘાળીને ચોતરફ ફેરવ્યું, તેથી વેણુનાદથી બોલાવેલી ગાયો જલદી પાસે આવી ગઈ. (૬૦૪)

પ્રેપયિત્વાગ્રતો ગોપાન્ સવાલાન્ સદૃશસ્ત્રકાન્ । તત્પશ્ચાદ્બોધનં સર્વમેકીકૃત્યાપિ ચુંદશઃ ॥

પશ્ચાત્ સ્વયં દ્રુતો ગોપૈઃ સ્થિતો વેણુમપૂરયત્ । શૃંગાણ્યાપૂર્ય ચલિતાઃ તરસા ગોપવાલકાઃ ॥

સરોજમિવ પત્રાણિ પરિવાર્ય નિજં પ્રભુમ્ । ગાયન્તસ્તદ્વશઃ શુદ્ધં વને સ્વેનાનુભાવિતમ્ ॥૬૦૭॥

ઘાતુપલ્લવપુષ્પાદિકૃતવૈચિત્ર્યવિગ્રહાઃ । અનેકામરણૈર્યુક્તા મત્તા લકુટપાણયઃ ॥૬૦૮॥

કટિવિન્યસ્તશૃંગાદિગોપવેષવિરાજિતાઃ । સ્વનાથગાનશ્રવણહૃદયાનંદતુંદિલાઃ ॥૬૦૯॥

અનેકવિધવાદ્યાનિ વાદયન્તોથ કૂજનૈઃ । તોપયન્તો હાસયન્તઃ પ્રિયં ગોપાલવેષિણં ॥૬૧૦॥

આગળથી બાલકો સહિત શસ્ત્રધારી ગોપોને મોકલ્યા, તેની પછાડે સર્વ ગોધનને એકઠું કરીને જૂઠું જૂઠું ટોળાંઓ કર્યાં. (૬૦૫) પછી પોતે ગોપોથી વિંટલાઈને વેણુ વગાડી, અને ગોપ-બાલકો પણ શિંગડી બમ્બવતા જલ્દી ચાલવા લાગ્યા. (૬૦૬) જેમ કમલના પત્ર ચારે તરફથી કમલને ઘેરી લે છે, તેમ ગોપોએ પોતાના પ્રભુને ઘેરી લીધા. વનમાં પોતે ભગવાનના યશનો અનુભવ કર્યો હતો તે શુદ્ધ યશનું ગાન કરવા લાગ્યા. (૬૦૭) વનના ગેરુ, કોમલ પત્ર, પુષ્પ વગેરેથી પોતાના અંગને ચિતર્યા છે, એવા અનેક આભરણ યુક્ત થઈને મત્ત થઈને, હાથમાં લાકડીઓ લઈ ચાલે છે. (૬૦૮) કટિ પર શિંગડીઓ વગેરે ધરી છે, ગોપવેષથી શોભી રહ્યા છે, પોતાના નાથ શ્રીકૃષ્ણના શુભગાન સાંભળીને હૃદય આનંદથી પ્રયુક્તિત થયાં છે. (૬૦૯) અનેક પ્રકારના વાજાં બમ્બે છે, ફૂજન કરે છે, ગોપાલવેશધારી પ્રિય પ્રભુને સતોષ આપે છે અને તેમને હસાવે છે. (૬૧૦)

મગવાનપિ ગોવિંદો દધદ્વપુરહોફલં । વનમાલાંચિતપદો વનઘાતુવિચિત્રિતઃ ॥૬૧૧॥

શૃંગવેષે ચ જટરે દધન્ પીતાંબરાદૃતઃ । નૃત્યન્ વ્રજમુવો નિત્યમર્દનક્લેશહાનિકૃત્ ॥૬૧૨॥

કમલં ચાલયન્ વામકરેણ ચ નિવર્તયન્ । વનમાલાસ્થમધુપાન્ પશ્યન્ કુસુમિતદ્રુમાન્ ॥

લતાઃ પુષ્પદ્રુતાઃ સ્વીયકરજૈરમિમર્પયન્ । ફલોપહારવિનતાનમિનંદન્ વનદ્રુમાન્ ॥૬૧૪॥

ગોવિંદ ભગવાને પણ આશ્ચર્યયુક્ત રૂપ શ્રીઅંગને ધારણ કર્યું છે, વનમાલાથી ચરણ

સેવાયલા છે, અને વનની ધાતુથી ચિતરેલાં છે. (૬૧૧) શિંગડી તથા લાકડી કટિપર ધર્યાં છે, જહરપર પીતામ્બર લપેટ્યું છે, નૃત્ય કરે છે, તેથી નિત્ય મર્દનથી થયેલા મજબૂમિના ક્લેશનો નાશ કરે છે. (૬૧૨) ડાબા હાથથી કમલને ફેરવતા, વનમાલાપર બેઠેલા ભ્રમરોને ઉડાવે છે, પુલખીયેલા વૃક્ષોને ભેતા ભેતા ચાલે છે. (૬૧૩) પુષ્પવાળી લતાઓને પોતાના નખથી ચાપે છે, ફલની ભેટ ધરવાને પોતાની ફલયુક્ત શાખાને નીચે નમાવતા વૃક્ષોની પ્રશંસા કરે છે.

યોધયન્ પુષ્પલતિકાપછવાણ્યુપયોગિતામ્ । ધાવન્ વ્રજભુવો ગાઢપદસંબંધયોજનાત્ ॥૬૧૫॥
પ્રદર્શયન્નિકુંજાનિ દિનાન્તરરતિક્રિયાઃ । ભાવયન્ મનસા ભાવં સ્વામિનીનાં ચલન્પથિ ॥
કદાચિદ્વિમના માર્ગે કદાચિદ્ ગતિસાદરઃ । મીલિતાક્ષઃ કદાચિતુ કદાચિત્સાશ્રુલોચનઃ ॥
કદાચિદ્ ભાવનાનન્તરચિતાત્યુચ્ચગાનકૃત્ । કદાચિદાંતરોત્કઠમિત્રાંસધૃતવાહુકઃ ॥૬૧૮॥
કદાચિદ્રણયન્ વેણું જંગમસ્થાવરત્વકૃત્ । સ્થાવરેષુ તુ વૃક્ષાદિષ્વાંતરાનંદદાયકઃ ॥૬૧૯॥

પુષ્પલતા અને પત્ર વગેરેના ઉપયોગનો એ પ્રમાણે બોધ કરે છે, અને મજબૂમિને પોતાના ચરણનો ગાઢ સમ્બન્ધ કરાવતા દોડે છે. (૬૧૫) રસ્તામાં ચાલતા નિકુંજોના દર્શન કરાવે છે, પહેલા દિવસોમાં રતિક્રિયા કરી હોય તે પણ દેખાડે છે, અને સ્વામિનીના ભાવની ભાવના મનમાં કરે છે. (૬૧૬) તેમ કરતા કોઈકવાર માર્ગમાં ઉદાસ થઈ જાય છે, કોઈકવાર આદરસહિત ચાલે છે, કોઈકવાર નેત્રને મિચિ દે છે, અને કોઈકવાર નેત્રમાં અશ્રુ આવે છે. (૬૧૭) કોઈક વેળા અનંત ભાવનાથી રયેલા ગાયનનું ઉંચા સ્વરથી ગાન કરે છે, કોઈકવાર અંતઃકરણની ઉકળાથી પોતાના મિત્રના ખભાપર બાહુ ધર્યાં છે. (૬૧૮) કોઈક વખત વેણુ વગાડતા જંગમ વસ્તુને સ્થાવર કરી દે છે, અને વૃક્ષાદિ સ્થાવર વસ્તુને આંતર આનન્દનું દાન કરે છે. (૬૧૯)

રોમાંચમધુધારાદિસમાવિર્ભાવિકારણમ્ । સ્વેદવિંદુલસદ્ગ્ધાલો ગોરજશ્ચુરિતાનનઃ ॥૬૨૦॥
સ્વસ્વરૂપે દશવિધરસપ્રાકટ્યકારકઃ । નિજાનનગતસ્વીયધર્મમોહિતગોપિકઃ ॥૬૨૧॥
ગોરજોન્વ્યાસચિકુરપુરુષાર્થચતુષ્ટયઃ । યતસ્તે તે નિવર્તન્તે કામાસ્તદર્શનેન હિ ॥૬૨૨॥
યાવદ્વનસ્થિતસ્વીયલીલાનુભવકારકઃ । નિજસંગસરણજાનંદપ્રમુદિતાનનઃ ॥૬૨૩॥

આરે તેમને રોમાંચ થાય છે, અને મધુધારાનો સારીરીતે આવિર્ભાવ થાય છે. ભગવાનના લલાટપર પરસેવાના બિન્દુ શોભે છે, અને મુખ ગોરજથી વ્યાપ્ત થાય છે. (૬૨૦) પોતાના સ્વરૂપમાં દશ પ્રકારના રસ પ્રકટ કરે છે, પોતાના મુખારવિન્દમાં રહેલા પોતાના ધર્મથી ગોપિકાઓને મોહિત કરે છે. (૬૨૧) ગોરજથી અલક વ્યાપ્ત થયા છે, તે ચાર પુરુષાર્થરૂપ છે, કારણ કે તેના દર્શનથી લૌકિક આરે પુરુષાર્થની કામના નિવૃત્ત થાય છે. (૬૨૨) વનમાં રહીને જે લીલાઓ પોતે કરી તેનો અનુભવ કરાવે છે, પોતાને સ્વામિની વગેરેના સગના સ્મરણથી ઉત્પન્ન થતા આનંદથી શ્રીમુખ આનન્દયુક્ત થાય છે. (૬૨૩)

ઘૂર્ણાયમાનનયનપ્રાંતસંસ્રવિતસ્યલઃ । વામવાહુદ્વૃતોત્સાહલીલાકમલશોભિતઃ ॥૬૨૪॥
વનમાલામધુકરોપરોઘવિનિવારકઃ । તદનુસ્વયમુદ્ભૂતભાવગાનૈકતાનકૃત્ ॥૬૨૫॥
ચારીકરણસંસ્રવિધરણીધૃતપાદકઃ । અનંતમેદસંમિત્રહસ્તકૈકપ્રદર્શકઃ ॥૬૨૬॥
લીલાપ્રકારસંસ્રવિશિરોમેદવિવોધકઃ । વદરારક્તવદનો મૃદુગંડવિમંડિતઃ ॥૬૨૭॥

નેત્ર ઘૂણિયમાન છે, તેના કટાક્ષથી રમણસ્થલની સૂચના કરે છે. ડાબા હાથમાં ઉત્સાહથી લીલા સહિત કમલ ધર્યું છે, તેનાથી શોભાયમાન દેખાય છે. (૬૨૪) તે કમલવડે વનમાલા પર બેઠેલા ભ્રમરના અવરોધને દૂર કરે છે, અને ભ્રમરના ગુંબરવની પાછળ પોતે પણ ઉદ્ભૂત થયેલા ભાવથી તાન સહિત ગાન કરે છે. (૬૨૫) નૃત્યમાં ચરણની ચાલ સૂચવવાને ભૂમિપર ચરણ ધરે છે, અનન્ત ભેદની સૂચના કરવાને હસ્તની ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની ચેષ્ટા બતાવે છે. (૬૨૬) લીલાના પ્રકારનું સૂચન કરવાને મસ્તકની ભિન્ન ભિન્ન ચેષ્ટાનો બોધ કરે છે, પાકાં બોર જેવા લાલ વદનવાળા પોતે છે, કમલ ગણ્ડસ્થલથી શોભાયમાન છે. (૬૨૭)

નિજાર્તિહરણાર્થેકશ્રમચિંદુયુતાનનઃ । સ્વામિનીસરણાત્યંતમદઘૂર્ણિતલોચનઃ ॥૬૨૮॥

અમંદકરુણાનંદપૂરિતાશેષગોકુલઃ । વેણુનાદસ્વરગતિભેદવિજ્ઞાપિતસ્થિતિઃ ॥૬૨૯॥

કૃતસ્વસ્વામિનીનામગુણપ્રત્યેકકીર્તનઃ । ગોપીજનાગતિજ્ઞાનહર્ષફુલ્લવિલોચનઃ ॥૬૩૦॥

પોતાના ભક્તની આર્તિ દૂર કરવાને થયેલા પરિશ્રમથી પરસેવાના બિન્દુ મુખપર લાગ્યાં છે, શ્રીસ્વામિનીજીના સ્મરણથી અત્યંત મધ્યુક્ત ઘૂર્ણિત નયન છે. (૬૨૮) પોતાના અતિશય કરુણાનન્દથી સમસ્ત ગોકુલને ભરી દીધું છે. વેણુનાદના સ્વરની ગતિના ભેદથી પોતાની સ્થિતિ જણાવે છે. (૬૨૯) પ્રત્યેક સ્વામિનીના નામ તથા ગુણનું કીર્તન કરે છે. ગોપીજન હવે આવશે એવા જ્ઞાનથી હર્ષથી હોચન પ્રપ્રુહિત થાય છે. (૬૩૦)

અધીરમાનસસ્નેહવિરહૌત્કંઠ્યકાતરઃ । સાપરાધ ઇવ સ્વીયકૃતિદોષવિચારકઃ ॥૬૩૧॥

સર્વાત્મભાવવદ્ગોપીભાવભાવુકશેખરઃ । સંધ્યાસમયસંભૂતમદનો મૂર્તિમાનિવ ॥૬૩૨॥

વિક્ષેપકાચ્છાદકાદિશક્તિદ્વયસુસંયુતઃ । લાવણ્યામૃતસિંધૂત્યલહરીસંવૃતાનનઃ ॥૬૩૩॥

યશોદાજન્મસાફલ્યકરણઃ શરણં સતામ્ । હરણો વ્રજતાપાનામેવં વ્રજમુપાગતઃ ॥૬૩૪॥

ગોપીજનના સ્નેહથી મનમાંથી ધીરજ જતી રહી છે. વિરહથી ઉત્કણ્ઠાને લીધે વ્યાકુલ થઇ ગયા છે, પોતે અપરાધી હોય એમ પોતાના કૃત્યના દોષ વિચારી રહ્યા છે, (૬૩૧) સર્વાત્મભાવવાળી ગોપીના ભાવની ભાવના કરવામાં શિરોમણિ છે. સંધ્યા સમયે પ્રકટ મૂર્તિમાન કામદેવ જેવા દર્શન આપે છે. (૬૩૨) વિક્ષેપક તથા આચ્છાદક વગેરે બે શક્તિસહિત છે, લાવણ્યામૃતના સિંધુમાંથી ઉત્પન્ન થતી લહેરીથી મુખ છવાઈ ગયું છે. (૬૩૩) શ્રીયશોદાજીના જન્મને સફલ કરે છે. સત્પુરુષના આશ્રયનું સ્થાન છે. વ્રજના તાપને દૂર કરે છે, એવા ભગવાન વ્રજની સમીપમાં પધાર્યા. (૬૩૪)

આ વખતે પ્રભુએ વેણુનાદ કર્યો તે સાંભળીને વ્રજમાં રહેલા ગોપીજન, પ્રભુ પધારે છે, એમ જાણીને ઘરમાંથી ઉઠીને પ્રભુની સામે આવ્યા. તેઓ માર્ગમાં પરસ્પર પ્રભુના સ્વરૂપ, પોતાના અભિલાષ વગેરે અનેક વિષયોનો સંવાદ કરતાં વ્રજની સીમા પાસે ઉભાં રહ્યાં, તે લીલાતું વર્ણન ગ્રંથોક્તથી કરે છે.

વ્રજસ્ત્રિયો ગૃહગતા આકર્ણ્ય મુરલીધ્વનિં । દૃષ્ટ્વા ચ દૂરતો ધૂર્લિં ગવાં સુરસમુદ્ભવામ્ ॥

સંવાદમપિ સંપ્રાપ્ય હૃદયે ભાવરૂપિણઃ । પરમાનંદહૃદયાઃ સમૃત્સાહસમુદ્ભવાઃ ॥૬૩૬॥

ઉત્થિતાઃ મમુદાયેન તન્વઃ પ્રાણમિવાગતઃ । માર્ગે મનોરથં સર્વાઃ સ્વસ્વમાર્ચર્મુર્મુહુઃ ॥

પ્રકુર્વન્ત્યો ગીયમાનગુણાઃ સન્મુખમાગતાઃ । હરેરતિશયાનંતગુણાનંદપરિપુતાઃ ॥૬૩૮॥

પરમાં રહેલી વ્રજસ્ત્રિયો મુરલીનો નાદ સાંભળીને અને દૂરથી ગાયત્રી ખરીથી ઉડેલી રજ ભેંધને (૬૩૫) હૃદયમાં બિરાજતા ભાવરૂપ પ્રભુની સાથે સવાદ પ્રાપ્ત કરીને, પરમાનન્દથી ભરેલા હૃદયવાળા ઉત્સાહ સહિત (૬૩૬) જેમ પ્રાણ આવવાથી શરીરો ઉઠે તેમ સામટાં ઉઠીને માર્ગમાં પોતપોતાના ભાવને અનુકૂળ મનોરથ વારંવાર કરતાં (૬૩૭) ભગવાનના અતિશય અનન્ત ગુણના આનન્દમાં મગ્ન થયલાં, ભગવાનના ગુણગાન કરતાં પ્રભુસન્મુખ આગ્યાં. (૬૩૮)

સુમગઃ સંધ્યાસમયો વિપિનાદાયાતિ ગોપિકાધીશઃ ।
 રણયન્ વિચિત્રવેણું રેણુલસદ્વદનકુંતલાવરણઃ ॥૬૩૯॥
 હસ્તમિવેતસ્તત્ત્વદ્વહ હૃદયં સ્પૃષ્ટં વિચાલયન્ કમલં ।
 પાર્શ્વસ્થિતગોપીનાં મંશુ મનોર્જં વિધાસ્યતે પૂર્ણ ॥૬૪૦॥
 સખિ સ હિ કુટિલકટાક્ષૈઃ પश्यન્ કરકુટિલલકુટોપિ ।
 કુટિલાન્યપિ યુવતીનાં મનાંસિ હર્તા હરિર્નૂનમ્ ॥૬૪૧॥
 દિવસેર્ષતિસદૃશં વદનં વિરહેણ તાપનાન્ મેનસઃ ।
 વિંધુરિવ શિશિરીર્કર્તુ પ્રીત્યા પश्यન્ વિશેષતોમિમુખમ્ ॥૬૪૨॥

આ સન્ધ્યાનો સમય બહુ સુંદર છે. શ્રીગોપિકાધીશ વનમાંથી પધારે છે, વિચિત્ર પ્રકારથી વેણુ વગાડે છે, મુખ ઉપર વાંકડીઆ કેશ ઝળાર્ધ રહ્યા છે, તેના પર રજ લાગી છે, તેથી શોભા-યમાન છે. (૬૩૯) હાથથી જેમ અહિં વ્રજભક્તના હૃદયને સ્પર્શ થાય તે પ્રમાણે કમલને ફેરવે છે, તેથી જણાય છે કે આબુખાબુ જે ગોપીજનો ઉમાં છે તેમના કામને સારીરીતેપૂર્ણ કરશે (૬૪૦) હે સખિ, આ ભગવાન આડા કટાક્ષથી જુવે છે, હાથમાં વાંકી લાકડી પણ ધરી છે, તેથી હરિ યુવતીઓના કુટિલ મનનું પેણુ નક્કી હરણુ કરશે. (૬૪૧) દિવસમાં મનને વિરહના તાપથી તપાવે છે, તેથી આપનું મુખ સૂર્ય સમાન દેખાય છે, સન્ધ્યા સમયે પ્રીતિથી શીતલ કરવાને વિશેષ રીતે સામા ભેતાં પધારે છે, તેથી ચદ્ર જેવા જણાય છે. (૬૪૨)

આલિ સમાલિંગનમપિ કર્તા હર્તા તાપં વનાયાતઃ ।
 વ્રજપતિરિતિ જનતાયાઃ સમક્ષમેવ ગતાશંકઃ ॥૬૪૩॥
 સુમુખિ મુખાંબુજનિર્ગતવેણુપથાયાત્તનિઃશ્વાસઃ ।
 મેદેપ્યધરસુધાયાઃ સંપાદયિતા ધ્રુવં પાનં ॥૬૪૪॥
 પરમપ્રિયે હિયૈવ ત્વયા પરં મિન્નયા તત્ર સ્યેયં ।
 સ હિ સંકેતો ગોરજસાઙ્ત્યુત્તમો મવિતા ॥૬૪૫॥
 શ્રુણુ મદ્વચો વયસ્યે યસ્ય વિના સંગમિત્થતા જાતા ।
 તસ્ય સમાગતિસમયે કા વા હન્માનપાલને શક્તા ॥૬૪૬॥

હે સખિ, તાપને દૂર કરવાવાળા, સારી રીતે આલિંગન પણ દેવાવાળા વ્રજપતિ છે, તેથી નિઃશંક થઈને જનોના સમૂહ આગળ આ પ્રકારે વનમાંથી પધારે છે. (૬૪૩) હે સુમુખિ, પ્રભુના મુખકમલમાંથી નિકળેલા વેણુના માર્ગથી આવતો નિઃશ્વાસ આપણને વિપ્રયોગમાં પણ અષ્ટ-

સુધાનું પાન અવશ્ય કરાવશે. (૬૪૪) હે પરમ પ્રિયે, તું શરમાલ છે, તેથી અહિંથી દૂર જઈને જુદી ઉભી રહે. ગાયની રજથી તેજ ઉત્તમ સંકેતસ્થાન થઈ જશે. (૬૪૫) હે સખિ, મારું કહ્યું સાંભળ, જેના સંગમ વિના આવી દશા થઈ ગઈ છે, તેના પધારવાના સમયમાં એવી કાણુ હોય કે જે હૃદયમાં માન રાખી શકે. (૬૪૬)

હૃદયસ્થિતોપિ વહિરિતિ ચલનીયં સંમુખે સપદિ ।

ગત્વા નયનગવાક્ષૈર્વિવરૈર્હૃદયે નિધાસ્યામઃ ॥૬૪૭॥

પ્રાણપતાવપિ શૃણુ સખિ વહિઃસ્થિતે નૈવ મત્પ્રાણાઃ ।

ચલિતાસ્તત્પતિરાવિશતામેતે વા તત્ર ગચ્છન્તુ ॥૬૪૮॥

ચંચલતા ગોકુલપતિનયને નયનાય સર્વથા મનસઃ ।

કથમન્યથા સમક્ષં હ્યસ્પાકં વર્ધતે ભૂયઃ ॥૬૪૯॥

ચિત્રમિદં સખિ ગોપીનયનૈઃ કમલૈઃ પ્રપૂજિતોપ્યહહ ।

તન્નુતે માનસતાપં દૃષ્ટો વાથ સ્મૃતો ધ્યાતઃ ॥૬૫૦॥

રુચિરે રુચિરધુના મે ન હરિવદનાદન્યતો યાતા ।

કિં કુર્વે કામાકૃતિસંદર્શનતો મે હૃતં ચેતઃ ॥૬૫૧॥

જો કે પ્રભુ હૃદયમાં સ્થિત છે, તોપણ બહાર બિરાજે છે, તેની સન્મુખ જલદી ચાલ. ત્યાં જઈને નયનની ગોખલીઓથી બાકાઓદ્વારા આપણે હૃદયમાં એનું સ્થાપન કરીશું. (૬૪૭) હે સખિ, સાંભળ, પ્રાણુપતિ બહાર બિરાજે છે તોપણ મારા પ્રાણુ તેમની પાસે ચાલીને ગયા નહિ, તેથી તેમના (પ્રાણુના) પતિ તેમાં આવેશ કરો, અથવા આ (મારા પ્રાણુ) ત્યાં (પ્રાણુપતિમાં) જઓ. (૬૪૮) શ્રીગોકુલપતિના નેત્રમાં ચંચલતા છે, તે નક્કી મનને હરણુ કરવાને માટેજ છે. જો એમ ન હોય તો આપણી સમક્ષ ચંચલતા બહુ વધી શા માટે જાય? (૬૪૯) હે સખિ, આ આશ્ચર્ય છે, ગોપીઓના નયનરૂપી કમલથી એમની સારી રીતે પૂજા થઈ છે, તો પણ અરે જોવાથી, સ્મરણુ કરવાથી અથવા ધ્યાન કરવાથી મનનો તાપ વધારે છે. (૬૫૦) એ રુચિર મુખમાં અત્યારે મારી રુચિ છે. (હે સખિ) હરિના મુખશિવાય બીજી જગ્યાએ મારી રુચિ જતી નથી. હું શું કરું? કામને અનુરૂપ રૂપ દેખાડીને મારું ચિત્ત હરી લીધું છે. (૬૫૧)

ગાવો ગોપાઃ સવ્રલાઃ સર્વેપ્યગ્રે ચ ગન્તારઃ ।

હરિરેકાકી પ્રાપ્યશ્ચલનીયં મા વિલંબોત્ર ॥૬૫૨॥

સંઘ્યાયાં જાતાયાં વૈરિણિ દિવસે ક્ષયં યાતે ।

નીલાલકાલિઘૃતમપિ વદનં દૃશ્યં મનોજાહ્યમ્ ॥૬૫૩॥

સંધિઃ સંઘ્યા પ્રોક્તા દિવસરજન્યોસ્તથાવિધે કાલે ।

ફલમપિ તથાવિધં સખિ મચિતા સેદાય તોષાય ॥૬૫૪॥

શ્રવણદ્વારા યાતા હૃદયનિવિષ્ટા વિશેષેણ । વેણુનિનાદા હૃદયં મમાકુલં કુર્વતે ભૂયઃ ॥૬૫૫॥

મંત્રા इव मूर्छायां प्रियमिपजा प्रायशः पठिताः ।

अत इव कुर्यते सखि गमनोद्योगे च सामर्थ्यम् ॥૬૫૬॥

ગાયો, ગોપો, બલદેવજીની સાથે સર્વે આગળ જશે. હરિ એકલા મળશે, તેથી હવે ચાલ, અહિં ખિલકુલ વિલમ્બ કર નહિ. (૬૫૨) આપણા વેરી દિવસનો ક્ષય થયો, સન્ધ્યાનો સમય થયો, શ્યામ અલકની પંક્તિથી ઢંકાયલું અને કામથી ભરેલું વદન નિહાળીએ. (૬૫૩) દિવસ અને રાતની સન્ધિને સન્ધ્યા કહે છે. એવા પ્રકારના કાલમાં ફલ પણે તેવું બને પ્રકારનું હે સખિ. સુખ ને દુઃખ (ખેદ અને સંતોષ)ની સન્ધિવાળું થશે. (૬૫૪) શ્રવણદ્વારા આવીને વિશેષ રીતે હૃદયમાં પ્રવેશ કરતા નાના પ્રકારના વેણુના નાદ હૃદયને અતિ વ્યાકુલ કરી દે છે. (૬૫૫) મૂર્છાવસ્થામાં પ્રિય વૈદે બોલેલા મંત્ર મૂર્છાને દૂર કરે છે, તેવીજ રીતે આ પ્રિય મંત્રરૂપ વેણુનાદ કરે છે, તેથી હે સખિ, આપણને જવાના ઉદ્ધોગમાં સામર્થ્ય આવે છે. (૬૫૬)

વામદશઃ સ્ફુરણં મે વાહોરપિ વામદિક્ષસ્ય ।

સૂચયતિ ગોકુલેશો વિપિનાદાયાતિ વૈ ગોઠું ॥૬૫૭॥

કિમિતિ વિલંબઃ ક્રિયતે વ્યાપ્રિયતે માનસં યત્ર ।

તસ્મિન્નુપાગતે સખિ શ્વેદહરૌ નેદમપ્યુચિતમ્ ॥૬૫૮॥

દ્રક્ષ્યામો દામોદરમદ્ભુતવેપં વિચિત્રિતં વન્યૈઃ ।

ધાતુભિરથ પ્રમૂનૈઃ પ્રકૃતિજયે સાધનં સધનં ॥૬૫૯॥

રમણીયે રમણીજનમાનસચૌર્યેકકાર્યાય । કૃતમીદશમથ રૂપં ન મવેત્ કા વા મનોમુષ્ટા ॥

મારી હાબી આંખ ફરકે છે, ડાબી તરફની ભુજ પણ ફરકે છે, તે સૂચવે છે કે ગોકુલેશ નક્કી વનમાંથી વ્રજમાં પધારે છે (૬૫૭) હે સખિ, હવે વિલમ્બ શા માટે કરે છે, જ્યાં સદા મન લાગી રહ્યું છે, એવા ખેદને હરવાવાળા પ્રભુ પધારે છે, તે વખતે વિલમ્બ કરવો ઉચિત નથી. (૬૫૮) વનના ગેરુ વગેરે ધાતુથી ચિતરેલા તથા પુષ્પથી કરેલા અદ્ભુત વેશવાળા દામોદરનું દર્શન કરીશું. સ્વભાવનો જય કરવામાં એનું દર્શન એજ બલિષ્ઠ સાધન છે. (૬૫૯) હે રમણીય સખિ, રમણીજનના મનની ચોરી કરવાને માટેજ આવું રૂપ આપે ધર્યું છે, તો એવી કઈ છે કે આને જોઈને તેનું મન ચોરાયુ ન હોય ? (૬૬૦)

જનિ સમજનિ હૃદયેસ્મિન્ જનિતાનંદેભિલાષો મે ।

યદિ પશ્યામિ હરેર્મુખમભિમુખિતં ચુંબયિષ્યામિ ॥૬૬૧॥

મમ હૃદયે સખિ સતતં યદ્યપિ ગોપીશ્વરોસ્ત્યેવ ।

અથ ચ કરોમ્યભિલાષં પ્રેમ્ણો ગતિરાલિ વિપરીતા ॥૬૬૨॥

કદા સ સમયો ભાવી ભાવી યત્ર સમાગમઃ । હરિના ગોકુલેશેન કરિણા વિજને મમ ॥

ઉત્કંઠતે મનો મે ગોપીશં કંઠસંસ્થિતં કર્તુ । પ્રાણા અપિ કંઠસ્થા યતઃ સ્થિતિર્નાધુના હૃદયે ॥

હે સખિ, આ હૃદય જેમાં આનંદ ઉત્પન્ન થઈ રહ્યો છે, તેમાં મને એવો અભિલાષ થાય છે કે જો હું હરિનું મુખ મારી સન્મુખ થયલું જોઉં તો હું તેને ચુંબન કરી લઉં. (૬૬૧) હે સખિ, મારા હૃદયમાં જો કે ગોપીનાથ હમેશાં બિરાજે છે, તો પણ બહાર તેના દર્શન કરવાની અભિલાષ થાય છે. પ્રેમની ગતિ હે આલિ, વિપરીત છે. (૬૬૨) એ સમય ક્યારે આવશે કે જેમાં એકાન્તમાં ગજરાજરૂપી હરિ ગોકુલેશની સાથે મને સમાગમ થાય ? (૬૬૩) ગોપીશને કંઠમાં લગાવવાને

મારું મન ઉત્ક્રાંતિ થઈ રહ્યું છે. પ્રાણ પણુ આ વખતે હૃદયમાં રહ્યા નથી, કેમકે કંઈ આવી ગયા છે. (૬૬૪)

સર્વિ વનમાલામિલિતો લાવણ્યાંભોનિધિસ્નાતઃ । ગંધભરાનતકાયો વાયુરસૌ મંદગથ્વલતિ ॥
નિકટસ્થાઃ શ્રૂયંતે ગોરંભણવેણુનાદાદ્યાઃ । ગોપકુમારકમુંદરવદનાંબુજનિર્ગતાઃ શબ્દાઃ ॥
તુલ્યસ્વભાવશીલે શીલમિદં ગોકુલેશસ્ય । આર્તાનામાનંદં પ્રયચ્છતિ પ્રાયશઃ સ્વાનામ્ ॥

સર્વિ દષ્ટૈવ મયા સ્વલુ સર્વ વાચ્યં વનાચરિતં ।

સરસુંદરગોકુલપતિવદનં લીલામૃતાઢ્યં વૈ ॥૬૬૮॥

હે સખિ, વનમાલાને મળેલો, લાવણ્યના સમુદ્રમાં સ્નાન કરી આવેલો, સુગંધના ભારથી નમ્ર થયેલા અંગવાળો વાયુ પણુ આ ધીમે ધીમે વાય છે. (૬૬૫) ગાયના હુકારો, તથા વેણુનાદ વિગેરેના ગોપકુમારોના સુન્દર મુખકમલમાંથી નીકળતા શબ્દો સમીપમાં સંભળાય છે. (૬૬૬) હે તુલ્ય સ્વભાવવાળી સખિ, ઘણું કરીને ગોકુલેશનો એવો સ્વભાવ છે કે પોતાના દુઃખી જનને આનંદ આપે. (૬૬૭) કામદેવ કરતાં પણુ સુન્દર ગોકુલપતિનું મુખ છે, લીલામૃતથી નક્કી તે ભરેલું છે હે સખિ, તેને જોઈનેજ તેના વનના ચરિત્ર હું તને કહીશ. (૬૬૮)

તસ્ય દશૈવ હતા મે વિવેકઘૈર્યત્રપાદિકા ધર્માઃ ।

ધર્મિસ્વરૂપયા સહ કથમપિ નો ધર્મિણા સંગઃ ॥૬૬૯॥

વનમસ્માકં પ્રાણાનયન્સ્વસંગેન વાસરે યાતિ ।

સાયમુદેતિ સમસ્તાન્ દાતું હરિરદ્ભુતઃ સૂર્યઃ ॥૬૭૦॥

અકલંકઃ સકલંકો ભાવૈઃ પૂર્ણસ્તથાપૂર્ણઃ । વિલસતિ સદોદયો હંત દન્તુદયાસંયુતચંદ્રઃ ॥

સાર્દ્રહૃદૈકનિવાસઃ સર્વિ કમલં ગોકુલાધીશઃ ।

ચિત્રમિદં ન તથાપિ ચ કમલાધારો વ્રજસ્વામી ॥૬૭૨॥

એની દૃષ્ટિથીજ મારા વિવેક, ધૈર્ય, લજ્જા વગેરે ધર્મો હરાઈ ગયા છે, એટલે હું જો ધર્મિ-સ્વરૂપ થઈ ગઈ છું તેનો ધર્મો ભગવાનની સાથે સગ કેમ ન થાય ? (૬૬૯) દિવસે આપણા પ્રાણુ પોતાની સાથે વનમાં લઈને જાય છે, તેજ હરિ સન્ધ્યાકાલે સર્વને પ્રાણુ પાછા આપવાને ઉદ્ય પામે છે, એવા એ હરિરૂપ અદ્ભુત સૂર્ય છે. (૬૭૦) કૃષ્ણ અદ્ભુત ચંદ્ર છે, કેમકે તે કલંકરહિત છે, જ્યારે લૌકિક ચંદ્ર કલકસહિત છે, કૃષ્ણચંદ્ર ભાવથી પૂર્ણ છે, જ્યારે આ ચંદ્ર અપૂર્ણ છે, કૃષ્ણચંદ્ર સદા ઉદ્ય પામીને વિલાસ કરે છે, જ્યારે જોદની વાત છે કે આ ચંદ્રને પોતાના ઉદ્યને માટે દુ (માથા વગરના દૈત્ય એટલે રાહુ)ની દયાપર આધાર રાખવો પડે છે. (૬૭૧) હે સખિ, ગોકુલાધીશ અદ્ભુત કમલ છે કેમકે એ લીના હૃદયમાં જ વસે છે, છતાં પણુ આશ્ચર્ય એ છે કે એ કમલાના (લક્ષ્મીના) આધારરૂપ નથી, પણ વ્રજના સ્વામી (આધાર) છે. (૬૭૨)

વ્રજયુવતીમુખસરસિજમધુનઃ પાતા ન મધુપઃ કિં ।

માઘતિ નેતિ ભવત્યપિ રૂપં વિરહે તુ સંશયાધારં ॥૬૭૩॥

અંગુલિજટાલવાલોરુસ્કંધો હસ્તશાલાઢ્યઃ । નયનકુસુમો વિંવાધરફલો હરિઃ કલ્પવૃક્ષોસૌ ॥
ચંદનમિવ વિરહાનલતાપત્રયનાશકો જગતિ । ફણિફણવિષ્ટતાંઘ્રિત્વાદિષધરવેષ્ટિતો યસ્યાત્ ॥

મજ્જયુવતિના મુખકમલના મધુનું પાન કરવાના શું ભ્રમર નથી ? શું એમને મદ ચઢતો નથી ? મદમાતા થઈ જવાથી આપનું આ સ્વરૂપ સન્દેહને ઉત્પન્ન કરે છે, કે હવે તે મળશે કે નહિ (૬૭૩) આંગળીઓરૂપી મૂળિઆવાળા ક્યારારૂપ, ઉરૂપી સ્કંધ (થડ)રૂપ, હસ્ત-રૂપી શાખારૂપ, નેત્રરૂપી કુસુમરૂપ, બિમ્બાધરરૂપી ફલરૂપ, કલ્પવૃક્ષ આ હરિ છે. (૬૭૪) વિરહા-નલ તથા આધિભૌતિક, આધ્યાત્મિક અને આધિદૈવિક, ત્રણ તાપનો નાશ કરનાર ચંદન સમાન પ્રભુ જગતમાં છે, જેમ ચંદનને સર્પ વિંટલાઈ રહે છે, તેમ પોતે પણ કાલીયની કૃણા પર ચરણ સ્થાપન કર્યો છે, તેથી જણાય છે, કે એમને પણ સર્પ લપટાઈ રહ્યો છે. (૬૭૫)

પ્રાણિતિ વને પ્રયાતે પ્રાણપતૌ તન્નૈવ ચિત્રં । પ્રાણસ્થિતિસંપત્તૌ यस્ય ચ જાતં વિયોગત્વમ્ ॥

અગ્નિરિતિ પ્રાણાનાં મિત્રતયા સ્વાશ્રિતા વિહિતાઃ ।

નો ચૈત્ કિં તિષ્ઠેયુર્નદસુતં વિપ્રયોગિનં કૃત્વા ॥૬૭૭॥

ચક્ષુષ એવ હિ દોષો હૃદયગતં ચાતુભાવિતં તનુતે ।

તેન વયં ક્ષિપ્તા સઃ પરદોષેઘૈવ સાંપ્રતં સખ્યઃ ॥૬૭૮॥

શ્રવણમપિ શ્રવણાય ચ કુરુતે ચૈતઃ સમૃત્કંઠામ્ ।

ગોકુલપતિમુખસરસિજવિવરવિનિર્યાતવચનાનામ્ ॥૬૭૯॥

પ્રાણુપ્રતિ વનમાં પધાર્યા પછી પ્રાણુ ટકી રહ્યા છે, એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી, કેમકે પ્રાણુ ટકાવવાને મને વિયોગ (વિશેષ યોગ) પ્રાપ્ત થયો છે. (૬૭૬) એ વિયોગ અગ્નિરૂપ છે, અગ્નિ પ્રાણુનો મિત્ર છે, તેથી આ વિયોગાગ્નિ પ્રાણુને ટકવા માટે આશ્રય આપે છે. જો એમ ન હોત તો નન્દસુતને વિયોગી કરોને પ્રાણુ કેમ ટકી રહે ? (૬૭૭) આ નેત્રનો જ દોષ છે, કે જે હૃદયમાં છે, અને જેનો અનુભવ પોતે-કર્યો છે તેને જોવાને માટે મથે છે, તેથી હે સખીઓ, પારકાના (નેત્રના) દોષથી જ આપણને હમણાં ક્ષેશ થાય છે. (૬૭૮) ગોકુલપતિના મુખકમલના દ્વારમાંથી નીકળેલાં વચન શ્રવણ કરવાને કાન ઘણાં ઉત્સુક છે, અને ચિત્ત પણ ઘણું ઉત્કંઠિત થઈ રહ્યું છે. (૬૭૯)

મુજયુગલં પરિરંભિતુમુત્કંઠાભાવસંવલિતમ્ । નિજપતિવક્ષોદેશે કમલાદેશે સ્થિતિઃ કિં સ્યાત્ ॥

સ્ફુરતિ હૃદયપંકજમપિ સાયં કૃષ્ણં પ્રવેશિતું ભ્રમરમ્ ।

વિરહપ્રચંડરશ્માવસ્થાગિરિં યાતિ સકરેપિ ॥૬૮૧॥

પ્રથમમિતો ગમનં મમ સુદુર્લભં ભાવવિવશાયાઃ ।

વેણુગુઘૌરજ્જુમિરિવ કર્પતિ માં દારુપુત્રિકામંતિ ॥૬૮૨॥

જન્મે હાથ આલિંગન કરવાને ઉત્કંઠાના ભાવથી ભરપૂર થયા છે, પરંતુ પોતાના પતિનું વક્ષસ્થલ જે કમલાનુ (લક્ષ્મી)નું સ્થાન છે, ત્યાં હાથની સ્થિતિ કેવી રીતે થઈ શકે ? (૬૮૦) વિરહ-પ્રચંડ કિરણવાળો સૂર્ય કિરણસહિત અસ્તાચલપર ગયો છે, એવા સન્ધ્યાકાલમાં હૃદયકમલ કૃષ્ણરૂપી ભ્રમરનો પોતામાં પ્રવેશ કરાવવાને સ્ફુરે છે. (૬૮૧) ભાવથી વિવશ થયેલી જે હું તેનું પહેલાં તો અહીંથી જવુજ અતિદુર્લભ છે, કેમકે લાકડાની પુતળીને જેમ દોરી જેએ તેમ વેણુના ગુણોથી પ્રભુ મને પોતાની તરફ જેએ છે. (૬૮૨)

પરિચિતમપિ વિસ્મરતિ પ્રિય હતિ કિં વા પ્રિયે ચિત્રમ્ ।

હરિરિતિ હૃતઃ સ્વયં વા નિજમનસા મુષ્ટચિત્તથ્ ॥૬૮૩॥

પ્રેમલતાયા વ્રજપતિવિયોગવહ્નયેકપુષ્પાયાઃ ।

ચિત્રમિદં નિજપતિગુણકુસુમસમૂહોદ્ગમઃ સુખદઃ ॥૬૮૪॥

અદ્ભુતમિદમાગમનં હરેરિહ પ્રેયસિ સ્ત્રીયે ।

ક્ષણતો દિવા વિયોગં હ્યનુભૂતં નૈવ ભાવયતિ ॥૬૮૫॥

एतावत्पर्यंतं जीवनमभवद्गुणैरेव । ते गुणिसविधे याताः समवर्ते जीवनं कात्र ॥६८६॥

સહિ મનસાનુગતો મમ વચસા સહ સાંપ્રતં તરસા ।

દેહો વિદેહતાં મે યાતું તિષ્ઠત્યસૌ વિકલઃ ॥૬૮૭॥

હે સખિ, પ્રિય પ્રભુ પોતાને પરિચિતને પણ ભૂલી જાય છે, એમાં કંઈ પ્રિય પ્રભુમાં આશ્ચર્યકારક છે? એ હરિ છે, તેથી પોતે પણ પોતાના મનથી હરાઈ જાય છે, અથવા તો પોતે ચોરાયલા ચિત્તવાલા થઈ જાય છે. (હરિ પોતાના મનને પણ ગુમાવે છે, તો આપણને ભૂલી જાય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે?) (૬૮૩) આ આશ્ચર્ય છે કે પ્રેમરૂપી લતા વ્રજપતિના વિયોગાગ્નિથી પુષ્ટ થયેલી પોતાના પતિના સુખ આપનાર ગુણોરૂપી પુષ્પના સમૂહને ઉત્પન્ન કરે છે. (૬૮૪) હે પ્યારી સખિ, સર્વ દુઃખના હર્તા હરિનું આગમન અદ્ભુત છે કેમકે તે સ્વકીય જનને દિવસે અનુભવેલા વિયોગની ક્ષણભર પણ ભાવના કરવા દેતા નથી. (૬૮૫) હે સમાનશીલ સખિ, અત્યાર સુધી તો એમના ગુણોથી જ જીવન ટકી રહ્યું હતું, હવે એ ગુણો ગુણીની પાસે ચાલ્યા, એટલે હવે જીવન કેવી રીતે રહે? (૬૮૬) હે સખિ, હાલ તો મારો આ વિકલ થયેલો દેહ મારા મન અને વાણીની સાથે જલદી વિદેહ થઈ જવાને તત્પર થઈ ગયો છે. (૬૮૭)

સખીની સાથે સંવાદ કરતાં મૂર્છા આવી ગઈ, પરંતુ વેણુનાદથી સચેતન થઈ, પ્રલાપથી પ્રભુની પ્રાર્થના કરતી, સંધ્યાભોગની સામગ્રી સહિત પ્રભુની પાસે પહોંચી ગઈ, તેનું વર્ણન બાર શ્લોકથી કરે છે.

एवं वदन्ती विरहे सा क्षणं मूर्च्छिताभवत् । पुनः श्रुतिपथायातैर्वेणुनादैरबूबुधत् ॥६८८॥

હા નાથ ગોપિકાધીશ શતઘા વ્રજરક્ષક । હા કૃષ્ણ હા દયાસિંધો હા વૃંદાવનનાયક ॥

હા પ્રાણ હા નિજાનંદ હા વેણુકલગાયક । હા મુગ્ધનંદસર્વસ્વ હા યશોદાઙ્ગલાલિત ॥૬૯૦॥

નિજવ્રજજનાધાર નિજવ્રજજનાર્થદ । વ્રજપ્રાણ વ્રજપતે પતામિ શ્રુતિ સર્વતઃ ॥૬૯૧॥

આમ બોલતા બોલતા વિરહથી એક ક્ષણ મૂર્છા પામી ગઈ, ફરીથી વેણુના રવોએ કર્ણના માર્ગદ્વારા જઈને એને સચેતન કરી. (૬૮૮) (ત્યારે એ બોલવા લાગી) હા નાથ, હા ગોપિકા-ધીશ, સંકટો રીતે વ્રજનું રક્ષણ કરનાર, હા કૃષ્ણ, હા દયાસિંધો, હા વૃંદાવનનાયક, (૬૮૯) હા પ્રાણ, હા નિજજનને આનંદ આપનાર, હા વેણુકલગાયક, હા મુગ્ધનંદસર્વસ્વ, હા યશો-દાંકલાલિત, (૬૯૦) હા નિજવ્રજજનાધાર, હા નિજવ્રજજનને સર્વ અર્થ આપનાર, વ્રજપ્રાણ, વ્રજપતે, હું બધી તરફથી ધરતીપગ પડી જાઉં છું. (૬૯૧)

દર્શય સ્વમુક્તાંભોજં સુધાધરસુધં મુદા । વાહુભ્યાં ગાઢચંધાભ્યાં દેહિ મે પરિરંભણમ્ ॥
 एवं बहुतरावस्यां प्राप्ताः संभूय सर्वतः । चलिता ललिता मंजुमंगलं प्रियसंमुखम् ॥૬૯૩॥
 ગાયન્ત્યો વિસ્મૃતસ્વીયવપુર્વસનભૂષણા । અન્યોન્યં દત્તતાલાશ્ચ સામગ્રીસહિતા અપિ ॥

અમૃતસમાન અધરસુધાવાલા તમારા મુખકમલનું પ્રસન્નતાથી દર્શન આપે, ગાઢ બન્ધવાલા બન્ધે બાહુથી મને આલિંગન દે. (૬૯૨) આમ બહુ પ્રકારની અવસ્થાને પ્રાપ્ત થતાં બધી તરફથી એકઠાં થઈને લલિત ગતિથી, મધુર અને મંગલરૂપ પ્રિય સમ્મુખ ગયાં. ગાન કરતાં, પોતાના દેહ વસ્ત્રને, આભૂષણને ભૂંડી જતાં, પરસ્પર તાલી દેતાં, સન્ધ્યાભોગની સામગ્રી લઈને આશ્વા. (૬૯૪)

पक्वान्नि समादाय विविधानि विशेषतः । नवनीतं सिताद्रादिफलान्यलवणानि च ॥૬૯૫॥
 संपादितानि वस्तूनि ततः सलवणान्यपि । संधितानि विशेषेण दधिदुग्धादिकं तथा ॥
 जलानि शीतलाच्छानि तांबूलानि विशेषतः । वनमालां चंदनं च सुगंधानगरुद्धवान् ॥
 आसनानि विचित्राणि शयनायोपयोगतः । तत्रोपवेशनार्थाय चतुष्कीमद्भुतप्रमाम् ॥
 अनेकविधशोभाढ्यवसनाभरणानि च । गृहीत्वा तरसा कृष्णमुपाजग्मू रतिप्रियाः ॥૬૯૬॥

વિવિધ પ્રકારના પકવાન્ન તથા ખાસ કરીને માખણમિશ્રી આદ્રક વગેરે ફલ, તથા લુણુ વગરની વસ્તુ (૬૯૫) અને લુણુવાળી વસ્તુ પણ સંપાદન કરીને અને બહુ પ્રકારના સિન્ધાણુ, દૂધ, દહિ વગેરે (૬૯૬) અને શીતલ સ્વચ્છ જલ તથા ઉત્તમ તામ્બૂલ તથા વિશેષે કરીને વન-માલા ચન્દન અને અગરની સુગન્ધથી બનેલો અરગળ (૬૯૭) અને શયનને ઉપયોગિ વિચિત્ર આસનો તથા તેના પર બિરાજવાને માટે અદ્ભુત પ્રજ્ઞાવાળી ચોક્કી (૬૯૮) અને અનેક પ્રકારના શોભામયમાન વસ્ત્ર, આભૂષણ લઈને રમણુ જેને પ્રિય છે, એવાં ગોપીજન જલદીથી કૃષ્ણુની પાસે ગયાં. (૬૯૯)

ત્યાં પ્રભુ સામે આવ્યા ત્યારે સર્વેએ પ્રભુના દર્શન કર્યાં, અને તેમની વિકલ અવસ્થા થઈ, પછી મન અને શરીરથી પ્રભુની સાથે રમણુ કર્યું, પ્રભુ સન્ધ્યાભોગની સર્વ સામગ્રી આરોગ્યા, આ લીલાતું વર્ણન સત્તર શ્લોકથી કરે છે.

ततः सन्मुखमायांतो गोपाः दृष्टाः सगोधनाः । सबला हृदयोत्साहा गतिशृङ्गप्रपूरकाः ॥
 गायन्तो गोकुलपतिगुणान् वनकृतानपि । हृष्टान्तःकरणा जाता एकाकी प्राप्स्यते प्रियः ॥
 तदा मनोरथः सर्वो हृदिस्थः पूर्णतां गतः । अदृष्टा वा निजपतिं विरहाकुलमानसाः ॥
 भगवानार्तफलद इति ता मिलिता हरिम् । स्वप्रियस्त्वेकलो दृष्टः सुखाय समभूतदा ॥

પછી ગોધનસહિત હૃદયના ઉત્સાહવાલા, ચાલતા ચાલતા, સારીરીતે શિંગડીઓ વગાડતા, બલદેવજીસહિત ગોપો ગોકુલપતિના ગુણો અને વનમાં કરેલા સર્વ ચરિત્રોનું ગાન કરતા સામે આવતા જણાયા, તેથી પ્રજ્ઞાક્રાંતો અતઃકરણમાં હર્ષવાળા થયા કે હવે પ્રિય પ્રભુ એકાન્તમાં પ્રાપ્ત થશે. (૭૦૧) ત્યારે હૃદયમાં રહેલો સર્વ મનોરથ પૂર્ણ થયો. અથવા જ્યાં સુધી પોતાના પતિને જોયા ન હતા ત્યાં સુધી વિરહથી બ્યાકુલ મનવાલા થઈ ગયા હતા, અને ભગવાન આર્તજનને ફલ દેવાવાલા

છે, તેથી સર્વ દુખના હતા હરિને તેઓ મળ્યા ત્યારે સ્વપ્રિયને એકલા બેઠને તે સમયે તેમને સુખ ઉત્પન્ન થયું. (૭૦૩)

પ્રિયદર્શનસંજાતસ્વેદરોમાંચવિગ્રહાઃ । હર્ષાશ્રુવ્યાપ્તનયનાસ્તથા કંપાદિસંયુતાઃ ॥૭૦૪॥
પરિરેભુર્નિજપતિ પ્રત્યેકં મિત્રસંમતાઃ । તતઃ સમભવતાસાં હરેરપિ મિથો રસઃ ॥૭૦૫॥
દેહાનુસંહતિગતિર્બ્રહ્માનંદ इवापरः । इदं प्रथमताप्राप्तसंबंध इव सोभवत् ॥૭૦૬॥

પ્રિયના દર્શનથી પ્રસ્વેદ તથા રોમાંચ શરીરમાં થઈ ગયા, હર્ષાશ્રુથી નેત્ર ભરાઈ ગયા, તથા કમ્પ વગેરે તેમને થયા (૭૦૪) પ્રત્યેક ગોપીએ મિત્રોની માફક પોતાના પતિને આલિંગન કર્યું, પછી તેમનામાં અને હરિમાં પરસ્પર રસ ઉત્પન્ન થયો. (૭૦૫) દેહાનુસન્ધાન જતું રહ્યું, બાણે બીજો પ્રભાનન્દજ હોય એવો આનન્દ થયો, બાણે પ્રથમ સબંધ પ્રાપ્ત થયો હોય એવો આ સબંધ થયો. (૭૦૬)

मुख्य एव च संबंधः प्रकटः स तदाभवत् । न हांधकारदेशस्थलीलावदभवत् पुनः॥७०७॥
तत्र भावाः समुत्पन्नाः संगे प्राथमिके यथा । आदौ व्रीडा ततो मध्ये हासं पुष्टे रसे स्मितम् ॥
अन्ते च विनयस्त्वेवमलसादिभिरंचितः । भावैर्दृष्टिगतैरेवं स्वामिनीभिः सुसत्कृतः ॥

હરિનો પ્રકટ સબંધ થયો એ જ મુખ્ય સબંધ છે તેથી તે સબંધ તેમને તે સમયે થયો. પછી જેમ અધકારવાલા સ્થાનની લીલા પ્રકટ દેખાય નહિ તેમ થયું. (૭૦૭) ત્યાં જેમ પ્રથમ સમાગમમાં થાય તેમ સારીરીતે ભાવો ઉત્પન્ન થયા, પ્રથમ લજ્જા, પછી વચમાં હાસ, રસપુષ્ટ થતા સ્મિત (૭૦૮) અન્તમાં વિનય, એમ એ પ્રકારે શ્રીસ્વામિનીજીએ પોતાની દૃષ્ટિમાં રહેલા અલસાદિ ભાવથી ભગવાનનો સુદર રીતે સત્કાર કર્યો. (૭૦૯)

आनीतामपि सामग्रीं संख्याभोगाय गेहतः । समर्प्य व्यजनैः प्रेष्ठमुपतस्थुः श्रमापहाः ॥
सहस्थितो ब्रजपतिः स्वामिनीभिरनन्तरम् । तदीयसकलं वस्तु बुभुजे भोजनप्रियः ॥७११॥
आश्वासयन् वचोबृंदपीयूषैर्ब्रजसुंदरः । मनसा रमयामास मूचयन् भावमात्मनः ॥७१२॥

સન્ધ્યાભોગને માટે જે સામગ્રી ઘેરથી લાગ્યા હતા તે સમર્પણ કરીને પ્રેષ્ટ પ્રભુનો શ્રમ નિવારણ કરવાને માટે પખા કરવા લાગ્યા (૭૧૦) ત્યારપછી શ્રીસ્વામિનીજીએ સહિત બ્રજપતિ બિરાજ્યા. તેમની સર્વ વસ્તુ ભોજન જેને પ્રિય છે, એવા પ્રભુ આરોગવા લાગ્યા. (૭૧૧) બ્રજના સુન્દર પ્રભુ વચ્ચનામૃતના સમૂદ્રથી આશ્વાસન કરવા લાગ્યા, અને પોતાના હૃદયમાં રહેલો ભાવ સચન કરતાં મનથી રમણ કરાવ્યું (૭૧૨)

ततस्तद्वत्तपानीयाचमन्त्रचांत आदरात् । पश्यन् मुखानि गोपीनामभूत् प्राप्तनिर्घिरिः ॥
ततस्तदंचलेनैव संप्रोञ्छय मुखपंकजम् । स्वामिनीहस्तरचितामगृहीत् पर्णवीटिकाम् ॥
स्वामिन्यधरपीयूषकृतचर्वणभावनः । बांधूलमुत्तमं कृष्णः स्वानामूरीचकार सः ॥७१५॥
प्रादाय गंडलग्रायाः स्वामिन्याः श्रीमुखाम्बुजात् । बांधूलचर्वितमथोपिवत्तदधरामृतम् ॥

પછી તેમણે આપેલા જલથી આચમન કર્યું, અને અન્તમાં આદરથી ગોપીઓના મુખના દર્શન કરતાં હરિ ૩ જેને નિધિ પ્રાપ્ત થયો હતો, એવા થયા (૭૧૩) પછી તેમના વચ્ચના

છેડાથી મુખકમલ લુછીને સ્વામિનીના હસ્તથી તૈયાર કરેલી પાનની બીડીનું ગ્રહણ કર્યું. (૭૧૪) શ્રીસ્વામિનીના અધરામૃતની ભાવના કરતા આ ઉત્તમ તામ્બૂલનું ચર્વણ શ્રીકૃષ્ણ કરવા લાગ્યા. (૭૧૫) પોતાનું કપોલ ભગવાનના કપોલને લગાડીને રહેલા શ્રીસ્વામિનીના મુખકમલમાંથી ચર્વિત તામ્બૂલ લઈને પછી તેમના અધરામૃતનું પાન કર્યું. (૭૧૬)

વ્રજભક્તોનો સત્કાર ગ્રહણ કરીને સખામંડલથી વિંટલાયલા ભગવાન ચાલ્યા, અને વ્રજમાં આવ્યા, તેનું વર્ણન સાગરણ શ્લોકથી કરે છે.

एवं सत्कृतिमादाय हर्षवेगसमुद्भवः । पश्चात् समागतैर्गोपैर्गूढात्मा संवृतोभवत् ॥७१७॥
वेषुं विरणयन् गोपैर्गीतकीर्तिः सुवेत्रधृक् । बर्हिपिच्छशिरोभूषो वनमालाविलासयुक् ॥
कमलं चालयन् विश्वं मोहयन् नृत्यगीतिभिः ।
पश्यन् पार्श्वस्थिता गोपीः साग्रजो व्रजमाव्रजत् ॥७१८॥

एवं विभाव्यतां नित्यं हरेरागमनावधि ।

આમ ગોપીજનનો સત્કાર ગ્રહણ કરીને હર્ષથી જેને બહુ વેગ આવ્યો છે, એવા ગૂઢાત્મા પ્રભુ, પછી સર્વે ગોપો આવી ગયા, તેમનાથી વિંટલાઈ ગયા. (૭૧૭) ગોપો જેની કીર્તિનું ગાન કરે છે, એવા પ્રભુ વેણુરવ કરતા, સુંદર લકૃટિ ધારણ કરીને, મોરપિચ્છનું મસ્તકનું ભૂષણ કરીને, વનમાલાના વિલાસવાલા (૭૧૮) કમલને હાથવતા નૃત્ય તથા ગાન કરતા, આખા વિશ્વને મોહિત કરતા, પાસે ઉભેલી ગોપીઓને બેતા, બલદેવશ્ચસહિત વ્રજમાં પધાર્યા. (૭૧૯) આ પ્રકારે નિત્ય શ્રીકૃષ્ણની વ્રજમાં આવતા સુધીની લીલાની ભાવના કરવી. (૭૧૯૩)

પ્રભુ વનમાંથી વ્રજમાં આવે છે, એવું સાંભળીને શ્રીયશોદાશ પોતાની સખીઓ સહિત પ્રભુની સામે જાય છે, તે સમયની એમની વિકલ અવસ્થા અને ભાવ તથા મનોરથ, એવું વર્ણન સાદી એકત્રીશ શ્લોકથી કરે છે.

ततो यशोदावात्सल्यरसपोषो निरूप्यते ॥७२०॥

यशोदा सुतमाकर्ण्य विपिनाद् व्रजमागतम् । मनोरथामिविष्टा सा सखीभिः सहितोत्थिता ॥
प्रकुर्वन्ती सखीभिः स्वमृनुबाल्यैकगायनं । वियोगभरसंभ्रान्तहृदया चिंतयातुरा ॥७२१॥

પછી શ્રીયશોદાના વાત્સલ્ય રસના પોષણનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે. (૭૨૦) શ્રીયશોદાશ પોતાનો પુત્ર વનમાંથી વ્રજમાં આવ્યો છે, એવું સાંભળીને મનોરથથી અવિષ્ટ થઈને પોતાની સખીઓની સાથે ઉઠ્યા (૭૨૧) પોતાના પુત્રની બાલલીલાનું સખીઓની સાથે ગાયન કરવા લાગ્યા, અને વિયોગના ભારથી સંભ્રાન્ત થયલા હૃદયવાલા ચિન્તાતુર થયાં. (૭૨૨)

कदा दुर्ललितस्याहं निजघ्नोर्मुखाम्बुजम् । गोधूलिधूसरं घृन्दाविपिनादागतस्य वै ॥७२३॥

मुक्ताफलैरिवात्यच्छभमर्चिदुभिरंचितम् । मधुपैरिवातिकुटिलैरलकैश्च ममावृतम् ॥७२४॥

वन्यप्रमૂનसंबंधिपल्लवादिमिरद्भुतम् । मनःशीलातालकादिवनधातुविचित्रितम् ॥७२५॥

मयूरपिच्छरचितशिरोमुकुटभूषणम् । वेषुवादशिरोमेदचलत्कनककुंडलम् ॥७२६॥

कुंडलद्वयसम्बन्धिगण्डद्वयचमत्कृतिम् । नासाविवરविन्यस्तलमन्म૦ક્તિકભૂષણમ્ ॥७૨૭॥

વિંધાધરલસદ્વેણનાદમોહિતવિષ્ણુમ્ । વનશ્રમકૃતાલસ્યનાતસાલસલોચનમ્ ॥૭૨૮॥

મમ દગ્ધિવપયો ભૂયાદીનાયા દિવસક્ષયે । પશ્ચાદ્ભાગે ગોધનસ્ય સ્થિતસ્ય ક્રીડનાત્મનઃ ॥

વૃન્દાવનથી પધારેલા, બહુ લાડ લડાવેલા, મારા પુત્રનું મુખકમલ, ગોરજાંથી ધૂસર, બાણે મોતી લટકતા હોય તેમ, અતિ સ્વચ્છ શ્રમબિન્દુથી વ્યાપ્ત, બાણે ભ્રમર વિંટલાયા હોય એમ અતિ વાંકડીઆ કેશથી વિંટલાયલું (૭૨૩-૨૪) વનના કુલ સમ્બન્ધિ પદ્મવો વગેરેથી અદ્ભુત, મન શીલ, હરતાલ વગેરે વનની ખાતુથી વિશેષ પ્રકારે ચિતરેલું (૭૨૫) મોરપિન્ડીથી બનાવેલા મસ્તકના મુકુટના ભૂષણવાળું, વેણું વગાડતાં, મસ્તક હાલતાં, જેમા કનકના કુણ્ડલ હાથ્યા કરે છે, એવું (૭૨૬) બે કુણ્ડવના સમ્બન્ધિ ચકચક થતા બે કપોલવાળું, નાસિકાના છિદ્રોમા ધરેલા પ્રકાશિત મોતીના ભૂષણવાળું (૭૨૭) બિંબ જેવા અધર ઉપર પ્રકાશતા, વેણુના નાદથી વિશ્વને મોહિત કરનાર અને વનના શ્રમને લીધે કરાયેલા આલસ્યથી આલસ્યયુક્ત હોયનવાળું (૭૨૮) ગોધનની પાછલના ભાગમાં ઉભેલા અને ક્રીડામાં ચિત્તવાલા મારા પુત્રનું મુખારવિન્દ દિવસને અન્તે હું ગરીબડી ક્યારે બેઠશ ? (૭૨૯)

ગજરાજ ઇવ શ્રાંતશ્ચલન્ મંદમનુસરન્ । વનલીલાં મમ સુતઃ કદા માં સુખયિષ્યતિ ॥

સ્વધેનુનામગ્રહણવેણુનાદેન મન્મનઃ । વિયોગવહ્નિજ્વલિતં પુનઃ શિશિરયિષ્યતિ ॥૭૩૧॥

લકુટિં આમયન્ વામકરેણ કમલં તથા । કર્તા કદા દર્શોર્જન્મ સફલં વિરહે મમ ॥૭૩૨॥

સંબોધ્ય માતર્માતર્મે માતરિત્યંતિકાગતિઃ । હૃદયે દર્શનૈકાર્તિયુતે સૂનુર્લગિષ્યતિ ॥૭૩૩॥

સ્વાંગં સંજ્ઞાલયન્ સ્વીયક્ષુધં વિજ્ઞાપયન્ મુદા । યાચકો દધિદુગ્ધાદેવિંધાસ્યતિ હઠં કદા ॥

થાકેલો હોવાથી ગજરાજની માફક ધીમે ધીમે ચાલતો, વનલીલાનું સ્મરણ કરતો, મારો પુત્ર મને ક્યારે સુખી કરશે ? (૭૩૦) વેણુનાદથી પોતાની ગાયોના નામ દેતો, વિયોગાગ્નિથી બળેલા મારા મનને ફરીથી ક્યારે શીતલ કરશે ? (૭૩૧) પ્રાણ હાથથી લકુટિ તથા કમલને ફેરવતો, વિરહમાં મારા નેત્રના જન્મને ક્યારે સફળ કરશે ? (૭૩૨) મા, મા, હેમા, એમ મને સંબોધન કરીને, ખાસે આવીને એક દર્શનરીજ આર્તિયુક્ત હૃદયને મારો પુત્ર લાગીને ક્યારે આનંદમન કરશે ? (૭૩૩) પોતાના શરીરને ચલાવતો, હર્ષથી પોતાની ભૂખ જણાવતો, દૂધ, દહિં વગેરે માંગતો, મારી સાથે હક ક્યારે કરશે ? (૭૩૪)

કદા ગૃહમુપાગત્ય સશ્ચિમિઃ સહિતો વનાત્ । સુતઃ સ્વશિરસા પાદૌ ગ્રહિષ્યતિ કદા મમ ॥

કદા મુજદ્વયેનાહમુત્થાપ્ય નિજચાલકમ્ । વત્સલા નિજવત્સલ્ય ચુંબયિષ્યામિ તન્મુખમ્ ॥

કદા સહાસવદનં દ્રક્ષ્યામિ વ્રજજીવિતુઃ । કદા સુતપ્રિયાધેનુહુંકૃતિં શૃણુયામ્યહમ્ ॥૭૩૭॥

કદાહં મહમોત્થાય ધાવિત્વા ચાલકાંતિકમ્ । ગત્વા નિજસુતં સ્વીયે યોજયિષ્યેથ કંઠકે ॥

મખાઓની સાથે વનથી ઘરમાં આવીને, મને પ્રણામ કરવાને, મારા બન્ને ચરણ પોતાના મસ્તકથી ક્યારે મદલું કરશે ? (૭૩૫) હું મારા બન્ને હાથથી મારા બાવકને ઉઘડીને, વાત્સલ્યથી મારા બાવકના મુખને ક્યારે સુમન કરીશ ? (૭૩૬) વ્રજના જીવનનું હાસ્યસહિત મખ હું ક્યારે બેઠશ ? સુતની વડાડી ગાયનું કુંકારસહિત રમવું હું ક્યારે માંભળીશ ? (૭૩૭) હું એકદમ ઉઠીને, દોડીને બાવક સમીપ જઈને મારા પુત્રને મારા કંઠમા ક્યારે લગાવીશ ? (૭૩૮)

સ્વલજિહ્વતયા સાર્દ્રવચનાનિ સુતસ્ય મે કરિષ્યત્યંતરાનંદં મધુરાણિ મનો મમ ॥૭૩૯॥

વનમાલાં વિરચિતાં કુસુમૈર્વિવિધૈરપિ કદા ગોપાલકગલે ધાસ્યામિ વિરહાતુરા ॥૭૪૦॥

કદોત્તરીયાંચલેન પ્રોલ્લયિષ્યામિ ગોરજઃ । વનાગતસ્ય મે રાજકુમારસ્ય મુખાંબુજાત્ ॥

કદા ચિકુરસંદોહાન્ મુખોપરિસમાગતાન્ । નચ્ચૈઃ પ્રસાદયિષ્યેઽહં દ્રષ્ટું વદનપંકજમ્ ॥

મારા સુતના તોતડી જીભથી બોલેલા, આદ્રે મીઠાં વચન મારા અતઃકરણને ક્યારે અન્ત-
રાનન્દ આપશે ? (૭૩૯) વિવિધ પ્રકારના કુસુમથી રચેલી વનમાલા, ગાયનાં પાલન કરનાર મારા
પુત્રના ગળામાં વિરહથી આતુર થયેલી હુ ક્યારે પહેરાવીશ ? (૭૪૦) વનમાંથી આવેલા મારા
રાજકુમારના મુખકમલપરથી ગોરજને મારા ઉત્તરીય વસ્ત્રના છેડાથી ક્યારે લુછીશ ? (૭૪૧) મુખ-
પર આવેલા કેશના સમૂહને પુત્રનું મુખકમલ જોવાને મારા નખથી ક્યારે ઠીક કરીશ ? (૭૪૨)

કદા ધેનુસુરોદ્ભૂતરજોલગ્નં મુખામ્બુજં । અંચલાચ્છન્નવાહુભ્યાં માર્જયિષ્યે મુદા પુનઃ ॥

કદા દુર્જનદ્વંદ્વોષવારણાય વ્રજાગતૌ । વિમુચ્ય રાજિકાં ચૈલાંચલાદુત્તારયે મુદા ॥૭૪૪॥

યસિન્નહં નિજસુતં ગોષ્ઠદ્વારિ સમાગતમ્ । કૂર્જતં વેણુના મંદં દશાઽહમવલોકયે ॥૭૪૫॥

સ કાલઃ પુનરપ્યેવંવિધો મમ મવિષ્યતિ । ગોકુલેશૈકપુત્રાયાસ્તપ્તાયા વિરહેણ ચ ॥૭૪૬॥

પ્રકુર્વન્તી મુદા માર્ગે મનોરથશત્તાનિ સા । સહીત્રીભિઃ સહિતા સાયમચલત્ સંમુખં હરેઃ ॥

ગાયત્રી ખરીથી ઉડેલી ધુળથી વ્યાપ્ત મુખકમલને મારા વસ્ત્રમાં ઢાંકેલા હસ્તથી હુ હર્ષથી
ફરીથી ક્યારે લુછીશ ? (૭૪૩) વ્રજમાં આવતાં દુર્જનની દષ્ટિનો દોષ દૂર કરવાનેમાટે રાઈલક્ષ્મીને
વસ્ત્રના છેડાથી આનન્દથી હુ ક્યારે ઊતારીશ ? (૭૪૪) જે સમયમાં ગોષ્ઠના દ્વારપર આવેલા
મદ મદ વેણુનું કૂર્જન કરતા પોતાના પુત્રને બિરહથી તપેલી, અને ગોકુલેશ જેનો એકનો એક પુત્ર
છે, એવી દષ્ટિથી, એવો સમય ફરીથી પણ થુ મને પ્રાપ્ત થશે ? (૭૪૫-૪૬) આ પ્રમાણે સંકડે
મનોરથ રસ્તામાં કરતી શ્રીયશોદા હર્ષથી સખીસહિત સાયકાલમાં હરિની સન્મુખ ચાલી. (૭૪૭)

ગૃહીત્વા નૂલવસ્ત્રાણિ તથા ચામરણાનિ ચ । વનમાલાં સુગંધાદિદ્રવ્યાણિ વિવિધાનિ ચ ॥

ગાયંતી સુતકર્માણિ સ્મરંતી ચરિતાનિ ચ । આનંદાશ્રુયુતા જાતરોમાંચોત્કંઠિતાંતરા ॥

પ્રકંપિતશરીરા ચ પરમાનંદવિહ્વલા । માર્ગે સ્વલત્પદા પુત્રં પ્રપશ્યંતી પદે પદે ॥૭૫૦॥

ભાવેન પરિરંમંતી કૃષ્ણ કૃષ્ણોતિ વાદિની । યથાકથંચિદત્યાર્તા ગોષ્ઠદ્વારિ સમાગતા ॥

નવાં વસ્ત્રો અને આભરણો, વિવિધ પ્રકારના અરગળ વગેરે સુગંધી પદાર્થ વનમાલા
લક્ષ્મી (૭૪૮) શરીરપર રોમાંચનો અનુભવ કરતી, હૃદયમાં જેને ઉત્ક્રમ થઈ છે, એવી આનન્દશ્રુ-
વાળી, સુતના કર્મોનું ગાન કરતી, અને ચરિત્રોનું સ્મરણ કરતી (૭૪૯) ધુન્તા શરીરવાળી,
પરમાનન્દથી વિહ્વલ, માર્ગમાં પગલે પગલે પુત્રને આતુરતાથી જોતી, દોકર ખાતી (૭૫૦)
સાવથી કૃષ્ણને ભેટતી, કૃષ્ણ કૃષ્ણ એમ બોલતી, અત્યન્ત આર્ત થયેલી, જેમ તેમ કરીને ગોષ્ઠના
દ્વાર આગળ આવી. (૭૫૧)

પછી પ્રભુને જોઈને શ્રીયશોદાજી હર્ષથી ચિત્ત થઈ ગયા. પ્રભુ પર પ્યાર કરવા
લાગ્યા, ને પોતાનું અહોભાગ્ય માનવા લાગ્યા, એવી અવસ્થામાં પ્રભુની સાથે ઘરમાં
પધાર્યા, તે લીલાનું વર્ણન સોળ શ્લોકથી કરે છે.

સુતમાગતમાલોક્ય નૃત્યંતં ગોપકૈઃ સહ । ચર્હિપિચ્છશિરોભૂપં વનધાતુવિચિત્રિતમ્ ॥૭૫૨॥
 યશોદા દ્રુતમાગમ્ય સ્નેહસ્તુતપયોધરા । સ્વપયોધરધારામિઃ સિંચંતી સર્વતઃ સુતમ્ ॥૭૫૩॥
 પરિરમ્ય મુખં સ્નૌશ્ચુચુંવે ગોરજોન્વિતં । કપોલૌ ચિત્તુકં હસ્તૌ મુહુર્ભાવિવતી હરૌ ॥૭૫૪॥
 ચુચુંવે વિપિનાદ્વત્સમર્ભકં ગૌરિવાગતા જિઘ્રન્તી મસ્તકં સ્નૌર્મોદરોમાંચસંભવા ॥૭૫૫॥
 અનુભૂતં સ્વપ્નમિવ મેને સમયમાકુલા । વ્રજનાથપ્રસૂઃ શ્રીમદ્યશોદા નંદગેહિની ॥૭૫૬॥

મસ્તકપર મોરપિચ્છના ભૂષણવાળો, વનધાતુથી ચિતરેલા શરીરવાળો, અને નાના ગોપેની સાથે નાચતો પોતાનો પુત્ર આવેલો હતો તે જોઈને (૭૫૨) સ્નેહથી સ્તનમાંથી દૂધ ઝરતા યશોદાજી જલદી પોતાના પુત્રની પાસે જઈને પોતાના સ્તનના દૂધની ધારાથી પોતાના પુત્રને સર્વતઃ સિંચવા લાગ્યા (૭૫૩) આલિંગન કરીને હરિમાં ભાવવાળી માતાએ પોતાના પુત્રનાં ગોરજથી ભરેલાં મુખને, બન્ને કપોલને, ચિત્તુકને અને બન્ને હાથને વારવાર ચુબન કર્યું. (૭૫૪) જેમ ગાય વનમાંથી આવેને પોતાના બાલક વાછરડાને ચુબન કરે તેમ ચુબન કરીને દીકરાના મસ્તકને સુંઘવા લાગ્યા, અને તેમને આનંદથી રોમાંચ ઉભા થયા. (૭૫૫) વ્રજનાથની માતા શ્રીમદ્યશોદા, નંદરાયની ગૃહિણી, આકુલ થઈને આ અનુભવના સમયને સ્વપ્ન સમાન માનવા લાગ્યા. (૭૫૬)

સખ્યશ્ચિત્રમિદં જાતં વ્રજરાજસુતાનનં । ગોધૂલિધૂસરં સાયં પશ્યામિ વિપિનાગતમ્ ॥૭૫૭॥
 આલિ સર્વાસુ તિથિષુ મમ ત્વદ્યૈવ પૂર્ણિમા । યતઃ પ્રાદુરભૂત્ પૂર્ણો ગોકુલેશાસ્યચંદ્રમાઃ ॥
 અદ્યૈવ જન્મ સફલં સફલોદ્યૈવ હિ વ્રજઃ । અદ્યૈવ નંદમવને કુલદીપઃ કૃતોભવત્ ॥૭૫૮॥
 કૃતાનિ પૂર્વપુણ્યાનિ સફલાન્યભવન્મમ । સુતો મદક્ષિવિષયઃ સમભૂદધુના ગૃહે ॥૭૫૯॥
 ક્ષ કાનનગતિઃ કાયં બાલઃ કમલલોચનઃ । દિષ્ટ્વા દામોદરો મહ્યં પુનરક્ષિપથં ગતઃ ॥

હે સખીઓ, આ આશ્ચર્ય છે, કે સન્ધ્યાકાલમાં વનથી આવેલુ ગોરજથી ધૂસર થયલું વ્રજરાજના પુત્રનુ મુખ હું જોઉં છું (૭૫૭) હે સખિ, સર્વ તિથિઓમાં મને તો આજેજ પૂર્ણિમા છે, કેમકે ગોકુલેશના મુખરૂપી પૂર્ણચંદ્રમા આજ પ્રકટ થયો. (૭૫૮) આજેજ જન્મ સફલ થયો. વ્રજ પણ આજેજ સફલ થયું. નંદભવનમાં કુલદીપક આજે પ્રકટ થયો. (૭૫૯) પૂર્વે કરેલાં પુણ્ય મારાં આજ સફલ થયા, કેમકે હમણાં મારા પુત્રને મારી આંખથી મેં ઘરમાં જોયો. (૭૬૦) ક્યાં વનમાં જવું, અને ક્યાં આ કમલનયન બાલક; મારૂં ભાગ્ય છે કે દામોદર ફરીથી મારી દષ્ટિ-ગોચર થયો (૭૬૧)

અહમેકપ્રજા સખ્યો જીવામ્યેતેન સ્નુના । તસ્મિન્નક્ષિપદર્વીં યાતે યાંતિ મમાસવઃ ॥૭૬૨॥
 ક્રીડાપરઃ કથં કૃષ્ણો રોદ્ધવ્યો રોદનાદરઃ । એતસ્મિન્ મ્લાનવદને સદનં મે ન રોચતે ॥
 દિવસોદયતનો જાતઃ સફલઃ સુતદર્શનાત્ । ગોકુલાધીશતનુજવદનં દુઃસ્વનાશનમ્ ॥૭૬૩॥
 સપિ સીદન્તિ ચિત્તાનિ વનં યાતે વલાનુજે । સર્વેપામેવ તન્માત્રભાવભાવિતચેતસામ્ ॥
 અયમસ્તંગતઃ સૂર્યો વોધયત્યેવ મે મનઃ । વનસ્થિતવ્રજાધીશતાપઃ ક્ષારાંબુધૌ ગતઃ ॥૭૬૪॥
 एवं વદન્તી સસુતા મવનદ્વારમાગમત્ । હસન્તી જાતરોમાંચા હર્ષાશ્રૂણિ વ્યમુંચત ॥૭૬૫॥

હે સખીઓ, મને એકજ પ્રજા છે, આ પુત્રથીજ હું જીવું છું, તે મારી આંખથી દૂર ભય છે, ત્યારે મારાં પ્રાણ પણ એની પાછળ ભય છે. (૭૬૨) દીપ્તમાં પરાયણ ફળકેને હું કેવી રીતે

રોકું, કેમકે રોઈ પડે છે, એતું મુખ ઉદાસીન થાય તો મારું ઘર પણ મને રુચતું નથી. (૭૬૩) સુતના દર્શનથી આજનો દિવસ સફલ થયો, ગોકુલાધીશના પુત્રનું મુખ દુઃખનો નાશક છે. (૭૬૪) હે સખિ, બલદેવનો નાનો ભાઈ વનમાં જાય છે, ત્યારે માત્ર એનાજ ભાવથી જોમના ચિત્ત ભરેલાં છે, તે સર્વેના ચિત્ત સીબધ જાય છે. (૭૬૫) આ સૂર્ય અસ્ત થયો, તે મારા મનને એમ બોધ કરે છે કે વ્રજધીશ વનમાં હતા, તે સમયનો તાપ પણ ખારા સમુદ્રમાં યાદ્યો ગયો. (૭૬૬) આમ બોલતી પુત્રની સાથે ભવનના દ્વાર આગળ આવી હસે છે, રોમાંચ શરીરપર થયા છે, અને હર્ષથી અશ્રુધારા વહે છે. (૭૬૭)

માતાએ પ્રભુને ઘરમાં પધરાવીને લાડ લડાવ્યા, તે સમયે વ્રજભક્તો દર્શન કરવા આવ્યા, માતાએ સન્ધ્યાઆરતિ કરી, તેનું વર્ણન અગીયાર શ્લોકથી કરે છે.

સમાગતાન્ વ્રજજનાનાદરેણ ચ પૃચ્છતી । વદંતી મવદાશીર્મિર્વાલો ભવનમાગતઃ ॥૭૬૮॥
 ઉત્તાર્યોત્સંગતઃ સમ્યગુચ્ચાસ્તીર્ણાસિને સુતમ્ । ઉપવેશ્ય પુનઃ પ્રોહ્ય ગોરજઃ કુંતલાહિતમ્ ॥
 પીતામ્બરેણ તનુજમાવાર્યં વરમસ્તકાત્ । ચર્ચિત્વાગરુસત્ત્વેન ચંદનાદૈર્વિશેષતઃ ॥૭૭૦॥
 પરિધાપ્ય પ્રમૂનાનાં મારાં પાદાવલંબિનીમ્ । વેણુયુક્તમુજં વેત્રમવલમ્બ્ય પરિસ્થિતમ્ ॥
 ચાલભાગ્રહસ્વીયમુચ્યશ્રીસ્વામિનીયુતમ્ । ભવનાગતિસોત્સાહં સ્વજનપ્રેક્ષણોત્સુકમ્ ॥
 વિયુક્તતમનંદાદિગોપોત્સંગસુલાલિતમ્ । ગોપીનિર્મલિતધનં વિપ્રપૂજનકારણમ્ ॥૭૭૩॥

ત્યાં વ્રજભક્તો આવ્યા છે, તેને આદરસહિત કુશલ પૂછે છે, અને સર્વને કહે છે કે તમારા આશીર્વાદથી મારો બાલ ઘેર આવ્યો છે. (૭૬૮) પુત્રને ગોદમાંથી ઉતારીને સારા બિછાવેલા ઉંચા આસનપર બેસાડીને ફરીથી વાંકડીઆ કેશ ઉપર લાગેલી ગોરજ લુછી નાંખી. (૭૬૯) પોતાના પીતામ્બરથી પુત્રને મસ્તક ઉપરથી ઢાંકીને અગરુસત્ત્વયુક્ત ચંદન વગેરેથી વિશેષ રીતે શરીરને લેપ કર્યો. (૭૭૦) પછી પગ સુધી લાંબી લટકતી પુલોની માલા ધરાવી, વેણુયુક્ત હાથમાં લકુટિ ધરીને પ્રભુ સ્થિત થયા. (૭૭૧) બાલભાવના આગ્રહથી પોતાના મુખ્ય સ્વામિનીને સાથે રાખ્યા છે. ભવનમાં આવીને ઉત્સાહ સહિત પોતાના ગોપીજનને જોવામાં ઉત્સાહવાળા થાય છે. (૭૭૨) અતિવિશેગવાળા નંદ વગેરે ગોપો ઉત્સંગમાં લઇને સારી રીતે લાડ લડાવે છે. ગોપીજનોએ પ્રભુપર ધન મોજાવર કર્યું છે. બ્રાહ્મણોની પૂજના કારણરૂપ પોતે છે. (૭૭૩)

જનનીભાવવાત્સલ્યાવલોકચકિતનનમ્ । સ્વાસાધારણમક્તૈકદૃષ્ટિસમયમાનસમ્ ॥૭૭૪॥
 હાસોદયવિનિર્ગચ્છદ્દશનદ્વયશોભિતમ્ । દીપપ્રકાશસંબંધદ્વિગુણાભરણપ્રભમ્ ॥૭૭૫॥
 વૈયાગ્રનલ્પનિર્માણભૂષણાભૂષિતં ગલે । ત્રૈલોક્યજયસંઘ્વીર્વજયન્તીવિભૂષિતમ્ ॥૭૭૬॥
 ચાલમાલોક્ય મુદિતા જાતહર્ષા હરિપદ્મઃ । સર્વાંગલેદરોમાંચકંપસ્તંમા સસ્ત્રીયુતા ॥૭૭૭॥
 ઉત્તારિતવતી ઘ્નોરુપર્યારાત્રિકં શુભમ્ । કર્પૂરેણમદસ્વાજ્યવિનમદ્વર્તિકાયુતમ્ ॥૭૭૮॥

માતાનો વાત્સલ્યભાવ જોખને પ્રભુનું મુખ ચકિત થયું. પોતાના અસાધારણ શક્તિ એક તકે જોઈ રહ્યા છે, તેથી પ્રભુનું મન વિસ્મિત થયું. (૭૭૪) પ્રભુને હાસ્યનો ઉદય થવાથી મુખમાંથી બે દંત બહાર નીકળવાથી પોતે શોભાયમાન દેખાય છે. દિવાના પ્રકાશના સજ્જથી આભૂષણને ચળકાટ જમણે થાય છે. (૭૭૫) વાઘનખના બનાવેલા જૂથાથી ગળું શોભી રહ્યું છે. ત્રણ લોકના જયનું મૂચન કરનાર વંજયન્તીમાત્રાથી પોતે રોભે છે. (૭૭૬) સખીએમણિત શીવશાઘઞ સર્વ

દુઃખ હતાં પોતાના બાલકને જોઈને બહુ હર્ષવાળા થયાં. આખા શ્રીઅંગમાં પરસેવો, રોમાંચ, કંપ, થવાથી સ્તબ્ધ થઈ ગયાં. (૭૭૭) કપુર, કસ્તૂરી, ઘી, એકઠાં કરીને તેમાં બોળેલી નીચી રાખેલી વાટની સુંદર આરતી પોતાના પુત્ર ઉપર ઉતારી. (૭૭૮)

પછી રાઈમીઠાં ઉતારીને પ્રભુનાં વનનાં આભૂષણ વડાં કરીને, અંગ, ઘોઈને, લુછીને, થોડા આભૂષણ ધરાવીને, પુત્રનું લાલનપાલન કર્યું, તેનું વર્ણન દશ શ્લોકથી કરે છે.

રાજિકાલવણં પશ્ચાદુત્તાર્ય ચ સુતોપરિ । સમાગતાનુદાસીનાન્ સંગ્રેષ્ય ભવનં નિજમ્ ॥
અંતરંગૈકસહિતોત્તારયામાસ ભૂષણં । ઉત્તાર્ય વસનં પૂર્વ કટિદેશાદ્વિભૂષિતમ્ ॥૭૮૦॥
નગ્નમાલોક્ય મુદિતાંતરા સ્વનું સમેશ્વલં । સર્વાભરણસંયુક્તમુળ્લીપે વક્રચંદ્રિકામ્ ॥૭૮૧॥
ક્રમેણોત્તારયામાસ ભૂષણાદિકમદ્ભૂતઃ । નૂપુરે પદપુષ્પાદિ તથા ચ ક્ષુદ્રઘંટિકામ્ ॥૭૮૨॥
અદ્ભદ્રે પદકાદીનિ માલા મણિમયા અપિ । આગ્નિઃ પર્ણસદૃશભૂષા મૌક્તિકમાલિકાઃ ॥૭૮૩॥

પછી પુત્રના ઉપર રાઈમીઠાં ઉતાર્યા અને દર્શન કરવા આવેલા બહારના માણસોને પોત પોતાને ઘેર વિદાય કરીને (૭૭૯) અંતરંગ સખીઓની સાથે આભૂષણ વડાં કરવા લાગ્યાં. પહેલાં કેડપરથી શોભાવમાન વસ્ત્ર વધુ કર્યું. (૭૮૦) પુત્રને કદોરાસહિત નગ્ન દર્શન કરીને, અને સર્વે આભરણ તથા પાદ ઉપર વાંકી ચંદ્રિકા જોઈને અતઃકરણમાં બહુ આનંદ પામ્યા. (૭૮૧) શરીર-પરથી ક્રમપૂર્વક આભૂષણ ઉતાર્યા. બને નૂપુર ચરણના પુલ તથા ત્રીણી ધ્રુધરીઓ (૭૮૨) બંને બાજુબધ, પદક વગેરે મણિમયમાલાઓ, પત્રના આકારનાં આભૂષણ, ત્રિવલીઓ, મોતીની માલાઓ એ સર્વે વડાં કર્યાં. (૭૮૩)

વેણું ચ લલકુટં વક્રં સ્થાપયામાસ સન્નિધૌ । ઉળ્લીપં કંઠમાલાં ચ મૌક્તિકીં કર્ણભૂષણે ॥
નાસાવિભૂષણં ચૈવ તથૈવ કરકંકણે । સૂક્ષ્મં કચ્છપટં શુભ્રં તથા ચરણભૂષણે ॥૭૮૫॥
એતાવત્ સ્થાપયામાસ સાયં તનુજવર્મણિ । સ્વામિનીવપુષિ પ્રાયોતિભારજનકાન્યથો ॥
ઉત્તારિતાન્યાભરણાન્યેવં સહચરીગણૈઃ । સંગ્રોહ્ય પુત્રવદનં ચૈલેનોળ્લેન વારિણા ॥૭૮૭॥
નિવાર્ય ગોરજો વક્ત્રાચ્ચુચું સુતવત્સલા । કરદ્વયભ્રામણેન જગ્રાહ વલિમંતતઃ ॥૭૮૮॥

વેણુ તથા વાંકી લલકુટી પાસે ધરી. પાદ, મોતીની કઠની માલા, એ કર્ણપુલ, (૭૮૪) નકવેસર, બે હાથના બે કંકણ, સૂક્ષ્મ શ્વેત કટિવસ્ત્ર (તનીયો), ચરણના બે નૂપુર, (૭૮૫) એટલાં આભૂષણ પોતાના પુત્રના સુંદર શ્રીઅંગમાં સાયકાલે ધર્યાં, અને એ પ્રમાણે શ્રીસ્વામિનીજીના અંગ ઉપરથી બહુ ભારવાળાં આભૂષણ પણ શ્રીધશોદ્ધજીના સખીઓએ વડાં કર્યાં. પછી શ્રીધશોદ્ધજીએ પોતાના પુત્રનું મુખ ઉજ્જી જલથી ઘોઈને વસ્ત્રથી સારી રીતે લુછી નાંખ્યું. (૭૮૬-૮૭) પુત્રપર વહાલવાલી માતાએ મુખપરથી ગોરજ દૂર કરીને ચુંબન કર્યું. બને હાથ હલાવીને હાથના છેડાના ભાગથી બંધેલા લીધા. (૭૮૮)

શ્રીધશોદ્ધજી પ્રભુએ વનમાં જઈને જે કીડા કરી તે પૂંછે છે, તે બાવીશ શ્લોકથી કરે છે.

પપ્રચ્છ વનકૃત્યાનિ સુતમવ્યગ્રમાનસા । ગોષ્ઠાત્ પ્રચલિતેનેતઃ સુત કેન પથા ગતમ્ ॥
વૃક્ષચ્છાયેથવા ધર્મે ચારિતા વ્રજધેનવઃ । નહિ કંઠકસંવંધો જાતશ્વરણયોસ્તવ ॥૭૯૦॥
તૃણાંકુરૈઃ સિન્નપદઃ કોપવિષ્ટઃ સ્વસંગિમિઃ । કે કે વિમોહિતા હસ્તગૃહીતાનેન વેણુના ॥

ગાવઃ પ્રચલિતાઃ કુત્ર લલુટબ્રામણેન હિ । સમાહુતાઃ કુત્ર ગાવઃ કદંબારોહણેન હિ ॥
પીતામ્બરબ્રામણેન તથોચ્ચૈર્માપણેન હિ । કુત્ર શીતં જલં પીતમુપવિષ્ટૈર્નરીતટે ॥૭૯૩॥

પછી શાંત ચિત્તવાલી માતા, પુત્રને વનમાં કરેલી લીલા પૂછે છે. “હે સુત, અહીં ગોષ્ઠમાંથી નીકળીને પછી તું કયે રસ્તે ગયો? (૭૮૯) વૃક્ષની ગાયોને વૃક્ષની છાયામાં ચરાવી કે તાપમાં? તારા ચરણમાં કાંટા તો લાગ્યા નથીને? (૭૯૦) ઘાસના અંકુર લાગવાથી દુખતા ચરણનાળો તું પોતાના સંબીજોની સાથે ક્યાં બેસે? હાથમાં ધરેલી આ વેણુ વગાડીને કાને કાને મોહિત કર્યા? (૭૯૧) લકુટી ફેરવીને ગાયોને ક્યાં ક્યાં લઇ ગયો? કદંબ વૃક્ષપર ચડીને પીતામ્બર ફરકાવીને ઉંચે સ્વરથી બૂમ પાડીને ગાયોને ક્યાં ક્યાં બોલાવી? નદીના કિનારા ઉપર બેસીને શીતલ જલ ક્યાં પીધું? (૭૯૨-૯૩)

કુત્ર વા યમુનાતીરે જલં ગાવઃ પ્રપાચિતાઃ । જલસ્થિતૈઃ કુત્ર ગાવો ઘૌતાઃ શ્રીયમુનાજલે ॥
ગોપૈઃ સહ ક વિહિતો વિહારો ધાવનાદિભિઃ । કુત્ર વૈ ગુલિકાક્રીડા કૃતા દંડેન વાલકૈઃ ॥
કુત્ર ચારોહણક્રીડા તથા નેત્રવિમુદ્રણમ્ । કુત્ર સંદોલિકાક્રીડા રાજક્રીડા ચ કુત્ર હિ ॥

તત્ર કો વામવદ્રાજા કો મંત્રી કાઃ પ્રજાસ્તથા ।

કથોરઃ કો નિયંતાભૂત્ કઃ ક્રીડામુખ્યતાં ગતઃ ॥૭૯૭॥

પરસ્પરં લેહ આસીદ્વાલકાનાં ચ કાનને । સ્વભાવમેદમિન્નાનાં નવલીલાવિલાસને ॥૭૯૮॥

યમુનાના કિનારા ઉપર ગાયોને જલ ક્યાં પીવડાવ્યું? શ્રીયમુનાજલમાં જઈને ગાયોને ક્યાં નવડાવી? (૭૯૪) ગોપોની સાથે દોડવા વગેરેની રમત ક્યાં કરી? બાલકોની સાથે ગીલ્લી દંડા ક્યાં રમ્યો? (૭૯૫) વૃક્ષપર ચઢવાની ક્રીડા ક્યાં કરી? આંખ વીંચામણીની રમત ક્યાં રમ્યો? એકબીજાના ખભાપર ચડવાની ક્રીડા ક્યાં કરી? રાજક્રીડા ક્યાં કરી? (૭૯૬) ત્યાં રાજ કોણ થયો? પ્રધાન કોણ થયો? પ્રજા કોણ કોણ થયા? ચોર કોણ થયો? પકડવાવાળો સિપાઇ કોણ થયો? એ ક્રીડાનો મુખી કોણ થયો? (૭૯૭) વનમાં જુદા જુદા સ્વભાવવાળા બાલકોમાં તારી નવી લીલાના વિલાસમાં પરસ્પર સ્નેહ રહ્યો હશે કે? (૭૯૮)

કુત્રેતઃપ્રેષિતં મુક્તમોદનવ્યંજનાદિકમ્ । તરુચ્છાયેઽથવા ગોત્રગોવર્ધનશિલાસુ ચ ॥૭૯૯॥
કુત્ર સ્થિતૈર્વન્યધાતુવૈચિત્ર્યં વપુષઃ કૃતમ્ । ગાવો વિચિત્રિતાઃ કુત્ર ગૈરિકાદિમિરદ્ધુતાઃ ॥
મયૂરપિચ્છરચિતાઃ ક્વ વદ્ધાઃ પટ્ટિકા ગવામ્ । ક્વ ગવામૃજુમૃજ્જાણિ રંજિતાનિ ચ કુંકુમૈઃ ॥
ફલાનિ કાનિ મુક્તાનિ ગોવર્ધનગિરિસ્થિતૈઃ । કુત્ર ગોવર્ધને નૃત્યં કૃતં કેકિલિમોહનમ્ ॥
કુત્ર ગોપાર્મકૈર્મહાક્રીડા ચ વિપિને કૃતા । ત્વદીયેષુ વલિષ્ઠેષુ કે જિતાઃ કે પરાજિતાઃ ॥

અહીંથી મોકલેલા ભાત, મસાલા વગેરે ક્યાં ખાધા? વૃક્ષની છાયામાં કે ગોવર્ધનપર્વતની શિલામાં બેસીને ખાધા? વનની ધાતુથી શરીરને ક્યાં બેસીને ચિતર્યું? ગાયોને ગેરુ વગેરેથી અદ્ભુત ચિતરામણથી ક્યાં ચિતરી? (૮૦૦) મોરપિચ્છની બનાવેલી પટ્ટિકા ગાયને ક્યાં આંધી? ગાયોના સીધા શિંગડા કુંકુમથી ક્યાં રંગ્યા? (૮૦૧) ગોવર્ધનપર્વત ઉપર બેસીને ક્યાં ફલ ખાધાં? ગોવર્ધનના ઉપર મોરને મોહિત કરનારું નૃત્ય ક્યાં કર્યું? (૮૦૨) વનમાં ગોપગાલકોની સાથે મસ્તક ફીડા ક્યાં કરી? તારા બલિષ્ઠ બાલકોમાં કયું કોણ જીત્યા, અને કોણ કોણ હાર્યા? (૮૦૩)

ત્વદીયા કેઽમવન્ બાલાઃ કેઽમવન્ બલસંગિનઃ । મારિતસ્તાલવિપિને કથં રાસમરાક્ષસઃ ॥
 કથં ગોપૈઃ સહ ફલાન્યથો મુક્તાનિ વૈ વને । કુત્ર સ્થિતૈઃ શ્રુતં ગીતં મધુપૈઃ મત્તતાં ગતૈઃ ॥
 ઈ પક્ષિવિહિતો નાદો વિચિત્રઃ સુત વિશ્રુતઃ । હરિણ્યો વેણુનાદેન કુત્ર કુત્ર વિમોહિતાઃ ॥
 અનેકવિધસૌગંધ્યયુતૈઃ પુષ્પૈઃ વિભૂષિતૈઃ । યમુનાયાં જલક્રીડા સંઘ્યાયાં વિહિતા ત્વયા ॥
 કસ્યાદ્વનાદિદ્વાનેતું ત્વયા માવો નિવર્તિતાઃ । પથિકે કેપિ મિલિતા અસત્પરિચિતા જનાઃ ॥

ખેલમાં તારા સંગી કયા બાલક થયા, અને બલદેવના સંગી કોણ કોણ થયા ? તાલવનમાં ગદ્યેડાના રૂપવાલા રાક્ષસને કેવી રીતે માર્યો ? (૮૦૪) ગોપોની સાથે વનમાં ફલ કેવી રીતે ખાધા ? મત્ત થયલા ભ્રમરોનું ગાન કયાં બેસીને સાંભળ્યું ? (૮૦૫) 'હે સુત ! પક્ષીનો કરેલો વિચિત્ર નાદ કયાં સાંભળ્યો ? વેણુનાદથી હરિણીઓને કયાં કયાં મોહિત કરી ? (૮૦૬) અનેક પ્રકારના સુગંધવાદા પુલોથી ભૂષિત થઈને સન્ધ્યા સમય યમુનાજીમાં તેં ક્રીડા કરી હશે ? (૮૦૭) કયા વનમાંથી ગાયોને એકઠી કરીને તેં અહિં લાવવાને પાછી વાળી ? અમારા પરિચિત મનુષ્ય માર્ગમાં કોણ કોણ મળ્યા ? (૮૦૮)

ગવાં પશ્ચાત્ કથં નિત્યં ત્વયાત્રાગચ્છતા કૃતમ્ । કથમસન્મનઃ કર્તું શીતલં વ્રજસન્નિધૌ ॥
 વેણુઃ પ્રપૂરિતઃ પુત્ર વદ પૃષ્ઠસ્ય ચોત્તરં । માતુરાજાકરઃ કોસ્તિ બાલસ્ત્વદપરઃ શિશો ॥

ગાયોની પાછળ અહિં આવતી વખત રોજની માફક શું શું કર્યું ? વ્રજની પાસે મારું મન શીતલ કરવાને વેણુ કેવી રીતે વગાડી ? હે પુત્ર, મારા પૂછેલા પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપ હે લાલા, મારી આજ્ઞા પાળવાવાળો તારા શિવાય બીજો કોણ છે ?" (૮૦૯-૧૦)

પ્રભુએ માતાને ઉત્તર આપ્યો, તે દશ શ્લોકથી કહે છે.

માતર્મયા કૃતાઃ ક્રીડાઃ સ્મૃતિમાયાંતિ મે ન હિ । પરં સમભવત્ પૂર્ણો મમ ક્રીડામનોરથઃ ॥

યાવન્ત્યો જગતિ ક્રીડાઃ સર્વા અપિ મયા કૃતાઃ ।

ગાવશ્ચ ચારિતાઃ સર્વાસ્તાતનંદસ્ય વૈ વને ॥૮૧૨॥

માતર્દૈત્યઃ સમાયાતો રાસમો જાતિમિઃ સહ ।

ક્ષણેન મારિતોઽસ્મામિર્મદ્રં તાલવનં કૃતમ્ ॥૮૧૩॥

ફલાનિ પાતિતાનીહ ભૂમૌ બાલૈર્વિલાસને ।

મુક્તાનિ તૈર્વને ક્રીડાઃ કરોત્ક્ષેપાદિમિઃ કૃતાઃ ॥૮૧૪॥

"હે મા, મેં કરેલી ક્રીડા હવે મને યાદ આવતી નથી, પણ ક્રીડા કરવાનો મારો મનોરથ સારી રીતે પૂર્ણ થયો. (૮૧૧) જગતમાં જેટલા પ્રકારની ક્રીડા છે, તે સર્વે મેં વનમાં કરી છે, અને સર્વ ગાયો તાત નંદનાજી વનમાં ચરાવી છે. (૮૧૨) હે મા, ગર્દભ દૈત્ય પોતાની જાતિ-વાલો સાથે આવ્યો, તેને અમે એક ટાણેમાં મારી નાંખ્યો, અને તાલવનને કલ્યાણકારક બનાવ્યું. (૮૧૩) વિલાસ કરવાને બાલકોએ ભૂમિપર ફલ પાડ્યાં, તે ફલ તેઓએ ખાધાં. હાથ ઉઠા કરી કરીને વનમાં ક્રીડા કરી. (૮૧૪)

વિપિનં રોચતે મહં ક્રીડાપિ વ્રજબાલકૈઃ । મદર્યે વિટપાઃ માતઃ કુર્વતે પ્રત્યહં તપઃ ॥

મૃગીગણાઃ પ્રપશ્યંતિ પદવીં વિરહાતુરાઃ । શ્રોતું મદાનનાદ્વેણનાદં મદર્શનોત્સુકાઃ ॥૮૧૬॥
 વ્રજઃ સર્વોપિ મન્માત્મર્મદર્થં ઇવ ભાસતે । યત્ર ચાહં ન ગચ્છામિ તદેવ ચ વૃથા મવેત્ ॥
 વ્રજરાજસુતઃ કસ્માદહં ન સ્વલુ નિર્મયઃ । કંસસંપ્રેપિતાઃ કે વા મદગ્રે દૈત્યવાલકાઃ ॥
 માતસ્ત્વદુઘપુટાનાં નવનીતભુજામપિ । મહુક્રીડાપરાણાં વૈ ક્રીડા દૈત્યવિમારણમ્ ॥૮૧૭॥
 કાપિ ચિંતા ન કર્તવ્યા માતર્ગોચારણે મમ । શ્રીદામાઘાઃ સદ્વાયા મૈ યત્રાસ્તે બલવાન્બલઃ ॥

મને વન બહુ રહે છે, બાલકોની સાથે ક્રીડા કરવી પણ બહુ ગમે છે. હે મા, મારે માટે વ્રજના વૃક્ષો પણ દરરોજ તપ કરે છે. (૮૧૫) દરિણીઓનાં ટોળાં વિરહાતુર થઈને મારી વાટ જુએ છે, મારા મુખથી કરેલો વેણુનાદ સાંભળવાને મારા દર્શન કરવાને ઉત્સુક થઈ જાય છે. (૮૧૬) હે મા, આખું વ્રજ મારે માટે જ છે, એમ મને લાગે છે. જ્યાં હું ન જઈ તે સ્થલ વૃથા થઈ જાય છે. (૮૧૭) વ્રજરાજનો પુત્ર હું નિર્ભય શા માટે ન હોઉં? કંસે મોકલેલા દૈત્યના બાલકો મારી આગળ શું દિસાખ્યા છે? (૮૧૮) હે મા, તારું દૂધ પીને પુષ્ટ થયેલા, અને માખણ ખાધેલા, અને મદ્દીડામાં પરાયણ એવા અમને દૈત્યને મારવા એ તો રમતની વાત છે. (૮૧૯) હે મા, હું ગાયો ચરાવવા જઈ, ત્યારે મારી કાંઈ પણ ચિંતા કરવી નહિ. શ્રીદામા વગેરે મારી સહાયમાં છે, અને બલવાન બલદેવજી પણ મારી સાથે હોય છે.” (૮૨૦)

તતઃ સમાગતા ગોપા ગાયંતો વનસ્થેલનમ્ । ધાવંતઃ ક્ષુધિતાઃ સઘો દોહદુઘપિપાસવઃ ॥
 સહાનવસ્થિતિકૃતવિરહૌત્કંઠ્યકાતરાઃ । વદંતો વિવિધં વાક્યં યચ્છંતઃ કરતાલિકામ્ ॥
 નિર્યોગપાશસહિતહસ્તાઃ શસ્તાશ્ચ દોહને । પૂરયંતો મુર્ખૈર્વેણૂન્ કૂજંતઃ કુંતલાનનાઃ ॥૮૨૩॥
 અન્યોન્યમપિ કુર્વંતો ગવાં વાર્તાં વિશેષતઃ । કૃષ્ણં ક્રોડસ્થિતં માતુરુચુર્ગોપાલમાકુલાઃ ॥

પછી ભૂખ્યા થયેલા, તરત દોહેલું દૂધ પીવાની ઈચ્છાવાળા, ગોપો વનના ખેલતું ગાયન કરતા, દોડતા આવી પહોંચ્યા. (૮૨૧) પ્રભુ માતાની પાસે રહ્યા હતા, તેટલા સમયમાં પોતાની સ્થિતિ ભગવાનની સાથે નહીં રહેવાથી, ઉત્કંઠાથી, આકુલ થયેલા વિવિધ વાક્ય બોલવા લાગ્યા, અને હાથમાં તાલીઓ આપવા લાગ્યા. (૮૨૨) તેમના હાથમાં નિર્યોગપાશ (નીંજણું) હતું, દોહવામાં થતુર હતા, મુખથી વેણુ વગાડતા હતા, અને વાંકડીયા કેશસહિત મુખવાળા તેઓ કૂજન કરતા હતા. (૮૨૩) પોતપોતામાં ખાસ કરીને ગાયોની વાર્તા કરતા હતા, ને આકુલ થઈને માતાના ખોળામાં બેઠેલા ગોપાલકૃષ્ણને કહેવા લાગ્યા. (૮૨૪)

કૃષ્ણ ત્વદાનનવિધું દશિ તૃષ્ણાકુલેન્દ્રિયાઃ । ગાવઃ પશ્યન્તિ પદવીં સ્વદોહાયોન્મુખાઃ પરમ્ ॥
 ચલનીયં પયઃ સઘો ધારોણં મધુરં સ્વતઃ । પાસ્યામોથ વયં ધેનોર્ધવલાયા ચલાર્થિનઃ ॥
 મહુક્રીડાપરાણાં વૈ વને બલમપેક્ષિતમ્ । મારણીયા હરે દૈત્યાઃ કંસસંવન્ધિનશ્ચ યે ॥
 ચારણીયાઃ પ્રતિવનં ચલિષ્ઠા નંદધેનવઃ । ગૃહ્ણીયાનિ શૃંગ્ણાણિ યુષ્યતાં ચ કકુદ્મિનામ્ ॥
 ધાવનીયં પ્રતિસ્પર્ધાસહિતૈર્વ્રજભૂમિપુ । મોચનીયા ગૃહીતાશ્ચ ગોપૈર્હસ્તાઃ પરસ્પરમ્ ॥૮૨૬॥
 મોચનીયાશ્ચ ગોવત્સા જનનીસંગકાતરાઃ । ઉત્ક્ષિપ્તકર્ણાઃ પશ્યન્તિ માતૃણાં વદનાનિ તે ॥

“હે કૃષ્ણ, તારા મુખચંદ્રનું દર્શન કરવાને આકુળ ઈન્દ્રિયવાળી ગાયો પોતાને દોહવડાવવાને તત્પર થયેલી ત્હારી વાટ જુએ છે. (૮૨૫) હવે આપણે જવું બેઠાં. તરતનું દોહેલું, ધારોણું,

મધુર, ઘોળી ગાયત્રી દૂધ, જોર આવવાને માટે આપણે પીશું. (૮૨૬) વનમાં મહાક્રીડા કરવામાં પરાયણ એવા આપણને બલની અપેક્ષા છે. હે હરિ, કસના સંબંધી જે દેવો હોય તેને મારવા પણ જોઈએ. (૮૨૭) દરેક વનમાં નદરાયની બલવાન ગાયોને ચરાવવાની છે, અને લડતા ગોધા-ઓના શિંગડા પણ પકડવા પડે. (૮૨૮) મજબૂતિપર આપણી સાથે પ્રતિસ્પર્ધા કરવાવાળાની સાથે દોડવું પણ પડે. ગોપોએ પરસ્પર પકડેલાં એકબીજાના હાથ છોડાવવા પણ પડે. (૮૨૯) પોતાની માતાને મળવાને ઉતાવળા થયલા વાછરડાઓને છૂટા કરવા પડે. તેઓ ઉંચા કાનવાળા થઈને પોતાની માતાઓના વદન જુએ છે. (૮૩૦)

गावश्च वेणुपीयूषं पातुं प्रणयविह्वलाः । पुनरुत्क्षिप्तकर्णाश्च स्थिताश्चकितदृष्टयः ॥८३१॥
न भक्षयन्ति संतृप्तास्तृणान्यपि घृणान्तराः । दत्तान्यपि च वृणते नैव नंदसुत प्रियाः ॥
मित्र क्रीडाविशेषाश्च तत्रास्माभिर्विचारिताः । ते कर्णे तव वक्तव्यास्त्वयि सन्निधिमागते ॥
पयःफेनं च तत्रैव पेयं मंथननिर्मितम् । वार्ताश्च तत्र वक्तव्या अन्तरंगाः श्रुतिप्रियाः ॥
पयश्चावर्तितं पेयं स्वर्णपात्रे ससीत्कृति । हृदयं शिशिरीकार्यमस्माकं त्वत्परात्मनाम् ॥८३५॥

ઉંચા કાનવાળી, ચકિત દષ્ટિવાળી, ગાયો વેણુનાદરૂપી અમૃતનું પાન કરવાને પ્રેમથી વિદ્વેજ થઈ રહી છે. (૮૩૧) હે નંદસુત, ત્હારી બહાલી ગાયો સારીરોતે તમ થયલી હોવાથી ખાવામાં અરુચિવાળી થઈ હોય તેમ ઘાસ પણ ચરતી નથી, અને મ્હોંમાં મૂકેલા ઘાસને પણ પસંદ કરતી નથી. (૮૩૨) હે મિત્ર, ત્યાં અમે ખાસ ક્રીડાઓ કરવાનું વિચારી રાખ્યું છે. તું અમારી પાસે આવશે ત્યારે ત્હારા કાનમાં કેહીશું (૮૩૩) મથન કરવાથી થયેલું દૂધનું શીણ ત્યાં આપણે પીશું, અને કાનને મીઠી લાગે એવી જાની વાતો ત્યાં આપણે કરીશું. (૮૩૪) સોનાના પાત્રમાં કંઢેલું દૂધ સીત્કારસહિત પીશું, ત્હારામાં પરાયણ એવા જે અમે તેમનું હૃદય ત્હારે શીતલ કરવું જોઈએ. (૮૩૫)

न रोचते गृहं स्वीयं त्वया कृष्ण विना क्षणम् ।

उद्विग्नमानसाः प्राण तिष्ठामो विद्युते त्वयि ॥८३६॥

अस्माकं तु विना लीलां युगायति हरे त्रुटिः ।

त्वयि दूरे स्थिते शून्या दिशः सर्वा ब्रजेश्वर ॥८३७॥

ब्रजराजसुत स्वीयचित्तशोकनिवर्तक । चलनीयं कृपापारावार वारणविक्रम ॥८३८॥

आनंदय निजानंदसंदोह सुखदायक । अस्मान्तितरामंतर्वियोगभरदुःखितान् ॥८३९॥

कृपालो पालय स्वीयान् गोपालान् गोकुलेश्वर । विज्ञप्तिं निजमित्राणामाकर्णय महाप्रभो ॥

હે કૃષ્ણ, ત્હારા વિના અમને અમારા ઘરમાં એક ક્ષણભર પણ સોહાતું નથી. હે પ્રાણ, ત્હારા વિયોગમાં અમારું મન ઉદ્વેગવાળું થઈ જાય છે. (૮૩૬) હે હરિ, ત્હારી સાથે ક્રીડા કર્યા વિનાની એક ક્ષણ એક યુગ જેટલી લાંબી અમને લાગે છે. હે વ્રજેશ્વર, તું દૂર હોય ત્યારે અમને સર્વ દિશાઓ શૂન્ય લાગે છે. (૮૩૭) હે બ્રજરાજસુત, હે નિજજનના શોકને નિવૃત્ત કરનાર, હે કૃપાના સમુદ્ર, હે ગજરાજસમાન પરાક્રમી, હવે આપણે ચાલવું જોઈએ. (૮૩૮) હે નિજનંદના સમુદ્ર, હે સુખદાયક, અતરના વિયોગના ભારથી દુઃખિત થયેલા અમને આનંદિત કરો. હે મહાપ્રભુ, તમારા મિત્રોની વિજ્ઞપ્તિ સાંભળો. (૮૪૦)''

ગ્યાલો ગાય દોહવાને માટે બોલાવે છે, એમ કહી પ્રભુ માતાની ગોદમાંથી ઉઠ્યા, તે બે શ્લોકથી કહે છે.

આકર્ણ્ય ગોપવાક્યાનિ ક્રીડાચલિતમાનસઃ । પશ્યન્ મુખાંબુજં માતુરુત્સંગાત્ સહસોત્થિતઃ ॥
માતર્મયા તાતધેનુદોહનાય ચ ગમ્યતે । આકારયન્તિ ગોપાલાઃ સકલા અંગણસ્થિતાઃ ॥

ગોપોનાં વાક્યો સાંભળીને ક્રીડાથી ચલાયમાન મનવાલા પ્રભુ માતાનું મુખકમલ જોતાં માતાના બોળામાંથી એકદમ ઉઠ્યા. (૮૪૧) “હે માતા, મારે પિતાની ગાયો દોહવાને જવું છે. આંગણમાં ઉભેલા સર્વે ગોપાલો બોલાવે છે.” (૮૪૨)

માતા પોતાનો વાત્સલ્યભાવ પ્રકટ કરતાં પ્રભુને વારે છે, તે શ્રીયશોદાજીનાં વાક્યો સોળ શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

યશોદાવદદાનંદનિધિમાત્મસુતં તદા । પુત્ર તિષ્ઠન્તિ ગોપાલા ધેનૂર્ધોક્ષ્યન્તિ સર્વતઃ ॥
અસ્મદ્વ્રજસ્થિતા ગાવસ્તીક્ષ્ણશૃઙ્ગા વ્રજપ્રિય । મન્મનઃ કંપતે કૃષ્ણાનુકંપૈકપરં હરે ॥૮૪૪॥
વહુભિર્દિવસૈઃ પ્રાપ્તો ભવાન્ પુણ્યૈરુપાર્જિતૈઃ । મમ ગોપકુલોત્તંસ ધનં પ્રાણા ભવત્પરાઃ ॥

ત્યારે પોતાના આનંદનિધિ સુતને શ્રીયશોદાજીએ કહ્યું કે “હે પુત્ર, ગોપાલો ઉભા છે, તે બધી તરફથી ગાયોને દોહશે. (૮૪૩) આપણા વ્રજમાં રહેલી ગાયો તીક્ષ્ણ શિંગડાવાળી હોય છે. હે વ્રજપ્રિય, હે હરિ, હે કૃષ્ણ, તારીજ સંભાળમાં પરાયણ માંડ મન કંપે છે. (૮૪૪) બહુ દિવસે એકલા થયેલા પુણ્યથી તું પ્રાપ્ત થયો છે. હે ગોપકુલભૂષણ, માંડ ધન અને પ્રાણ તારેજ આધીન છે. (૮૪૫)

રક્ષા મમ કૃતા ભૂયઃ પુરુષેણ મહાત્મના । પૂતનાતઃ સુત વ્યસ્તશકટાત્ તૃણનામતઃ ॥
ગૂઢદ્વિજાતિસંસ્કારાત્ યમહર્જુનપાતનાત્ । ધેનુકાસુરસંહારાત્ તથા વકનિપૂદનાત્ ॥૮૪૭॥
કાલીયસર્પસવિષયમુનાહ્વદવેશનાત્ । દાવાનલાદ્ વ્રજજનમસ્મસાત્કરણાગતાત્ ॥૮૪૮॥
મુંજાટવીપ્રવિષ્ટસ્ય ધેનુદાહ્વદવાનલાત્ । અઘાસુરવ્યાત્તમુખવિવરાન્તઃ પ્રવેશનાત્ ॥૮૪૯॥
સુદર્શનોરગગ્રાસાત્ તથા વૃષભમારણાત્ । અત્યન્તદુઃખિતા તાત વિમેમિ રિપુરોપતઃ ॥૮૫૦॥

હે સુત, મહાત્માપુરુષે ઘણી વાર આજ સુધી મારી રક્ષા કરી છે. પૂતનાનો નાશ કરીને શકટનો ભગ કરીને, તૃણાવર્તનો નાશ કરીને (૮૪૬) ગુપ્ત રીતિએ દ્વિજાતિનો નામકરણ સંસ્કાર કરીને, યમહર્જુનને પાડી નાંખીને, ધેનુકાસુરનો સહાર કરીને, અને બકાસુરને મારી નાંખીને (૮૪૭) કાલીય સર્પના વિષવાળા યમુનાના જલમાં પ્રવેશ કરીને, વ્રજજનને ભસ્મ કરવાને આવેલા દાવાનલનું પાન કરીને (૮૪૮) મુંજાટવિમાં પેઠેલી પોતાની ગાયોને દાવાનલના દાહથી બચાવીને, અઘાસુરના પહોળા કરેલા મુખની ગુફામાં અંદર પ્રવેશ કરીને (૮૪૯) સુદર્શન સર્પના ગ્રાસમાંથી, વૃષભાસુરને મારીને રક્ષા કરી છે. હે તાત, અત્યન્ત દુઃખી થયેલી હું કંસાદિ શત્રુના રોષથી બીહું છું. (૮૫૦)

દુર્લભૈકપ્રજા કુર્વે કથં વિશ્વાસમન્યતઃ । મદક્ષિયુગલાન્નૈવ મિત્રો ભવ ભવાન્ ક્ષણમ્ ॥
આકાર્ય ગોપપૃથુકાનંગણે વિહરાત્મજ । અહમપ્યજ્ઞ પશ્યામિ દુર્લભં સુતલાલિતમ્ ॥૮૫૨॥
કથં વૈ રોચતે મહ્યં ત્વાં વિના લલિતાકૃતે । ત્વદેકશરણા જીવં જીવયામિ પ્રિયાર્મક ।
સર્વોપિ તાવકીનોયં વ્રજોત્રૈવાગમિષ્યતિ । ભવનં મરિતં ચેતઃ સોત્સવં મે વિધાસ્યતિ ॥૮૫૪॥

भवान् यत्र जनास्तत्र सर्वेपि वदनं तव । पश्यन्ति परमोत्कंठा विरहे ब्रजभूषणम् ॥८५५॥

ખહુ જ કષ્ટથી પ્રાપ્ત થયેલી પ્રજામાં તુ એક જ છે, તેથી હું બીજાનો વિશ્વાસ કેવી રીતે કરું ? માટે તુ મારી આખેથી એક ક્ષણ પણ દૂર જ નહિ (૮૫૧) ગોપબાલકોને બોલાવીને હે પુત્ર, આગળમાં રમ હે અગ, મને પણ પુત્રની કીડા જેવાનું દુર્લભ સુખ મળશે (૮૫૨) હે લલિત આકૃતિવાળા, તારા વિના મને કેમ રહે ? હે પ્રિય બાલ, એક તારા જ આધારથી મારા જીવમાં જીવ રહ્યો છે (૮૫૩) આ આખું મન તારું છે, એ બધા અહિં જ આવશે મારૂં આખું લવન ભરાઈ જશે મારા ચિત્તને મોટો ઉત્સવ થશે (૮૫૪) તુ જ્યાં હશે ત્યાં સર્વે લોકો, વિરહમાં પરમ ઉત્કંઠથી મનના ભૂપણરૂપ તારા મુખનું દર્શન કરશે (૮૫૫)

त्वयि स्थिते ब्रजानंद दयिते भवने मम । नित्योत्सवः सर्वजनाह्लादकः कामसुंदर ॥८५६॥

त्वय्यागते नंदगेहे कुलदीपः प्रकाशितः । ततः प्रभृति सततं समृद्धाः सर्वतो वयम् ॥८५७॥

अस्माकं तु शुभं यत् तद् ब्रजे त्वयि समागते । अतो भवानेव हरे लौकिकं पारलौकिकम् ॥

હે મનના આનન્દરૂપ, હે કામથી પણ સુંદર, બહાલો એવો તુ જ્યારે મારા લવનમાં હોય છે, ત્યારે સર્વ જનને આહ્વાદ કરનાર નિત્ય ઉત્સવ થઈ રહે છે (૮૫૬) શ્રીનંદરાયજીના ઘરમાં તારા આવવાથી કુલદીપ પ્રકાશિત થયો છે, તે દિવસથી અમે સર્વે સર્વ તરફથી નિરતર સમૃદ્ધિવાળા થયા છીએ (૮૫૭) અમારૂં જે જે કલ્યાણ થયું છે, તે તારા આવવાથી જ થયું છે, તેથી અમારૂં ઐહિક અને પારલૌકિક સર્વસ્વ તુ જ છે.” (૮૫૮)

માતાનાં વચન સાંભળીને પ્રભુ પોતાનું નિરૂપણ બતાવે છે, અને માતાની આજ્ઞા લઇને ગાઘમાં (ખિરકમાં) જવા નીકળ્યા, તેનું વર્ણન સાત શ્લોકથી કરે છે.

आकर्ण्य जननीवाक्यं हरिरुत्तरमुक्तवान् । वयं क्रीडापरा एव मातर्गोकुलभूमिषु ॥८५९॥

असद्व्रजे ब्रजपतौ व्राते ब्रजभयं कुतः । ये दुहन्ति ब्रजजनान् ते नश्यन्ति स्वतोऽसुराः ॥

न वै दूरं गमिष्यामः सायमायातधेनवः । गोष्ठे गोपजनाक्रांते क्रीडिष्यामः परं वयम् ॥

मातरस्तत्प्रिया गावस्तीक्ष्णशृङ्गा अपि स्वतः । साध्व्यो ब्रजजनं दृष्ट्वा मारयन्ति न कंचन ॥

त्वया मद्वિषये चिंતા न कार्या जननी स्वयम् । अहं ब्रजं विहायान्यत् स्थलं यास्ये न किंचन ॥

ब्रજો મદીયો ન મયા ક્ષણં ત્યક્તું હિ શક્યતે । અહં બ્રજપ્રિયો માતર્બ્રજસ્યાપ્યહમેવ હિ ॥

एवमुक्त्वा प्रचलितोऽनुज्ञातोपि यशोदया । कपोलौ करयुग्मेन प्रगृह्य परिचुंबितः ॥८६५॥

માતાનાં વચન સાંભળીને હરિ ઉત્તર દેવા લાગ્યા “હે મા, અમે તો ગોકુલની જન્માઓમાં કીડા કરવાવાલા છીએ (૮૫૯) અમારા મનમાં અમારા પિતા મનપતિ છે તો મનને બચ શાનો ? જે અસુરો મનજનનો દ્રોહ કરે છે, તેમનો એની મેળે જ નાશ થઈ જાય છે (૮૬૦) અમે દૂર જઈશું નહિ સધ્યાકાલે ગાયો ખિરકમાં આવશે, ત્યારે એમની જોડે પાછા આવીશું ત્યારે ખિરકમાં ગોપલોકો ભરાઈ જશે, તે વખતે અમે અહિંયાં બેસીશું (૮૬૧) હે મા, અમારી બહાલી ગાયો જે કે પેતે તીક્ષ્ણ શિંગડાવાળી છે, તો પણ તે સારી ગાયો છે મનજનને બેઈને, કાંઈને મારતી નથી (૮૬૨) હે મા, તારે મારે વિષે જરાપણ ચિંતા કરવી નહિ હું મનને છોડીને બીજા કોઈપણ સ્થાનમાં કદી જવાનો નથી (૮૬૩) મન મારૂં છે, હું એને એક ક્ષણ પણ છોડી શકું

તેમ નથી. હે મા, મળ મને બહાનું છે, અને મળને પણ હું પ્રિય છું. (૮૬૪) એમ કહીને યશોદાની રજ લઈને પ્રભુ ચાલ્યા, ત્યારે માતાએ બંને હાથથી ગાલ ધરીને પ્રભુને ચુંબન કર્યું.

ગોપથી વિંટલાયલા પ્રભુ ખિરકમાં પધારીને ગોદોહનનો ઉદોગ કરીને ગાયોને હુલે છે, તેનું વર્ણન સત્તર શ્લોકથી કરે છે.

સમાગતૈઃ પરિવૃતો મધુપઃ કમલૈરિવ । ગોપૈઃ સમગમદ્વેણુવેત્રવાહુઃ કૃપાકરઃ ॥૮૬૬॥

નિયોગપાશરચિતગોપવેપઃ કૃપાનિધિઃ । કટિવંધાવૃતશિરાઃ કટિપીતાંશુકાવૃતઃ ॥૮૬૭॥

રણયન્નૂપુરે પદ્મયાં નૃત્યન્ ગોપકુલૈઃ સહ । વાદયન્ મધુરં વેણું સરામો ગોષ્ઠમાગતઃ ॥

અમર કમલોથી વિંટલાય તેમ સાથે આવેલા ગોપોથી વિંટલાયલા કૃપા કરવાવાળા પ્રભુ હાથમાં વેણુ અને લકુટિ લઈને ચાલ્યા. (૮૬૬) હાથમાં લોમનાં (દોરડું) લઈને ગોપવેપવાલા કૃપાનિધિ ભગવાન મસ્તક ઉપર પટકો લપેટીને, પીતાંબર કટિપર બાંધીને, (૮૬૭) ચરણના નૂપુરનો રણકાર કરતા, ગોપોના ટોળાંની સાથે નૃત્ય કરતા, મધુર વેણુ વગાડતા, સરામની સાથે ખિરકમાં આવ્યા. (૮૬૮)

તતઃ પરિવૃતો ગોપૈર્વત્સવેશ્મ સમાગતઃ । સ્વકરેણારવિન્દાક્ષઃ કપાટમુદઘાટયત્ ॥૮૬૯॥

ધાવમાનાંસ્તતો વત્સાન્ માત્રાંતિકગતિપ્રિયાન્ । ઉત્ક્ષિપ્તકર્ણાનુદૃત્ય કર્ણો ચકિતલોચનાન્ ॥

ગૃહીતજનનીસ્તન્યાન્ સંઘ્યાવધિવિયોગિનઃ । ક્ષુધાતુરાન્ સમુત્પ્લુત્ય મુહુર્જનનીસંગતાન્ ॥

વિલોકયન્ કૃપાપૂર્ણો ગોપવેપમુશોમિતઃ । મુખેન મુરલીરંધ્રાન્ પૂરયન્ સુધયા મૃશમ્ ॥

પછી ગોપોથી વિંટલાયલા વાહરડાઓના સ્થાનમાં આવ્યા. કમલનયન પ્રભુએ પોતાના હાથથી દરવાજો ઉઘાડ્યો. (૮૬૯) પછી પોતાની માતાઓની પાસે જવાનું જોને ગમે છે, એવા વાહરડાંઓ ઉઘાડ્યા કાન કરીને ચકિત થયલાં નેત્રવાલાં ખિરકમાં દોડ્યા. (૮૭૦) સવારથી તે સંધ્યા-પર્યંત માતાનાં વિયોગવાલાં, ભૂખ્યા થયલાં, વારંવાર કુદતાં કુદતાં માતાઓની પાસે ગયાં, અને માતાઓના આંચળને ગ્રહણ કર્યા. (૮૭૧) એવાં વાહરડાંઓને કૃપાથી ભરપૂર ગોપવેપથી મુશોમિત પ્રભુએ ભેગા, અને મુખથી વેણુના જિદમાં સુધા પુરતા વેણુ વગાડવા લાગ્યા. (૮૭૨)

ગૃહીતપીતવસનો વાહુના દક્ષિણેન હિ । વામેન દોહર્ણી ગૃહ્ણન્સે નિયોગપાશમૃત્ ॥૮૭૩॥

આકારયન્ વ્રજજનાન્ ત્રિવિધૈર્વેણુનિઃસ્વનૈઃ । નામગ્રાહં વ્રજગર્વા ગતિસ્તંભકૃતિઃ પુનઃ ॥

તરુમ્પો મધુધારાઃ સ સર્જયન્ ફલપુષ્પકૃત્ । ઉત્પાદયન્ રોમહર્ષ સ્તંભયંથ નદીગતિમ્ ॥

પ્રકુર્વન્ કમલોદ્યોતં જલં કલ્લોલયન્નાપિ । ગાઃ સમુત્તબ્ધસત્કર્ણાઃ સર્વા વિદધદાગતાઃ ॥

જમણા હાથમાં પોતે પીતાંબર ધર્યું છે, તથા ડાબા હાથમાં દોહણી લીધી છે, બાંધ ઉપર દોરડું (લોમના) ધર્યું છે (૮૭૩) મદ, મધ્યમ, અને તીવ્ર, એમ ત્રણ પ્રકારના નાદથી વેણુ વગાડીને મૃગશક્તને બોલાવવા લાગ્યા પછી ગાયોના નામ લઈ તેમની ગતિ રોકી દીધી. (૮૭૪) વૃક્ષ-માંથી મધુધારાઓ ઝરવા લાગી, અને એમને ફલ તથા ફલો આપ્યા, અને એમને હર્ષથી રોમથ ધવો, અને નદીની ગતિ અટકી ગઈ (૮૭૫) આ વેણુનાદથી કમલ ખિલવા લાગ્યા, જલમાં તરંગ આવવા લાગ્યા, અને આસપાસ આવેલી ગાયો કાન ઉઘાડી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. (૮૭૬)

દોહનાય કૃતોઘોગશ્ચલન્ પદ્મિઃ શનૈર્હરિઃ । વદન્નામાનિ ધેનૂનામવ્યક્તપદનૂપુરઃ ॥૮૭૭॥
 इतस्ततः समायातान् पश्यन् व्रजजनानपि । अंतरुत्साहसंपन्न उद्यद्भावविभावितः ॥८७८॥
 ईक्षमाणो मुहुर्वक्त्राण्यानंदानंदितानि च । व्रजस्त्रीणां स्ववदनं पश्यन्तीनामहर्निशम् ॥८७९॥
 लसद्वक्रगतिर्गोपकुલपो धेनुसन्निधौ । वत्सं चबन्ध निर्योगपाशैः शोभार्थमेव हि ॥८८०॥
 अर्धોत्थितः स्थितः स्थाप्य दोहनीमूरुमध्यतः । अदुहद्वેનુમુત્કૃષ્ટાં સ્વતઃ સ્તુતનિજસ્તનામ્ ॥
 स्वामिन्यો વ્રજનાથૈવમવસ્થાદર્શનોત્સુકાઃ । સમાગતાઃ સ્વમવનાચિત્રપ્રાયતયા સ્થિતાઃ ॥

હરિ ધીમે ધીમે ચરણુ ધરતા ચરણુમાં નૂપુરનો અવાજ ન થાય એમ ચાલતા, ગાયોના નામ દેતા દોહવાનો ઉદ્ધમ કરવા લાગ્યા. (૮૭૭) આમતેમથી આવેલા પ્રજનનને જોતા અંતઃક-રણુમાં ઉત્સાહવાળા થયલા પ્રભુ તેમનામાં ઉત્પન્ન થતા ભાવથી વિશેષ પ્રકારે ભાવિત થયા. (૮૭૮) રાત્રિ દિવસ પોતાના મુખને જોઈને તેના આનન્દથી આનન્દિત થયલા પ્રજભક્તના મુખને પ્રભુ વારંવાર જોવા લાગ્યા. (૮૭૯) ગોપકુલપાલક ભગવાન ગાયોની પાસે શોભા આપતી વાંકી ગતિથી લોમનાથી શોભાને માટે વાછરડાને બાંધવા લાગ્યા. (૮૮૦) અર્ધા ઉઠ્યા એવી સ્થિતિમાં રહીને દોહણીને જે ભાગની વચમાં પકડીને, પોતાની મેજેજ સ્તનમાંથી દૂધ ઝરતી ઉત્ક્રિષ્ટ ગાયને દોહવા લાગ્યા. (૮૮૧) પ્રજનાથની આવી અવસ્થા જોવાને ઉત્સાહવાળી સ્વામિનીઓ પોતપોતાના ધરમાંથી આવી પહોંચ્યાં, અને ત્યાં ચિત્રપ્રાય થઈને ઉભાં રહ્યાં. (૮૮૨)

ખિરકમાં ગોદોહન કરતા પ્રભુનું વર્ણન, અને એવાં દર્શન કરીને પ્રજભક્તની જે અવસ્થા થઈ તેનું વર્ણન સત્તાવીશ શ્લોકથી કરે છે.

अर्धोत्थितं भावयंतं स्वप्रेष्ठस्वामिनीं हृदि । दुहंतं गां गोपसूनुं विवशं स्वामिनीरसैः ॥८८३॥
 आनंदमीलन्नयनं चालयन्तं शिरस्तथा । आनंदाश्रुयुतं दग्भ्यामुच्छ्रनं पुलकोद्गमैः ॥८८४॥
 दरश्वासोन्नमन्नासं सहासवदनाम्बुजम् । उन्नमद्गण्डयुगलं चलत्कुंडलमंडितम् ॥८८५॥
 नासिकावलंबिमुक्ताफलभूषणभूषितम् । अधरस्रवदत्यन्तदुर्लभस्वाधरामृतम् ॥८८६॥
 ग्रीवालसत्त्रिवृत्कंठभूषामालाविभूषितम् । उरोवलंबमानेन वैयाघ्रेण नखेन च ॥८८७॥
 हीरकादिमणिघ्रातविराजत्पदकान्वितम् । आनामिलंबमानेन मुक्ताहारेण शोभितम् ॥८८८॥
 माणिक्यमध्यग्रथितमुक्तादामविराजितम् । कांचनेनापि हारेण राजद्रुदयमंडलम् ॥८८९॥
 करकंकणसौवर्णागदद्वयविभाद्वयम् । कटिमध्यलसत्स्वर्णकिंकिणीगुच्छशोभितम् ॥८९०॥
 घट्टपीतांबरं कट्यां કેકિપિચ્છશિરોઘરમ્ । પદદ્વયલસલીલમણિનૂપુરરંજિતમ્ ॥૮૯૧॥
 गोदोहवाहुसंचारं धारादर्शनमानसम् । फेनभोजनकार्यैकपयःसंपादनोन्मुखम् ॥८९२॥
 पश्यंत्यो व्रजनार्थं स्वमर्वस्वमहसन् मुदा ।

અર્ધોત્થિત સ્થિતિમાં, પોતાની પ્રેષ્ટ શ્રીસ્વામિનીની હૃદયમાં ભાવના કરતા, ગાય દોહતા, ગોપ-પુત્રને, શ્રીસ્વામિનીના રસમાં વિવશ, (૮૮૩) આનન્દથી નેત્રને ભીંચી દેતા, અને મસ્તકને હલાવતા, અને નેત્રમાં આનન્દાશ્રુવાલા, રોમાંચથી પુલેલા શરીરવાલા, (૮૮૪) ધીમે ધીમે શ્વાસ લેવાથી નાસિકા ઉથી થઈ રહી છે એવા, મુખકમલ દાસ્યયુક્ત છે એવા, અને ગણસ્થાન પ્રકૃષ્ટિત થઈ

રહ્યા છે એવા, હાલતા કુણ્ડલોથી શોભી રહ્યા છે એવા (૮૮૫) નાસિકામાં લટકતા મોતીના નકવેસરથી શોભતા, જેના અધરમાંથી અત્યન્ત દુર્લભ અધરામૃત સ્રવે છે એવા (૮૮૬) મોતીની ત્રણ સેરનું કુણ્ડલરણુ જેના ગળામાં વિરાજમાન છે એવા, અને ઉર ઉપર વાધનખનું આભૂષણુ શોભી રહ્યું છે એવા (૮૮૭) હીરા, વગેરે મણિના સમૂહથી જડેલુ શોભાયમાન પદ્મ જેમણે ધારણુ કરેલું છે એવા, નાભિપર્યન્ત લટકતા મોતીના હારથી શોભતા (૮૮૮) વચમાં વચમાં માણેક ગુંથેલા એવી મોતીની માલાથી શોભતા, અને કંચનના હારથી જેનું હૃદયમણ્ડલ શોભી રહ્યું છે, એવા (૮૮૯) બન્ને હાથમાં કંકણુ તથા બાહુમાં સોનાના બે બાબુળન્ધ ધર્યા છે, તેથી બન્નેની કાન્તિથી શોભતા, કટિમધ્યે સુવર્ણનો કદોરો ધર્યો છે, તેના ધુધરીના ગુચ્છાથી શોભતા (૮૯૦) જેમણે કટિ ઉપર પીતામ્બર આંધ્યું છે, મસ્તક ઉપર મોરપિચ્છ ધર્યું છે એવા, બન્ને ચરણમાં નીલમણિ જડેલા નૂપુરથી શોભતા (૮૯૧) ગાય દોહવામાં જેમના હાથનો સંચાર થાય છે એવા, દૂધની ધારા જેવામાં જેમનું મન લાગી રહ્યું છે એવા, ઘેયાના ભોજનને માટે દૂધ એકઠું કરવામાં તત્પર એવા (૮૯૨) પોતાના સર્વસ્વરૂપ એવા વ્રજનાથને આવી સ્થિતિમાં બેઠને વ્રજભક્તો આનંદથી તેની સામે હસવા લાગ્યાં. (૮૯૨૩)

કાશિત્ ત્યક્તગૃહાઃ કાશિત્ કૃષ્ણગ્રહણવિહ્વલાઃ ॥૮૯૩॥

કાશિદત્યદ્વુતાં લીલામીક્ષન્ત્યો ન્યરુણન્ મનઃ । કાશિન્મનોરથારૂઢા ભાવયન્ત્યઃ સ્વસંગમમ્ ॥

અગૃહ્ણન્ ચલિમન્યાથ્ર આમયિત્વા કરદ્વયં । કાશિદ્વિયોગમીત્યૈવ ચિંતાકુલિતચેતનાઃ ॥

કેટલાકેએ ઘરનો ત્યાગ કરી દીધો, કોઈકે કૃષ્ણનું મહણુ કરવાને વિકલ થઈ ગયાં. (૮૯૩) કેટલાકે અતિઅહ્લુત લીલાને જોતાં તેમનું મન નિરુદ્ધ થઈ ગયું. અને કેટલાકને એવા મનોરથ થયો કે પ્રભુની સાથે આપણો સંબંધ ક્યારે થાય. (૮૯૪) બીજાં વ્રજભક્ત બન્ને હાથ ફેરવીને ભગવાનના બલૈયા લેવા લાગ્યાં, કેટલાક વિયોગની બીકથી ચિંતાથી આકુલ ચિત્તવાલાં થઈ ગયાં. (૮૯૫)

કાશિત્ હૃદયસંજાતકામસંતાપતાપિતાઃ । કાશિદ્વજપતેર્દોહક્રિયાશિક્ષાપરાયણાઃ ॥૮૯૬॥

કાશિદોહનસંસર્ગિકરચાંચલ્યચંચલાઃ । કાશિદાવૃત્તગોપીશકટાક્ષમુપિતા અપિ ॥૮૯૭॥

કાશિદ્વદનલાવણ્યરસાંભોનિધિમજ્જિતાઃ । કાશિત્ કુંવલયાનંદિમુખચંદ્રચકોરકાઃ ॥૮૯૮॥

કેટલાક હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતાં કામના સંતાપથી તપ થઈ ગયાં, અને કેટલાક વ્રજપતિને ગાય દોહવાનું શિખવવામાં પરાયણુ થઈ ગયાં. (૮૯૬) કેટલાક ગાય દોહવાના સસર્ગથી પ્રભુના હસ્ત ચપલ થાય છે, તેની નકલ કરી પોતે પણ તેમજ હાથ હલાવવા લાગ્યાં. કેટલાક ગોપીજન વારંવાર થતાં પ્રભુના કટાક્ષથી ઢગલા જેવા થઈ ગયાં. (૮૯૭) કેટલાક પ્રભુના મુખના લાવણ્યરસના સમુદ્રમાં મગ્ન થઈ ગયાં, કેટલાક કુમુદિનીને [રાત્રિવિકાસી કમલને] આનંદ આપનાર પ્રભુના મુખ-ચંદ્રના દર્શનને માટે ચકોર જેવાં તત્પર થઈ ગયાં. (૮૯૮)

કાશિત્ પરમવૈકુન્થહૃતલક્ષ્મી અપિ સ્વતઃ । કાશિત્ કટાક્ષવિશેષૈરન્યસંવંધમાવનાત્ ॥૮૯૯॥

મન્ત્યઃ પરમસંતુષ્ટમપશ્યન્ પ્રણયાતુરાઃ । કાશિન્નિમીલિતસ્વીયનેત્રરંધ્રેણ ગોપતિમ્ ॥૯૦૦॥

યોગમાર્ગાનુસારેણ હૃદિ પ્રાવેશયન્ મૃદા । કાશિદ્વક્તિપ્રકારેણ ગોપીશચરણામ્બુજમ્ ॥

પીતં પુનઃ પુનઃ પીતં નાટ્યપ્યન્ ચિરહાતુરાઃ । કાશિદત્યંતસૌન્દર્યદર્ગનાનંદકંપિતાઃ ॥૯૦૨॥

કેટલાંકે પોતેજ અત્યંત વિકલ થઈને જનજનો ત્યાગ કરી દીધો, કેટલાંક અન્યની સાથે પ્રભુના સંબંધની ભાવનાથી પ્રભુ ઉપર કટાક્ષ નાંખીને (૮૯૯) પ્રહાર કરતા હતાં તે પણુ પરમ સંતોષથી પ્રભુના દર્શન પ્રેમથી આતુર થઈને કરવા લાગ્યાં. (૮૯૯૩) કેટલાંક પોતાના મોંચેલાં નેત્રનાં છિદ્રદ્વારા ગોપાલ પ્રભુને (ઈંદ્રિયોના સ્વામીને) યોગમાર્ગને અનુસાર હૃદયમાં પધરાવીને આનંદ પામ્યાં. (૯૦૦૩) કેટલાંક ભક્તિમાર્ગના પ્રકારથી ગોપીશ પ્રભુના ચરણ-કમલનું પોતાના નેત્રદ્વારા વારંવાર પાન કરતાં હતાં વિરહથી આતુર થઈ તૃપ્ત થયાં નહિ. (૯૦૧૩) કેટલાંક પ્રભુના અત્યંત સૌંદર્યનાં દર્શનથી થયેલા આનંદથી કંપવા લાગ્યાં. (૯૦૨)

કાશ્ચિદ્વદનલાવણ્યજાતસ્વેદાંગશૈથિલાઃ । કાશ્ચિચરણચાશ્ચલ્યજાતરોમોદ્ગમા મુહુઃ ॥૯૦૩॥
કાશ્ચિત્કૂજિતકં શ્રુત્વા માપણસ્વરમદ્ગુહાઃ । કાશ્ચિત્ હૃદયસંજાતોદ્ગટમાવવિભાવુકાઃ ॥૯૦૪॥
પ્રાપ્તાતિવેપથુવશીકૃતસ્વધનમાનસાઃ । જ્વલદિંગાલનિર્યાતશિલાશ્યામનિરીક્ષકાઃ ॥૯૦૫॥
વૈવર્ણ્યવર્ણ્યમાનાંગશિથિલીકૃતસત્ક્રિયાઃ । ગોપાલદોહસુપમાજડીભૂતાશિલાદ્ગુહાઃ ॥૯૦૬॥

કેટલાંક ભગવાનના મુખની લાવણ્યતાથી પ્રસ્વેદયુક્ત અંગવાળાં થઈ શિથિલ થઈ ગયાં. કેટલાંક પ્રભુના ચરણની ચંચલતાથી વારંવાર રોમાંચનો અનુભવ કરવા લાગ્યાં. (૯૦૩) કેટલાંક પ્રભુના કૂંજનનું શ્રવણ કરીને ગદ્ગદ કંઠથી બોલવા લાગ્યાં. કેટલાંક હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલા ઉત્કટ ભાવની ભાવના કરવા લાગ્યાં. (૯૦૪) પોતાને થયેલા કંપથી મનરૂપી ધન પ્રભુને વશ થઈ જવાથી, બળતા અગારામાંથી નીકળતી જ્યોતિર્ષ્પ શ્યામ પ્રભુનું દર્શન કરવા લાગ્યાં. (૯૦૫) પ્રભુના વિલક્ષણ અંગના વર્ણનથી શિથિલ થઈ ગયેલી સર્વક્રિયાવાળાં કેટલાંક ગોપીજન ગોપાલ પ્રભુની દોહવાની શોભા જોઈને સર્વ અગથી જડ જેવાં થઈ ગયાં. (૯૦૬)

ચિત્રદર્શનહૃદ્ચિત્તાઃ ચિત્રપ્રાયતયા સ્થિતાઃ । સ્વનિષ્ઠસસંદોહસમર્પણપરાયણાઃ ॥૯૦૭॥
ધેનુદર્શનસંજાતતથાવિધમનોરથાઃ । નિજસ્વામિશ્રમકૃતિપ્રેક્ષણાતિવિલક્ષણાઃ ॥૯૦૮॥
દોહનોઘોગચલિતનૂપુરબ્ધનિવુદ્ધયઃ । અંતરંગાનેકવિધવાર્તાસ્મૃતિસમાકુલાઃ ॥૯૦૯॥

પ્રભુના વિચિત્ર દર્શનથી ચિત્ત હરાઈ જવાથી કેટલાંક ચિત્રમાં લખ્યાં જેવાં સ્થિર થયાં. અને પોતામાં રહેલો રસનો સમૂહ અર્પણ કરવામાં પરાયણ થયાં (૯૦૭) ગાયોના દર્શનથી તેવાજ પ્રકારના મનોરથ કેટલાંક ગોપીજનને થવાથી પોતાના સ્વામીને દોહવામાં જે શ્રમ થતો હતો તે જોઈને વિહ્વલ થઈ ગયાં. (૯૦૮) દોહવાને માટે પધારતા પ્રભુના નૂપુરનાં અવાજમાં જેમની બુદ્ધિ લાગેલી છે એવાં કેટલાંક અનેક પ્રકારની અંતરંગ વાર્તાનું સ્મરણ થવાથી અતિ-વ્યાકુલ થઈ ગયાં. (૯૦૯)

આ પ્રમાણે વિકલ થયેલાં વ્રજલક્ષ્મી શ્રીદામા સખાને પોતાના મનોરથ કહે છે, અને તે પૂર્ણ કરવાને પ્રભુની પ્રાર્થના કરવાની વિનંતિ કરે છે, તેનું વર્ણન સાડી ઓગણીસ શ્લોકથી કરે છે.

વિવિધપ્રેષ્ટસંબંધવિભાવનવિચક્ષણાઃ । શ્રીદામાનં સમાહૂય ગોકુલેશાન્તરદ્ગિણમ્ ॥૯૧૦॥
સસ્વાયમવદન્ સ્વીયહૃદયસ્યાન્ મનોરથાન્ । શ્રીદામન્નસદીયસ્ત્વં સ્વામિનીપ્રિયસેવકઃ ॥
કિંચિદ્વિજ્ઞાપેતં વ્રૂહિ ગોપીનાં પ્રિયસન્નિધૌ । વયં દિવા વિયોગાત્યાં ભાવયન્ત્યસ્ત્વદાનનમ્ ॥

પોતાના પ્રેમ ભગવાનના વિવિધ સમ્બન્ધની ભાવના કરવામાં ચતુર કેટલાક પ્રજાભક્તો શ્રીગોકુલેશના અન્તરંગ સખા શ્રીદામાને બોલાવીને (૯૧૦) પોતાના હૃદયના મનોરથોને કહેવા લાગ્યા કે હે શ્રીદામા, તું અમારો છે, અમારા શ્રીસ્વામિનીનો પ્રિય સેવક છે (૯૧૧) તેથી અમે તેને કાંઈ પ્રાર્થના કરીએ છીએ, તે ગોપીઓના પ્રિય શ્રીકૃષ્ણની આગળ કહેજે કે અમે દિવસના વિશેષથી પીડિત થયલા તમારા મુખની ભાવના કરીએ છીએ. (૯૧૨)

આસાયં દુઃસ્વદં કાલં કથં ચાગમયન્ પ્રભો । સ કોપિ ભવિતા કાલો યસિન્ પતિપદામ્બુજમ્ ॥
નિજોત્સંગગતં મમ્યગ્ વાહયિષ્યામ એવ હિ । કદા વ્રજપતેર્વાહુ સમાહૂયાન્તિકે પ્રભુમ્ ॥
ગૃહીત્વા ગાઢમાલિન્ગ્ય સુચિતાઃ સ્યામ ચાંતરમ્ । કદા હૃદયસંતાપનિવૃત્તિં ગોકુલેશ્વરઃ ॥
નવનીતાતિમૃદુલસ્વગાત્રસ્પર્શનાદિભિઃ । કદા કૃષ્ણસ્ય વદનલાવણ્યં દૃષ્ણધુવ્રતૈઃ ॥૯૧૬॥
પાસ્યામઃ પરમાનંદસન્દોહં હૃદયસ્થિતેઃ ।

સન્ધ્યાકાલપર્યન્તનો દુઃખ દેનારો કાલ હે પ્રભુ, જેમ તેમ કરીને વ્યતીત કર્યો. એવો પ્રેમ કાલ આવશે કે જેની અન્દર અમે અમારા પતિના ચરણકમલને (૯૧૩) અમારા બોળામાં લઈને તેને સારીરીતે ઘળવાની સેવા કરીશું ? અમે ક્યારે વ્રજપતિને પાસે બોલાવીને એમના બે બાહુને (૯૧૪) પકડીને ગાઢ આલિંગન કરીને અન્તઃકરણમાં સુખી થઈશું ? (૯૧૪) ગોકુલેશ્વર નવનીતથી પણ અત્યન્ત કામલ એવા પોતાના ગાત્રનો સ્પર્શ વગેરે કરાવીને હૃદયનો સન્તાપ ક્યારે નિવૃત્ત કરશે ? (૯૧૫) અમારા હૃદયમાં રહેલા કૃષ્ણના પરમાનન્દના સારરૂપ મુખના લાવણ્યનું દૃષ્ટિરૂપ ભ્રમરથી ક્યારે પાન કરીશું ? (૯૧૬)

કદા કપોલૌ મૃદુલાવુચ્છ્નૌ સરસૌ હરેઃ ॥૯૧૭॥

મનોજભાવવિવશાન્તુવિષ્યામઃ પરસ્પરમ્ । સ્થાપયામઃ કદા કૃષ્ણં હૃદયે હૃદયપ્રિયમ્ ॥
કરાભ્યાં વેષ્ટયિષ્યામો મધુપં કમલૈરિવ । કદા વયં કરિષ્યામઃ પ્રભુના રસસંવિદઃ ॥૯૧૯॥
ગાસ્યામસ્તદ્રુણાન્ કંઠં ગૃહીત્વા પ્રભુણા સહ । કદા રહસિ શૃંગારં સ્વરુચ્યા ગોકુલેશિતુઃ ॥
કરિષ્યામો હસિષ્યામઃ ક્રીડિષ્યામઃ પરસ્પરમ્ । કદા વિવિધરમણસંતોષૈસ્તુષ્ટમાનસાઃ ॥
પૂરયામઃ પ્રિયેણેહ પ્રાપ્તાનંદા મનોરથમ્ । કદાસ્માકં પ્રભોર્મૂર્તિરેકૈવ સ્વલુ દૃશ્યતે ॥૯૨૨॥

અતિ કામલ પ્રકૃષ્ટિત રસવાળા શ્રીહરિના બન્ને કપોલને કામભાવથી વિવશ થયલા અમે ક્યારે પરસ્પર સુમ્બન કરીશું ? (૯૧૮) અમારા હૃદયના પ્રિય શ્રીકૃષ્ણને અમે ક્યારે અમારા હૃદયમાં સ્થાપન કરીશું ? (૯૧૮) જેમ ભ્રમર કમલોથી વિટલાઈ જાય છે, તેમ અમે અમારા હાથથી પ્રભુને ક્યારે વેષ્ટિત કરીશું ? પ્રભુની સાથે રસસમ્બન્ધિ વાર્તા અમે ક્યારે કરીશું ? (૯૧૯) પ્રભુના શ્રીકણ્ઠને ગ્રહણ કરીને તેમની સાથે તેમના ગુણ અમે ક્યારે ગાઈશું ? અમે એકાન્તમાં અમારી રચિને અનુસાર પ્રભુને શૃંગાર ક્યારે કરીશું ? (૯૨૦) વિવિધ રમણ દ્વારા સન્તોષ પામી અમે પ્રસન્ન મનવાળા ક્યારે થઈશું ? ક્યારે હસીશું ? અને પરસ્પર મીડા કરીશું ? (૯૨૧) અમે આનન્દ પ્રાપ્ત કરીને પ્રિયની સાથે અત્ર મનોરથ ક્યારે પૂર્ણ કરીશું ? અમે અમારા પ્રભુના એકલા સ્વરૂપમાત્રનેજ ક્યારે બેઠીશું ? (૯૨૨)

एवंविधैर्वचोवृदैर्विविधैः स्वमनोगतैः । श्रीदामानं समानंद किंचिद्भुः प्रियाः प्रियम् ॥

યથા મિલતિ ગોપીશસ્તથા સંકેતમાત્નુ । અસ્માનિતો નય સસ્રે સવિધે ગોકુલેશિતુઃ ॥૧૨૪॥
 અતિતપ્તા વયં સર્વા હૃદયેનાંતરાત્મના । તચ્છાંતિઃ કૃષ્ણકુમુદવંધુસર્વાંગદર્શનાત્ ॥૧૨૫॥
 વાહ સતતસંતપ્તૌ પરિરંભણકર્મણિ । હૃદયં સ્ફુટતિ પ્રાયો વિરહેણાતિકોમલમ્ ॥૧૨૬॥
 વચો વિનોદવાક્યાનિ વક્તુમુત્કંઠતે સદા । શ્રવણે સ્વામિવચનશ્રવણોદ્યોગકાતરે ॥૧૨૭॥
 મનો વિનોદસહિતં હરિણા રંતુમિચ્છતિ । એવં ત્વયાતિરહસિ કૃષ્ણકર્ણેઽસદીરિતમ્ ॥૧૨૮॥
 ગોપાલભોગસમયે કથનીયં પ્રયત્નતઃ ।

આ પ્રમાણે પોતાના મનમાં રહેલા વિવિધ પ્રકારના વાક્યોના સમૂહથી શ્રીદામાને આનન્દ આપીને ફરીથી એ પ્રિયાઓ પ્રિય સુદામાને કાંઈક કહેવા લાગ્યા. (૯૨૩) ગોપીશ પ્રભુ જે પ્રકારથી મળે એવો સંકેત કરે છે સખા, અમને અહિંયાંથી ગોકુલેશ પ્રભુ પાસે લઈ ચાલ. (૯૨૪) અમે સર્વે અન્તાઃકરણમાં કામથી બહુ પીડિત થઈ ગયા છીએ, તેની શાન્તિ કૃષ્ણચંદ્ર જે કુમુદનો બંધુ છે, તેના સર્વાંગદર્શનથી થશે. (૯૨૫) પ્રભુને આલિંગન કરવાને અમારા બાહુ નિરંતર તપી રહ્યા છે. અમારું અતિક્રોધલ હૃદય વિરહથી લગભગ ફાટી જવા જેવું થયું છે. (૯૨૬) અમારી વાણી વિનોદના વાક્યો કહેવાને સદા અતિ ઉત્કર્ષિત રહે છે. અમારા કાન પોતાના સ્વામીના વચન શ્રવણ કરવાને દીન થઈ રહ્યા છે. (૯૨૭) અમારું મન વિનોદસહિત હરિ સાથે રમણ કરવા ઇચ્છે છે. આ પ્રમાણે અમારો સંદેશ તારે કૃષ્ણના કાનમાં તદન એકાંતમાં ગોપાલભોગસમયે પ્રયત્ન કરીને કહેવો. (૯૨૮)

પ્રભુ ગોદોહન કરીને ઉઠે છે, ત્યારે સર્વે ગોપ તેમને વિદલાઈ વળે છે, અને ઘેયા આરોગવાની પ્રાર્થના કરે છે, અને તેની સાથે શ્રીસ્વામિનીજીની આડીથી પણ પ્રાર્થના કરે છે, તે સાંભળીને તેનો વિચાર કરતા ઘેયા અને દૂધ આરોગીને તેની ઉત્તમતા કહીને પોતાની ગાયોની સરાહના કરે છે, તે પંદર શ્લોકથી કહે છે.

તતઃ સમુત્થિતં ધેનુદોહનાદ્રોકુલપ્રભુમ્ ॥૧૨૯॥
 ગોપાઃ સર્વે સમાગત્યાવેષ્યન્નિજનાયકમ્ । ઝચુઃ પ્રમુદિતાઃ કૃષ્ણં સંમન્વ્ય મનસિ સ્થિતમ્ ॥
 કરિષ્યામો કૃષ્ણપયોમંથનં નિકટસ્થિતાઃ । સ્વર્ણપાત્રેષુ તત્પેનમોજનં ક્રિયતાં ત્વયા ॥
 વાર્તાશ્ર વિવિધા વાચ્યા માનસૌત્કંઠ્યવર્ધિકાઃ । રુચ્યં ચલકરં કૃષ્ણપયસઃ પેનમોજનમ્ ॥
 અસત્કરાણાં ભવતિ સાર્થકત્વં કૃપાનિધે । વયં ત્વદીયાઃ સકલાઃ સખાયઃ સકલાધિપ ॥
 પૂરણીયો વ્રજફલ ભવતા તન્મનોરથઃ । વયં ત્વદીયદાસીનાં દાસા ઇતિ ન સંશયઃ ॥
 કૃષ્ણસંબંધતસ્તાસાં પૂરણીયો મનોરથઃ ।

પછી ગોકુલપ્રભુ ગોદોહન કરીને ઉઠ્યા. (૯૨૯) સર્વે ગોપો આવીને પોતાના નાયકને વિદલાઈ વળ્યા. આનંદથી કૃષ્ણને પોતે માહોમાહે વિચાર કરીને મનમાં નક્કી કર્યું હતું તે કહેવા લાગ્યા. (૯૩૦) હે કૃષ્ણ, તમારી પાસે રહીને અમે દૂધનું મંથન સુવર્ણના પાત્રોમાં કરીશું, તેનું શીણુ (ઘેયા) તું ભોજન કરજો. (૯૩૧) મનની ઉત્કંઠા વધારતી વિવિધ પ્રકારની ગોષીઓ તું કરજો. હે કૃષ્ણ, પયફેન (ઘેયા) નું ભોજન રુચિકર અને બલ આપનારું છે. (૯૩૨) હે કૃપાનિધે, તે આરોગવાથી અમારા હાથની સાર્થકતા થશે. અમે સર્વે તમારા

સખા છીએ. હે સર્વના અધિપતિ, તેમનો મનોરથ, હે વ્રજના કલરૂપ, તમારે પૂર્ણ કરવો જોઈએ. (૯૩૩^૧) અમે તમારી દાસીઓ (વ્રજભક્તો) ના પણ દાસ છીએ, એમાં સંશય નથી. હે કૃષ્ણ તેમનો [દાસીઓનો] મનોરથ આપે આપના સબધથી પૂર્ણ કરવો જોઈએ (૯૩૪^૨)

एवं गोपालवाक्यानि स्वभावख्यापकानि च ॥९३५॥

શ્રુત્વા વ્રજપતિઃ સ્વીયદયયા તત્તથાચરત્ । ગોષ્ઠસ્થિતો ગોપવાલૈઃ સહિતો મથિતં પયઃ ॥
સફેનં સઘનં તુલ્યં તૂલરાશેઃ સિતાયુતમ્ । કુર્વન્ વિવિધલીલાનાં વિચારં સ્વાંતરંગકૈઃ ॥
શૃણ્વન્ શ્રીદામામિહિતં વિહ્વન્નિ કારિતાં રહઃ । અભ્યસન્ રસસીત્કારં મુદ્રયન્નયનં સુતૈઃ ॥
ચિંતયન્ પરમાનંદરતિં શ્રીગોપિકાજનૈઃ । વિચારયન્ વિશેષેણ સંકેતસ્થલકારણમ્ ॥૯૩૯॥
સરનિરુદ્ધકરણઃ સરવેગં વિચક્ષણઃ । રસામિનન્દનં કુર્વન્ શિરઃ સંચાલયન્ મુહુઃ ॥૯૪૦॥

पीत्वा पीत्वा च गोपालान् याचमानः पुनः पुनः ।

गृह्णन् स्वधेनुनामानि स्वीकृतस्वादुदुग्धतः ॥९४१॥

પ્રકટીવિદધન્ નંદધેનુપુ પ્રિયતાં સ્વતઃ । મિત્રાસાકં ગવાં હિત્વા ક્ષાપિ નૈવંવિધં પયઃ ॥
ન તૃપ્યામિ સસ્થે પીત્વા મુહુર્મુહુરનેકશઃ । યતોસામિઃ પયઃપુષ્ટૈર્હન્યતે દૈત્યપુંગવાઃ ॥૯૪૩॥
एवं वदन् निजं प्रेष्ठैः पयःफेनममुक्त सः ।

આવા તેમના ભાવને પ્રકટ કરનાર ગોપાલોનાં વાક્યો સાંભળીને વ્રજપતિએ પોતાની દયાથી તે તે પ્રમાણે કર્યું. (૯૩૫^૧) ખિરકમાં ગોપખાલોની સાથે મથન કરેલું દૂધ ફીણ સહિત, ગાદું, રેના હગલા જેવું, મિશ્રીયુક્ત (૯૩૬^૨) પોતાના અતરગોની સાથે વિવિધ લીલાઓનો વિચાર કરતા, (૯૩૭^૩) ગોપીજને એકાંતમાં કરાવેલી વિશ્વસિ એટલે શ્રીદામાતુ કહેલું શ્રવણ કરતાં, સુખોથી રસના સીત્કારનો અભ્યાસ કરતા, આંખો વીંચીને, (૯૩૮) શ્રીગોપીજનની સાથેની પરમાનંદદાયક રતિનું ચિંતન કરતા, અને વિશેષે કરીને સંકેતસ્થલ ક્યાં કરાવતું તેનો વિચાર કરતા, (૯૩૯) હૃદયોને સ્થિર કરીને કામવેશનું સ્મરણ કરતાં વિચક્ષણ પ્રભુ, રસનું અમિનંદન કરતાં, વારંવાર મસ્તકને હલાવીને, (૯૪૦) સ્વાદિષ્ટ દૂધનું વારંવાર પાન કરતા અને ગોપાલોની પાસે ફરીફરીને માગીને પીતા, સ્વીકારેલું દૂધ બહુ મીઠું હોવાથી પોતાની ગાયોના નામ લેતા (૯૪૧) નંદરાયજીની ગાયોને વિષે પોતાની પ્રિયતા પ્રકટ કરતા “હે મિત્ર, આપણી ગાયો સિવાય બીજી કોઈ ગાયોનું દૂધ આવું હોતુ નથી. (૯૪૨) હે મિત્ર, વારંવાર અનેક પ્રકારે પીતાં છતાં મને વૃત્તિ થતી નથી, કેમકે આ દૂધથી પુષ્ટ થઈને મોટા દૈત્યોને આપણે મારીએ છીએ.” (૯૪૩) એ પ્રમાણે પોતાના પ્રિય મિત્રોને કહેતા પ્રભુ ઘેંઘા આરોઘ્યા. (૯૪૩^૧)

સેનભોગ આરોગવાનો સમય થતાં, માતા સામગ્રી સિદ્ધ કરીને વિદ્યુજ થઈને પ્રભુને શોધવાને ગાયોને જોવાના મિથથી ખિરકમાં આવી. તે સાડા પાંચ પ્રસોધથી કલ્પે છે.

ततः समागता नंदगेहिनी सुतमाकुला ॥९४४॥

દ્રષ્ટું ગોષ્ઠે વ્રજગવાં મૃદા ચકિતલોચના । સંપાદ્ય મોગસામગ્રીં રોદિષ્યા મગ્નં પુનઃ ॥૯૪૫॥
માવયંતી ચ સામઘ્યાઃ શીતલત્વં સમાકુલા । ઈ નંદમૂનુરિત્યેયં પ્રશ્નચિહ્નવચેતમા ॥૯૪૬॥

તત ઉત્થાય સહસાસુતાન્વેષણવિહ્વલા । માર્ગે મનોરથાન્ માતા પ્રકુર્વતી ક્રિયાપરા ॥૧૪૭॥
ગોપાન્ ગોપીસ્તથા બાલાન્ પૃચ્છન્તી પથિ વાલકમ્ । આનંદસાશ્રુનયના જાતરોમાંચવિગ્રહા ॥
આર્તા નિજસુતં દ્રષ્ટું પુત્રસ્નેહસ્તુતસ્તની । અપશ્યદ્ ગોષ્ઠભૂમિષ્ઠં ક્રીડંતં નિજવાલકમ્ ॥

પછી આકુલવ્યાકુલ થયલાં શ્રીયશોદા (૯૪૪) મળની ગાયેના ખિરકમાં આનંદથી ચક્રિત થયેલાં લોચનવાળાં, સુતને જોવાને આવ્યાં. રોહિણીની સાથે પોતાના ભવનમાં સેનભોગની સામગ્રી સિદ્ધ કરીને પછી (૯૪૫) તે સામગ્રી શીતલ થઇ જશે એવો વિચાર કરતાં આકુલ વ્યાકુલ થઇને 'નંદલાલ ક્યાં છે' ? એમ વિકલ ચિત્તથી પ્રશ્ન કરતાં, (૯૪૬) પછી ખિરકમાંથી એકદમ ઉઠીને પુત્રને શોધવામાં વિઘ્નલ, ક્રિયાપરાયણ, માર્ગમાં મનોરથ કરતાં, (૯૪૭) ગોપીને, ગોપીએને, તથા બાલોને, પોતાના બાલક વિષે રસ્તામાં પૂછતાં, આનંદાશ્રુવાળાં નયનયુક્ત, અને શરીરે રોમાંચવાળાં (૯૪૮) પોતાના પુત્રને જોવાને આતુર, પુત્રના સ્નેહથી સ્તનમાંથી દૂધ ઝરતાં માતાએ ખિરકની જગ્યામાં પોતાના બાલકને ખેલતો જોયો. (૯૪૯)

પ્રભુને જોઇને માતાની જે અવસ્થા થઈ તેનું અને માતા પ્રભુને તે સમયે બોલાવે છે, તેનું વર્ણન આઠ શ્લોકથી કરે છે.

પ્રમોદમરસંક્રાન્તહૃદયા હૃદયપ્રિયમ્ । ચાતકીવ સ્વાતિર્બિંદુ મયૂરીવ ઘનાગમમ્ ॥૧૫૦॥
મત્સ્યાંગનેવ પાનીયં ચકોરીવ હિમાંશુકમ્ । ચક્રવાકીવ તપનં ક્ષુધિતેવાન્નમુત્તમમ્ ॥૧૫૧॥
પિપાસાર્તેવ સુજલં રોગાર્તેવ વરૌષધમ્ । દરિદ્રેવ ધનં ભૂયો વિષયં વિષયાર્થિની ॥૧૫૨॥
વત્સં ઘેનુરિવ સ્ત્રીયં હરિમાર્તેવ ચાશ્રયમ્ । મયાર્તેવ સ્વશરણં ક્રિયાર્થેવ સ્વસાધનમ્ ॥૧૫૩॥

હૃદયને પ્રિય પ્રભુને જોઇને, હર્ષના વેગથી ઉભરાતા હૃદયથી, જેમ ચાતકી સ્વાતિનક્ષત્રના વર્ષાબિંદુને, અને જેમ મયૂરી મેઘના આવવાને, (૯૫૦) જેમ માછલી જલને, ચકોરી શીતલ કિરણવાળા ચંદ્રમાને, ચક્રવાકી સૂર્યોદયને, ભૂખી ઉત્તમ અન્નને, (૯૫૧) તરસી સુન્દર જલને, રોગથી પીડાતી ઉત્તમ ઔષધને, દરિદ્ર સ્ત્રી પુષ્કલ ધનને, વિષયની ઇચ્છાવાળી વિષયને, (૯૫૨) ગાય પોતાના વાછરડાને, દુઃખી સ્ત્રી હરિરૂપી આશ્રયને, ભયવાળી પોતાના રક્ષકને, ક્રિયા કરવાવાળી પોતાના સાધનને, (૯૫૩)

જ્ઞાનાર્થિનીવ વિદ્યેશં પૂજ્યં પૂજાર્થિની યથા । દાસીવ સ્વામિનીં નંદગેહિની દુર્લભપ્રજા ॥
જાતસર્વાંગરોમાંચહર્ષાશ્રુકલિતાનના । વાહ પ્રસારયંતી સ્વસુતમાકારયંત્યપિ ॥૧૫૫॥
નિમાલયંતી વદનમલકભ્રમરાવૃતમ્ । આમયંતી કરદ્વંદ્વં ગૃહ્ણન્તી વલિમાદતા ॥૧૫૬॥
યથાકથંચિચ્છપલા ચપલં ક્રીડનોત્સુકમ્ । સુતં ચકાર કરગમોષધિઃ પારદં યથા ॥૧૫૭॥

જ્ઞાનની ઇચ્છાવાળી વિદ્યાના ઈશ્વરને, પૂજા કરવાવાળી પૂજ્યને, દાસી પોતાની સ્વામિનીને, જેમ જુએ, તેમ દુર્લભ પ્રજાવાળી નંદગેહિની [યશોદા]એ પોતાના પુત્રને જોયો. (૯૫૪) સર્વ અંગમાં રોમાંચથયા, હર્ષના આંસુ મુખપર આવ્યાં, એવી યશોદા હાથ લાંબા કરીને પોતાના પુત્રને બોલાવવા લાગી. (૯૫૫) ભ્રમરરૂપી કેશથી ઢકાયેલા મુખને જોતી, ખન્ને હાથ દલાવીને આદરથી બલેયા (ઓવારણ) દેવા લાગી. (૯૫૬) ક્રીડામાં ઉત્સાહવાલા ચપલ બાલકને પોતે પણ ચપલ થઇને જેમ તેમ કરીને જેમ ઓષધિ પારાને પકડે, તેમ પોતાના હાથથી પ્રભુને પકડ્યા. (૯૫૭)

માતા સેનભોગ આરોગવાની પ્રાર્થના કરે છે, તે અગીઆર શ્લોકથી કહે છે.

કાલ સિદ્ધૈવ સામગ્રી શીતલા જાયતે ધ્રુવમ્ । રોહિણી રામજનની કૃત્વા વિવિધચાતુરીમ્ ॥
 સંપાદ્ય મોગસામગ્રીં પથં પશ્યતિ સાદરમ્ । ઓદનં સિતમત્યંતભિન્નમાવર્તિતં પયઃ ॥૧૬૯॥
 સંયોજ્ય શુક્તમસ્થિલં વનશ્રમમપોહતિ । તથા સર્વેપિ વિહિતાઃ પદાર્થાસ્ત્વત્પરાત્મના ॥૧૭૦॥
 સંપાવાદ્યાનેકસૂપસમાપ્તા રુચિકારિણઃ । પયશ્ચ ભિન્નમાવર્ત્ય સિતાસંયોગિ સન્નિધૌ ॥૧૭૧॥
 સ્થાપિતં સૂક્ષ્મસૌવર્ણપાત્રાન્તરિતધૈનવમ્ । ત્વદેકપેયં પરમદયાલો તત્ તથા કુરુ ॥૧૭૨॥

હે બાલ, સિદ્ધ કરેલી સામગ્રી ઠંડી થઈ જાય છે. આ સામગ્રી બલદેવની માતા રોહિણીએ બહુ ચતુરાઈથી કરી છે. (૯૫૮) સેનભોગની સામગ્રી સાજીને આદરસહિત તારી વાટ જુવે છે. સફેદ ખીલેલો ભાત તથા કહેલું દૂધ પણ ધર્યું છે. (૯૫૯) એ ભાત તથા દૂધ એકઠું કરીને ખાવાથી વનનો શ્રમ નિકલી જશે. બીજીપણુ સર્વે ચોગ્ય સામગ્રી તારામાં જીવ રાખીને તૈયાર કરી છે. (૯૬૦) સંજાળથી માંડીને અનેક દાળ સુધીની સામગ્રી બહુ રચિકર છે. ગાયનું કહેલું મિશ્રીવાળું દૂધ નજીકમાં સોનાના કોરામાં ધરીને, અન્ધર સોનાની છેટી કોરી ધરી છે તે જોઈ ધર્યો છે. એ માત્ર તારેજ પીવાને માટે છે, તેથી હે પરમદયાલુ, એનું પાન કર. (૯૬૧-૬૨)

અન્યાપિ સર્વા સામગ્રી સંપાદ્ય નિહિતા ગૃહે । રક્ષતે રોહિણી માતા ત્વદ્ગૃહાગમનાવધિ ॥
 યાતે કાલે વિરસતા સુત તસ્યાં ભવિષ્યતિ । મમ દુર્લલિતપ્રાણપ્રિયપુત્ર વચોમૃતમ્ ॥૧૭૪॥
 સંમાનય ગતા સંખ્યા રાત્રિરપ્યપતદ્ દ્રુતમ્ । અંધકારોભવન્માર્ગે તારકાદિવિનિર્ગતાઃ ॥૧૭૫॥
 ગોપાઃ સમાગતાઃ સર્વે કૃત્વા કાર્યાણિ ગોત્રજે । હુતા અપ્યગ્નયો જાતા મસના પિહિતા ગૃહે ॥
 સંભાવિતા અતિથયસ્તાતેન ગૃહમાગતાઃ । એકાગ્રચિત્તઃ પદવીં તવ પશ્યતિ સાદરમ્ ॥૧૭૭॥
 ગોપ્યો ગાયંતિ ગીતાનિ તવ મદ્ગૃહમાગતાઃ । વ્રજપ્રિય વ્રજાધીશ ગૃહમાયાહિ હા હરે ॥

બીજી પણ સર્વે સામગ્રી સમ્પાદન કરીને ઘરમાં ધરી છે. તું ઘરમાં આવે ત્યાં સુધી રોહિણી માતા તેને સાચવવા બેઠી છે. (૯૬૩) હે સુત, જેમ જેમ સમય જાય છે તેમ તેમ તે વિરસ થઈ જશે. માટે હે મારા પ્રાણુપ્રિય લાડકવાયા પુત્ર, મારા કહેલાં અમૃત વચનને (૯૬૪) માની લે, સન્ધ્યાકાલ પૂરો થયો, રાત્રિ પણ જલદી પડી ગઈ, માર્ગમાં અંધારું થઈ ગયું, તારાઓ પણ દેખાવા લાગ્યા (૯૬૫) સર્વ ગોપો બિરકમાંથી ગાયનું બધું કામ કરીને વ્રજમાં આવી ગયા. ઘરમાં હોમ કરેલો અગ્નિ પણ રાખથી ઢંકાઈ ગયો (૯૬૬) સંભાવિત પરીણાઓ તારા પિતાને ઘેર આજ્યા છે, તે પિતા એકાગ્ર ચિત્તથી આદર સહિત તારી વાટ જુવે છે (૯૬૭) મારે ઘેર આવેલો ગોપીઓ સર્વે તારા ગુણોના ગીત ગાઈ રહી છે. હે વ્રજપ્રિય, વ્રજાધીશ, હે હરિ, ઘેર ચાલ. (૯૬૮).

માતાનાં વચન શ્રવણ કરીને પ્રભુ માતાની પાસે આવ્યા. તેને લઇને માતા ગયા તે વળુ ઝલોડથી કહે છે
 આકર્ષ્ય જનનીવાક્યાન્યતિવાત્સલ્યવંત્યપિ । આનંદસાર્દ્રહૃદયો માતુરુત્સંગમાગતઃ ॥૧૭૨॥
 માદમાલિજ્જ જનની ચુંવતી સાદરં મુલ્લમ્ । પ્રેમાર્દ્રહૃદયોત્સંગે કરામ્યાં જગૃહે સુતમ્ ॥૧૭૩॥
 કાલયંતી વિશેષેણ સુતમુત્તોલયંત્યપિ । ગાયંતી ફુલ્લવદના યશોદા ગૃહમાગમત્ ॥૧૭૪॥

માતાના અતિ વાત્સલ્યવાળાં વચન સાંભળીને આનંદથી બીના હૃદયવાળા પ્રભુ માતાની

પાસે આવ્યા. (૯૬૯) માતાએ ગાઢ આલિંગન કરીને આદર સહિત મુખને સુંબન કરીને પ્રેમથી આર્દ્ર હૃદયવાળીએ પુત્રને બન્ને હાથથી પકડીને ગોદમાં બેસાડ્યો. (૯૭૦) સુતને, સારી રીતે લાડ લડાવતી બન્ને હાથથી ઉંચો કરતી પ્રપ્રુક્ષિત વદનથી ગીત ગાતી યશોદા ઘરમાં આવી. (૯૭૧)

ઘરમાં માતાએ પ્રભુને ગોદમાં બેસાડ્યા ત્યારે સેનભોગને માટે સખીએ જલની, ઝારી ધરી, અને રોહિણીએ સામગ્રીના થાળ ધર્યા. માતાના રુચિ ઉપજાવનાર વાક્યો સાંભળીને પ્રભુ આરોગવા લાગ્યા, તેનું વર્ણન ઓગણીશ શ્લોકથી કરે છે.

પ્રવિશ્યાંતર્ગૃહં ગુપ્તમાસ્તીર્યાસનમુત્તમં । ઉપવિશ્ય સ્વયં પુત્રમુત્સંગે ચોપવેશયેત્ ॥૯૭૨॥
સસ્ત્રીજનૈઃ સમાનીતં સૌવર્ણજલમાજનમ્ । સ્થાપિતં વામભાગે તુ વિજ્ઞાય સમયં પ્રભોઃ ॥
સામગ્રીં વિવિધા સોષ્મા વિશિષ્ટસ્વાદુસંપુતા । આપૂર્ય કનકસ્યાલીમાનયન્ માતૃરોહિણી ॥
વદનં ગોકુલેશસ્ય પશ્યંતી કુલદીપકમ્ । હૃષ્યંતી હૃદયે ચિત્રલિખિતેવામવત્ તદા ॥

ઘરની અંદરના ભાગમાં ગુપ્ત સ્થાનમાં પ્રવેશ કરીને, ઉત્તમ આસન બિઝાવીને પોતે તે પર પુત્રને ગોદમાં બેસાડ્યો. (૯૭૨). સખીજનોએ ભોગનો સમય થયો જાણીને સુવર્ણની ઝારી લાવીને ઝખી બાળુ પર ધરી. (૯૭૩) વિવિધ પ્રકારની, જૂદા જૂદા સ્વાદવાળી, ગરમ ગરમ સામગ્રી સોનાની થાળીમાં સાથને રોહિણી માતા લઈ આવ્યા. (૯૭૪) કુલદીપક ગોકુલેશના મુખનું દર્શન કરતા હૃદયમાં આનંદ પામતા ચિત્રમાં ચિત્રેલાં જેવાં થઈ ગયાં. (૯૭૫)

વારયંતી નિજપ્રાણાન્ પરમાનંદનિર્વૃતા । વસુદેવસ્ય પત્નીષુ રોહિણી ભાગ્યમાજનમ્ ॥૯૭૬॥
રામં ચ નિકટાસીનમવલોક્ય કુમારકમ્ । ઉદ્ભૂતહાર્દવાત્સલ્યવિસ્મૃતાન્યા તદામવત્ ॥
યશોદા કોમલાનાદિ ભોજયંતી નિજાર્મકમ્ । અવદદ્ ભાવવિવશા વિલોક્ય પૃથુકાનનમ્ ॥

પોતાના માણુ નોંખાવર કરતાં પરમાનંદમાં નિમગ્ન થઈ ગયાં. વસુદેવની પત્નીઓમાં રોહિણી પરમ ભાગ્યવાન થયા. (૯૭૬) કૃષ્ણની પાસે બેઠેલાં પોતાના પુત્ર બલદેવજીનું દર્શન કરીને હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતાં વાત્સલ્યથી બીજું સર્વ તે વખતે ભૂલી ગયાં. (૯૭૭) શ્રીયશોદાજી કોમલ અન્ન વગેરે પોતાના બાલકને જમાડે છે, અને ભાવથી વિવશ થઈને બાલકના મુખનું દર્શન કરીને કહે છે. (૯૭૮)

મૃગ્ય દુર્ગ્ધોદનં ગ્રાહ્યમાદૌ પરમકોમલં । વનગોચારસંચારસંતાપં શમયેદિદં ॥૯૭૯॥
બલમપ્યતુલં ભાવિ ક્રીડનાયોપયોગિ તત્ । રામો મુનક્તિ સતતં દૃશ્યતાં કીદશં બલમ્ ॥
કચાશ્ચ મેચકા દીર્ઘા ભવિષ્યંતિ ત્વાત્મજ । પયશ્વાસ્તે ત્વદીયાયા ધૂમર્યા ગોરનુત્તમમ્ ॥
ગાવશ્ચ સાર્થકાઃ સંતુ ત્વત્તાતમવનસ્થિતાઃ । વ્રજઃ સર્વોપિ ભવતા સનાથો ગોકુલેશ્વર ॥

હે ભોળા, પહેલાં આ પરમ કોમલ દૂધમાત ખા; વનમાં ગોચારજુથી થયેલાં શ્રમ આથી મટી જશે. (૯૭૯) એનાથી પુષ્કલ બલ પણ આવશે. તે ક્રીડા કરવામાં ઉપયોગી થશે. બલરામ રોજ આનુંજ લોજન કરે છે. જો, એનામાં કેટલું બધું બલ છે? (૯૮૦) આ તારી ધુમરી ગાયનું બહુ ઉત્તમ દૂધ છે એનું પાન કરવાથી હે પુત્ર તારા વાળ લાંબા અને કાળા થશે. (૯૮૧) તારા પિતાના ઘરમાં રહેલી ગાયો પણ સાર્થક થશે. હે ગોકુલેશ્વર સર્વ વ્રજ તારાથીજ સનાથ છે. (૯૮૨)

પાસે બેસીને એકજ યાજ્ઞમાં ભોજન કરતા જણદેવજીને ગોકુલેશને શિખામણુ આપવાને સ્વભાવથી વ્યાકુલ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. (૯૯૧) રામ આજે ગાયોને મળ્યાં આવતા રાત પડી ગઈ. કૃષ્ણ જંગલમાં રહે, તેથી જાણી તરફથી મને બચ લાગે છે. (૯૯૨) ગાય સાર-વાવાળાઓએ હે વિભો, એવું કહાપી કરવું નહિ. તું મ્હોટો છે, જલમાં ઝેંક છે, અને ગુપ્તથી મળને સુખ આપવાવાળો છે. (૯૯૩) જર્ગાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે તું સંકર્ષણ છે, ચેદિત્રીપુત્ર

છે, વસુદેવનો પુત્ર છે, ક્ષત્રિયધર્મ શરવીરતાવાળો છે. (૯૯૪) આ કૃષ્ણ બાલક છે, બહુ ભોળો છે, અત્યંત કામલ છે, અને એક એ આંકડા પણ ગણી જાણતો નથી. (૯૯૫)

વિધાય રોદનં હૈયંગવં માં યાચતેઽધુના । વાક્યપ્રત્યુત્તરં નૈવ પૃષ્ઠો યચ્છતિ કર્હિંચિત્ ॥
 ન વેત્તિ મિત્રશત્રૂણાં મેદં સર્વસમો હયમ્ । કપટં નૈવ કસ્યાપિ જાનાતિ જગદીશ્વરઃ ॥૯૯૭॥
 અતઃ સર્વત્ર શિક્ષૈવ ભવતૈવ વિધીયતામ્ । ગર્વા સમીપે ન સ્યાતું દેયો નૈવ વિયોધને ॥
 ન મર્કટક્રીડને વા ન નિયુદ્ધેપિ બાલકૈઃ । નૈકાકી કુત્રચિદ્યાતું દેયો નૈવ જલાશયે ॥૯૯૯॥
 ન વહ્નિસન્નિધૌ નૈવ વૃક્ષાદ્યારોહણાદિપુ । ન ગર્તોત્કાલને નૈવ ત્વયા સહ પૃથક્સ્થિતૌ ॥

હજી સુધી મારી પાસે રહીને માખણ ભાગે છે. હું પૂછું તેનો ઉત્તર કાંઈ દિવસ આપતો નથી. (૯૯૬) એ તો બધાને સમાન ગણે છે. શત્રુ મિત્રનો ભેદ પણ સમજતો નથી. એ જગદીશ્વર કાંઈનું કપટ પણ જાણતો નથી. (૯૯૭) માટે સર્વ સ્થલે તારે એને શિખામણ દેતા રહેવું. ગાયોની પાસે અને જ્યાં લડાઈ થતી હોય ત્યાં એને ઉભો રહેવા દેવો નહિ. (૯૯૮) જ્યાં વાંદરાનો ખેલ થતો હોય, જ્યાં બાલકો એકબીજા સાથે લડતા હોય, ત્યાં એને ઉભો રહેવા દેવો નહિ. એને કાંઈ જગ્યાએ એકલો જવા દેવો નહિ. જલાશય પાસે એકલો નજ જવા દેવો. (૯૯૯) અગ્નિની પાસે જવા દેવો નહિ. વૃક્ષની ઉપર ચઢવા દેવો નહિ. ખાડાઓની આરપાર કુદવા દેવો નહિ. તારી સંગતથી દૂર રાખવો નહિ, (૧૦૦૦)

માતાની અધીરાઈ સાંભળીને બલદેવજી યશોદાજીને પ્રભુત્વ સામર્થ્ય કહીને નિર્ભય રહેવાની પ્રાર્થના કરે છે, તે સાડા અગીઆર શ્લોકથી કહે છે.
 યશોદાવચનં શ્રુત્વા રામો માતરમગ્નગીત્ । વયં સર્વેપ્યનેનૈવ બલિનો ગોકુલેશ્વરિ ॥૧૦૦૧॥
 એતત્સહાયા ગહને તરામઃ સંકટાન્યહો । ન જાનાસિ પ્રભાવં ત્વં જ્ઞાતં વા વિસ્મૃતં તવ ॥
 પૂતનાસુપયઃ પીતં શકટઃ પાતિતઃ પદા । તૃણાવર્તઃ શિલાપૃષ્ઠે હતો વિશ્વં પ્રદર્શિતમ્ ॥
 કટિબદ્ધોલ્લુખલેન મમૌ તુ યમલાર્જુનૌ । ઘેનુકસ્તાલવિપિને વત્સો વિજ્ઞાય વૈ હતઃ ॥
 વ્યપાટયદ્બકમુખમઘાસુરનિપૂદનઃ । કાલિયો દમિતઃ કાલરૂપઃ પીતં દવાનલં ॥૧૦૦૫॥

યશોદાના વચન સાંભળીને બલદેવજી માતાને ઉત્તર આપવા લાગ્યા. હે ગોકુલેશ્વરિ, અમે સર્વ એના બલથીજ બલવાન છીએ. (૧૦૦૧) એની સહાયથીજ ગહન વનમાં સંકટે તરી જઈએ છીએ. એના પ્રભાવને તું જાણતી નથી. અથવા તો જાણીને ભૂલી ગઈ છે. (૧૦૦૨) પૂતનાના પયની સાથે તેના પ્રાણ પણ એ પી ગયો. કામલ ચરણથી શકટને પાડી નાખ્યો, તૃણાવર્તને શિલા ઉપર પછાડીને માર્યો, અને તને મુખમાં વિશ્વતું દર્શન કરાવ્યું. (૧૦૦૩) રૂડે બાંધેલા ખાંડણીયાવાળા એણે એ મ્હોટા યમલાર્જુન વૃક્ષ ભાંગી નાખ્યા. તાલવનમાં ઘેનુકને માર્યો. વાછરડાઓમાં ભળી ગયલા વત્સાસુરને ઓળખીને હણ્યો. (૧૦૦૪) બકાસુરનું મુખ ચીરી નાખ્યું. અઘાસુરને એણેજ માર્યો. કાલરૂપ કાલીયનાગનું દમન એણેજ કર્યું. દવાનલને પણ એ પી ગયો. (૧૦૦૫)

મુંજાટવીદવાગ્રેસ્તુ રક્ષિતા ઘેનવઃ સ્વિકાઃ । મયા સહ સ્થિતિવતા પ્રલંઘોપિ નિપાતિતઃ ॥
 એવંવિધાનિ ચરિતાન્યહો કૃષ્ણસ્ય વૈ વ્રજે । વૃથા વિમેપિ કિમિતિ સૂનુસામર્થ્યમીદશમ્ ॥

મુંઠવિમાં પેટેલી પોતાની ગાયોની રક્ષા દાવાનલથી એણે કરી. મહારી સાથે રહીને મલમ્બાસુરને પણ એણે જ માર્યા. (૧૦૦૬) ધનમાં કૃષ્ણે એવા આશ્ચર્યવાલાં ચરિત્ર ખરેખર કર્યાં છે. તું નકામી શા માટે ખીએ છે? તારા દીકરાનું આવું સામર્થ્ય છે. (૧૦૦૭)

વ્રજે મયં કુતઃ કૃષ્ણો આતાસાકં વિરાજતે । અનેન સર્વથાસાકં સર્વંત્ર સુખમેવ હિ ॥
 યતસ્ય તુ મયં નૈવ સર્વં એવાસ્ય સેવકાઃ । રાજવદ્વિપિને કૃષ્ણઃ ક્રીડતિ સ્વેચ્છયા સમમ્ ॥
 ચારયામો વયં ધેનૂઃ પાલયામસ્તદીરિતમ્ । યતઃપ્રભૃતિ કૃષ્ણોયં વ્રજેઽસાકં સમાગતઃ ॥
 તત આરમ્યાસિ સુખમાસીદગ્રે મવિષ્યતિ । તવૈતદુચિતં માતૃસ્વભાવાત્ સ્ત્રીસ્વભાવતઃ ॥
 મદ્વાક્યપુંજવિશ્વાસાન્માતર્મન્તવ્યમદ્રુતમ્ ।

અમારો બાપ કૃષ્ણ ધનમાં બિરાજે છે ત્યાં સુધી ધનમાં ભય શાનો? એનાથીજ અમને સર્વંત્ર સર્વથા સુખ થાય છે. (૧૦૦૮) એને તો ભય છેજ નહિ. સર્વે એના સેવકજ છે. રાજાની માફક કૃષ્ણ પોતાની ઇચ્છાનુસાર અમારી સાથે વનમાં ક્રીડા કરે છે. (૧૦૦૯) અમે ગાયોને ચરાવીએ છીએ અને એના કહ્યા પ્રમાણે અમે કરીએ છીએ. (૧૦૧૦) ન્યારથી અમારા ધનમાં આ કૃષ્ણ પધાર્યા છે ત્યારથી અમને સુખ થયું છે, સુખ થયું હતું, અને હવે પછી પણ સુખજ થશે. તમને તો તમારા માતાના સ્વભાવપ્રમાણે અને સ્ત્રીસ્વભાવથી એને માટે આવા ભાવ થાય તે ઉચિતજ છે. (૧૦૧૧) હે માતા, મારા વચનોના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તમારે આ અદ્ભુત માનવુંજ પડશે. (૧૦૧૧૩)

બલદેવણનાં અભયવચન સાંભળીને પણ વાત્સલ્યતાથી અધીર થઇને ફરી પણ બલદેવણને શિખામણ આપે છે તે સાડાચાર શ્લોકથી કહે છે.

યશોદાત્મજવીર્યાણિ બલદેવોદિતાનિ હિ ॥૧૦૧૨॥

શૃષ્વન્તી ફુલ્લહૃદયાપ્યવદત્ પુનરાદૃતા । તાતાસન્મહતાં માર્ગ્યૈરેતે વિન્ના નિવર્તિતાઃ ॥
 વિષ્ણુના સત્સહાયેન દિષ્ટ્યા કૃષ્ણોપિ રક્ષિતઃ । તાતાસચ્ચત્રવો લોકાઃ કંસવિદ્વેપતસ્તથા ॥
 કચાઃ શિરસિ તાવંતો ન યાવંતો હિ શત્રવઃ । અતો વિમેમિ સતંતં ગોચારણગતૌ પુનઃ ॥
 ન સાહસં કચિત્ કાર્યં ચાર્યન્તાં ધેનવૌતિકે । મહાંતો વા સ્વસંગેન નેયાઃ શસ્ત્રાસ્ત્રસંયુતાઃ ॥

બલદેવણએ કહેલાં પોતાના પુત્રના પરાક્રમ સાંભળતા પ્રકુદ્ધ હૃદયવાળા થઇને ફરીથી આદરસહિત બોલ્યા. હે તાત, અમારા મોટાઓના ભાગ્યથી આ સર્વ વિદ્યો દૂર થયા છે (૧૦૧૩) અમારા મોટા ભાગ્યથી સન્નનોને સહાય કરનાર વિષ્ણુએ કૃષ્ણનું પણ રક્ષણ થયું છે. હે તાત, કંસના અમારા ઉપર દ્વેષથી લોકો અમારા શત્રુ થયા છે. (૧૦૧૪) જોડલા અમારા શત્રુ છે, તેટલા અમારા માથાપર વાળ પણ નથી, એ કારણને લીધે વળી ન્યારે તમે ગાય ચરાવવા બહો છે ત્યારે હૈયે હમેશાં મને ભીતિ રહે છે. (૧૦૧૫) કદિપણ સાહસ કરવું નહિ ગાયોને નજીકમાંજ ચરાવવી, અથવા તો તમારી સાથે શસ્ત્ર અસ્ત્રવાળા મોટા ગોપોને લઇ જવા. (૧૦૧૬)

પ્રભુ ભોજન કરતાં ઉઠી ગયા, ત્યારે માતાએ સમજાવીને બેસાડ્યા, ફરીથી ભોજન કરાવ્યું, પછી શ્રીઅંગ ઘોષને લુછીને માતાએ બીડી આગેગીને પોતાનું ચર્ચિત પ્રશ્નને આપ્યું, તે સાડાસાત શ્લોકથી કહે છે.

एवं प्रवदतोः कृष्णो भुक्त्वा च सहस्रोत्थितः । तदा यशोदाऽकथयत् किं भुक्तं चपलार्मक ॥
 चार्तयैव वृथा कालो नीतः कमललोचन । यथैव पूरिता पूर्वं स्थाली सुत तथैव हि ॥
 तिष्ठ किञ्चिद् गृहाणेदमुत्तमं वस्तु सुंदर । एवं विनीय भगवान् पुनरप्युपवेशितः ॥
 किञ्चिदादाय पुनरप्यह्नायैव समुत्थितः । गृहीतैककरो मात्रा वादयन्नूपुरे पदोः ॥१०२०॥

એમ બંને જણ વાત કરતાં હતાં, એટલામાં કૃષ્ણ ભોજન કરતાં એકદમ ઉઠી ગયા, ત્યારે યશોદાએ કહ્યું કે “હે ચંચલ બાલક, તું શું ખાધું? (૧૦૧૭) હે કમલનયન, વાતમાંજ નકામે કાલ ગુમાવ્યો, ભોજનનો થાળ તો હે સુત, પહેલાં હતો તેભોજ ભરેલો પથ્યો છે. (૧૦૧૮) હે સુંદર, ઉભો રહે, આ ઉત્તમ વસ્તુ કંઈક લે, એમ વિનંતિ કરીને ભગવાનને પાંખા આરોગના એસાડ્યા. (૧૦૧૯) કંઈક આરોગીને ફરીથી પ્રભુ જલદી ઉઠ્યા. માતાએ તેને એક હાથથી પકડી રાખ્યા. ભગવાન ચરણમાંનાં નૂપુર વગાડવા લાગ્યા. (૧૦૨૦)

उच्छिष्टवदनः कृष्णो नंदाङ्गणमुपागतः । आस्तीर्णपीठसंविष्टः स्वांगं सर्वमधावयत् ॥१०२१॥
 संप्रोक्षितस्ववदनो जनन्या वसनोत्तमैः । तांबूलमुत्तमं स्वास्ये निधाय कृतचर्वणम् ॥
 स्वसूनुवदने दत्त्वा चुचुंब मुखपंकजं । उपविश्यासने रम्ये श्रीनंदसहिता हरिम् ॥१०२३॥
 लालयंती विशेषेण चक्रुस्तांबूलचर्वणम् ।

ઉચ્છિષ્ટ મુખવાલા કૃષ્ણ નંદરાયણના આંગણમાં આવ્યા. ત્યાં બિછાવેલા બાજઠ ઉપર એકા. પોતાનું સર્વ અંગ ધોવડાવ્યું. (૧૦૨૧) માતાએ પોતાના ઉત્તમ વસ્ત્રોથી પ્રભુનું મુખ લુછ્યું. ઉત્તમ તાંબૂલ પોતાના મુખમાં મૂકીને, તેનું ચર્વણ કરીને (૧૦૨૨) પાંખી પોતાના પુત્રના મુખમાં તે આપીને મુખકમલનું ચુબન કર્યું. રમણીય આસન ઉપર શ્રીનંદરાયણની સાથે એસીને હરિને સારી રીતે લાડ લડાવતા બધા પાન ખાવા લાગ્યા. (૧૦૨૩)

तावत् समीकृता शय्या सखीमिर्निजमंदिरे ॥१०२४॥
 स्वच्छा पयःफेननिभा दांता रुक्मपरिच्छदा । कस्तूरिकागरुहजःकर्पूरादिपरिष्कृता ॥
 पार्श्वद्वयधृतस्वच्छतांबूलजलभाजना । स्थापितैकदिशि प्रायोपयोगिव्यजनादिका ॥१०२६॥
 अति सूक्ष्मोत्तमैर्वस्त्रैस्तूलिकाभिः सुकोमला । पार्श्वद्वयलसत्स्वर्णपट्टगुच्छोपवर्हणा ॥
 कस्तूरिकानिकरयुक्त्वासःसंपुटवासिता । अनेकपुष्परचितमालालंकृतकोणका ॥१०२८॥
 संपाद्य शय्यासामग्रीमागत्य स्वसखीजनः । यशोदां नंदसहितां सकृष्णामवदद्वचः ॥
 मातः समीचीनतया शय्यास्तीर्णा गृहान्तरे । स्थापिता सर्वसामग्री निकटे शयनोचिता ॥

નિજમંદિરમાં સખીજન પ્રભુને માટે શય્યા બિછાવીને શયનમાં ઉચિત સામગ્રી ધરીને શ્રીયશોદાજીને જણાવે છે, તેનું વર્ણન સાડા છ શ્લોકથી કરે છે.

એટલામાં નિજમંદિરમાં સખીઓએ શય્યા બિછાવી. (૧૦૨૪) દૂધના શીણ જેવી સ્વચ્છ શોભાયમાન અને સુવાંળુ જેની અંદર જુદી જુદી જગાએ પૂરેલું છે એવા હાથીદાંતની બનાવેલી, કસ્તૂરી, અગરુ, બરાસ વગેરેથી સુગંધિત કરેલી (૧૦૨૫) અને બાજુએ સ્વચ્છ બીડાં અને સ્વચ્છ જલના પાત્ર ધર્યાં, અને એક બાજુપર પખા વગેરે ઉપયોગી વસ્તુઓ ધરી. (૧૦૨૬)

અતિ ઝીણી ચાદરોની અને ૩ ભરેલી કામલ ગાદીઓથી બહુજ કામલ કરી; તેની ઉપર સુવર્ણ-
વાળા રેશમી ગુચ્છાવાળા શોભિત તકિયા બંને બાજુપર ધર્યાં. (૧૦૨૭) એવી શેયાની ઉપર
કસ્તૂરી ભરેલી થેલી તથા ઝીણી ચાદરને સુગંધિત કરીને ધરી. અનેક પુષ્પની બનાવેલી માલાથી
ચારે બાજુએ ખુણાઓને શોભિત કર્યાં, એટલે પુલની માલાની કેશો બાંધી. (૧૦૨૮) આ પ્રમાણે
શય્યા અને સામગ્રી સાજીને બ્યાં શ્રીયશોદાજી શ્રીનંદરાયજીની અને શ્રીકૃષ્ણની સાથે બેઠા હતા,
ત્યાં આવીને સખી બોલી. (૧૦૨૯) હે માતા, અંતરગૃહમાં સારી રીતે શેયા બિઝાવી છે. અને
તેની બાજુમાં શયનને યોગ્ય સર્વ સામગ્રી ધરી છે. (૧૦૩૦)

માતા અધીરાં થઈને સખીને પૂછે છે કે તેં શું શું સામગ્રી ધરી છે? સખી તેના
ઉત્તર આપે છે. પછી શ્રીયશોદાજી પ્રભુને પોરાડવાને બય છે. પ્રભુને નિદ્રાવશ બાલુ છે,
પરંતુ પોતે માતાનું મુખ જુએ છે, એ સર્વ પ્રકાર સાત શ્લોકથી વર્ણન કરે છે.

યશોદાપ્યતિવાત્સલ્યવશં યાતાતિવિહ્વલા । પુનર્નિજસર્ણી પ્રાહ પુત્રપોષપરાયણા ॥૧૦૩૧॥

વાલોયં સર્વિ મે કૃષ્ણઃ કદાચિત્ ક્ષુધિતો ભવેત્ ।

રાત્રૌ તદર્થં સર્વિધે કિમિતિ સ્થાપિતં ત્વયા ॥૧૦૩૨॥

પુત્રના પોપણમાં પરાયણ શ્રીયશોદાજી અતિવાત્સલ્યતાથી ચિદ્વિલ થયાં, અને ફરીથી
પોતાની સખીને કહેવાં લાગ્યાં. (૧૦૩૧) હે સખિ, આ મારો કૃષ્ણ બાલક છે. કદાચિત્ રાત્રીમાં
ભૂખ લાગે એને માટે તેં શેયાની પાસે શું શું ધર્યું છે? (૧૦૩૨)

નવનીતં સિતા સઘઃ કૃતં પક્ષાન્નમેવ ચ । તથા સલ્લઘણં વસ્તુ પય આવર્તિતં તથા ॥૧૦૩૩॥

દ્રાક્ષેષુમેદવિહિતસામગ્રીશકલાન્યપિ । એતાવતી તુ સામગ્રી સ્થાપિતેત્યવદત્ સર્વી ॥

આકર્ષ્ય કૃષ્ણમુત્સંગે નિદ્રામુદ્રિતલોચનમ્ । ગૃહીત્વા શયનસ્થાને શનૈઃ સ્વયમુપાગમત્ ॥

માર્ગે મંદગતિઃ કૃષ્ણપ્રવોધમયવિહ્વલા । વિચારયંતી વિપિનગોચારણપરિશ્રમમ્ ॥૧૦૩૬॥

માખણ, મિશ્રી, તાબું પકવાન્ન, દોણુવાળી વસ્તુઓ અને કહેલું દૂધ (૧૦૩૩) દ્રાક્ષ
શેરડીની ગંડેરી, એવી સર્વ યોગ્ય સામગ્રી ધરી છે, એમ સખીએ શ્રીયશોદાજીને કહ્યું. (૧૦૩૪)
તે સાંભળીને ગોદમાં નિદ્રાથી બંધ કરેલાં નેત્રવાલા શ્રીકૃષ્ણને લઈને શ્રીયશોદાજી ધીમેધીમે
પોતે શયનસ્થાન આગળ આવ્યા. (૧૦૩૫) શ્રીકૃષ્ણ બગી બય તે ભયથી ચિદ્વિલ થયલાં માર્ગમાં
ધીમે ધીમે ચાલતાં વનમાં ગોચારણના પરિશ્રમનો વિચાર કરતાં (૧૦૩૬)

અશાયયન્નિશ્ચલામ્યાં વાહુમ્યાં પ્રિયમાત્મજમ્ । પ્રબુદ્ધમલ્પસંચારે પश्यंतં જનનીમુલ્લમ્ ॥

નિશ્ચલ પોતાના બન્ને હાથથી પ્રિય પુત્રને સ્પર્શ્યા. એટલામાં સહેજસાજ હાલવાથી
બગૃહ થઈને શ્રીકૃષ્ણે માતાના મુખ તરફ જોયું.

પછી માતા પ્રભુની પાસે બેસીને પીઠપર વારંવાર હાથ ફેરવતી પ્રભુની લોલાનું
વર્ણન કરતી હાથી જવાની પ્રાર્થના કરે છે, અને પ્રભુ નિદ્રાવશ થાય છે, ત્યારે પોતે
ઘરમાં આવે છે, તેનું વર્ણન ત્રેવીશ શ્લોકથી કરે છે.

ઉપવિશ્ય સ્વયં શય્યાસમીપે સુતવત્મલા । ઘૃતપૃષ્ઠકરા ગાયન્ નિદ્રાગમનસિદ્ધયે ॥૧૦૩૮॥

મહારાજસુત સ્વીયતાત્તોપકૃતે હરે । મન્નેત્રયુગસાફલ્ય યાદિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૩૯॥

અટવ્યટનસંજાતગોચારણપરિશ્રમ । ધર્મસ્વેદયુતસ્વાસ્ય યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૦॥

પુત્ર પર વહાલવાળા શ્રીયશોદાજી પોતે શૈયાની પાસે બેસીને પુત્રના વાંસાપર હાથ ફેરવીને નિદ્રા આવે તેને માટે ગાવા લાગ્યા. (૧૦૩૮). હે પ્રજ્જરાજસુત, હે પોતાના પિતાને સંતોષ આપવાવાળા, હે હરિ, મારા બન્ને નેત્રના ફલરૂપ હે કૃપાનિધિ, સ્ત્રુષ્ઠ બન્યો. (૧૦૩૯). ગાય ચરાવવાને માટે વનમાં ફરવાના પરિશ્રમથી, તાપથી, પરસેવાથી બીના મુખવાળા હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૦)

સરોજકોમલપદમાસ્રસ્વેદશિલાતૃણૈઃ । નંદાંગણનટ સ્વીયગોપિકાગૃહચૌર્યકૃત્ ॥૧૦૪૧॥
વ્રજહીરામણે ગોષ્ટકૃતપંકાંગલેપન । ગૃહીતગોવત્સપુચ્છ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૨॥

પથરા તથા ધાસના અંકુરોને લીધે કમલ જેવા કમલ ચરણુ જેના દુઃખે, હે એવા નંદરાયજીના આંગણમાં ખેલતા નટ જેવા, પોતાના ગોપીજનના ઘરમાં ચોરીઓ કરવાવાલા, (૧૦૪૧) પ્રજ્જના હીરામણિ, ખિરકના કાદવથી ખરડાયલા અંગવાલા, ગાય અને વાજરડાના પૂછડા પકડનારા હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૨)

નવનીતપ્રિયપ્રેષ્ટ નવનીતહઠક્રિય । મંથાનગૃહણોદ્યુક્ત યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૩॥
ધૂલિધૂસરસર્વાંગ મદુત્સંગોપરિસ્થિત । યાચિતસ્વાદુપક્વાન્ન યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૪॥

હે નવનીતપ્રિય, હે અતિ પ્રેષ્ટ નવનીતને માટે હઠ કરવાવાલા, હે મથનીને પકડવાના ઉદ્યોગ કરવાવાલા, હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૩) હે પ્રજ્જની રજથી ધૂસર થયલા અંગવાળા, હે મારી ઉત્તમ ગોદમાં બેસવાવાલા, સ્વાદિષ્ટ પકવાન્નને માગવાવાળા હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો.

સ્તનપાનોન્નમિતદક્ જાતનિદ્રાક્ષસુંદર । કસ્તૂરિકાતિલકયુગ્ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥
વક્રાલકાવૃત્તમુખ નયનાંજનશોભન । ભ્રૂતટાંતમષીર્ષિદો યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૬॥
નાસાવલંબિમુક્તાફલભૂષણભૂષિત । દશનદ્વયસંશોભિન્ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૭॥

હે સ્તનપાનને માટે નીચી દષ્ટિ કરવાવાલા, હે નિદ્રાયુક્ત સુંદર નેત્રવાલા, હે કસ્તૂરીના તિલકવાળા, હે કૃપાનિધિ ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૫) વાંકડીયા કેશથી ઢંકાયલા મુખવાળા, નયનમાં અંજનથી શોભતા, બ્રુકુટિના અંદરના ભાગમાં કાંજળના બિંદુવાળા હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૬) નાસિકા ઉપર અવલબન કરતાં મોતીના ભૂષણથી શોભાયમાન, બે સુંદર દાંતથી શોભાયમાન, હે કૃપાનિધિ ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૭)

પ્રતિવિવદ્વૈતભાવ કંઠભૂષાતિસુંદર । મુક્તામાલાલસત્કંઠ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૮॥
ઊરઃ સંશોભિવૈયાઘનખમંડનમંડિત । સૌવર્ણહારહૃદય યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૪૯॥
પીતામ્બરોજ્જરીયાંગર્કિકિણીવિલસત્કટે । મહ્યવેષલસદેહ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૦॥

પોતાનું પ્રતિબિંબ જોધને આ બીજે કોઈ મારા જેવો હે એવા ભાવવાળા, કંઠની શોભાથી શોભતા, મોતીની માલાથી શોભાયમાન કંઠવાળા, હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૪૮) ઉર ઉપર શોભતા વાઘનખથી મંડિત, હૃદય ઉપર સુવર્ણના હારવાળા, હે કૃપાનિધિ, નિદ્રા કરો. (૧૦૪૯) અંગ ઉપર ઉપવસ્ત્ર તરીકે પીતાંબરવાલા, કિંકિણી (ધુધરી)થી શોભિત કટિવાળા, મહ્યવેષથી શોભાયમાન દેહવાળા, હે કૃપાનિધિ, ઉંઘી બન્યો. (૧૦૫૦)

ગતિત્વરાતિચપલચરણામરણધ્વને । રિંગમાળ વ્રજમુવિ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૬૧॥

વત્સચારણસંજાતક્રીડોત્સાહાતિવિહ્વલ । વિસ્મૃતસ્વાન્નપાનાદે યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥

ગોપાલ ગોકુલાધીશ ગોકુલાનંદદાયક । ગોકુલોત્સવ ગોવિંદ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥

ગોકુલામય ગોવૃંદમધ્યસ્થિત ગર્વાં પ્રિય । ગોપીજનોક્તિસંગીત યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥

જલદી ચાલવાથી અતિ ચપલ ચરણના આભૂષણની ધ્વનિવાળા, વ્રજની ભૂમિ ઉપર ધુંટણીયાં તાણતા હે કૃપાનિધે, ઉઘી જાઓ. (૧૦૫૧) વાછરડા ચરાવવામાં ક્રીડાના ઉત્સાહથી અતિ વિહ્વલ, આપું પીવું પણ ભૂલી જનાર હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. હે ગોપાલ, હે ગોકુલાધીશ, હે ગોકુલને આનંદ આપનાર, હે ગોકુલોત્સવ, હે ગોવિંદ, હે કૃપાનિધે, ઉઘી જાઓ. હે ગોકુલને અમય આપનાર, હે ગાયોના ટોળામાં સ્થિતિ કરનાર, હે ગાયોના પ્રિય, હે ગોપીજન વડે સંગીતથી ગવાતા, હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. (૧૦૫૪)

સર્વાત્મના શુદ્ધભાવભાવવત્સેવિત પ્રમો । નૃત્યપ્રકારચતુર યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૫॥

આદર્શદૃષ્ટજલજાનનસંદર્શનોત્સુક । દ્વૈતદર્શનસોત્સાહ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૬॥

મૌઘ્યભાવકૃતક્રીડ સત્રીહવદનાંબુજ । સિતાનન સ્ફુરદ્વાસ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૭॥

અધરસવદત્યંતરસ ચાલસ્વભાવતઃ । મકરંદચ્છવિજિત યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૮॥

શુદ્ધ સર્વાત્મભાવવાળા ભક્તના ભાવથી સેવાતા હે પ્રમો, નૃત્યના અનેક પ્રકારમાં ચતુર, હે કૃપાનિધે, ઉઘી જાઓ. (૧૦૫૫) દર્પણમાં દેખાતા મુખકમલના દર્શન કરવામાં ઉત્સુક, તેમાં થોડાનું બીજું રૂપ બેવામાં ઉત્સાહવાળા, હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. મુઘ્ધભાવથી ક્રીડા કરવાવાળા, શરમાળ મુખકમલવાળા, રિમત સહિત મુખવાળા, હાસ્યના સ્ફુરણવાળા હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. બાલસ્વભાવથી અધરમાંથી ઝરતા અત્યંત રસવાળા, મકરંદની મુગંધને છતવાવાળા, હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. (૧૦૫૮)

નંદધ્વનો નિજાનંદસાનંદીકૃતગોકુલ । પરમાનંદસંદોહ યાહિ નિદ્રાં કૃપાનિધે ॥૧૦૫૯॥

एवं निजसुतं माता लालयंती विशेषतः । सखीः संस्थाप्य विद्याय निद्रितं मेहमागमत् ॥

હે નંદધ્વનો, નિજાનંદથી ગોકુલને આનંદયુક્ત કરનાર, પરમાનંદના સારરૂપ, હે કૃપાનિધે, નિદ્રા કરો. આ પ્રમાણે પુત્રને વિશેષ રીતે લાડ લડાવતી માતા, બાલકને નિદ્રાવશ બણીને પાસે પોતાની સખીઓને બેસાડીને, શ્રીવિદ્યાદાનુ ધરમાં ગયાં. (૧૦૬૦)

જે જે વ્રજભક્તોએ ખિરકમાં સંકેત કર્યો હતો, તે તે વ્રજભક્તની સખીઓ શય્યા-મંદીરમાં આવીને પ્રભુને પદારવાની પ્રાર્થના કરે છે, તેમાં પ્રથમ સોળ શ્લોકથી શય્યા વગેરે સિદ્ધ કર્યાં છે એમ કહીને, શ્રીસ્વામિનીની વિરહાવસ્થાની સ્થિતિ અને પ્રસાપતું વર્ણન નવ શ્લોકથી કરે છે.

अत्रान्तरे सखीवृंदः कृतसंकेत आगमत् । स्वस्वामिनीसमाचारकथनाय कृपानिधे ॥૧૦૬૧॥

स्वामिन् पश्यन्ति पदवीं स्वामिन्यः स्वगृहस्थिताः । नमीकृत्य स्थलं शय्यामास्तीर्य रुचिरां हरे ॥

मृदुमैथैल्लस्थानान्नकुसुमैर्विविधैरपि । सर्वापि सविधे क्रीडासामग्री स्थापिता हरे ॥૧૦૬૩॥

અહિં હવે જે સખીના યુથે સંકેત કર્યો હતો તે પ્રભુને પોતાની સ્વામિનીના સમાચાર કહેવાને આવ્યાં, ને કહ્યું કે હે કૃપાનિધે, (૧૦૬૧) હે સ્વામિ, શ્રીસ્વામિનીએ પોતપોતાના ધરમાં બેસીને આપની વાટ જુએ છે. હે હરિ, રથલને ઠીક કરીને સચિર રાખ્યા બિછાવી રાખી છે. (૧૦૬૨) બીણા વસ્ત્રવડે વિવિધ પ્રકારના નવીન પુષ્પોવડે બિછાવીને હે હરિ, કીડાની સર્વ સામગ્રી પાસે ધરી છે. (૧૦૬૩)

जलं कनकपात्रेषु शीतलं निहितं प्रियम् । तांबूलपूरितास्थाली कर्पूरचपकान्विता ॥१०६४॥
जातीफलीयशकलसंपूर्णचपकैर्युता । घृष्टांगरागचपकः सौवर्णसविधेऽद्भुतः ॥१०६५॥
चतुःसमीयचपकोप्यद्भुतो बद्धुमस्तथा । कस्तूरिकापूर्णपात्रं वज्ररत्नविनिर्मितम् ॥१०६६॥

સુવર્ણના પાત્રોમાં શીતલ, પ્રિય, જલ ધર્યું છે. બરાસની કટોરી સહિત ખીડાં બરીને તબક્કડી ધરી છે. (૧૦૬૪) જલક્ષલના કટકા સંપૂર્ણ બરીને કટોરીઓ ધરી છે. અદ્ભુત અંગરાગ ધરીને કટોરામાં બરીને સુવર્ણના કટોરાની પાસે ધર્યો છે. (૧૦૬૫) પ્રવાલનો બનાવેલો અદ્ભુત કટોરો, કસ્તુરી, અગરુ, બરાસ, અને કેસર એ ચાર સુગંધીથી ભરેલો ધર્યો છે. હીરા અને રત્નથી જડેલો કટોરો, કસ્તુરીથી સંપૂર્ણ બરીને ધર્યો છે. (૧૦૬૬)

कृष्णामररसः कृष्णकंचुके लेपनार्थकः । काश्मीरनीरविहितो रसः परमसुंदरः ॥१०६७॥
सर्वांगचित्रकृतये तथा गंधरजोप्यथ । मालाश्च विविधाः सर्वाः स्वामिनीकरनिर्मिताः ॥
जाती मालतिका राजवल्ली माधविका तथा । मल्लिका यूथिका स्वर्णयूथिका करवीरकः ॥
कुंदः कुमुदकमलपीतजातीसुमादयः । चंपकः केतकश्चैव तथा शृङ्गारहारकः ॥१०७०॥

કૃષ્ણામરનો રસ કાળા વસ્ત્રના ઉપર લગાડવાને સાર ધર્યો છે. કેસર ઘોળીને, સુંદર રસ બનાવીને ધર્યો છે. (૧૦૬૭) અને વળી સુગંધી ચૂર્ણ, સર્વ અંગમાં ચિત્ર ચિતરવાને માટે ધર્યું છે. અને વિવિધ પ્રકારની સર્વે માલા શ્રીસ્વામિનીજીએ પોતાના શ્રીહસ્તથી બનાવીને ધરી છે. (૧૦૬૮) ચમેલી, માલતી, રાયવેલ, માધવી, મોગરા, જુધ, પીળી જુધ, કણેર, (૧૦૬૯) કુંદ, કુમુદ, કમલ, પીળી ચમેલી, ચંપો, કેતકી, પારિખતક, (૧૦૭૦)

कुंकुमारक्तपुष्पाणि तथान्यान्यपि सन्निधौ । स्थापितान्यतिरम्याणि ग्रथिताग्रथितानि च ॥
आस्तीर्णः सकलो मार्गस्तैरेवात्यन्तकोमलैः । वस्त्राण्यपि तथोष्णीषपादकंचुककंचुकम् ॥
कटिबंधनवस्त्राणि तथैवाभरणानि च । स्थापितानि समीकृत्य पर्यंकसविधे प्रभो ॥१०७३॥

કુંકુમના રંગના જેવાં લાલ પુષ્પો, તથા બીજાં પણ સુંદર પુષ્પો ચુંથેલાં અને નહિ ચુંથેલાં પાસે ધર્યાં છે. (૧૦૭૧) સમગ્ર રસ્તો આ અત્યંત કોમલ પુષ્પથી પાથરી દીધો છે અને વસ્ત્ર, પાદ, તનીયા, સુયન, વાગા, (૧૦૭૨) પટકા, વગેરે વસ્ત્ર તથા આભૂષણ ઠીક કરીને હે પ્રભુ, શય્યાની પાસે ધર્યાં છે. (૧૦૭૩)

पाशकक्रीडने युक्ताश्चतुष्कयः संति चान्तिके । आदर्श विविधाः सन्ति काचलोहादिनिर्मिताः
चंद्रातपत्रसंशोभि शुभं शयनमंदिरम् । रत्नदीपाः प्रदीपाश्च गवाक्षेषु विराजिताः ॥१०७५॥
स्त्रीपुंसबंधचित्राणि लिखितानि च भित्तिषु । पतद्ग्रहः समीचीनस्तत्र रूप्यविनिर्मितः ॥

પાસા ખેલવાને ઉપયોગી સોગદાં પાસે ધર્યાં છે. વિવિધ પ્રકારના કાચ, દોહ, વગેરેના બનાવેલા ઈશો પલ્લુ ધર્યાં છે. (૧૦૭૪) સુંદર ચંદ્રવાથી રાધ્યામંદિર શોભી રહ્યું છે. રતનના દીપક અને પ્રકટાવેલા દીપો ગોખલાઓમાં ધર્યાં છે. (૧૦૭૫) સ્ત્રીપુરુષના સંબંધવાળા ચિત્રો ભીંતો પર ચિત્રેલાં છે, તથા ત્યાં રૂપાની બનાવેલી પીકદાની યથાયોગ્ય સ્થાનમાં ધરી છે. (૧૦૭૬)

તत्र स्थितास्तत्स्वामिन्यो वीक्षन्ते पदवीं तव । ग्रथयन्ति करैर्माला रम्यमध्यमदेशिकाः ॥
मनोरथं प्रकुर्वन्ति कदा याति कृपानिधिः । गायन्ति स्नानुभूतानि चरितानि रतिप्रियाः ॥

ત્યાં બેઠેલાં અમારાં સ્વામિનીઓ આપની વાટ જુએ છે; અને પોતાના હસ્તથી સુંદર માકવાળી માલાઓ ગુથે છે. (૧૦૭૭) મનમાં મનોરથ કરે છે કે કૃપાનિધિ પ્રભુ ક્યારે પધારશે, અને સુરતમાં પ્રેમવાળાં તે પ્રિયાઓ પોતે અનુભવેલા આપના ચરિત્રનું ગાન કરી રહ્યાં છે.

मुहुर्मुहुरयोद्गीवाः पुनश्चकितलोचनाः । विरहत्यक्तनिःश्वासाः स्मृतरासविलासिकाः ॥
तथोन्नमितसूर्धानो द्वारदेहलिमाश्रिताः । बाहुदत्तकपोलाश्च विचारपरचेतनाः ॥१०८०॥
चिंतासरस्वत्संमग्नाः किं भावीति मयातुराः । भावानुभूतसंघंधा इव च स्थितमानसाः ॥
शय्यावलोकसंजातविरहौत्कंठ्यकातराः । वदन्ति विरहेणैव मूर्च्छन्ति च पुनः पुनः ॥१०८२॥

વારંવાર ડોક ઉઘી કરીને જુએ છે; વળી ચક્રિત નેત્રવાળાં થઇ જાય છે; રાસલીલાનું સ્મરણ થવાથી વિરહમાં ઉજ્જુ નિઃશ્વાસ કાઢે છે. (૧૦૭૮) અને મસ્તકને ઉઘી કરીને ડહેલીના દ્વારનો આશ્રય લઇને ઉભા રહ્યાં છે; હાથ ઉપર કપોલ ધરીને ચિત્તમાં વિચાર કર્યા કરે છે. (૧૦૮૦) ચિંતાના સરોવરમાં ડુબી ગયાં છે. શું થશે એવા ભયથી આતુર થઇ ગયાં છે, પોતે જે અનુભવ કર્યો છે એવા સંબંધના ભાવમાંજ બળે કે એમનું મન લાગી રહ્યું છે. (૧૦૮૧) શય્યાને જોઇને લેપત્ત થતી વિરહની ઉત્કંઠાથી વ્યાકુલ થઇ ગયાં છે. વિરહથી ગમે તેમ બોલે છે, અને ફરી ફરીને મૂર્છિત થઇ જાય છે. (૧૦૮૨)

हा कृष्ण गोपिकानाथ गोपीहृदयभूषण । हाहा हाहा हरे देहि दर्शनं विरहे मम ॥१०८३॥
हा राधिकेश हा स्वामिन् हा हा स्त्रीयांतरायहृत् । हा स्वकीयांधलकुट हा कुलस्त्रीनिरोधकृत् ॥
एवं बहुविधैर्वाक्यैर्विलपन्ति दयाम्युधे । चलनीयं द्रुतं दीनसहजानंददायक ॥१०८५॥

હા કૃષ્ણ, ગોપિકાનાથ, ગોપીજનના હૃદયના ભૂષણ. હા, હા, હે હરિ, મારા વિરહમાં મને દર્શન આપે. (૧૦૮૩) હા રાધિકેશ, હા સ્વામિ, હા નિજજનના હૃદયના દુઃખને દૂર કરનાર, હા સ્વકીય આંધલાની લાકડી સમાન, હા કુલસ્ત્રીનો નિરોધ કરનાર, (૧૦૮૪) આ પ્રમાણે વિવિધ પ્રકારના વાક્યોથી, હે ધ્યાના સાગર, તેઓ વિલાપ કરી રહ્યાં છે મારે હે દીનને સદાજ આનંદ-દાયક, હવે જલદી ચાલવું બેઝંએ. (૧૦૮૫)

એની પ્રાર્થનાથી પ્રભુ પોતે પણ ભાવથી નિકલ થઈને સખીની સાથે જાય છે. પ્રત્યેક ભક્તની આગળ જીવું જીવું રૂપ ધરીને સર્વને ઘેર પધારીને સર્વના મનોરથ પૂર્ણ કરે છે, તેનું વર્ણન અગીયાર શ્લોકથી કરીને ગ્રંથ સમાપ્ત કરે છે.

एवमुक्तः कृपासारः मणिपातपुरःसरम् । रसोपयोगिवचनरचनामिरमिन्दुतः ॥१०८६॥
परमानंदसंहृष्टहृदयसितसुंदरः । घूर्णयिमाननयनः शयनात् सहस्रोत्थितः ॥१०८७॥

સર્વશતવૃતઃ સ્વીયપ્રેયસીસંગમાતુરઃ । ગૃહીતચરણસ્તામિઃ કરગ્રહવિલક્ષણઃ ॥૧૦૮૮॥
કોટિકંદર્પલાવણ્યો મદનાધિકસુંદરઃ । સર્વપ્રદર્શિતપથશ્ચલિતો મંદમંથરઃ ॥૧૦૮૯॥

પ્રભુમપુરઃસર રસોપયોગી વચનોથી સ્તુતિ કરાયલા પ્રભુ, (૧૦૮૮) પરમાનંદથી હર્ષિત થયલા હૃદયને લીધે સુંદર સ્મિતવાળા, ધુમરાયલા નયનવાળા, શયનમાંથી એકદમ ઉઠ્યા. (૧૦૮૯) સેંકડો સખીઓથી વિટલાયલા, પોતાની પ્રિયાના સંગમની આતુરતાવાળા, તે સખીઓએ જેમના ચરણ પ્રહણ કર્યાં છે એવા, વિલક્ષણતાથી સખીઓના હાથ પકડીને (૧૦૮૮) કોટિકંદર્પલાવણ્યવાળા પ્રભુ, મદનથી અધિક સુંદર, સખીઓએ બતલાવેલા માર્ગથી મદ મંદ ગનિથી ચાલવા લાગ્યા.

લસત્પદયુગપ્રાન્તવનમાલાવિરાજિતઃ । મુરલીનાદમધુરોઽધરસીધુસુપૂરકઃ ॥૧૦૯૦॥
ભૃંગાંગનાગણયુતઃ કમલભ્રમણક્રિયઃ । રસસ્મૃતિસમુત્પન્નમાવૈકવશમાનસઃ ॥૧૦૯૧॥
રસવિક્ષિપ્તહૃદયઃ સર્વવૃદ્ધૈઃ પ્રવેશિતઃ । પ્રવિષ્ટસ્તન્નભવનેષ્વહો તામાં મનોરથઃ ॥૧૦૯૨॥
તથા ચકાર ભગવાન્ પૂર્યતે ચ યથાશિલઃ । વાત્સ્યાયનં ભારતં ચ ચક્રે શાસ્ત્રં ચ સાર્થકં ॥

બંને ચરણના અત સુધી શોભતી વનમાલાથી વિરાજતા હતા, મુરલીનો મધુરનાદ કરતા હતા, અધરામૃતને મુરલીમાં પુરતા હતા. (૧૦૯૦) ભ્રમરીઓના યુથથી વિટલાયલા, હાથમાં કમલને ફેરવતા, રસના સ્મરણથી ઉત્પન્ન થયલા ભાવને વશ મનવાળા (૧૦૯૧) રસથી વિક્ષિપ્ત થયલા હૃદયવાળા, સખીના ટોળાઓએ પ્રવેશ કરાવેલા, ત્યાં પ્રત્યેક ભવનમાં પધારીને ભગવાન એવું કરવા લાગ્યા કે જેથી એ સ્વામિનીઓનો સર્વ મનોરથ (૧૦૯૨) પૂર્ણ થઈ જાય, એ પ્રકારે વાત્સ્યાયન ઋષિ અને ભરત મુનિએ કરેલા શાસ્ત્ર સાર્થક કર્યા. (૧૦૯૩)

રસરૂપઃ સ્વકં રૂપમેવં પૂર્ણં દદૌ હરિઃ । મનોરથાંત આનંદસ્તાસુ દત્તોભવત્ પ્રભુઃ ॥૧૦૯૪॥
ભાવાત્મકં ભાવરૂપભાવક્રીડૈકસાધનૈઃ । ભાવાનંદેન ભાવાંતર્ભાવૈઃ પ્રાપ્તુઃ પરં હરિમ્ ॥
રામોપિ નિજગોપીનાં નિત્યં ગોવ્રજયોપિતામ્ । ગૃહેષુ રેમે સતતં સ્વયં રતિવિચક્ષણઃ ॥

રસરૂપ ભગવાને આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્ણ રૂપનું દાન કર્યું. મનોરથ સંપૂર્ણ થાય એવા આનંદ પ્રત્યેક જનભક્તને પોતે દાન કર્યો (૧૦૯૪) ભાવરૂપ ક્રીડાના ભાવરૂપ સાધન વડે ભાવાત્મક પોતાના પતિ હરિને ભાવના આનંદ વડે ભાવના અતર્ભાવો સહિત સર્વ જનભક્તોએ પ્રાપ્ત કર્યા. (૧૦૯૫) પોતાનાં ગોપીજનને નિત્ય રમણ કરાવનાર બલરામ પણ પોતે રતિમાં વિચક્ષણ હોઈને નિરંતર જનસ્ત્રીઓના ગૃહોમાં રમણ કરતા હતા. (૧૦૯૬)

હવે શ્રીહરિરાયજી ગ્રંથ સંપૂર્ણ કરીને દશ શ્લોકથી ઉપસંહાર કરે છે.

इति श्रीवल्लभाचार्यदासदासेन भावना । प्रातरारभ्य कथिता कृपया स्वीयतुष्टये॥१०९७॥
यद्यप्यनुचितं भावो हृद्गतो यत् प्रकाशितः । कृतं तथापि श्रीकृष्णः कुलदैवं प्रसीदतु ॥

હું જે શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના દાસનો દાસ છું, તેણે નિજજનના ઉપર કૃપા કરીને તેમની પ્રસન્નતાને માટે પ્રાતઃકાલથી આરંભ કરીને આ ભાવના કહી છે. (૧૦૯૭) જે કે હૃદયમાં રહેલો ભાવ પ્રકટ કર્યો છે એ ઉચિત નથી કર્યું, તો પણ અમારા કુલદેવ શ્રીકૃષ્ણ પ્રસન્ન થાઓ.

અહં શ્રીવલ્લભાચાર્યચરણામ્બુરુહાશ્રયઃ । તૈરેવ સ્વીયવિહિતમાગઃ ક્ષંતવ્યમુત્તમૈઃ ॥૧૦૯૯॥

શ્રીવિઠ્ઠલેશચરણદ્વયસેવનમાનસઃ । નિરૂપ્યે કિંચિદપરં પ્રસન્નોસ્તુ કૃપાનિધિઃ ॥૧૧૦૦॥

હું શ્રીવલ્લભાચાર્યના ચરણકમલના આશ્રયવાળો છું, તેથી એમણે પોતાની ઉત્તમતાથીજ પોતાના જનથી થયેલા અપરાધની ક્ષમા કરવી જોઈએ (૧૦૯૯) શ્રીવિઠ્ઠલેશના બન્ને ચરણની સેવા કરવામાં મનવાળો છું, તેથી બીજું જે કાંઈ હું નિરૂપણ કરું છું તેથી એ કૃપાનિધિ પણ પ્રસન્ન થાઓ. (૧૧૦૦)

મક્તિમાર્ગીયવૈરાગ્યનિધાનં ત્યક્તસંગ્રહમ્ । વંદે વિલક્ષણં ભાવૈઃ શ્રીગોવિન્દં પિતામહમ્ ॥

તાતં સ્વાચાર્યમાર્ગીયમર્યાદાગ્રહમાનસમ્ । મનમા વચસા કાર્યૈઃ નમામિ કરુણાલયમ્ ॥

મક્તિમાર્ગના વૈરાગ્યના સ્થાનરૂપ, જેમણે સંગ્રહનો ત્યાગ કર્યો છે એવા, ભાવેથી વિલક્ષણ, મારા પિતામહ શ્રીગોવિન્દજીને હું વન્દન કરું છું (૧૧૦૧) પોતાના શ્રીમદ્ આચાર્યજીના માર્ગની મર્યાદાના આગ્રહયુક્ત મનવાળા અને કરુણાના સ્થાનરૂપ પિતાશ્રી કરુણાલયજીને મન વાણી ને કાર્યોથી નમન કરું છું. (૧૧૦૨)

एतन् मदुदितं बालस्वभावाद् वंशवत्सलः । श्रीवल्लभाचार्यनामा प्रभुः क्षाम्यतु सर्वथा ॥

स्वकीयानां योपराधान् शतशो विहितानपि । दीनाश्रयो न मनुते स कृष्णः शरणं मम ॥

આ મેં બાલસ્વભાવથી જે વર્ણન કર્યું છે તેને પોતાનો વશ જેને વહાલો છે એવા શ્રીવલ્લભાચાર્ય નામના પ્રભુ સર્વથા ક્ષમા કરો. (૧૧૦૩) સ્વકીયના કરેલા સેંકડો અપરાધોને જે ગણુતા નથી એવા, દીનના આશ્રયરૂપ શ્રીકૃષ્ણ મારા આશ્રય છે. (૧૧૦૪)

स्वकीयं श्रीवल्लभीयं मामानंदनिधिर्हरिः । निःसाधनं च वृणुते स कृष्णः शरणं मम ॥

अयुक्तमथवा युक्तं मदुक्तं न विचार्यताम् । श्रीमदाचार्यचरणदासोयमिति चिंतया ॥૧૧૦૬॥

શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના વશમાં ઉત્પન્ન થયેલો નિઃસાધન હું, જે આપનો છું તેને, જે આનન્દ-નિધિ હરિ વરણ કરે છે, તે શ્રીકૃષ્ણ મારા આશ્રયરૂપ છે. (૧૧૦૫) આ શ્રીઆચાર્યચરણનો દાસ છે એવો વિચાર કરીને, મેં જે કહ્યું તેની યોગ્યતા અને અયોગ્યતાનો વિચાર કરશો નહિ (૧૧૦૬)

इति श्रीहरिदासविरचिता सेवाभावना समाप्ता ।